

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Павло ГОРІНОВ, Ростислав ДРАПУШКО, Наталія ДРАПУШКО, Олег ІЛЬЮК

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

Київ – 2023

*Рекомендовано до друку Вченою радою Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова (протокол № 4 від 30 березня 2023 р.)*

Автори:

Горінов Павло Валерійович – кандидат юридичних наук, в.о. директора Навчально-наукового інституту права, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України (розділи 2, 3, 5);

Драпушко Ростислав Григорович – кандидат філософських наук, проректор з науково-педагогічної роботи (взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування), доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України (розділи 6, 7, 8);

Драпушко Наталія Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії та історіософії Історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник освіти України (розділ 1);

Ільюк Олег Євгенович – молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка», аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (розділ 4).

Рецензенти:

Бородін Євгеній Іванович – доктор історичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Калюжний Ростислав Андрійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету Національного авіаційного університету.

М75 Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.

ISBN 978-617-8086-08-4

Навчальний посібник є комплексним дослідженням сутності, призначення, етапів становлення та розвитку молодіжної політики, суб'єктів молодіжної політики в Україні, молодіжного волонтерства, правових аспектів формування та реалізації молодіжної політики, фінансового забезпечення молодіжної політики та міжнародного досвіду і співробітництва у сфері молодіжної політики. У посібнику розглядаються теоретичні та прикладні аспекти молодіжної політики, зокрема її роль у формуванні інтелектуального та духовного потенціалу суспільства. Основна увага зосереджується на аналізі різних аспектів молодіжної політики, зокрема на ролі різних суб'єктів молодіжної політики в Україні, волонтерства та міжнародної співпраці.

Посібник містить контрольні запитання та тестові завдання, що допоможуть читачам перевірити свої знання та закріпити отриману інформацію. Він буде корисним для студентів, науковців, педагогів, політиків, державних службовців, молодіжних працівників і працівниць та всіх зацікавлених у питаннях молодіжної політики.

УДК 323.2:316.346.32-053.6](477)(075.8)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
-----------------	---

РОЗДІЛ 1.

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ, ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Погляди науковців	11
Навчальні матеріали	16
1.1. Сутність, завдання та принципи молодіжної політики	16
1.2. Становлення молодіжної політики у світі	20
1.3. Розвиток молодіжної політики в Україні у 90-х роках XX століття	25
1.4. Молодіжна політика в Україні у XXI столітті	32
Контрольні запитання	35
Типові тестові завдання	36
Рекомендована література та інформаційні ресурси	39

РОЗДІЛ 2.

МОЛОДЬ ЯК ОБ'ЄКТ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Погляди науковців	40
Навчальні матеріали	44
2.1. Молодь як соціально-демографічна група населення	44
2.2. Молодь як об'єкт молодіжної політики	51
Контрольні запитання	59
Типові тестові завдання	60
Рекомендована література та інформаційні ресурси	63

РОЗДІЛ 3.

СУБ'ЄКТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Погляди науковців	64
Навчальні матеріали	69
3.1. Органи державної влади та місцевого самоврядування як суб'єкти молодіжної політики	69
3.2. Молодь як суб'єкт молодіжної політики	77
Контрольні запитання	86
Типові тестові завдання	87
Рекомендована література та інформаційні ресурси	90

РОЗДІЛ 4.**МОЛОДІЖНЕ ВОЛОНТЕРСТВО**

Погляди науковців.....	91
Навчальні матеріали.....	97
4.1. Сутність волонтерства та його значення для особистісно-професійного розвитку молоді.....	97
4.2. Участь української молоді у волонтерській діяльності.....	105
4.3. Концепт свободи молодіжного волонтерського руху.....	113
Контрольні запитання.....	119
Типові тестові завдання.....	120
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	123

РОЗДІЛ 5.**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ**

Погляди науковців.....	124
Навчальні матеріали.....	128
5.1. Загальна характеристика нормативно-правової бази формування та реалізації молодіжної політики в Україні.....	128
5.2. Національна молодіжна стратегія до 2030 року.....	134
5.3. Закон України «Про основні засади молодіжної політики».....	138
5.4. Особливості реалізації окремих прав молоді в Україні.....	141
Контрольні запитання.....	145
Типові тестові завдання.....	146
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	149

РОЗДІЛ 6.**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ**

Погляди науковців.....	150
Навчальні матеріали.....	154
6.1. Джерела фінансового забезпечення молодіжної політики.....	154
6.2. Сучасний стан фінансування заходів молодіжної політики в Україні.....	157
Контрольні запитання.....	167
Типові тестові завдання.....	168
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	171

РОЗДІЛ 7. МОЛОДІЖНА РОБОТА

Погляди науковців.....	172
Навчальні матеріали.....	176
7.1. Сутність, завдання, принципи та суб'єкти молодіжної роботи.....	176
7.2. Програма «Молодіжний працівник».....	185
7.3. Молодіжна робота в об'єднаних територіальних громадах.....	190
Контрольні запитання.....	195
Типові тестові завдання.....	196
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	199

РОЗДІЛ 8. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Погляди науковців.....	200
Навчальні матеріали.....	205
8.1. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики.....	205
8.2. Проекти та програми, що реалізуються Міністерством молоді та спорту України спільно з міжнародними організаціями.....	213
8.3. Угоди про співробітництво у сфері молодіжної політики.....	221
Контрольні запитання.....	226
Типові тестові завдання.....	227
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	230
Список використаних джерел.....	231
Додатки.....	247
Відповіді на тести.....	303

ПЕРЕДМОВА

Молодіжна політика є дуже важливою для будь-якої країни, оскільки молодь є головним ресурсом майбутнього розвитку країни. Україна не є винятком, і молодіжна політика має велике значення з наукової точки зору.

Основні напрями молодіжної політики в Україні об'єднують питання освіти, зайнятості, здоров'я, культури, спорту та дозвілля молоді. З молодіжної точки зору, ці питання є ключовими для успішного і стабільного майбутнього.

Науковці підкреслюють, що молодь є ключовим чинником соціально-економічного розвитку країни. Інвестування у молодь стимулюватиме зростання продуктивності праці, зниження рівня безробіття та економічне зростання. Також молодіжна політика може допомогти зменшити соціальну вразливість молоді, особливо у випадках незадовільного рівня освіти або неможливості знайти роботу.

Крім того, молодіжна політика є важливим інструментом для забезпечення соціальної стабільності в країні. Збільшення доступності освіти, зниження безробіття, підтримка здорового способу життя та культурних і спортивних заходів можуть знизити ризик злочинності та насильства серед молоді. Таким чином, молодіжна політика є дуже важливою з наукової точки зору для забезпечення стабільного та успішного майбутнього України.

Водночас, розвиток молодіжної політики в Україні потребує комплексного підходу. Науковці вказують на необхідність покращення якості освіти та забезпечення її доступності для всіх молодих людей, незалежно від їхнього місця проживання та соціального статусу. Крім того, потрібно забезпечити підтримку молодих підприємців, розвивати сприятливе середовище для інновацій та розширювати можливості для зайнятості молоді.

З метою поліпшення стану здоров'я молоді важливо забезпечити доступність медичних послуг та сприяти здоровому способу життя. Крім того, слід створювати умови для занять спортом та інших фізичних активностей, що є важливим елементом здорового способу життя та соціалізації молоді.

Також необхідно враховувати роль молоді у формуванні культури та розвитку мистецтва. Підтримка культурних заходів та розвиток мистецтва може допомогти молоді розвинути свої творчі здібності та стимулювати їх до активної участі в культурному житті країни.

Україна має великий потенціал у сфері розвитку молодіжної політики, проте її реалізація вимагає належної уваги та інвестицій. Наукова підтримка та експертна оцінка молодіжної політики можуть сприяти її поліпшенню та забезпеченню ефективного використання ресурсів.

Кожна людина може знайти своє місце у формуванні та реалізації молодіжної політики в Україні, зокрема: активна участь у діяльності молодіжних організацій та громадських об'єднань (це може допомогти відстоювати права та інтереси молоді та взаємодіяти з державними органами управління та регулювання молодіжної політики); розповсюдження інформації та популяризація молодіжних ініціатив та проектів через соціальні мережі та засоби масової інформації; участь у громадських слуханнях та інших формах діалогу з громадськістю (дає можливість висловити свої пропозиції та думки щодо формування та реалізації молодіжної політики); активна участь у виборах та підтримці політиків, які підтримують молодіжну політику та розвиток молодіжної сфери; розвиток своїх особистих навичок та здібностей через участь у навчальних програмах, стажуваннях та тренінгах; волонтерство у молодіжних організаціях та інших громадських об'єднаннях (дозволяє активно долучатись до реалізації проектів та ініціатив, що стосуються молоді); створення власних молодіжних проектів та ініціатив, спрямованих на розвиток молодіжної політики; вирішення соціальних та економічних проблем, що стосуються молоді, або на захист прав та інтересів молоді; підтримка розвитку освіти та науки (оскільки від цього залежить не тільки розвиток країни в цілому, а й молодіжної сфери зокрема); підтримка та пропаганда здорового способу життя серед молоді (оскільки це має прямий вплив на здоров'я та добробут молоді); дотримання законодавства та прав людини (оскільки це є основними принципами розвитку сучасної демократичної держави, яка повинна ставитись до молоді з повагою та увагою).

Отже, важливо, щоб кожен громадянин знав про свої права та обов'язки, брав участь у громадських заходах та ініціативах та допомагав у розвитку молодіжної сфери в Україні. Сьогодні в Україні чималу роль у розвитку молодіжної політики відіграють громадські діячі, оскільки вони виступають як посередники між молодіжними організаціями та урядовими установами та працюють над реалізацією ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя молоді в Україні.

У свою чергу, заклади вищої освіти є основним джерелом формування кадрів для розвитку країни. Вони мають великий вплив на реалізацію та формування молодіжної політики в Україні. Одним з головних завдань закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, які

зможуть зробити свій внесок у розвиток країни та її молодіжної політики. Заклади вищої освіти мають можливість впливати на формування молодіжної політики в Україні, проводячи наукові дослідження та аналізуючи соціально-економічні проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди. Зокрема, вони можуть досліджувати й аналізувати проблеми зайнятості молоді, її соціального захисту, доступності до вищої освіти та інших важливих аспектів; можуть сприяти формуванню молодіжної політики в Україні, залучаючи студентів до участі у соціально-культурних проектах, волонтерських заходах та інших формах громадської діяльності. Це допомагає молоді розвивати свої навички та здібності, забезпечує здоровий духовний клімат та формує громадянську позицію.

Також і заклади загальної середньої освіти в Україні відіграють важливу роль у формуванні молодіжної політики. Освіта в школі має визначальний вплив на розвиток і виховання молоді, що є ключовим фактором у формуванні молодіжної політики. Перш за все, школи є основними інститутами освіти молоді в Україні. Шкільна освіта є обов'язковою та безкоштовною для всіх дітей, що забезпечує доступність освіти для молоді незалежно від соціального стану та місця проживання. Це є важливим аспектом молодіжної політики, оскільки забезпечення рівних можливостей доступу до освіти є ключовим фактором у формуванні громадянського суспільства. Крім того, школи є важливими центрами виховання молоді, де формуються моральні та етичні цінності, виробляється активна громадська позиція та здатність приймати свідомі рішення у соціально-політичній сфері. Важливою роллю шкіл у реалізації молодіжної політики є також формування толерантного та відкритого суспільства. Школи можуть сприяти вихованню молоді, яка поважає права та свободи інших людей та готова до конструктивної співпраці з представниками інших культур і націй.

Заклади позашкільної освіти є не менш важливими інструментами у формуванні та реалізації молодіжної політики в Україні. Завдяки цим закладам молоді люди мають можливість здобути додаткові знання та навички, що необхідні для подальшого розвитку. Вони утворюють важливий компонент системи освіти в Україні, оскільки дозволяють молодій людині розвиватися в більш широкому контексті, ніж це можливо у звичайній шкільній програмі.

Упевнені, що участь у реалізації та формуванні молодіжної політики має багато переваг для молоді, що стосується їхнього соціального, економічного та культурного розвитку. Ось, наприклад, деякі з них: підвищення свідомості та активності молоді (участь у формуванні та реалізації молодіжної політики дозволяє молоді активніше діяти в громадському житті,

брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього майбутнього); забезпечення визнання прав молоді (молодь може висловлювати свої думки та побажання щодо різних аспектів свого життя, таких як освіта, здоров'я, зайнятість тощо та завдяки цьому їхні голоси можуть бути враховані при прийнятті рішень, що стосуються молодіжної політики); створення кращих умов для молоді (участь у формуванні та реалізації молодіжної політики може допомогти покращити умови для молоді, забезпечити їм більші можливості для розвитку та самореалізації, наприклад, розробка програм для підтримки молодих підприємців, підвищення якості освіти, покращення умов працевлаштування та більш широкий доступ до культурних подій та спортивних змагань); покращення взаєморозуміння між молоддю та державою (участь у реалізації та формуванні молодіжної політики може допомогти посилити довіру молодих людей до державних інституцій та збільшити їхню участь у громадському житті); стимулювання інновацій та розвитку (молодь може привносити інноваційне мислення у процес розробки молодіжної політики, їхні ідеї та підходи можуть стати стимулом для розвитку нових проєктів і програм, які підвищать якість життя молодих людей та допоможуть вирішувати соціальні проблеми).

Зрозуміло, що у сучасних реаліях війна російського агресора проти України впливає на життя людей в усіх сферах. Молодь, яка є майбутнім нашого суспільства, особливо вразлива до наслідків війни. Війна має негативний вплив на молодіжну політику та молодіжну інфраструктуру. По-перше, війна може призвести до зміни пріоритетів у молодіжній політиці. Коли країна перебуває у стані війни, уряд зазвичай зосереджується на військових потребах та забезпеченні безпеки, що може призвести до зменшення ресурсів, які виділяються на молодь та молодіжну політику. По-друге, війна має негативний вплив на молодіжну інфраструктуру. Воєнні дії призводять до знищення молодіжних центрів, спортивних майданчиків, бібліотек та інших молодіжних закладів. Це знижує доступність культурної та освітньої інфраструктури для молоді, зменшує її можливості для саморозвитку та самовдосконалення.

Незважаючи на обмеження під час війни, важливо забезпечити молоді можливості доступу до освіти, культури та спорту. Уряд має зосередитися на збільшенні підтримки для молоді, навіть у ці складні часи. Зокрема, можна створити програми для молоді, які допоможуть їм розвиватися та здійснювати соціальні проєкти. Такі програми сприятимуть підвищенню самооцінки та самодостатності молодих людей.

Позитивними організаційними передумовами, що сприяли формуванню головних завдань і виходу цього посібника у світ, стала участь авторів

у створенні та керівництві різними молодіжними громадськими об'єднаннями, відвідування протягом 2007–2020 років молодіжних організацій, молодіжних центрів, закладів для дітей і молоді, міністерств і відомств з питань молоді у Польщі, Литві, Латвії, Естонії, Словаччині, Чехії, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Фінляндії та інших країнах Європейського Союзу.

Особливо важливі функції щодо розвитку молодіжної політики автори спостерігали під час безпосередньої роботи у Міністерстві молоді та спорту України, управліннях молоді та спорту, Державному інституті сімейної та молодіжної політики, а також при здійсненні молодіжної роботи, організації різних фестивалів, конкурсів, круглих столів, самітів, форумів, з'їздів для молоді та за її безпосередньої участі.

За науково-професійну підтримку й допомогу в оформленні рукопису посібника автори щиро вдячні колегам з Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Також автори висловлюють сердечну вдячність рецензентам за компетентну та високу оцінку цього навчально-наукового видання.

Тож, шановний Читачу, приємного опанування змісту молодіжної політики в її різних аспектах і напрямках.

Ростислав ДРАПУШКО, Павло ГОРІНОВ

РОЗДІЛ 1

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ, ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

У цьому розділі розкрито сутність поняття «молодіжна політика», аналізується внесок українських учених у дослідження цього явища. Окреслюються завдання та принципи молодіжної політики. Характеризуються пріоритетні напрями молодіжної політики на сучасному етапі її розвитку. Розглядаються етапи становлення та розвитку молодіжної політики в світі та Україні.

Погляди науковців

У сучасному світі молодь є ключовим гравцем у політичному та соціальному житті. Саме тому розуміння сутності, призначення, етапів становлення та розвитку молодіжної політики є вкрай важливим для розуміння сучасної політичної та соціальної ситуації. Поняття молодіжної політики ввійшло до вітчизняного наукового та політичного обігу, починаючи з отримання Україною незалежності. Його аналогом на той час був термін «державна молодіжна політика». Такий підхід обумовлено тим, що основним суб'єктом цієї політики є держава.

Одним із перших визначення сутності категорії «державна молодіжна політика» сформулював М. Ф. Головатий, який трактував її як «наявність у суспільстві чітко та об'єктивно визначених, законодавчо закріплених ідей стосовно місця й ролі молоді в поступальному розвитку суспільства, а також системи різноманітних заходів, що сприяють реалізації цих ідей»¹.

Метою державної молодіжної політики, з погляду вченого, має бути:

– забезпечення справжньої рівності прав, обов'язків і соціальної перспективи молоді поряд з іншими соціальними групами, але не за їх рахунок;

– соціальний захист молоді, вирішення різноманітних соціально-політичних, економічних проблем молоді, а також створення для юнаків та дівчат необхідних стартових можливостей для влаштування власного життя, адаптації у ньому, для саморозвитку і самореалізації;

¹ Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54–62.

– підтримка та стимулювання основних суспільно корисних ініціатив самої молоді, її організацій і рухів, що намагаються зробити конкретний внесок у вирішення як суто молодіжних, так і загальносуспільних проблем.

М. Ф. Головатий сформулював основні принципи, на яких повинна базуватися державна молодіжна політика:

– принцип участі – означає, що суб'єктами розробки та реалізації державної політики мають бути, перш за все, самі молоді громадяни, їх об'єднання, організації. Принцип передбачає обов'язкове входження молоді у всі владні структури, політичні об'єднання, структури молодіжного руху;

– принцип гарантій – держава повинна надавати всім молодим громадянам мінімум державних соціальних послуг, що стосуються освіти, виховання, духовного і фізичного розвитку, працевлаштування;

– принцип соціальної компенсації – йдеться про правовий та соціальний захист саме тих молодих людей, які за власним соціальним статусом та станом здоров'я самі не спроможні про себе подбати (діти з неповних чи багатодітних сімей, сироти, молоді інваліди тощо);

– принцип пріоритету – в ході здійснення державної молодіжної політики мають, в першу чергу, стимулюватися та підтримуватися ті молодіжні проекти, програми, ініціативи, що сприяють розв'язанню найпекучіших проблем молоді.

Науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, крім зазначених принципів, називають ще й такі як субсидіарності, рівності та доступності, спадкоємності¹.

Дослідниця Н. Б. Метьолкіна до зазначених принципів додає наступні: стратегічної спрямованості; соціального партнерства; наявності чітких критеріїв ефективності; адміністративної та політичної здійсненності².

В. А. Головенько визначає державну молодіжну політику як «діяльність держави, її інституцій, направлена на молодь, на підростаюче покоління, це наявність законодавчо закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді у поступальному розвитку суспільства, а також системи різноманітних державних заходів, що сприяють реалізації цих ідей»³.

¹ Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. С. 205.

² Метьолкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України, 2008. 203 с.

³ Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 71–80.

Державна молодіжна політика, за В. В. Барабашом, – це «діяльність держави, спрямована на молодь, на підростаюче покоління, це наявність законодавчо закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді у поступальному розвитку суспільства, а також системи різноманітних державних заходів, що сприяють реалізації цих ідей»¹. Метою цієї політики дослідник називає створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління.

Науковці у своїх дослідженнях розглядали різні напрями державної підтримки молоді. Наприклад, В. В. Орлов основними серед них виділяє наступні²:

- забезпечення права на працю, зайнятість, освіту;
- послуги з професійної орієнтації, створення молодіжних бірж праці;
- формування професійних навчальних центрів служби зайнятості;
- здійснення квотування прийому на роботу молодих спеціалістів;
- підтримка підприємницької ініціативи представників молоді – за рахунок встановлення правового статусу молодіжних підприємств;
- підтримка молодих сімей – надання споживчих довгострокових позик;
- фізичний і духовний розвиток молоді – встановлення безкоштовних відвідин установ культури;
- профілактика бездоглядності, правопорушень, алкоголізму, наркоманії, у тому числі, створення спеціалізованих установ, реабілітаційних і профілактичних молодіжних об'єднань;
- організація дозвілля молоді.

Історія розвитку молодіжної політики в Україні досліджується в багатьох наукових джерелах. Серед перших публікацій, присвячених розвитку молодіжного руху та становленню молодіжної політики, слід назвати дослідження Українського науково-дослідного інституту проблем молоді (НДІПМ).

У 1991 р. Інститутом було підготовлено «Збірник матеріалів про молодіжні товариства України», в якому опубліковано програмні та статутні документи основних молодіжних організацій та об'єднань, надано короткий опис їх діяльності, розміщено матеріали щодо роботи 9 республіканських,

¹ Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 119–130.

² Орлов В. В. Формування державної молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя: КПУ, 2009. 20 с.

8 обласних організацій та близько 25 благодійних молодіжних товариств, фондів та асоціацій¹. Інформативний матеріал про становлення молодіжного руху в Україні міститься в численних збірниках та довідниках Інституту².

Грунтовною науковою працею є дослідження В. Головенька та О. Корнієвського «Український молодіжний рух: історія та сьогодення»³, в якому автори вперше в українській історіографії зробили спробу комплексного вивчення історії молодіжного руху України на всіх етапах його розвитку.

Значним внеском у дослідження історії розвитку молодіжної політики стало дисертаційне дослідження Є. І. Бородіна «Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.)», в якому на основі сучасної наукової методології прослідковано процеси формування нормативно-правового поля молодіжної політики, створення центральних органів виконавчої влади з питань молодіжної політики, впровадження різних форм підтримки молодіжного руху.

За результатами дослідження автор дійшов висновку, що різні програми та комплексні заходи у сфері підтримки молоді, що затверджувалися різними урядами та парламентами, опікувалися одними й тими самими питаннями нової генерації.

Проте створювалася ситуація, коли всі ставили майже однакові завдання, забуваючи аналізувати причини їх невиконання. Але, незважаючи на певні недоліки, було створене підґрунтя для розвитку молодіжного підприємництва, залучення молоді до державної служби, молодіжного кредитування, виховання молодих громадян, підтримки молоді еліти, обдарованих юнаків та дівчат⁴.

Основні історичні етапи розвитку молодіжної політики за період 1991–2012 рр. аналізує Г. В. Коваль, виділяючи такі періоди⁵:

1) 1991–1996 рр. – період виокремлення та зміцнення «молодіжного сектору» державного управління та публічної політики;

¹ Головенько В. А., Пашков М. Ю. Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України. Київ: Укр. НДІ проблем молоді, 1991. 143 с.

² Головенько В. А., Зінченко А. Г. Громадські структури сучасного молодіжного руху України: стан та основні тенденції. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/04/78-88__no-2__vol-13__2006__UKR.pdf

³ Головенько В. А., Корнієвський О. А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. Київ: Наук. думка, 1994. 111 с.

⁴ Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук: спец. 07.00.01. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. 34 с.

⁵ Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. С. 117.

2) 1996–2004 рр. – період розширення молодіжної складової соціально-гуманітарної політики та поступового її входження до інтегрованої державної політики стосовно сім'ї, дітей та молоді в Україні;

3) 2005–2009 рр. – період «інерційного» підходу до державної молодіжної політики та її поступового поглинання сімейно-дитячою політикою;

4) з 2010 р. – період удосконалення державного управління у сфері державної молодіжної політики та пошуку інноваційних підходів до її реформування.

За результатами своїх досліджень Г. В. Коваль робить висновок про те, що, «маючи глибокі історичні корені, державна молодіжна політика в Україні пройшла шлях від свого зародження через період пошуків до цілком окресленого й визначеного явища у суспільному житті країни»¹.

І. Гайдаєнко у своєму дослідженні аналізує державну молодіжну політику в Україні другої половини 90-х років ХХ ст.² Автор робить висновок про те, що основними механізмами реалізації державної молодіжної політики в цей період були: прийняття законодавчих актів і рішень державних органів; проведення щорічних парламентських слухань про становище молоді; створення та діяльність органів державної влади, які мали вирішувати проблеми молоді; створення соціальних служб для молоді та підготовка соціальних працівників; розробка і реалізація цільових комплексних молодіжних програм; виділення коштів на фінансування державної молодіжної політики; соціальний захист молоді та інші.

З 1998 р. центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у молодіжній сфері, готуються щорічні доповіді Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні. Ознайомлення з цими матеріалами дає розуміння щодо напрямів і форм молодіжної політики в різні періоди її розвитку.

Підсумувавши результати короткого огляду напрацювань науковців, відзначимо, що питанням дослідження сутності молодіжної політики, її завдань, принципів реалізації, історії розвитку в науковій літературі приділяється значна увага.

¹ Коваль Г. В. Основні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 118.

² Гайдаєнко І. Державна молодіжна політика в Україні (друга половина 90-х років ХХ ст.). *Гуманітарний вісник*. 2014. Вип. 34. С. 241–250.

Навчальні матеріали

1.1. Сутність, завдання та принципи молодіжної політики

Молодь є ключовим ресурсом для будь-якої країни, оскільки вона є основою майбутнього суспільства. У зв'язку з цим розробка і реалізація ефективної молодіжної політики є важливим завданням для будь-якої держави, в тому числі й для України.

Молодіжна політика – це діяльність держави, органів місцевого самоврядування та громадського сектору, спрямована на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції молоді в суспільні процеси.

Метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті.

Основні завдання молодіжної політики:

1) створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень;

2) підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб;

3) формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;

4) сприяння інституційному розвитку молодіжних громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді;

5) розвиток молодіжної інфраструктури;

6) розвиток національного та міжнародного молодіжного співробітництва.

Об'єкт молодіжної політики – молодь як соціальна група певного віку, головний людський ресурс для розвитку, позитивних соціальних змін і технологічних інновацій, основна національна цінність держави.

Суб'єкти молодіжної політики – державні та регіональні органи влади, громадські організації та об'єднання, профспілки, політичні партії,

соціальні інституції медицини, освіти, культури, науки, міжнародні організації, окремі громадяни і безпосередньо молодь.

Вплив держави як основного суб'єкта молодіжної політики на молодь (об'єкт політики) здійснюється відповідно до основних завдань молодіжної політики.

Специфіка здійснення молодіжної політики суспільства полягає в тому, що молодь одночасно може відігравати роль як об'єкта, так і суб'єкта цієї політики, працюючи в органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднуючись в молодіжні громадські організації, беручи участь у неформальних молодіжних об'єднаннях. Діяльність названих організацій забезпечує встановлення зворотного зв'язку в системі державно-управлінських відносин. Зворотний зв'язок надає інформацію суб'єкту управління про стан об'єкта управління, дає можливість державі знаходити найбільш оптимальні шляхи вирішення проблем молоді.

На сучасному етапі свого розвитку молодіжна політика в Україні має такі пріоритетні напрями: зайнятість молоді, здоровий спосіб життя, патріотичне виховання та залученість молоді до молодіжної політики і молодіжної роботи (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Пріоритетні напрями розвитку молодіжної політики в Україні

Досягнення *ефективної зайнятості молоді* передбачає реалізацію програм молодіжної зайнятості та проведення моніторингу їхньої

ефективності, посилення ролі центрів зайнятості щодо проведення ефективною профорієнтації. Важливою є комплексна підтримка підприємницької ініціативи молоді та продовження навчання протягом життя. Вирішення проблеми зайнятості молоді «є необхідною умовою для економічного розвитку країни, адже станом на 2021 р. понад 40% безробітних є представниками молоді»¹. Допоміжні інформаційні матеріали з питань зайнятості молоді наведено у Додатку А.

Здоровий спосіб життя – це «взірець систематичної поведінки особистості, спрямований на формування, збереження та зміцнення власного здоров'я шляхом закріплення в повсякденному житті правильних звичок, які не завдають шкоди людині в фізичній та духовній сферах її функціонування»². Для забезпечення здорового способу життя молоді проводиться його популяризація шляхом запровадження стандартів якості охорони здоров'я, розвитку партисипативних підходів до формування навичок та посилення програм освіти щодо статевого і репродуктивного здоров'я. Одним із комплексних заходів з формування здорового способу життя серед дітей і молоді в Україні став Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Молодь обирає здоров'я», який щорічно до війни росії проти України об'єднував понад 100 тис. молодих учасників з усіх регіонів. Положення про фестиваль, затверджене відповідним наказом, розміщено у Додатку Б.

Патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у молоді почуття патріотизму, любові до своєї країни, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу; потребу зробити свій внесок у долю країни, її народу. Враховуючи актуальність завдань патріотичного виховання у сучасних реаліях безпекових викликів, виокремлення питання національно-патріотичного виховання в окремий напрям молодіжної політики, наведено приклад тренінгового заняття з цієї тематики у Додатку В.

Участь молоді (youth participation) – це залучення молоді до відповідальних, складних дій, що відповідають її справжнім потребам, можливостям для планування та/або прийняття рішень, при цьому зачіпають інші

¹ Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. Київ: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 9.

² Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації / авт. кол.: Т. Андріюченко, О. Вакулєнко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. кол. О. Вакулєнко). Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

сфери її діяльності та справляють вплив на інші цільові групи¹. Активна участь означає вплив та відповідальність за рішення, дії, що впливають на життя молодих людей або просто є важливими для них. Відповідно до принципу участі молодь розглядається як суб'єкт молодіжної політики, як активний учасник життя суспільства. Допоміжний інформаційний ресурс «Участь і вплив молоді» наведено у Додатку Г.

Молодіжна політика в Україні здійснюється з дотриманням низки принципів. Термін «принцип» означає основні, найзагальніші вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості.

Основні принципи молодіжної політики в Україні наведені на рис. 1.2.

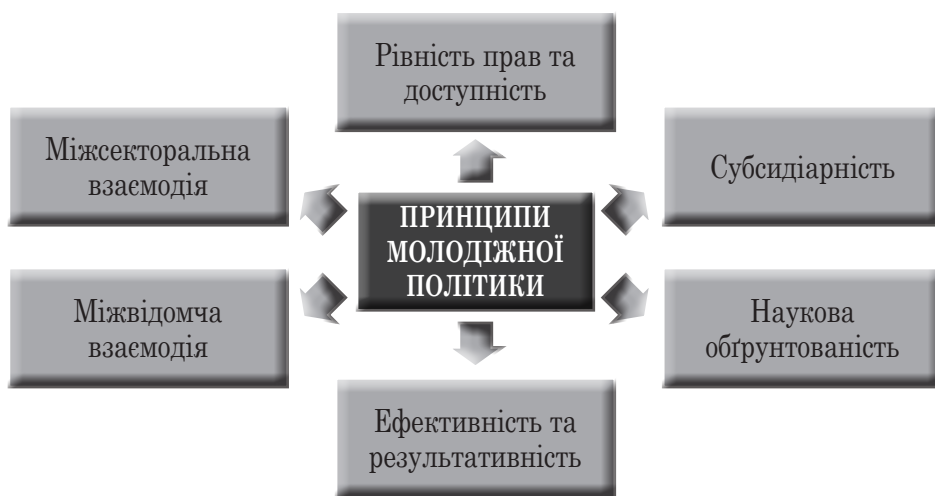

Рис. 1.2. Основні принципи молодіжної політики

Принцип рівності прав молоді означає недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками. Молодь має право на рівний доступ до відповідних програм та послуг, незалежно від зазначених характеристик.

Принцип субсидіарності означає, що найбільше повноважень мають ті органи влади, які є найближчими до молоді і на рівні яких вирішення завдань та надання послуг є більш ефективними і менш ресурсовитратними.

¹ Пеша І. Участь молоді у прийнятті рішень. Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 9–15.

Принцип наукової обґрунтованості передбачає врахування статистичної інформації, соціологічних досліджень та формування загальної стратегії щодо того, в якому напрямі буде відбуватися реалізація молодіжної політики.

Принцип ефективності та результативності означає, що при складанні програм та розробці заходів молодіжної політики всі її суб'єкти мають обґрунтувати максимальне досягнення цілей при залученні мінімального обсягу ресурсів.

Принцип участі молоді передбачає створення механізмів та гарантій залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, повагу до поглядів та переконань молоді.

Принципи міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії означають залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики.

Дотримання принципів молодіжної політики забезпечує здійснення заходів, спрямованих на задоволення потреб та інтересів молоді, формування її активної громадської позиції та розвиток її потенціалу.

1.2. Становлення молодіжної політики у світі

Вперше молодіжна політика почала формуватися в XIX ст. в заходах, що організовувалися державними органами для підтримки неповнолітніх дітей, які працюють. Такі заходи не були окремою сферою політики, а з часом розширювалися і нині становлять цілу систему вирішення конфліктних ситуацій у суспільстві.

Фактично як цілісна система «державна молодіжна політика» почала реалізовуватися в 1920-х роках. Її базовою основою стало створення двох систем. Перша система базувалася на соціальній педагогіці головної правової держави Німеччина. Друга символізувала інструмент реалізації ідеології комсомолу, що була правлячою в Радянському Союзі¹.

У 1950–1960-х роках «молодіжна політика» набула поширення в суспільно-політичній літературі. Починається різке зростання інтересу молоді до суспільно-політичної діяльності, що виділяє її як самостійну соціальну силу з її самовизначенням і самовдосконаленням у суспільно-політичному просторі.

¹Цибін С. Г. Молодіжна політика як предмет наукового осягнення. *Нова парадигма*. 2009. № 91. С. 147–155.

У грудні 1965 р. на 1390-му пленарному засіданні ООН було прийнято Декларацію про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами. Цей документ містить заклик до урядів держав, неурядових організацій і молодіжних рухів визнати принципи, закріплені в Декларації, та забезпечити їх дотримання шляхом впровадження відповідних заходів.

Декларація ООН містить 6 принципів (рис. 1.3).

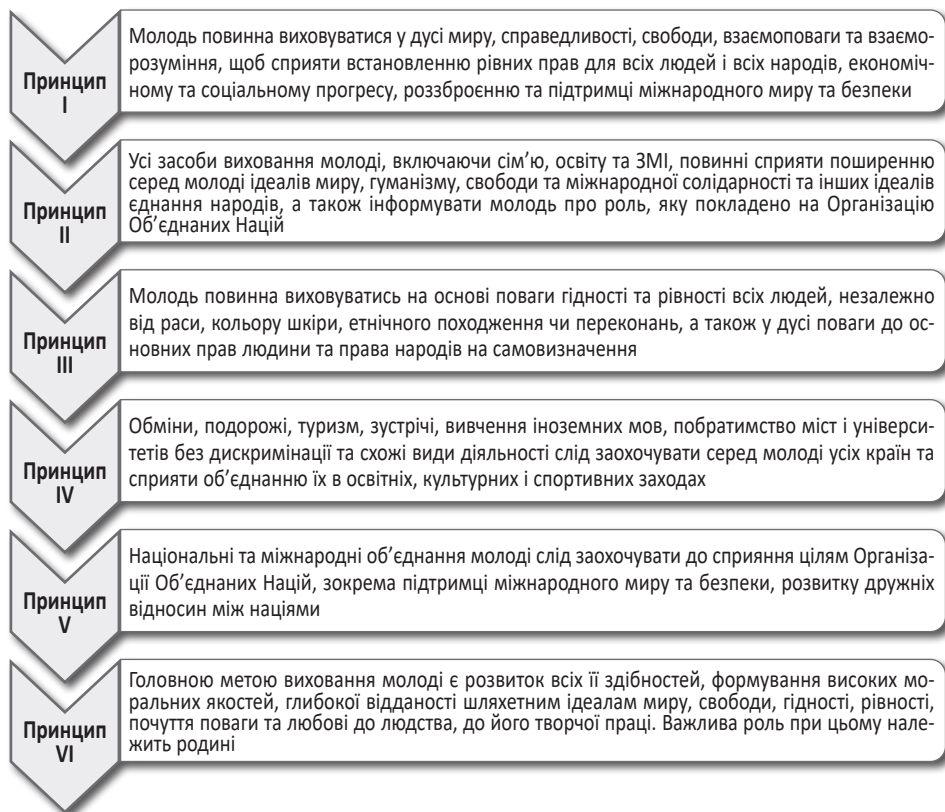

Рис. 1.3. Принципи Декларації ООН 1965 р. про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами

Джерело: [1].

¹ Резолюція 2037 (XX) Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_289

Перший принцип закріплює тезу, що молодь повинна виховуватися в дусі миру, справедливості, свободи, взаємоповаги та взаєморозуміння. Реалізація цього принципу сприятиме встановленню рівноправності для всіх людей і всіх народів, економічному та соціальному прогресу, а також роззброєнню та підтриманню міжнародного миру та безпеки. У другому та третьому принципах проголошується поширення ідеалів миру, гуманізму, міжнародної солідарності та поваги до основних прав людини і права народів на самовизначення. Останні три принципи орієнтують держави на заохочення та розширення обмінів молоддю, стимулювання утворення молодіжних об'єднань.

З 1970-х років молодіжна політика стала самостійним напрямом державної влади в більшості великих країн світу. Саме з цього моменту почалося масове прийняття законодавчих документів, спеціальних програм у напрямі реалізації прав молоді на працевлаштування та освіту, а також належного вирішення проблем молодих сімей.

На початку 1990-х років понад 100 країн світу прийняли закони, які стосувалися питань соціального забезпечення та розвитку молоді. Близько 90 країн світу створили структури на найвищому державному рівні, які займаються розробкою та координацією молодіжної політики.

Серед основних резолюцій та програм ООН, що стосуються молоді, наведемо декілька основних.

У 1996 р. ООН прийняла Всесвітню програму дій в інтересах молоді на період до 2000 р. та на наступний період, яка стала міжнародною стратегією вирішення проблем молоді та розширення можливості її участі у житті суспільства. Програма визначила 10 пріоритетних напрямів діяльності: освіта, зайнятість, голод та злидні, охорона здоров'я, оточуюче середовище, зловживання наркотичними засобами, злочинність серед неповнолітніх, організація дозвілля, дівчата та молоді жінки, повна та ефективна участь молоді у житті суспільства та в процесі прийняття рішень¹.

У 2011 р. Міжвідомча мережа ООН з питань розвитку молоді (ММПРМ) зобов'язалася підвищити ефективність діяльності Організації Об'єднаних Націй у справі підтримки зусиль держав, спрямованих на імплементацію міжнародних угод та формування цілей розвитку, які стосуються підлітків та молоді. У Спільній заяві від 25 липня 2011 р. ММПРМ зобов'язалася надалі активізувати свої зусилля, спрямовані на сприяння та підтримку ухвалення всеосяжної політики, яка враховує потреби молодих людей, зосереджується на важливих для них питаннях та розширює використання

¹ Панасюк В. М. Конституційно-правові засади реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2017. С. 51.

даних про молодь у рамках впровадження конкретних комплексних стратегій¹.

У квітні 2013 р. Координаційна рада керівників системи ООН (КРК) схвалила Загальносистемний план дій ООН з питань молоді (ЗПДМ) як основу управління програмами для молоді в системі ООН. Документ спрямований на виконання зобов'язань у таких сферах: зайнятість, підприємництво, захист прав, громадянська активність, участь у політичному житті, освіта, всебічна просвітницька діяльність з питань сексуального здоров'я та охорона здоров'я².

Провідні принципи, пов'язані з роллю молоді у забезпеченні міжнародної стабільності та безпеки, містяться в Резолюції Ради Безпеки ООН 2250 (2015)³. У Резолюції визнається, що молоді люди часто складають більшість населення країн, які постраждали від збройних конфліктів; що молодь повинна активно сприяти справедливості та примиренню.

Рада Безпеки, одностайно ухвалюючи Резолюцію 2250 (2015), закликала держави-члени збільшити представництво молоді у прийнятті рішень на всіх рівнях: місцевому, національному, регіональному та міжнародному.

Рада також закликала держави-члени розглянути можливість створення механізмів, які дозволили б молодим людям брати змістовну участь у мирних процесах і вирішенні спорів. У резолюції сказано, що молодь повинна брати активну участь у формуванні тривалого миру та сприяти справедливості та примиренню. Тобто резолюція закликала враховувати участь і погляди молоді під час переговорів і реалізації мирних угод.

Сприяння розвитку співробітництва в молодіжній сфері здійснюється і Радою Європи за такими напрямками⁴:

– створено постійний Комітет міждержавного співробітництва у молодіжній сфері, який складається з представників міністерств у справах молоді країн – членів Ради Європи. Цей комітет проводить свої засідання один раз на два роки, регулярно організує Європейські конференції міністрів у справах молоді;

¹ Становище молоді в Україні у 2019 році. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ, 2019. 79 с. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%202019%20%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf>

² Там само.

³ Резолюція Ради Безпеки ООН 2250 «Молодь, мир, безпека», 2015 р. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc12149.doc.htm>

⁴ Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи. Київ: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2006. С. 14.

– для координації молодіжних програм у секретаріаті Ради Європи створено спеціальний Молодіжний департамент, який тісно співпрацює як з державними структурами, так і з молодіжними організаціями. У розпорядженні Молодіжного департаменту є два Європейських молодіжних центри – у Страсбурзі (відкритий 1 червня 1972 р.) і Будапешті (відкритий 15 грудня 1995 р.). Ці центри є міжнародними навчальними закладами з підготовки та проведення зустрічей, у рамках яких радники надають освітню, методичну, технічну підтримку з підготовки та здійснення програм для молоді;

– для фінансової підтримки національної чи міжнародної діяльності молоді у 1972 р. Радою Європи створено Європейський молодіжний фонд (ЄМФ), щорічний бюджет якого становить приблизно 2,3 млн євро. З моменту свого створення фонд забезпечив фінансування проєктів, що охопили понад 280 тис. молодих людей із майже 40 країн. Окрім фінансової підтримки різних заходів, ЄМФ виділяє кошти для надання допомоги міжнародним молодіжним організаціям у розв'язанні адміністративних питань та координує їхню діяльність.

На сьогоднішній день реалізація молодіжної політики в Європі здійснюється на основі Стратегії молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р.¹ Основними пріоритетами цієї Стратегії є наступні питання:

– активізація плюралістичної демократії, з особливим акцентом на підвищення потенціалу молодіжних НУО для сприяння розвитку демократії участі та демократичної громадянськості в межах та за межами їх членства; на зміцнення молодіжної політики та роботи з молоддю щодо усунення перешкод для участі молоді у суспільно-політичному житті;

– доступ молоді до прав, з особливим акцентом на сприяння прогресу в імplementації стандартів Ради Європи, що стосуються доступу молоді до прав;

– співіснування у мирних та інклюзивних суспільствах;

– робота з молоддю, з особливим акцентом на підвищення її якості.

Згідно з цим документом пріоритети роботи з молоддю повинні бути реалізовані за допомогою:

– міжкурядового співробітництва на загальноєвропейському рівні з питань розробки та реалізації молодіжної політики на основі стандартів Ради Європи;

– надання допомоги в розробці молодіжної політики в державах-членах через двосторонні та багатосторонні заходи з підтримки;

¹ Резолюція CM/Res(2020)2 «Про стратегію молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р.» (прийнята Комітетом міністрів 22 січня 2020 р. на 1365-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://tm.coe.int/native/0900001680a33177>

– підвищення потенціалу молодих розповсюджувачів (молодіжних лідерів та осіб, які працюють з молоддю), зокрема, за посередництвом Європейських молодіжних центрів та їх програм освіти та професійної підготовки;

– ефективного управління та участі молоді, зокрема через систему спільного управління, що об'єднує молодь і представників влади для прийняття рішень, які повинні стати основною платформою для розвитку загальноєвропейського консенсусу, легітимності та багатосторонньої відповідальності у роботі з молоддю;

– фінансової підтримки розвитку молодіжних НУО, зокрема через Європейський молодіжний фонд;

– інновацій в роботі з молоддю, молодіжній політиці та дослідженнях з проблем молоді;

– співпраці між політиками, практиками та науковцями з питань роботи з молоддю;

– підвищення якості роботи і встановлення стандартів у сфері молодіжної політики;

– активної роз'яснювальної роботи серед молодих людей, що перебувають у несприятливому становищі, та їх залучення;

– прогнозування майбутніх тенденцій, викликів та можливостей.

Загальною метою молодіжної політики в більшості економічно розвинених європейських країн є сприяння безконфліктній інтеграції молоді в суспільство.

1.3. Розвиток молодіжної політики в Україні у 90-х роках ХХ століття

У 90-ті роки ХХ ст. Україна переживала складні часи. Країна вийшла зі складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік і вступила на шлях будівництва демократичної держави. Це стало поштовхом для змін у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя країни, включаючи молодіжну політику.

Молодіжна політика України у 90-ті роки була спрямована на створення умов для розвитку молодіжного руху, підвищення її соціального статусу та забезпечення можливостей для самореалізації молоді. Основним завданням було забезпечення проживання та навчання молоді, зайнятості, розвитку освіти та науки, формування здорового способу життя та розвиток дозвілля.

У 90-х роках ХХ ст. в Україні формуються структури державної молодіжної політики та розвивається її правова база. Підґрунтям стало прийняття Верховною Радою України Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», якими визначалися загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді.

Крім того, низка указів і розпоряджень Президента України сформували базу нормативного забезпечення державної молодіжної політики, що регламентували окремі її аспекти, зокрема:

- забезпечення працевлаштування молоді;
- розвиток молодіжного житлового будівництва;
- підтримку молодіжних громадських організацій, роботу з обдарованою молоддю тощо.

На виконання цих законів і указів на національному та регіональному рівнях формувалися відповідні стратегії, державні та регіональні цільові програми.

На потреби молодіжної політики на початку 90-х років почала формуватися наука. У 1991 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів Української РСР від 26 квітня 1991 р. № 3 було створено Український науково-дослідний інститут проблем молоді – державну бюджетну неприбуткову науково-дослідну установу. Мета створення – наукове забезпечення формування молодіжної політики України.

У подальшому інститут кілька разів змінював назву та сферу діяльності, проте наукове забезпечення молодіжної політики завжди залишалося одним із пріоритетів наукової роботи (табл. 1.1).

У 1995 р. було створено Національну раду з питань молодіжної політики як координуючий та консультативно-дорадчий орган при Президентові України, покликаний сприяти постійному вдосконаленню державної молодіжної політики, забезпечувати узгодженість дій у вирішенні питань, пов'язаних із життям молоді та участю її в усіх сферах життя суспільства і держави.

Основними завданнями Ради були:

- вивчення, прогнозування соціальних та морально-політичних процесів у молодіжному середовищі;

Таблиця 1.1

Зміна назви інституту за період 1991–2023 рр.

<i>Період</i>	<i>Назва державної установи</i>
1991 – 1997	Український науково-дослідний інститут проблем молоді
1997 – 2001	Український інститут соціальних досліджень
2001 – 2006	Державний інститут проблем сім'ї та молоді
2006 – 2011	Державний інститут розвитку сім'ї та молоді
2011 – 2022	Державний інститут сімейної та молодіжної політики
2022 – даний час	Науково-дослідний центр «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

– визначення і наукове обґрунтування пріоритетних напрямів державної молодіжної політики, концептуальних засад зміцнення правових та матеріальних гарантій молоді;

– участь у підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів, республіканських програм з питань, віднесених до компетенції Ради;

– координація дій центральних, місцевих органів державної виконавчої влади та господарських органів з питань здійснення прав і свобод молоді, участі її у політичному, економічному, духовному становленні держави.

У липні 1996 р. було утворено Міністерство України у справах сім'ї та молоді на базі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Комітету у справах жінок, материнства та дитинства при Президентові України, Комітету у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України. В подальшому відбулася низка реорганізацій та змін назви цього органу виконавчої влади, відповідального за формування молодіжної політики:

з 1999 р. – Державний комітет України у справах сім'ї та молоді;

з 2000 р. – Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України;

з 2002 р. – відновлено діяльність Державного комітету України у справах сім'ї та молоді;

з 2004 р. – Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді;

з 2005 р. – Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту;

- з 2010 р. – Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України;
- з 2013 р. – Міністерство молоді та спорту України.

Перший міжнародний огляд молодіжної політики Радою Європи в Україні відбувся у 1997 р. Україна стала 19-ю країною, де проводився огляд (після Фінляндії, Нідерландів, Швеції, Іспанії, Румунії, Естонії, Люксембургу, Литви, Мальти, Норвегії, Словаччини, Кіпру, Вірменії, Латвії, Угорщини, Молдови, Албанії та Бельгії)¹.

Мета проведення огляду молодіжної політики: забезпечити огляд молодіжної політики в країні з конструктивно-критичної позиції; перейняти уроки розвитку та використати отриману інформацію і знання у загальній стратегії розвитку молодіжної політики в усій Європі.

До всіх країн, що надають запит на проведення огляду, застосовується така методологія проведення огляду:

- проведення підготовчого візиту, в рамках якого виділяються ключові питання та пріоритети, на які варто звернути увагу членам Команди міжнародних оглядачів (КМО);
- формування Команди міжнародних оглядачів;
- підготовка Національного звіту щодо молодіжної політики країни, в якій проводиться огляд;
- проведення першого візиту Команди міжнародних оглядачів, під час якого в центрі уваги дослідників знаходяться питання формування та реалізації молодіжної політики на центральному рівні, розглядаються її цілі та завдання;
- проведення другого візиту КМО, під час якого вивчаються питання реалізації молодіжної політики та розглядаються практичні приклади;
- підготовка попереднього звіту за результатами проведення міжнародного огляду;
- проведення національних слухань у країні, де проводився огляд;
- перегляд та внесення змін до звіту за результатами коментарів та відгуків, отриманих під час проведення національних слухань та наданих урядом країни, що приймала огляд;
- проведення міжнародних слухань на засіданні Об'єднаної Ради з питань молоді Ради Європи, що включає в себе всіх представників Європейського керівного комітету з питань молоді та Консультативної Ради з питань молоді Ради Європи;
- затвердження та публікація звіту за результатами проведення міжнародного огляду;

¹ Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи. 2013. 192 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Rada_EU/kn.pdf

– проведення підсумкового огляду (як правило, приблизно через два роки) для аналізу розвитку молодіжної політики у країні, де проводився огляд, та оцінки впливу результатів міжнародного огляду¹.

У 1998 р. постановою Кабінету Міністрів № 348 було затверджено першу Національну комплексну програму «Молодь України». Цим документом серед найважливіших завдань у сфері молодіжної політики визначалися:

– сприяння духовному і фізичному розвитку молоді, виховання у неї почуття громадянської свідомості та патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні;

– сприяння реалізації творчого потенціалу молоді в інтересах її становлення і самореалізації, формування морально-правової культури та профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі;

– створення сприятливих умов для повноцінної соціалізації та активного залучення молоді до соціально-економічного, політичного та культурного життя суспільства, подолання її соціально-політичної апатії.

Щодо молодіжних організацій постанова передбачала:

– надання організаційної, методичної, правової і фінансової підтримки молодіжним громадським організаціям і їхніх програм;

– проведення конкурсів, фестивалів, олімпіад і виставок, які б пропагували винахідницьку, конструкторську, мистецьку діяльність молоді;

– створення в Києві Центру молодіжних організацій України, інформаційного банку даних «Обдарованість»;

– активізація роботи в сфері міжнародного молодіжного співробітництва.

19 червня 1999 р. Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження про відзначення 27 червня Дня молоді. З метою привернення уваги молоді до проблем розбудови правової держави і залучення її до державотворчих процесів планувалося проведення зустрічей із представниками молодіжних громадських організацій, благодійних фондів, творчих спілок, діяльність яких спрямована на підтримку молоді, молодими сім'ями; проведення молодіжних мистецьких заходів, фестивалів молодих виконавців, виставок молодих художників, спортивно-мистецькі молодіжні свята та ін.

Однак, у цей період українська молодіжна політика не мала дієвих механізмів реалізації різноманітних проєктів та задумів, в основному, через відсутність бюджетних коштів.

¹ Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи. 2013. 192 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Rada_EU/ku.pdf

Водночас, незважаючи на складну політичну, економічну, соціальну ситуацію, в Україні відбувався розвиток молодіжного руху, збільшувалася кількість молодіжних організацій, розширювалася сфера їхньої діяльності. Вони виступали перманентною конструктивною опозицією до політико-владних структур, впливаючи на розвиток політичної системи і демократії, вирішення як молодіжних, так і загальних соціальних проблем, отримали частину повноважень офіційної влади у сфері формування й реалізації державної молодіжної політики.

Найпоширенішими напрямками діяльності молодіжних організацій були: науково-просвітницька, благодійницька, політична робота, вирішення соціальних проблем окремих категорій молоді, національно-патріотичне і релігійне виховання.

Характерними особливостями молодіжних організацій в Україні на той час були:

- демократичність створення;
- різноманітність за напрямками діяльності та політичними уподобаннями;
- невелика чисельність;
- прагнення консолідуватися;
- слабкий вплив у суспільстві й низький рівень представництва у владних структурах;
- нестабільне фінансове і матеріально-технічне забезпечення.

До кінця 1990-х років в Україні було створено низку органів виконавчої влади та підрозділи в органах місцевого самоврядування, що забезпечували реалізацію державної молодіжної політики, зокрема:

- Комітет Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури і спорту; Комісії Верховної ради АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських рад народних депутатів з питань молоді; Комісії районних і міських (міст обласного підпорядкування) рад народних депутатів з питань молоді;
- Національна рада з питань молодіжної політики при Президентові України; Рада з питань молодіжної політики при Раді міністрів АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій;
- Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України;
- Український молодіжний центр;
- Український інститут соціальних досліджень;
- Республіканський комітет у справах сім'ї та молоді АР Крим, управління у справах сім'ї та молоді обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій; Відділи у справах сім'ї та молоді

районних державних адміністрацій та виконкомів міських рад народних депутатів;

– Український державний центр соціальних служб для молоді; обласні центри соціальних служб для молоді; районні та міські центри соціальних служб для молоді;

– Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву; регіональні відділення Фонду сприяння молодіжному житловому будівництву¹.

Механізми реалізації державної молодіжної політики у 90-х роках ХХ ст.:

– прийняття законодавчих актів і рішень державних органів;

– проведення щорічних парламентських слухань про становище молоді та підготовки доповіді з цього питання Верховній Раді України, Президенту України;

– створення та діяльність органів державної влади та їх структурних підрозділів, які мали вирішувати проблеми молоді;

– створення соціальних служб для молоді та підготовка соціальних працівників;

– розробка і реалізація цільових комплексних молодіжних програм;

– виділення коштів на фінансування державної молодіжної політики;

– утворення спеціальних фондів; соціальний захист молоді та вирішення її соціально-економічних проблем та ін.

У 90-х роках ХХ ст. в Україні було сформовано оригінальну модель державної молодіжної політики, що відрізнялася від молодіжної політики інших пострадянських країн.

Зокрема, прийнято досить прогресивне молодіжне законодавство, створено низку державних органів та їх структурних підрозділів, які опікувались молодіжною проблематикою, вироблено механізми взаємодії держави й молодіжного руху, соціального захисту молоді, вирішення її соціально-економічних та політичних проблем, залучення молоді до участі в державному й громадсько-політичному житті.

Проте громадська активність молоді продовжувала бути низькою, як і вплив на суспільно-політичні й економічні процеси. Через слабе представництво молоді в органах влади, вона не могла відігравати провідних ролей в управлінні країною та прийнятті важливих державних рішень.

¹ Гайдаєнко І. Державна молодіжна політика в Україні (друга половина 90-х років ХХ ст.). *Гуманітарний вісник*. 2014. Вип. 34. С. 247.

1.4. Молодіжна політика в Україні у XXI столітті

Сучасна Україна, як і багато інших країн світу, стикається з численними викликами в галузі молодіжної політики. Молодіжна політика в Україні у XXI ст. зазнала змін і перетворень. З одного боку, це свідчить про потребу відповідати на зростаючі потреби та виклики молодого покоління, з іншого – про те, що держава постійно прагне покращувати якість життя молоді.

Початок XXI ст. у сфері молодіжної політики все ще характеризувався низькою залученістю молоді до роботи організацій громадянського суспільства, низькою активністю щодо участі у політичних процесах країни. Ця тенденція тривала до подій на Майдані у 2013 р., коли молоді громадяни розпочали протести як реакцію на рішення Кабінету Міністрів України про зупинення процесу підготування до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Саме молодь брала найактивнішу участь у Революції Гідності у 2014 р. У цей період серед молоді розпочалося активне формування волонтерського руху та виявлення високого рівня довіри й підтримки Збройних Сил України.

Після Революції Гідності у 2014–2015 рр. громадянське суспільство мало найвищий рівень впливу на владу, який у наступні роки дещо зменшився, але все ще був важливим. Пік зростання громадянської активності молоді припав на 2014–2015 рр.

Характерною рисою молодіжної політики цього періоду стала зміна вектору самої молодіжної політики – від «роботи з молоддю» до «молодіжної участі».

З 2016 р. в Україні почала реалізовуватися програма «Молодіжний працівник», щорічно присуджується Премія Кабінету Міністрів України за особливі заслуги молоді у розбудові України.

При цьому відбувалося сприяння розвитку молодіжних ініціатив на місцевому рівні, збільшення кількості молодіжних консультацій та збільшення чисельності молодіжних центрів, створення державної установи «Молодіжний центр України», проведення національного конкурсу «Молодіжна столиця України», надання фінансової підтримки проектам громадських організацій для молоді та дітей, розширення співпраці з міжнародними молодіжними організаціями, налагодження молодіжного обміну між Україною та Польщею, Україною та Литвою тощо.

Україна посідає перше місце серед країн Східного Партнерства за кількістю проведених заходів та їх учасників. За даними SALTO, протягом 2014–2017 рр. 816 українських волонтерів взяли участь у 715 проектах

Європейської волонтерської служби (EVS). Протягом вказаного періоду 4636 молодих українців взяли участь у 611 молодіжних обмінах та 2409 молодіжних працівників взяли участь у 809 заходах з розвитку мобільності молодіжних працівників¹.

У 2017 р. Міністерство молоді та спорту України продовжило роботу з розвитку та інституціалізації молодіжних центрів в Україні. Затверджено Типове положення про молодіжні центри, внесено зміни до Бюджетного кодексу України щодо підтримки діяльності молодіжних центрів, затверджено Національний знак якості для молодіжних центрів. З метою підтримки існуючих молодіжних центрів усіх форм власності та допомоги в розвитку нових центрів утворено Асоціацію молодіжних центрів України за участі 42 представників молодіжних центрів України.

2017–2018 рр. – це період зниження активності молоді, як і всього населення країни. За політичним життям в Україні стежили менше 10% молодих людей, а громадянська активність молоді, в основному, проявлялась в облаштуванні простору свого населеного пункту та організації соціального життя у своїй громаді.

У 2019 р. соціологи відзначили вищу явку молоді на президентських виборах, що відповідним чином позначилося на рівні довіри до політиків, серед молоді різко впав відсоток тих, хто не довіряє політикам і владі – з 51,1% до 27,6%.

У вересні 2020 р. було створено Українську асоціацію молодіжних рад, яка об'єднала 38 молодіжних рад із 20 регіонів України. Робота молодіжних рад отримує підтримку та активізацію, молодь додалі активніше залучається до формування молодіжних програм та розвитку громад.

Також, на місцевому рівні позитивний вплив на розвиток молоді мають інструменти електронної демократії, які активно розвиваються в громадах, наприклад громадські бюджети участі.

Прикладом позитивних зрушень є стрімкий розвиток кіберспорту в Україні, який на початку вересня 2020 р. влада офіційно визнала видом спорту. Знаковою подією стала презентація стратегії розвитку кіберспорту, підготовленої Українською професійною асоціацією електронного спорту, та початок співпраці з Дитячим фондом ООН в Україні, що свідчить про визнання на міжнародному рівні².

¹ Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року). Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

² Юзич Ю. Оцінка політики влади за період від вересня 2019 до вересня 2020. URL: <https://uareforms.org/reforms/youth-reform>

Переломним у формуванні та реалізації молодіжної політики став 2021 р. У цьому році було ухвалено Закон України «Про основні засади молодіжної політики», який визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських об'єднань.

На сьогодні, в умовах воєнного стану, українська молодіжна політика реалізується на підставі Національної стратегії для молоді до 2030 р., метою якої є «створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток»¹. Основними пріоритетами Стратегії є:

- безпека – підвищення безпечності середовища і посилення життєстійкості молоді;

- здоров'я – формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни;

- спроможність – залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей;

- інтегрованість – підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу.

Ці пріоритети поширюються на всі вікові категорії і реалізуються через завдання та заходи, що враховують особливості життя молоді.

В якості допоміжних інформаційних матеріалів наведено лекцію з питань молодіжної політики у Додатку І.

¹ Національна молодіжна стратегія до 2030 року, затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

Контрольні запитання

1. Що таке молодіжна політика?
2. Яка мета молодіжної політики?
3. Які пріоритетні напрями розвитку молодіжної політики в Україні?
4. Поясніть зміст принципу соціальної компенсації.
5. На які етапи поділяється історія зародження та розвитку молодіжної політики в Україні?
 6. Охарактеризуйте основні завдання державної молодіжної політики, окреслені Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні».
 7. У чому суть міжнародного огляду молодіжної політики?
 8. Коли в Україні було створено Українську асоціацію молодіжних рад?
 9. Що означає вектор молодіжної політики «молодіжна участь»?
 10. Які заходи молодіжної політики зазначені в Національній стратегії для молоді до 2030 р. щодо забезпечення підвищення безпечності середовища та посилення життєстійкості молоді?

Типові тестові завдання

1.1. Молодіжна політика – це:

- а) діяльність держави, органів місцевого самоврядування та громадського сектору, спрямована на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції молоді в суспільні процеси;
- б) напрям державного регулювання економіки і частина внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому;
- в) це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди;
- г) всі відповіді не вірні.

1.2. Принцип участі означає, що:

- а) держава повинна надавати всім молодим громадянам мінімум державних соціальних послуг;
- б) суб'єктом молодіжної політики є молоді громадяни та їх об'єднання;
- в) в першу чергу підтримуються молодіжні проекти, спрямовані на розв'язання найбільш значимих проблем;
- г) правильна відповідь відсутня.

1.3. Молодь одночасно може відігравати роль як об'єкта, так і суб'єкта молодіжної політики

- а) правильно;
- б) неправильно.

1.4. Принцип субсидіарності означає:

- а) при складанні програм та розробці заходів молодіжної політики всі її суб'єкти мають обґрунтувати максимальне досягнення цілей при залученні мінімального обсягу ресурсів;
- б) найбільше повноважень мають ті органи влади, які є найближчими до молоді і на рівні яких вирішення завдань та надання послуг є більш ефективними і менш ресурсовитратними;
- в) залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики;
- г) правильна відповідь відсутня.

1.5. З якого року в Україні почала реалізовуватись Програма «Молодіжний працівник»?

- а) з 2014 р.;
- б) з 2018 р.;
- в) з 2016 р.;
- г) з 2005 р.

1.6. Принципи міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії означають:

- а) залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики;
- б) найбільше повноважень мають ті органи влади, які є найближчими до молоді і на рівні яких вирішення завдань та надання послуг є більш ефективними і менш ресурсовитратними;
- в) при складанні програм та розробці заходів молодіжної політики всі її суб'єкти мають обґрунтувати максимальне досягнення цілей при залученні мінімального обсягу ресурсів;
- г) правильна відповідь відсутня.

1.7. Пік зростання громадянської активності молоді припав на:

- а) 2014–2015 рр.
- б) 2018–2020 рр.
- в) 2016–2018 рр.

1.8. В якому році було створено Український науково-дослідний інститут проблем молоді?

- а) у 2005 р.;
- б) у 1991 р.;
- в) у 2000 р.;
- г) у 1995 р.

1.9. Характерними особливостями молодіжних організацій в Україні в 90-х роках ХХ ст. були (декілька відповідей):

- а) невелика чисельність;
- б) значний вплив на розвиток суспільства;
- в) нестабільне фінансове забезпечення;
- г) високий рівень представництва у владних структурах.

1.10. Громадська активність молоді в кінці 90-х років ХХ ст. була низькою

- а) так;
- б) ні.

1.11. Що найбільше підходить до терміна «молодіжна політика»?

- а) політика, спрямована на підтримку прав молоді;
- б) політика, спрямована на використання молоді як ресурсу;
- в) політика, спрямована на обмеження прав молоді;
- г) політика, спрямована на залучення молоді до військової служби;
- ґ) усі відповіді вірні;
- д) правильна відповідь відсутня.

1.12. Які завдання вирішує молодіжна політика?

- а) забезпечення захисту прав молоді;
- б) формування активної громадянської позиції молоді;
- в) підтримка ініціатив та проєктів молоді;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

1.13. Які інструменти використовуються в молодіжній політиці?

- а) соціальні мережі;
- б) фінансові допомоги;
- в) тренінги та семінари;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

1.14. Які сфери життєдіяльності молоді входять до сфери дії молодіжної політики?

- а) освіта та наука;
- б) здоров'я та спорт;
- в) культура та мистецтво;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 119–130.
3. Гайдаєнко І. Державна молодіжна політика в Україні (друга половина 90-х років ХХ ст.). *Гуманітарний вісник*. 2014. Вип. 34. С. 247.
4. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54–62.
5. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 71–80.
6. Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с.
7. Орлов В. В. Основні напрямки діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2008. № 3. С. 75–77.

РОЗДІЛ 2.

МОЛОДЬ ЯК ОБ'ЄКТ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У цьому розділі розкриваються особливості такої групи населення як молодь, аналізуються вікові інтервали соціально-демографічної групи «молодь» у різних країнах. Характеризується динаміка чисельності молоді в Україні, її структура за віковим складом. Пояснюються причини необхідності формування та реалізації молодіжної політики. Розглядаються основні соціальні проблеми молоді в Україні, на вирішення яких повинна спрямовуватись молодіжна політика.

Погляди науковців

У сучасному світі молодь є об'єктом молодіжної політики у більшості країн. Україна не є винятком і також приділяє велику увагу розвитку молоді. Молодь в Україні є значною соціальною групою, яка має вплив на розвиток країни. Отже, об'єкт молодіжної політики в Україні – це молодь, яка потребує підтримки та розвитку для забезпечення соціального, економічного та політичного прогресу країни.

З точки зору В. В. Орлова, молодь є особливою категорією населення, що «характеризується наявністю специфічного правового (конституційно-правового) статусу, сутність якого полягає в необхідності створення з боку держави системи фінансових та інших гарантій, що забезпечують можливість реалізації молодими людьми всієї сукупності конституційних прав»¹.

Дослідник В. Т. Лісовський про особливість цієї категорії населення писав так: «Молодь – це покоління людей, які проходять стадію соціалізації, які засвоюють освітні, професійні й культурні функції та готуються суспільством для засвоєння і виконання соціальних ролей дорослого»².

У наукових працях відмічається, що молодь має рухомі межі свого віку, які залежать від соціально-економічного розвитку суспільства, від місця,

¹ Орлов В. В. Основні напрямки діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2008. № 3. С. 7–77.

² Лісовський В. Т. Динаміка соціальних змін. *Социс*. 1998. № 5. С. 63–71.

котре вона посідає в соціальній структурі суспільства, рівня культури та умов життя. Наприклад, з точки зору М. Гуцалової, «молодіжний вік сьогодні – це поняття не стільки демографічне, скільки соціальне і політичне»¹.

Особливість молоді досліджується у статті Б. Буяк «Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства».

Автор зазначає, що «для свого реального оновлення суспільство має відкрити для себе молодь як могутній чинник соціальних змін, сприйняти її як соціальну цінність особливого роду, як безцінний капітал»². У публікації наголошується на тому, що саме в молодому віці людина переходить від наслідування старших до самостійного осмислення, прагнення створити щось нове. У молоді висока готовність та прагнення до змін, і саме ця інноваційна якість є важливим чинником оновлення суспільства.

Об'єктивною передумовою формування молодіжної політики є аналіз проблем молоді. М. Ф. Головатий відмічає, що «сформувати об'єктивну державну молодіжну політику можливо лише у тому випадку, якщо:

а) ми добре знаємо саму молодь, її потреби і проблеми;

б) добре усвідомлюємо реальні протиріччя формування і розвитку покоління, що включені у систему суспільних відносин»³.

Р. П. Сторожук у дисертаційному дослідженні «Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації» аналізує дві групи проблем молодіжної політики⁴:

«галузеві», які виникають у певних сферах життя молоді і є спільними для всіх (освіта, працевлаштування, дозвілля, охорона здоров'я тощо);

комплексні (системні) проблеми – низький рівень активності молоді та неефективність співпраці держави з громадськістю в рамках розробки та впровадження політики щодо молоді, а також неналежна інформаційна політика; недоліки молодіжної політики в Україні у порівнянні з європейськими країнами, пов'язані з неналежними методиками (процедурами, механізмами) розробки та реалізації молодіжної політики, незлагодженістю

¹ Гуцалова М. Молодь як об'єкт державної молодіжної політики. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/handle/123456789/26850>

² Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. Вип. 36. С. 205.

³ Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54–62.

⁴ Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Одеса: Одеський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентіві України, 2007. С. 4.

нормативно-правової бази, а також відсутністю стратегічного підходу до розробки програм у даній сфері.

Серед комплексу соціальних проблем молоді Р. П. Сторожук виділяє проблему безробіття молоді та проблему забезпечення молоді житлом, однак конкретних заходів та інструментів щодо вирішення цих проблем дослідниця не пропонує.

У дисертації Н. Б. Метьолкіної серед інших завдань виконувалось і завдання «визначення основних проблем української молоді, що перешкоджають повноцінному процесу її соціалізації». Автор називає такі соціально-економічні проблеми молоді¹: безробіття; низький життєвий рівень; невідповідність професійної підготовки реальним потребам суспільного виробництва; незабезпеченість молоді житлом; наркоманія; ВІЛ/СНІД; криміналізація молодіжного середовища; реальне відчуження молоді від політичних та соціальних процесів.

Історичні аспекти проблеми зайнятості молоді розглядаються в дисертації І. В. Хохрякової «Державне управління зайнятістю молоді в контексті формування нових державно-суспільних відносин в Україні»². На думку дослідниці, державне управління зайнятістю молоді має вирішувати такі завдання:

- сприяння працевлаштуванню молодих громадян;
- реалізація державної політики у сфері зайнятості молоді;
- створення економічних передумов зайнятості молоді шляхом розвитку і збереження ефективних робочих місць;
- сприяння розвитку молодіжного підприємництва;
- надання молоді послуг профорієнтації, перепідготовки і перекваліфікації;
- забезпечення державного регулювання трудової міграції молоді;
- здійснення науково обґрунтованого прогнозування процесів на молодіжному сегменті національного ринку праці.

Вивченню проблем молодіжної зайнятості також присвячена монографія Є. В. Сірого³, в якій автор наголошує на тому, що невирішеність проблем у сфері зайнятості молодих осіб призводить до втрати та погіршення якості

¹ Метьолкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентіві України, 2008. С. 179.

² Хохрякова І. В. Державне управління зайнятістю молоді в контексті формування нових державно-суспільних відносин в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. Дніпропетровськ, 2010. С. 17.

³ Сірий Є. В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні: монографія. Київ: ЦОП «Глобус», ФОП Кравченко Я. О., 2021. 68 с.

трудового потенціалу держави, унеможливило забезпечення динамічного економічного зростання, посилює соціальну напруженість у суспільстві.

У монографії актуалізується проблематика молодіжного підприємництва та самозайнятості, оцінюється рівень розвитку молодіжного підприємництва в Україні, розглядаються питання удосконалення існуючого механізму підтримки самозайнятості молоді та молодіжного підприємництва з урахуванням сучасних тенденцій в Україні та зарубіжного досвіду.

Питання формування здорового способу життя молоді розглядаються у статті Н. В. Даниленко та Р. Ю. Батира¹. Науковці називають чинники, які негативно впливають на здоров'я у молодому віці:

- надмірна вага;
- знижена фізична активність;
- ігрова залежність як один із негативних наслідків комп'ютеризації;
- психологічний дискомфорт;
- паління;
- вживання алкогольних напоїв;
- небезпечний секс;
- вживання наркотиків.

Висновки науковців полягають у тому, що держава і суспільство несуть відповідальність за сприяння поліпшенню здоров'я молоді, створюючи умови для посилення контролю молодих людей за власним здоров'ям.

¹ Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 502–510.

Навчальні матеріали

2.1. Молодь як соціально-демографічна група населення

Молодь як соціально-демографічна група населення є важливою складовою суспільства. Загальноприйнята вікова межа для молоді від 15 до 29 років, хоча це може візнитися залежно від країни та культури.

Один із ключових аспектів молоді як соціально-демографічної групи є їхня кількість та розподіл по різних регіонах і країнах. Згідно з даними ООН, у 2020 р. кількість молоді в світі становила більше 1,2 млрд, тобто понад 15% населення світу. Розподіл молоді по різних регіонах світу є нерівномірним, що може мати вплив на економічний та соціальний розвиток різних країн.

Окрім цього, молодь має свої характерні особливості, які впливають на їхній соціальний та економічний статус. Наприклад, молодь є більш гнучкою та піддається змінам на ринку праці. Їхні соціальні потреби та інтереси можуть також відрізнитися від потреб та інтересів інших вікових груп населення. Зокрема, зростання нестабільних робочих місць та відсутність можливості отримати стабільну роботу з достатнім рівнем заробітної плати можуть значно вплинути на соціальний статус молоді. Крім того, наслідки війн, конфліктів та природних катастроф також впливають на можливості молодих людей для розвитку та самореалізації.

Молодь – це специфічна соціально-демографічна група, яка виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та обумовлюється наявністю певних соціально-психологічних властивостей, що мають соціально-історичну природу і залежать від суспільства, його устрою, культури та інших особливостей.

В Україні до категорії «молодь» відносять громадян від 14 до 35 років. Про це зазначено у Законі України «Про основні засади молодіжної політики»: «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах»¹.

У Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», прийнятій у 1992 р., до цієї категорії відносились громадяни України віком від 14 до 28 років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти,

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять¹. У березні 2004 р. ВРУ прийняла рішення про перенесення верхньої межі молодіжного віку до 35 років. У різних країнах вікові інтервали групи «молодь» суттєво різняться (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Вікові інтервали соціально-демографічної групи «молодь»

<i>Країни</i>	<i>Вікові межі групи «молодь», роки</i>
Бельгія	12 – 29
Болгарія	15 – 29
Естонія	17 – 26
Італія	14 – 28
Іспанія	14 – 30
Латвія	13 – 24
Люксембург	12 – 29
Нідерланди	12 – 25
Німеччина	14 – 27
Польща	15 – 29
Словенія	15 – 29
Україна	14 – 34
Хорватія	15 – 29

Джерело: [?].

Із наведеної інформації стає зрозумілим, що в Україні верхня межа молодіжного віку є найвищою серед зазначених країн. Домінуючою моделлю в Європі є вік молоді 15–29 років.

Для забезпечення статистичної співставності при аналізі становища молоді та розробці рекомендацій щодо молодіжної політики на глобальному рівні категорія «молодь» визначається як індивіди 15–24 років включно, що запроваджено статистичною класифікацією ООН.

Щодо верхньої межі молодіжного руху, то в наукових дослідженнях зазначається, що закінченням молодості є принаймні чотири найважливіші умови:

¹ Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.1992 р. № 2859-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>

² Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.

а) економічна незалежність, тобто відповідальність за придбання необхідних для власного існування засобів і здатність створювати їх;

б) особиста самостійність, тобто здатність ухвалювати рішення, які стосуються себе у всіх сферах існування, без чужої опіки, без будь-яких обмежень, окрім необхідних для існування в суспільстві;

в) самостійне розпорядження засобами, якими володіє особа і які необхідні для життя, незалежно від їх походження;

г) створення власного вогнища, незалежного від батьківського, взяття відповідальності за його підтримку і управління¹.

Чисельність молоді в Україні віком від 14 до 35 років станом на 1 січня 2022 р. дорівнювала 9969,3 тис. осіб, що складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни. У порівнянні із 2017 р. чисельність молоді зменшилась на 1258,6 тис. осіб, або на 11,2% (рис. 2.1).

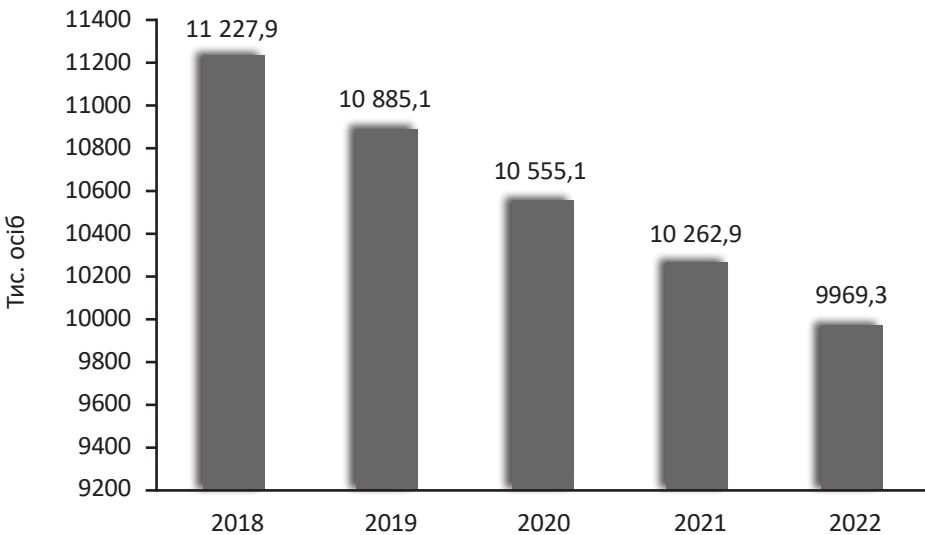

Рис. 2.1. Чисельність молоді в Україні, тис. осіб

Джерело: [2; 3].

¹ Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. Вип. 36. С. 207.

² Офіційний сайт ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». URL: <https://dismp.gov.ua>

³ Офіційний сайт ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org>

За наслідками війни рф в Україні прогнозується подальше зменшення чисельності молоді внаслідок загибелі молодих військових, зростання еміграції (біженців) та зниження народжуваності.

Розподіл молоді за віком на 1 січня 2022 р. наведено на рис. 2.2. Аналіз вікового складу молоді свідчить, що найбільша частка (32,0%) належить віковій групі 30–34 років. У 2011 р. частка цієї групи становила 25,3%.

За даними дослідників, перерозподіл чисельності молоді «на користь» старших вікових груп відбувається протягом тривалого періоду. Це свідчить про низький показник народжуваності в Україні¹.

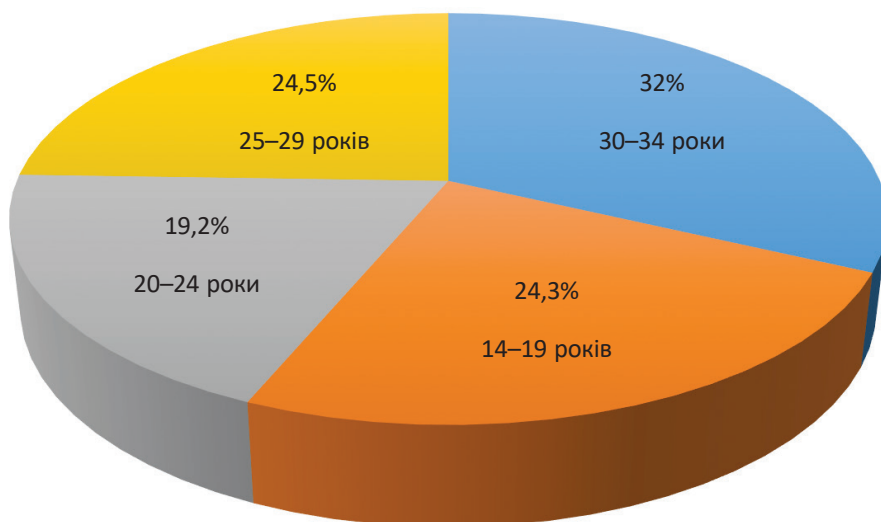

Рис. 2.2. Розподіл молоді за віком (на 1 січня 2022 р.), %

Джерело: [2].

У 2021 р. 69,5% молодих людей проживали у міських поселеннях і, відповідно, 30,5% – у сільській місцевості. Частка молоді у чисельності міського населення становить 24,1%, дещо вищою є відповідна частка у сільській місцевості – 26,2%.

¹ Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. С. 9.

² Офіційний сайт ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org>

Чисельність молоді залежить від показника народжуваності в країні. Україна має невисокі показники народжуваності, крім того, намітилась тенденція до їх зниження (рис. 2.3).

Україна належить до країн з високим рівнем передчасної смертності населення. У 2020 р. в Україні померли понад 12,5 тис. молодих людей віком 15–34 роки. Смертність молоді в сільській місцевості є вищою, ніж у містах. Основними причинами смертності є зовнішні – нещасні випадки, отруєння, травми.

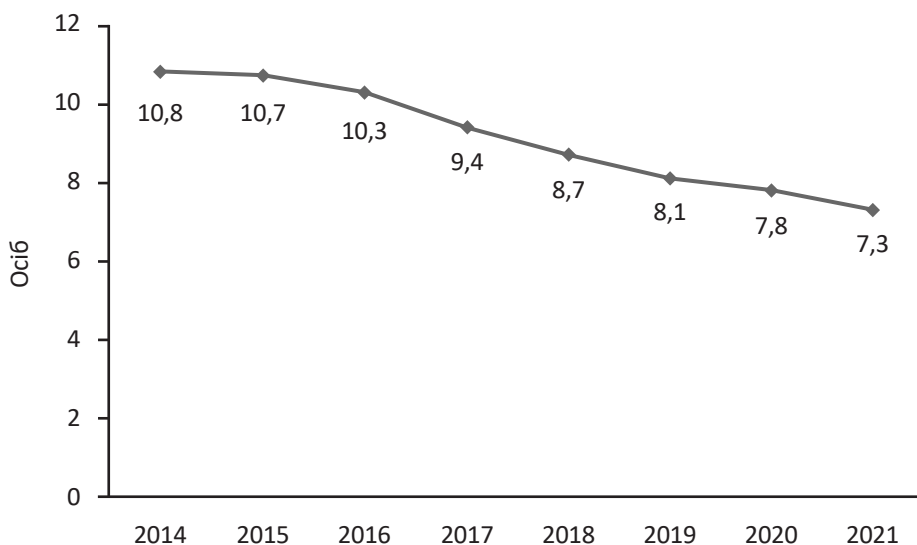

Рис. 2.3. Кількість народжених на 1000 наявного населення, осіб

Наступні за зовнішніми причинами позиції в структурі смертності молодих людей в Україні посідають: хвороби системи кровообігу, хвороби органів травлення, деякі інфекційні та паразитарні хвороби, новоутворення.

Важливим чинником зміни чисельності молоді є міграція. Молодь – найбільш мобільна частина населення. Науковці дослідили особливості міграційної мобільності молоді на різних вікових етапах:

14–18 років – формування потенціалу міграції щодо навчання за кордоном;

18–25 років – набуття першого досвіду міграційних переміщень, як правило, з освітньою і трудовою метою. Підвищення потенціалу міграції у зв'язку з потребами пошуку кращих умов особистісного розвитку;

25–30 років – нагромадження досвіду міграційних переміщень, практик використання міграційного капіталу;

30–34 роки – усталення певного рівня міграційної мобільності з можливим рішенням позитивної міграції чи переходом у пасивний стан з низькими мобільними характеристиками¹.

Результати соціологічного дослідження «Молодь України–2021»² дозволяють зрозуміти міграційні настрої української молоді. Кількість молоді, яка зазначила, що однозначно хоче жити в Україні, склала у 2021 р. 48,5%. Протягом 2017–2021 рр. цей відсоток зменшувався (табл. 2.2).

Бажання повчитися за кордоном деякий час, але потім повернутися в Україну, виявили 7,9% опитаних у 2021 р., 18,7% – хотіли б попрацювати за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну. Частка цих респондентів зменшилася у порівнянні із 2017 р.

Таблиця 2.2

Порівняння відповідей на запитання «Чи хочете Ви емігрувати з України?»

Варіанти відповіді	Рік			
	2017	2018	2019	2021
Ні, я хочу жити в Україні	62,1	56,5	49,8	48,5
Можливо, хотів би повчитися за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну	7,9	6,2	11,1	7,9
Можливо, хотів би попрацювати за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну	20,3	21,0	16,8	18,7
Так, я планую це зробити найближчим часом	9,7	4,3	4,9	4,2
Так, я шукаю таку можливість	-	11,7	9,5	9,8
Інше	-	0,3	7,9	10,9

Проте 9,8% молоді віком 14–34 роки шукають можливості для еміграції з України (у 2018 р. – 11,7%), а 4,2% – планують це зробити найближчим часом.

¹ Біль М. М., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. Оцінювання впливу міграційної мобільності молоді на людський потенціал Карпатського регіону: електронне наукове видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2021. С. 9. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20210035.pdf>

² Молодь України–2021. Результати репрезентативного соціологічного дослідження, проведеного ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

Відповіді респондентів на запитання «Чому Ви хочете емігрувати з України?» у 2021 р. розподілились наступним чином (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Причини бажання емігрувати з України у 2021 році¹

Варіанти відповіді	Серед усіх	14 – 19 років	20 – 24 роки	25 – 29 років	30 – 34 роки
Щоб заробити грошей/зароди матеріального добробуту	58,9	48,5	57,7	61,6	67,3
В Україні зараз немає таких можливостей для роботи, як в інших країнах	42,8	34,5	49,0	47,9	39,1
Хочу одержати досвід життя в іншій країні	27,0	31,4	26,5	27,4	22,8
В Україні немає реальної демократії і законності	19,7	16,0	17,3	20,1	25,2
В Україні зараз немає таких можливостей для навчання, як в інших країнах	13,2	24,7	16,3	6,8	5,9
Мені близька інша країна, мені подобається її культура	6,4	5,2	9,7	5,0	5,9
Мої близькі живуть в іншій країні	5,2	4,6	6,1	6,8	3,0

Причинами міграції молоді за кордон переважно є економічні причини: заробити грошей, зароди матеріального добробуту (58,9% від тих, хто виявив бажання емігрувати) та існуючі кращі можливості для роботи за кордоном, ніж в Україні (42,8% від тих, хто виявив бажання емігрувати).

Найвища частка серед тих, хто бажає виїхати заради матеріального добробуту, належить молодим людям віком 30–34 роки – 67,3%.

Міграція молоді – негативне явище з точки зору економіки з таких причин: при зменшенні чисельності населення знижуються темпи економічного зростання; знижується інноваційність економіки (інноваціями переважно займається молодь); знижується народжуваність в країні.

Таким чином, в Україні до категорії «молодь» відносять осіб віком від 14 до 35 років. Чисельність молоді станом на 1 січня 2022 р. дорівнювала 9969,3 тис. осіб, що складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни. У порівнянні із 2017 роком, чисельність молоді

¹ Сума не дорівнює 100%, оскільки можна було вибирати декілька відповідей.

зменшилась на 1258,6 тис. осіб або на 11,2%. Крім того, є вкрай несприятливою для розвитку людського потенціалу нації як основи сучасної економіки й обороноздатності країни, а також для створення сімей, народження дітей, відтворення робочої сили та населення в цілому.

2.2. Молодь як об'єкт молодіжної політики

У наш час динаміка суспільного розвитку визначається насамперед розвитком інформаційних технологій та змінами в глобальній економіці. Тому молодь, яка має великий потенціал у цих сферах, є ключовою складовою розвитку країни. Також важливо звернути увагу на те, що молодь є основною національною цінністю держави. Її розвиток та успішна інтеграція в суспільство забезпечує збереження інтелектуального та технологічного потенціалу країни. Політика, спрямована на молодь, має на меті забезпечення рівних можливостей для всіх молодих людей, стимулювання розвитку освіти, здоров'я, науки та технологій, а також сприяння активній участі молоді у прийнятті рішень та формуванні політики, яка стосується їхнього майбутнього.

Отже, *об'єктом молодіжної політики* є молодь як соціальна група певного віку, головний людський ресурс для розвитку, позитивних соціальних змін і технологічних інновацій, основна національна цінність держави.

Необхідність формування політики суспільства, об'єктом якої є молодь, обґрунтовується двома причинами:

- 1) важливою роллю молоді для суспільства;
- 2) належністю молоді до вразливих верств населення, яке потребує суттєвої підтримки для реалізації свого потенціалу.

Роль молоді в соціальній системі країни наступна:

молодь – це один із факторів забезпечення соціально-економічного розвитку країни;

молодь – це майбутнє нації і саме їй належить вирішальна роль у справі духовного оновлення нації;

через молодь у суспільстві здійснюється спадкоємність поколінь;

молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів;

молодь є важливим елементом сучасного суспільства і ключовим фактором соціального та економічного прогресу країни, творчим та потужним ресурсом, що буде визначати напрям політики та уряду;

молодь – це головний стратегічний резерв соціально-економічних реформ та духовно-культурних перетворень у країні, виходячи з того, що більшість молодих людей мають освіту європейського рівня та виховані на демократичних здобутках сучасної цивілізації.

Держави – члени ООН визнають, що молоде покоління у всіх країнах є головним людським ресурсом для розвитку, позитивних соціальних змін і технологічних інновацій. Ідеали, енергійність і широта поглядів молоді відіграють центральну роль у процесі поступального розвитку людських спільнот¹.

Отже, молодь є об'єктом молодіжної політики, враховуючи важливість цієї групи населення для суспільства. Водночас, молодь вважається однією з найбільш вразливих верств населення, що теж є передумовою застосування впливу на неї суб'єктів молодіжної політики.

Причини вразливості молоді:

– відсутність суттєвої фінансової підтримки, наявність слабких умов для реалізації потенціалу;

– невизначеність життєвих перспектив молодого покоління, яке часто шукає самореалізації.

Зарубіжні експерти виділяють **три цільові групи молодіжної політики:**

– «проблемна молодь»;

– молодь як ресурс, джерело (обдарована молодь);

– звичайна молодь².

До першої групи («проблемної молоді») відносять ВІЛ-інфікованих, влучну молодь, молодих правопорушників, молодих людей з інвалідністю, дітей-сиріт. Такі молоді люди потребують конкретної допомоги та програм конкретного спрямування. Друга група складається з талановитої молоді, яка має спеціальні навички або компетентності. Третя група – це «звичайні» молоді люди, які теж стикаються з повсякденними життєвими проблемами.

Виділяючи особливу роль молоді в житті суспільства, слід розуміти, що саме в молодіжному середовищі збільшується кількість проблем, пов'язаних із неповною трудовою зайнятістю, недостатньою якістю та доступністю вищої освіти, забезпеченням молодих громадян житлом, відсутністю умов

¹ Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державна служба молоді та спорту України. Київ, 2012. С. 7.

² Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи. 2013. 192 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Rada_EU/kn.pdf

для формування здорового способу життя молоді. На вирішення цих проблем повинна спрямовуватись молодіжна політика.

За результатами соціологічного дослідження «Становище молоді України–2021»¹, проведеного ГО «Інститут молоді» у листопаді 2021 р., виявлено перелік особистих проблем, які сьогодні найбільше турбують молодих людей (рис. 2.4).

Найактуальнішими проблемами для молоді є недостатнє матеріальне становище (45,5%), відсутність вільного часу (37,7%), проблеми із здоров'ям (35,2%), житлові проблеми (27,5%). Важливими для молоді є також відсутність можливостей для самореалізації і саморозвитку; високе фізичне навантаження та негативний вплив засобів масової інформації.

Рис. 2.4. Особисті проблеми української молоді, %

Джерело: [2].

Серед проблем у територіальній громаді, які потребують вирішення, важливими молоді люди вважають низький рівень заробітних плат, стипендій та пенсій (51,5%), високі ціни (50,1%) та безробіття (45,1%) (рис. 2.5).

¹ Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

² Там само.

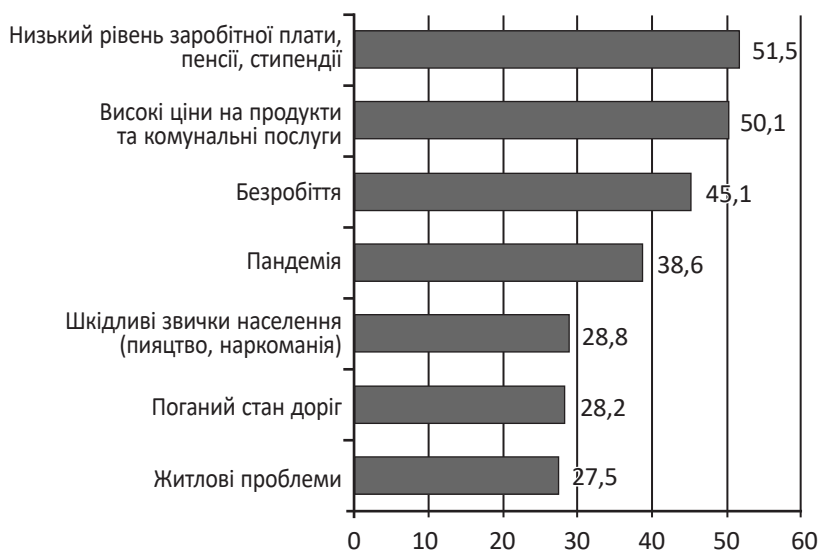

Рис. 2.5. Проблеми населеного пункту, в якому проживає молодь, %
Джерело: [1].

Серед проблем молоді важливе місце посідає безробіття. Важливість її вирішення для держави обумовлена тим, що низька зайнятість молоді призводить до втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави, унеможлиблює забезпечення динамічного економічного зростання, посилює соціальну напруженість у суспільстві.

У табл. 2.4 проаналізовано рівень безробіття молоді України за період 2017–2021 років.

Таблиця 2.4

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за віковими групами за період 2017–2021 рр., %

Групи населення	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Усе населення віком 15 років і старше	9,5	8,8	8,2	9,5	9,8
в т. ч. за віковими групами, років					
15–24	18,9	17,9	15,4	19,3	19,1
25–29	11,3	9,8	8,4	8,7	9,4

¹ Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiologichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

Групи населення	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
30–34	9,8	8,9	7,3	8,2	8,4
35–39	8,4	9,5	7,5	10,3	10,7
40–49	8,7	7,7	8,4	9,5	9,8
50–59	8,1	7,4	8,0	9,0	9,5
60–70	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3

Джерело: [1].

Аналіз даних свідчить про високий рівень безробіття у вікових групах, до яких входить молодь. У 2021 р. при середньому рівні безробіття всього населення у 9,8% рівень безробіття у віковій групі 15–24 роки складав 19,1%; у групі 25–29 років – 9,4%; у групі 30–34 роки – 8,4%.

У віковій групі 15–24 роки спостерігається підвищення рівня безробіття протягом 5-ти років. Високий рівень безробіття саме у цій групі свідчить про наявність проблем із працевлаштуванням молоді після закінчення навчання в школі чи закладі вищої освіти.

Особливо гострою є проблема із працевлаштуванням випускників закладів вищої освіти. За ринкових відносин після закінчення навчання більшість молодих людей отримують від роботодавців відмову в прийомі на роботу, з причини відсутності практичного досвіду у випускників. Проблема працевлаштування випускників закладів вищої освіти породжена багатьма причинами:

- відсутність державного прогнозування потреб економіки у спеціалістах з вищою освітою, що спричиняє появу диспропорцій попиту та пропозиції дипломованих спеціалістів;
- недостатнє усвідомлення роботодавцями недержавного сектору ключового значення рівня кадрового забезпечення виробництва;
- втрата зв'язків навчальних закладів з виробничими підприємствами;
- недостатня кваліфікація випускників багатьох закладів вищої освіти, особливо приватної форми власності;
- недостатня увага до питань працевлаштування у навчальному процесі.

Одним із шляхів зниження рівня безробіття молоді є розвиток молодіжного підприємництва та самозайнятості. Проте численні соціологічні дослідження свідчать про невисоку активність молодих людей щодо

¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

відкриття власної справи. Серед зайнятої (працюючої) молоді лише 3% становлять підприємці-роботодавці, а ще 7% є самозайнятими¹.

Розвиток молодіжного підприємництва в Україні стримується комплексом чинників (рис. 2.6).

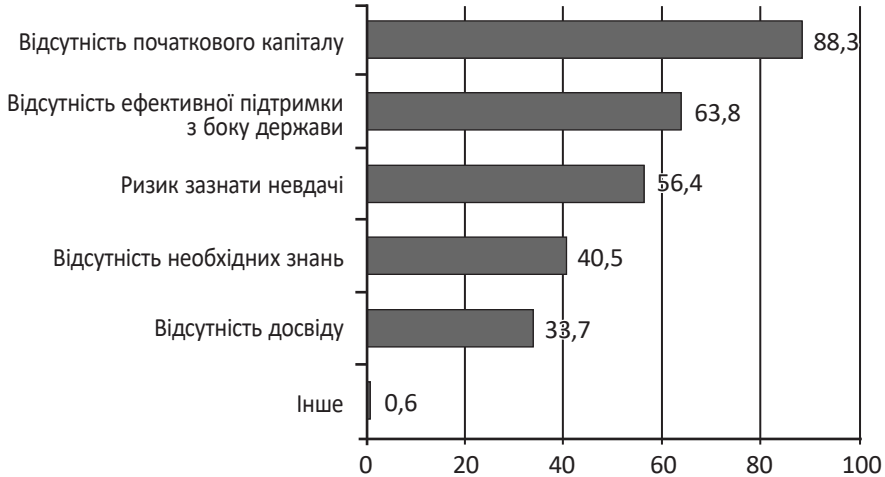

Рис. 2.6. Чинники, що перешкоджають (на думку експертів) започаткуванню/реалізації підприємницької діяльності молоді (декілька відповідей), %

Джерело: [2].

Основними чинниками, що стримують розвиток молодіжного підприємництва, експерти називають відсутність початкового капіталу (88,3%) та відсутність ефективної підтримки з боку держави (63,8%). Суб'єктивні перешкоди, такі як «ризик зазнати невдачі», «відсутність необхідних знань» та «відсутність досвіду» посідають другорядні позиції.

Отже, одним із першочергових завдань держави як суб'єкта молодіжної політики є удосконалення механізмів регулювання зайнятості молоді на ринку праці.

Не менш важливими проблемами для молодих людей є проблеми формування здорового способу життя. Здоров'я надає молодій людині

¹ Сірий Є. В. Сучасне становище молодіжного підприємництва: статистичний та соціологічний вимір. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 1(39). С. 70.

² Звіт за результатами експертного онлайн-опитування представників Державної служби зайнятості України: «Державна допомога у розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості: реалії та оцінка». URL: <https://dismp.gov.ua>

можливість здійснювати необмежену життєдіяльність, гармонійно розвиватись, брати активну участь в економічному та політичному житті країни. Здоровий спосіб життя – це якісна передумова успішного навчання, продуктивної діяльності, здатності до створення сім'ї та народження здорових дітей, творчої та суспільно-політичної активності.

За результатами соціологічного дослідження «Становище молоді України–2021», лише 32,1% молоді вважають свій спосіб життя здоровим (рис. 2.6).

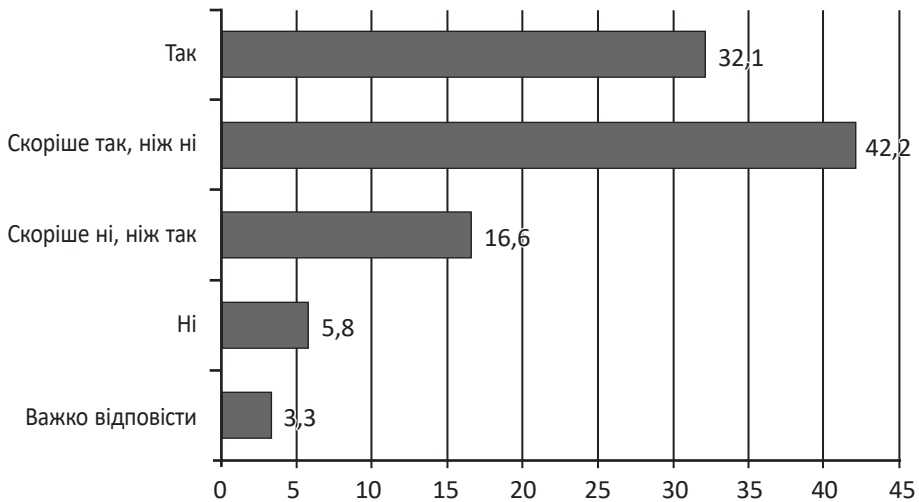

Рис. 2.6. Розподіл відповідей на запитання
«Чи вважаєте Ви свій спосіб життя здоровим?»

Джерело: [1].

Ці результати свідчать, що здоровий спосіб життя ще не став еталоном поведінки для української молоді. В українському молодіжному середовищі значно поширені такі шкідливі звички як тютюнопаління, зловживання алкоголем, гострою є проблема поширення наркозалежності.

На стан здоров'я молоді негативний вплив здійснює бідність. В українських умовах бідність, крім матеріальних нестатків, проявляється також відсутністю можливостей для здорового відпочинку, занять фізичною культурою, що є елементами формування здорового способу життя.

¹ Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

Для багатьох молодих людей характерним є нераціональне харчування. Соціологічні дослідження свідчать, що зайву вагу або й ожиріння мають більше третини молодих людей у віці 30–34 роки. Слід зазначити, що ожиріння є одним із основних факторів ризику розвитку серцево-судинних захворювань.

Отже, наявність цієї проблеми у молодіжному середовищі потребує запровадження ефективних державних програм сприяння поліпшенню рівня здоров'я молоді, посилення контролю самої молоді над власним здоров'ям.

Науковці визначають п'ять основних напрямів формування здорового способу життя, які є взаємопов'язаними між собою:

- формування сприятливої для здоров'я державної політики;
- створення сприятливого соціоекологічного середовища;
- підвищення активності громад;
- розвиток персональних навичок;
- переорієнтація служб охорони здоров'я¹.

Таким чином, огляд проблем у молодіжному середовищі свідчить про необхідність розроблення ефективних механізмів молодіжної політики для їх вирішення. Молодіжна політика повинна здійснюватись як відповідь на запити молоді – об'єкта молодіжної політики.

¹ Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації / авт. кол.: Т. Андріюченко, О. Вакуленко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. кол. О. Вакуленко). Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. С. 42.

Контрольні запитання

1. Яка роль молоді в соціальній системі країни?
2. Які вікові інтервали соціально-демографічної групи «молодь» в Україні?
3. Назвіть основні соціальні проблеми у молодіжному середовищі.
4. В чому полягають причини вразливості молоді?
5. Чи змінилися міграційні настрої молодих українців внаслідок війни РФ в Україні?
6. Для яких вікових груп населення в Україні характерний високий рівень безробіття?
7. Які завдання державної політики зайнятості молоді?
8. Сформулюйте визначення поняття «здоровий спосіб життя».
9. Чому молоде покоління у всіх країнах вважають головним людським ресурсом для розвитку технологічних інновацій?
10. У чому проявляються позитивні сторони трудової міграції молоді?

Типові тестові завдання

2.1. Молодь в Україні – це особи віком:

- а) від 14 до 28 років;
- б) від 14 до 35 років;
- в) від 12 до 25 років;
- г) від 13 до 24 років.

2.2. Відповідно до статистичної класифікації ООН категорія «молодь» визначається як індивіди:

- а) від 14 до 28 років;
- б) 15–24 роки включно;
- в) 12–26 років включно;
- г) від 13 до 30 років.

2.3. В Україні більшість молодих людей проживає у сільській місцевості

- а) правильно;
- б) неправильно.

2.4. До напрямів формування здорового способу життя молоді можна віднести (кілька відповідей):

- а) підвищення рівня зайнятості молоді;
- б) створення сприятливого соціоекологічного середовища;
- в) розвиток персональних навичок;
- г) підвищення рівня мінімальної заробітної плати в країні.

2.5. Найбільша частка у всій чисельності української молоді належить віковій групі:

- а) 30–34 роки;
- б) 14–19 років;
- в) 25–29 років;
- г) 20–24 роки.

2.6. В Україні намітилась тенденція до підвищення показника народжуваності

- а) правильно;
- б) неправильно.

2.7. Проблема працевлаштування випускників закладів вищої освіти породжена такими причинами (кілька відповідей):

- а) недосконале державне прогнозування потреб економіки у спеціалістах з вищою освітою;
- б) низький рівень здоров'я молодих людей;
- в) недостатня кваліфікація випускників закладів вищої освіти;
- г) правильна відповідь відсутня.

2.8. Соціологічні дослідження свідчать про високу активність молодих людей в Україні щодо відкриття власної справи

- а) правильно;
- б) неправильно.

2.9. Причинами трудової міграції молоді є (кілька відповідей):

- а) бажання познайомитись з культурою іншої країни;
- б) обмежена можливість офіційного працевлаштування;
- в) захоплення подорожами;
- г) низький рівень оплати праці.

2.10. Чисельність молоді в Україні знижується?

- а) так;
- б) ні.

2.11. Як молодь впливає на формування політики в Україні?

- а) молодь бере участь у процесі прийняття рішень на різних рівнях влади;
- б) молодь володіє великим впливом на медіа-простір;
- в) молодь організовує масові акції протесту;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

2.12. Які інструменти молодіжної політики можуть допомогти розвитку молоді як головного людського ресурсу?

- а) розвиток освіти та науки;
- б) створення робочих місць та забезпечення працевлаштування;
- в) розвиток спорту та культури;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

2.13. Який вплив має молодь на розвиток держави?

- а) молодь є ключовим джерелом інновацій та технологічного розвитку;
- б) молодь є носієм соціальних змін і прогресу;
- в) молодь грає важливу роль у збереженні національної ідентичності та культурної спадщини;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

2.14. Чи може молодіжна політика впливати на зменшення безробіття серед молоді?

- а) ні, це неможливо;
- б) є можливість впливу, але вона обмежена;
- в) молодіжна політика може бути ключовим інструментом для зменшення безробіття серед молоді.

2.15. Які з перерахованих показників не є ключовими для визначення молоді як соціальної групи?

- а) вік;
- б) соціальний статус;
- в) стать;
- г) освіта;
- ґ) усі відповіді вірні.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. Вип. 36. С. 205.
3. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54–62.
4. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 502–510.
5. Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи. 2013. 192 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhнародna_dijalnist/Rada_EU/kn.pdf
6. Офіційний сайт ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org>
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
8. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. С. 9.
9. Сірий Є. В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні: монографія. Київ: ЦОП «Глобус», ФОП Кравченко Я. О., 2021. 68 с.
10. Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

РОЗДІЛ 3.

СУБ'ЄКТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У цьому розділі розглядаються повноваження і завдання органів державної влади та місцевого самоврядування як суб'єктів молодіжної політики. Характеризуються напрями впливу держави як суб'єкта політики на молодь як об'єкт політики. Аналізується участь молоді у формуванні молодіжної політики та реалізації молодіжної роботи.

Погляди науковців

Інтерес до молодіжної політики зростає кожен рік, і це зрозуміло, адже молодь є головним ресурсом для розвитку суспільства. Однак, щоб успішно реалізувати молодіжну політику, потрібно визначити, хто є суб'єктами цієї політики.

Досліджуючи молодіжну політику, науковці зазначають, що її основним суб'єктом є держава. Крім неї, у формуванні та реалізації молодіжної політики беруть участь громадські організації, соціальні інститути, політичні партії. Водночас, феномен молодіжної політики проявляється в тому, що молодь одночасно відіграє роль як об'єкта, так і суб'єкта цієї політики, працюючи в органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднуючись в молодіжні громадські організації, беручи участь у неформальних молодіжних об'єднаннях, пропонуючи власні шляхи розв'язання молодіжних проблем і дієво впливаючи на ключових суб'єктів політики.

Видатний дослідник молодіжної політики О. О. Яременко писав так: «Молодь ми визначаємо як об'єкт і як суб'єкт молодіжної політики, тобто молодь є її повноправним організатором та виконавцем»¹.

Працюючи в органах виконавчої влади, молоді люди можуть здійснювати повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням функцій держави щодо формування державної молодіжної політики. Як суб'єкт державної молодіжної політики молодь може працювати в органах системи місцевого самоврядування.

¹ Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації: монографія. Статті. Виступи. Інтерв'ю. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України; УІСД ім. Олександра Яременка, 2006. С. 261.

Про необхідність активної участі молодих людей у житті громади та місцевих громадських ініціативах наголошується у дослідженні К. В. Плоского. З точки зору цього автора, така потреба обумовлена наступними чинниками¹:

- молодь здатна вишукувати інноваційні, нестандартні підходи до вирішення проблем місцевих громад, сприяти запровадженню новітніх інформаційних, управлінських технологій у місцевому самоврядуванні;
- молодь є доволі великою групою громадян, тому важливим є врахування її потреб, бачення проблем місцевого розвитку, що може значною мірою здійснюватися через різні форми її активної участі;
- майбутнє місцевої демократії та сталий розвиток громад значною мірою залежить від того, наскільки сьогодні молоді фахівці будуть спроможні сприйняти накопичений управлінський досвід та, враховуючи європейські стандарти, здійснювати управління процесами місцевого розвитку.

Молоді люди мають змогу активно впливати на формування та реалізацію державної молодіжної політики, входячи до складу координуючих та консультативно-дорадчих органів: координаційних рад з питань молодіжної політики, обласних молодіжних громадських рад; обласних студентських рад.

М. Ф. Головатий наголошує, що провідну роль у реалізації молодіжної політики «займають політичні партії, громадські організації, соціальні інститути та, звісно – самі індивіди». На думку науковця, успішна молодіжна політика – це злагоджена робота усіх структурних компонентів за наявності фінансової підтримки з боку держави².

Проблеми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні вирішуються у дисертаційному дослідженні О. В. Кулініча³.

Вчений обґрунтував сутність механізмів цієї взаємодії та розробив методичні і практичні рекомендації щодо вдосконалення співпраці між органами державного управління та громадськими організаціями. Автор стверджує, що внесок недержавних організацій у вирішення соціальних проблем суспільства взагалі і молоді зокрема визначається значною мірою

¹ Плоский К. Аналіз соціальних орієнтацій сучасної української молоді як орієнтир для формування цілей молодіжної політики щодо залучення її до державотворчих процесів. URL: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/464951e953e6c/>

² Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наукова думка, 1993. С. 237.

³ Кулініч О. В. Механізми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентів України, 2009. 20 с.

станом партнерських відносин між органами влади та громадськими об'єднаннями.

Питанням адміністративно-правового регулювання діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні присвячена стаття П. В. Горінова та Р. Г. Драпушка¹, в якій охарактеризовані основні принципи діяльності молодіжних рад, описана процедура їх створення, охарактеризовані основні завдання молодіжних рад, які полягають у сприянні реалізації права молоді на участь щодо формування та реалізації молодіжної політики; внесенні до органу, при якому її утворено, пропозицій стосовно організації консультацій з молоддю; наданні пропозицій, висновків, рекомендацій щодо питань формування та реалізації молодіжної політики, обов'язкових до розгляду органом, при якому її утворено; розробці разом із молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи пропозицій, що стосуються пріоритетів молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях; здійсненні моніторингу й оцінки ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях².

Предметом дослідження дисертаційної роботи Ю. М. Шевцової³ є механізми, що регулюють розвиток системи залучення молоді до управлінської діяльності в органах державної влади. На основі аналізу цих механізмів у різних соціальних системах дослідниця розробила комплексну модель залучення молоді до державного управління та державної служби. В роботі визначено комплекс управлінських якостей молоді, необхідних та достатніх для майбутньої управлінської діяльності, таких як національна свідомість, професіоналізм, відповідальність.

Дослідниця також визначає напрями підвищення ефективності дії суспільних механізмів залучення молоді щодо роботи в органах державної влади, а саме: створення умов для набуття молоддю досвіду управлінської діяльності; застосування ефективних методів розвитку управлінських якостей, знань, умінь та навичок; розробка інструментів об'єктивної оцінки рівня управлінської здатності молоді.

Питання ефективності залучення молоді до прийняття управлінських рішень досліджують також і науковці Державного інституту сімейної та

¹ Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Правові основи адміністративно-правового регулювання діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні. *Юридична Україна*. 2022. № 1(229). С. 6–15.

² Там само.

³ Шевцова Ю. М. Суспільні механізми залучення молоді до управлінської діяльності в органах державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Київ: Нац. академія держ. упр. при Президентові України, 2011. 20 с.

молодіжної політики Р. Г. Драпушко, П. В. Горінов та Є. С. Міненко¹. Автори зазначають, що можливості залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики створюються шляхом розвитку формальних та неформальних механізмів участі молоді, починаючи від молодіжних волонтерських груп та закінчуючи фокус-групами, від поточної консультативної діяльності до підтримки молодіжних проєктів.

Питання формування системи ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики розглядаються у виданні «Молодіжна політика в умовах децентралізації» за ред. І. В. Пешої². У посібнику зазначається, що молодіжна політика в Україні спрямована на побудову моделі відкритого розвитку, за якої молодь може проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності. При впровадженні моделі відкритого розвитку молодіжної політики в умовах децентралізації має бути враховано, що робота з молоддю передбачає взаємодію установ та організацій різних сфер діяльності, а також залучення представників недержавного сектора.

Система ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики є надзвичайно важливою для успішної реалізації молодіжної політики в будь-якій державі. Ця система включає в себе різні органи влади, молодіжні організації, активістів та інших суб'єктів, які сприяють розвитку молодіжної політики та її практичній реалізації. Проте система ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики є надзвичайно складною та потребує серйозного підходу для свого створення та розвитку. Однією з головних причин необхідності та важливості системи ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики є необхідність вирішення складних соціальних проблем, пов'язаних з молоддю. Серед цих проблем можна виділити безробіття серед молоді, відсутність можливості отримати якісну освіту, соціальну відчуженість та інші. Щоб ефективно вирішувати ці проблеми, необхідна система взаємодії різних суб'єктів, яка забезпечить цілісний підхід та використання різноманітних ресурсів. Другою важливою причиною необхідності системи ефективної взаємодії є важливість забезпечення участі молоді в прийнятті рішень, які стосуються їхнього життя та майбутнього. Молодь є найбільш активною соціальною групою, яка може приносити нові ідеї та рішення в різних галузях.

¹ Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. 33 (72). № 3. С. 54–59.

² Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с.

Таким чином, система ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики є необхідною та важливою для досягнення позитивних результатів у розвитку молодіжного сектору. Вона дозволяє забезпечити взаємодію між різними сторонами, залучити різні ресурси та забезпечити їх раціональне використання для досягнення спільних цілей. Крім того, система ефективної взаємодії суб'єктів молодіжної політики є важливим фактором у забезпеченні сталого розвитку молодіжного сектору. Вона дозволяє забезпечити координацію дій різних сторін та сприяє побудові довгострокових стратегій розвитку.

Навчальні матеріали

3.1. Органи державної влади та місцевого самоврядування як суб'єкти молодіжної політики

Молодь є важливою складовою суспільства, тому її потреби та інтереси повинні бути враховані в державних політиках та програмах. Органи державної влади та місцевого самоврядування можуть відігравати ключову роль у забезпеченні цього.

Органи державної влади, такі як уряди та парламенти, мають можливість створювати законодавчу базу для розвитку молодіжної політики. Наприклад, закони про молодіжну політику, закони про захист прав молоді та інші нормативні акти можуть бути прийняті для забезпечення прав та інтересів молоді.

Уряд також може фінансувати та здійснювати контроль за реалізацією програм та проектів з молодіжної політики. Наприклад, програми підтримки молодіжного підприємництва, проекти з розвитку молодіжних громадських організацій, проекти з підвищення рівня освіти та забезпечення доступу до роботи для молоді можуть бути здійснені за допомогою державних коштів.

Формування та реалізація молодіжної політики в Україні відбувається на трьох рівнях: національному (загальнодержавному), регіональному (обласному та районному), місцевому (рівні об'єднаних територіальних громад). На кожному з цих рівнів визначені повноваження та функції суб'єктів молодіжної політики:

національний (загальнодержавний) рівень – центральні органи виконавчої влади (Міністерство молоді та спорту України, інші міністерства та центральні органи виконавчої влади, які мають окремі повноваження у сфері молодіжної політики, зокрема Міністерство освіти та науки України, Міністерство соціальної політики України тощо). Функції: нормативно-правове забезпечення; формування стратегії розвитку та пріоритетних напрямів молодіжної політики; забезпечення підвищення кваліфікації молодіжних працівників; методична підтримка з урахуванням міжнародного досвіду та кращих практик; фінансування або сприяння в залученні фінансових коштів на реалізацію програм, проектів тощо;

регіональний (обласний та районний) рівень – місцеві органи державної виконавчої влади зі своїми структурними підрозділами по роботі з молоддю. Регіональний рівень відповідає за реалізацію молодіжної

політики в рамках підходів, запропонованих на національному рівні, зокрема в межах Державної програми «Молодь України». Тут також розробляються та ухвалюються регіональні програми, орієнтовані на потреби молоді, з урахуванням місцевих особливостей;

місцевий рівень – органи місцевого самоврядування, їх виконкоми в особі спеціалізованих структурних підрозділів, соціальні служби для молоді, молодіжні установи. Функції: створення молодіжної інфраструктури; організація неформальної освіти; проведення інформаційних кампаній з формування позитивного іміджу молодіжної роботи, залучення молоді та ін.

Схема державно-управлінських відносин у моделі трьох рівнів молодіжної політики відображена в Додатку Д. На схемі стрілками показано характер управлінських відносин – субординаційний (вертикальні зв'язки, різні види підпорядкування) та координаційний (горизонтальні зв'язки).

Головним суб'єктом молодіжної політики є держава в особі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізує молодіжну політику та інших центральних органів виконавчої влади у сфері молодіжної політики.

Центральний орган виконавчої влади – Міністерство молоді та спорту та Департамент молодіжної політики як самостійний структурний підрозділ в його складі.

Законом України «Про основні засади молодіжної політики» визначені **завдання центрального органу виконавчої влади** в контексті формування та реалізації молодіжної політики¹:

1) забезпечує виконання Закону України «Про основні засади молодіжної політики» та інших нормативно-правових актів у сфері молодіжної політики;

2) узагальнює практику застосування законодавства у сфері молодіжної політики, вносить пропозиції щодо його вдосконалення;

3) забезпечує підготовку Національної молодіжної стратегії, державних цільових програм, інших нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію молодіжної політики;

4) забезпечує підготовку щорічної доповіді про становище молоді в Україні та подання її до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

5) забезпечує вивчення соціально-економічних обставин, потреб, цінностей, пріоритетів молоді, рівня її залученості до суспільного життя;

6) сприяє проведенню всеукраїнських та міжнародних заходів з реалізації молодіжної політики;

7) здійснює організаційне забезпечення формування та діяльності Національної ради з питань молоді;

8) спрямовує та координує діяльність Українського молодіжного фонду, здійснює управління державною установою «Всеукраїнський молодіжний центр», координує діяльність молодіжних центрів та молодіжних просторів, здійснює їх нормативно-правове забезпечення;

9) сприяє розвитку молодіжної інфраструктури, розробляє критерії та процедури присудження молодіжним центрам національного знаку якості, моніторингу та оцінки ефективності їхньої діяльності;

10) сприяє системній підготовці та підвищенню кваліфікації молодіжних працівників, членів молодіжних та дитячих громадських об'єднань відповідно до завдань та потреб молодіжної роботи;

11) запроваджує порядок, критерії та вимоги щодо залучення установ та організацій до здійснення підготовки та підвищення кваліфікації молодіжних працівників;

12) забезпечує розроблення та затверджує типові навчальні програми і стандарти оцінки якості підготовки молодіжних працівників;

13) сприяє діяльності та взаємодіє із суб'єктами молодіжної роботи з питань формування та реалізації молодіжної політики;

14) здійснює наукове, методичне, інформаційне, фінансове забезпечення реалізації молодіжної політики відповідно до закону;

15) взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань формування та реалізації молодіжної політики;

16) здійснює у встановленому законодавством порядку міжнародне співробітництво у сфері молодіжної політики;

17) ініціює встановлення премій, стипендій, інших заохочень за особливі досягнення молоді в різних сферах;

18) забезпечує доступність, прозорість та відкритість інформації про молодіжні проекти, реалізація яких здійснюється суб'єктами молодіжної роботи за рахунок коштів державного бюджету;

19) здійснює інші повноваження, визначені законом.

До складу Департаменту молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України входять 4 відділи (рис. 3.1).

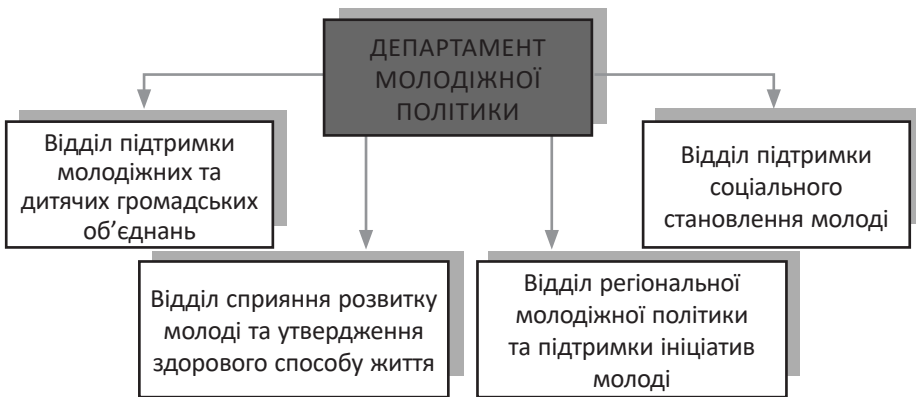

Рис. 3.1. Організаційна структура Департаменту молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України

У складі обласних державних адміністрацій (ОДА) створені Управління (департаменти) у справах сім'ї та молоді, які підзвітні та підконтрольні головам облдержадміністрацій та Міністерству молоді та спорту України. Типові функції цих структурних підрозділів у сфері молодіжної політики наведені в Додатку Е.

Управлінням у справах сім'ї та молоді обласних державних адміністрацій підпорядковуються районні та міські відділи молодіжної політики. Ці структурні підрозділи виконують аналогічні завдання, але на нижчому рівні – в районах та містах країни.

На рівні територіальних громад питаннями реалізації молодіжної політики займаються виконавчі комітети місцевого самоврядування в особі спеціалізованих структурних підрозділів чи окремих працівників.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» визначив **повноваження органів місцевого самоврядування** у сфері молодіжної політики. До них належать:

1) розробка та реалізація регіональних і місцевих програм у сфері молодіжної політики з урахуванням положень Національної молодіжної стратегії, регіональних і місцевих потреб і запитів молоді, здійснення оцінки ефективності їх реалізації;

2) включення питань підготовки та підвищення кваліфікації молодіжних працівників до регіональних і місцевих програм, інших програм у сфері молодіжної політики;

3) забезпечення формування, оптимізації та розвитку молодіжної інфраструктури;

4) сприяння створенню та діяльності молодіжних центрів, забезпечення діяльності молодіжних центрів комунальної форми власності, інших установ, що забезпечують соціальний захист, самореалізацію та розвиток потенціалу молоді;

5) надання всебічної підтримки установам та організаціям, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації молодіжних працівників, членів молодіжних і дитячих громадських об'єднань;

6) сприяння діяльності молодіжних і дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи, у тому числі шляхом їх залучення до реалізації місцевих і регіональних програм, надання грантів на конкурсних засадах, у порядку, визначеному законодавством;

7) сприяння створенню молодіжних рад, інших консультативно-дорадчих і робочих органів для забезпечення участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики, вирішення інших питань, що стосуються молоді;

8) розробка місцевих фінансово-кредитних механізмів забезпечення економічної доступності житла для молодих сімей і молодих осіб;

9) можливість встановлювати премії, стипендії, інші заохочувальні відзнаки за особливі досягнення молоді в різних сферах¹.

Консультативно-дорадчі функції у сфері молодіжної політики виконують молодіжні ради. **Молодіжна рада** – це молодіжний консультативно-дорадчий орган, що може утворюватися при Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях.

Головна мета діяльності молодіжних рад полягає у залученні до розробки нормативних актів, інших документів та програм, а також контролю за їх виконанням у молодіжній сфері. До складу ради можуть обиратися жителі відповідної адміністративно-територіальної одиниці, представники інститутів громадянського суспільства, студентського та учнівського самоврядування віком від 14 до 35 років.

Молодіжна рада виконує такі функції²:

– сприяє реалізації права молоді на участь у формуванні та реалізації молодіжної політики;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

² Там само.

- вносить до органу, при якому її утворено, пропозиції щодо організації консультацій з молоддю;
- надає пропозиції, висновки, рекомендації щодо питань формування та реалізації молодіжної політики, обов'язкові до розгляду органом, при якому її утворено;
- розробляє спільно з молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи пропозиції щодо пріоритетів молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- здійснює моніторинг і оцінку ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію молодіжної політики;
- вивчає стан виконання законів України, інших нормативно-правових актів, що стосуються молоді, на регіональному та місцевому рівнях;
- здійснює громадську експертизу фінансування заходів молодіжної політики.

Порядок формування та діяльності молодіжних рад визначається Типовим положенням про молодіжний консультативно-дорадчий орган регіонального рівня та Типовим положенням про молодіжний консультативно-дорадчий орган місцевого рівня, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1198¹.

Статтею 7 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021р. № 1414-IX передбачено створення Національної ради з питань молоді. **Національна рада з питань молоді** – це консультативно-дорадчий орган, що утворюється при Кабінеті Міністрів України з метою вироблення узгодженої позиції щодо формування та реалізації молодіжної політики, налагодження взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики².

Порядок формування та діяльності цього консультативно-дорадчого органу затверджується Кабінетом Міністрів України.

До складу Національної ради з питань молоді включаються представники:

¹ Про затвердження типових положень про молодіжні ради: постанова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-p>

² Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

1) молодіжних та дитячих громадських об'єднань, обрані на конкурсних засадах відповідно до Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді;

2) органів студентського самоврядування закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти, обрані на конкурсних засадах відповідно до Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді;

3) молодіжних рад, обрані на конкурсних засадах відповідно до Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді;

4) центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належить забезпечення реалізації окремих напрямів молодіжної політики в межах відповідних сфер діяльності таких органів, визначені Кабінетом Міністрів України;

5) обрані комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання молодіжної політики, з числа народних депутатів України;

6) обрані Президентом України;

7) Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, обрані на конкурсних засадах відповідно до Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді.

Науково-методичний супровід реалізації молодіжної політики здійснює Державний інститут сімейної та молодіжної політики (ДІСМП), а нині – Науково-дослідний центр «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Основні завдання ДІСМП:

– проведення досліджень щодо вивчення становища молоді, методів молодіжної роботи, форм та напрямів молодіжної політики, що проводиться різними методами і на різних рівнях: від національного до рівня територіальної громади; вивчення міжнародного та національного досвіду реалізації молодіжної політики, кращих практик молодіжної роботи та взаємодії;

– підготовка рекомендацій щодо пріоритетних напрямів та ефективних методик молодіжної роботи, імплементації міжнародного досвіду щодо впровадження молодіжної політики та кращих практик молодіжної роботи. Розроблені на основі досліджень рекомендації впроваджуються: на національному рівні у вигляді проектів нормативно-правових документів, пропозицій органам виконавчої влади щодо методик та

алгоритмів молодіжної роботи, національних проєктів. На регіональному рівні впровадження здійснюється шляхом науково-методичного та інформаційного забезпечення молодіжної роботи та безпосередньої реалізації проєктів;

- оцінювання ефективності реалізації молодіжної політики в цілому, а також окремих програм, заходів, соціальних та молодіжних проєктів;

- кадрове забезпечення молодіжної сфери, що включає розробку навчальних та тренінгових програм, а також проведення навчання та підвищення кваліфікації фахівців молодіжної сфери як представників державних установ, так і громадського сектору.

Вплив держави як суб'єкта політики на молодь (як об'єкт політики) здійснюється відповідно до основних завдань молодіжної політики, тобто виражається у:

- створенні необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;

- допомозі молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив;

- залученні молоді до активної участі в економічному та політичному розвитку країни;

- наданні державою соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному і фізичному розвитку, професійній підготовці молоді;

- координації зусиль всіх організацій та соціальних інститутів.

Держава створює умови для зайнятості і працевлаштування молоді, забезпечує умови для формування здорового способу життя молоді, впливає на освітній рівень молодих людей, забезпечуючи доступність освіти в різних державних і комунальних закладах, надаючи підтримку студентській молоді, реалізуючи національну доктрину розвитку освіти.

Держава як суб'єкт державної молодіжної політики також впливає на зміну ціннісних орієнтацій молоді. Ціннісні орієнтації – це соціальні, економічні, політичні, моральні, релігійні, естетичні, гносеологічні, онтологічні та/або ідеологічні засади оціночних суджень суб'єкта про оточуючу дійсність, ті чи інші її сторони, сфери, об'єкти, які утворюють змістову сторону спрямованості особистості.

Ціннісні орієнтації – це соціальні цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості і поділяються нею. Виступаючи одним із центральних особистісних утворень, ціннісні орієнтації виражають свідоме ставлення молодої людини до соціальної дійсності й у цій своїй якості

визначають широку мотивацію її поведінки та мають суттєвий вплив на всі сторони її діяльності.

Впливаючи на ціннісні орієнтації молоді, держава виходить із того, що «суспільство має свої закони розвитку, які, в свою чергу, спираються на суспільні цінності й виражаються через державну політику, адже жити в суспільстві й бути вільним від його цінностей практично неможливо»¹.

Завданням держави як суб'єкта державної молодіжної політики є також виховання у молоді толерантності. Як особистісна характеристика, толерантність проявляє себе у ставленні до себе, до інших, до власної групи (груп), до інших груп, до світу в цілому.

Толерантність – це повага і визнання рівності, відмова від домінування і насилля, визнання багатомірності людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цієї різноманітності до однорідності або домінування якоїсь однієї точки зору.

Важливими суб'єктами формування молодіжної політики є українські інститути громадянського суспільства гуманітарного, екологічного й політичного характеру, функції яких стали особливо необхідними в період воєнного стану в Україні. На сьогоднішній день вони виконують низку таких соціально корисних функцій як допомога вразливим групам населення, внутрішньо переміщеним особам та військовим; контроль за дотриманням прав людини; документування військових злочинів та фактів; виявлення зниклих безвісти.

3.2. Молодь як суб'єкт молодіжної політики

Однією з найважливіших ролей молоді у молодіжній політиці є активна участь у створенні політичної агенди та прийнятті рішень, що стосуються молоді. Молодь може бути представлена у різних політичних органах, таких як молодіжні ради, студентські організації, молодіжні партії та інші громадські організації. Ці організації мають можливість висловлювати свої погляди та рекомендації з питань, що стосуються молоді, та брати участь у роботі державних органів і місцевого самоврядування.

Ще однією важливою роллю молоді у молодіжній політиці є її участь у реалізації молодіжних програм та проєктів. Молодь може бути активними учасниками та лідерами в реалізації проєктів з молодіжної політики, таких як програми підтримки молодіжного підприємництва, проєкти з розвитку молодіжних громадських організацій та інші.

¹ Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Основи, 2002. С. 91.

Специфіка молодіжної політики в Україні полягає в тому, що молодь одночасно відіграє роль як об'єкта, так і суб'єкта цієї політики, працюючи в органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднуючись в молодіжні громадські організації, будучи учасником неформальних молодіжних об'єднань, пропонуючи власні шляхи розв'язання молодіжних проблем і дієво впливаючи на ключових суб'єктів політики (рис. 3.1).

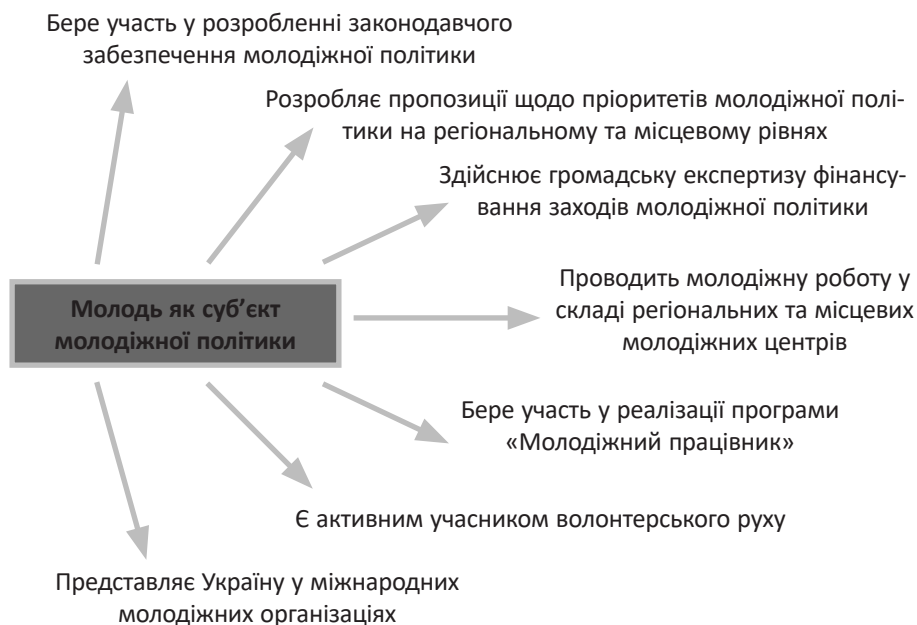

Рис. 3.1. Молодь як суб'єкт молодіжної політики

Активна участь молоді у формуванні молодіжної політики та реалізації молодіжної роботи забезпечується за допомогою різних форм її участі та залучення.

Слід розрізняти поняття «участь молоді» та «залучення молоді».

Участь молоді означає мати право, засоби, простір, можливості і, якщо необхідно, впливати на прийняття рішень, важливих для молодих людей та нести відповідальність за прийняті рішення і дії.

Участь молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики забезпечується шляхом урахування позиції молоді під час прийняття рішень, що стосуються молоді, залучення суб'єктів молодіжної роботи до реалізації молодіжної політики.

Залучення молоді – це включення молоді до життя громади, регіону, країни у сферах, які впливають на її життя. Залучення не є участю, адже воно не обов'язково дає можливість впливати на рішення щодо розподілу ресурсів та вибору пріоритетів¹.

Законом України «Про основні засади молодіжної політики» визначені механізми та інструменти участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики:

1) інформування про рішення та дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що стосуються молоді, шляхом оприлюднення відповідної інформації на своїх офіційних веб-сайтах, через засоби масової інформації, соціальні мережі та за допомогою інших доступних для молоді засобів та методів комунікації;

2) проведення консультацій, у тому числі електронних, із суб'єктами молодіжної роботи, іншими заінтересованими сторонами, проведення опитувань молоді тощо;

3) налагодження діалогу з молоддю шляхом підтримки молодіжних ініціатив, утворення молодіжних рад, призначення радників з питань молоді, проведення громадських слухань, публічних обговорень, створення робочих груп із залученням суб'єктів молодіжної роботи;

4) забезпечення партнерства між молоддю та органами державної влади і органами місцевого самоврядування на всіх етапах формування та реалізації молодіжної політики, спільного проведення оцінювання ефективності рішень і заходів молодіжної політики;

5) забезпечення представництва молоді у складі консультативно-дорадчих органів, що утворюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування у порядку, визначеному законодавством;

6) залучення суб'єктів молодіжної роботи до реалізації завдань молодіжної політики у порядку, визначеному законом².

Молодь є суб'єктом молодіжної політики, входячи до складу молодіжних рад регіонального та місцевого рівня та беручи участь у їх роботі.

До складу молодіжної ради можуть входити громадяни України віком від 14 до 35 років, які є:

– представниками молодіжних консультативно-дорадчих органів при сільських, селищних, міських, районних у містах радах, утворених на території регіону (за згодою);

¹ Пеша І. Участь молоді у прийнятті рішень. Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 10.

² Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

– представниками інститутів громадянського суспільства, що провадять діяльність у молодіжній сфері, які зареєстровані в установленому порядку та/або провадять діяльність на території регіону (за згодою);

– представниками органів студентського та учнівського самоврядування та їх обласних об'єднань (за згодою).

Молодь є суб'єктом молодіжної політики, об'єднуючись у громадські молодіжні та дитячі організації (приклад статуту Всеукраїнської молодіжної громадської організації наведено у Додатку Є). Аналізуючи практику участі молодіжних громадських організацій в реалізації державної молодіжної політики, варто зазначити, що частіше за все застосовуються такі форми, як:

– участь у реалізації молодіжних програм (як державних, так і програм молодіжних громадських організацій коштом державного та місцевих бюджетів);

– участь у створенні та діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування;

– участь у консультаціях із громадськістю.

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики»:

– членами (учасниками) молодіжних громадських організацій можуть бути фізичні особи віком від 14 до 35 років. Членами (учасниками) дитячих громадських організацій можуть бути фізичні особи віком від 6 до 18 років¹.

– засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які досягли 14-річного віку і перебувають в Україні на законних підставах;

– засновниками молодіжної громадської спілки можуть бути молодіжні громадські організації, що є юридичними особами приватного права, а членами (учасниками) молодіжної громадської спілки – молодіжні громадські організації, що є юридичними особами приватного права, та фізичні особи віком від 14 до 35 років;

– засновниками дитячої громадської спілки можуть бути дитячі громадські організації, що є юридичними особами приватного права, а членами (учасниками) дитячої громадської спілки – дитячі громадські організації, що є юридичними особами приватного права, та фізичні особи віком від 6 до 18 років;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

Статтею 12 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» визначені права молодіжних та дитячих громадських об'єднань:

- отримувати гранти на реалізацію молодіжних проєктів;
- залучатися до реалізації державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері молодіжної політики, а також бути надавачами соціальних послуг;
- брати участь у формуванні та реалізації молодіжної політики;
- утворювати молодіжні центри, здійснювати підготовку молодіжних працівників у порядку, за критеріями та вимогами, визначеними центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику;
- здійснювати моніторинг та оцінювання реалізації молодіжної політики;
- делегувати своїх представників для участі у відборі членів молодіжних рад, Національної ради з питань молоді, інших консультативно-дорадчих органів, що утворюються для вирішення питань, котрі стосуються молоді;
- за погодженням із закладами освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, фізичної культури і спорту, молодіжними центрами, іншими установами, що працюють з дітьми та молоддю і надають їм послуги, брати участь у підготовці та реалізації програм (проєктів, заходів) на базі таких закладів або поза ними;
- провадити іншу діяльність на виконання своїх статутних завдань, не заборонену законодавством.

Значну кількість молодіжних громадських організацій об'єднує громадська спілка **Національна молодіжна рада України**, створена у 2015 р. провідними національними та міжнародними молодіжними організаціями.

Основна мета Національної молодіжної ради України: консолідувати та розвивати демократичні молодіжні організації України для захисту та представлення інтересів молоді на національному та міжнародному рівнях.

Завдання спілки¹:

- розвиток крос-секторального підходу в молодіжній політиці;
- удосконалення законодавства щодо молодіжної політики та прав молоді;

¹ Офіційний сайт громадської спілки «Національна молодіжна рада України». URL: <https://nycukraine.org/>

- створення та розвиток професійної сфери діяльності молодіжної політики, професії «молодіжного працівника»;
- розвиток міжкультурного та соціального діалогу серед молоді;
- протидія дискримінації та сприяння становленню рівності прав і можливостей для кожної молодої людини;
- створення умов для консолідації молодіжних організацій на місцевому та регіональному рівнях та їх участі в процесах прийняття рішень;
- розвиток співпраці з громадськими організаціями, інституціями, органами влади, засобами масової інформації та іншими юридичними особами;
- розвиток співпраці з іноземними і міжнародними організаціями та інституціями;
- розробка інформаційних, аналітичних, освітніх матеріалів;
- проведення досліджень у сфері молодіжної політики;
- створення центру обміну ресурсами між організаціями – членами спілки;
- надання ресурсної допомоги організаціям – членам спілки;
- популяризація української культури серед молоді;
- проведення освітніх, культурних, наукових, розважальних, спортивних заходів.

З метою забезпечення представництва та участі молоді в суспільному житті України та світу, для формування ефективної відкритої молодіжної політики у вересні 2019 р. утворено громадську спілку **«Національне українське молодіжне об'єднання» (НУМО)**, головним завданням діяльності якого є забезпечення максимального представництва різних груп молоді у формуванні та реалізації державної молодіжної політики відповідно до принципів Європейської хартії участі молоді. До складу громадської спілки «НУМО» входять найбільші молодіжні організації України:

- громадська спілка «Асоціація молодіжних центрів України»;
- громадська організація «Українська асоціація студентів»;
- громадська організація «Українська асоціація молодіжних рад»;
- Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Фундація регіональних ініціатив»;
- громадська організація «Українська академія лідерства»;
- Спілка української молоді в Україні;
- громадська організація «Молодіжний націоналістичний конгрес»;
- громадська організація «Всеукраїнський молодіжний рух «Національний Альянс»;

– молодіжна організація «Пласт – національна скаутська організація України»;

– громадська організація «Будуємо Україну разом» (БУР).

Це представництво сприяє прямому контакту структури Національного українського молодіжного об'єднання з молоддю через: близько 500 осередків організацій-засновників (зокрема, через органи студентського самоврядування, що представлені 160 найбільшими університетами України), понад 300 молодіжних центрів і понад 300 молодіжних рад, що утворюються при місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування¹.

Суб'єктність молоді у реалізації молодіжної політики проявляється в тому, що саме у молодіжному середовищі, у молодіжних громадських об'єднаннях органи державної влади черпають додаткові ресурси для формування і проведення державної молодіжної політики, здійснення конкретних заходів, спрямованих на подальший розвиток країни.

За допомогою організації молоді люди мають можливість повніше реалізувати свої інтереси, запити та потреби, тобто самореалізуватися як особистості; молодіжні організації дозволяють адекватно відрегулювати стосунки молоді із державою, її структурами. Вважається, що саме молодіжні організації є інструментом найбільш дієвої соціалізації молодого покоління.

Водночас, результати соціологічного дослідження «Становище молоді в Україні–2021» засвідчили невисоку громадянську активність української молоді (рис. 3.2).

Дослідження показало, що 62,7% опитаних не брали участь в діяльності жодного інституту громадянського суспільства. Учасниками шкільного або студентського самоврядування були 12,4% молодих людей; спортивних організацій – 9,2%; організацій, пов'язаних з музикою та мистецтвом, – 8,9%; членами волонтерських організацій – 7,6% опитаних.

За результатами соціологічного дослідження «Молодь України–2018» виявлено, що 56% молоді в Україні не знають, не цікавляться, не виявляють бажання та інтересу до участі у суспільному житті; 27,3% молоді поінформовані про ті чи інші форми участі, знають про різні інструменти участі, вагаються та не користуються ними; 16,7% молоді так чи інакше беруть участь у суспільному житті.

¹ Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021.100 с.

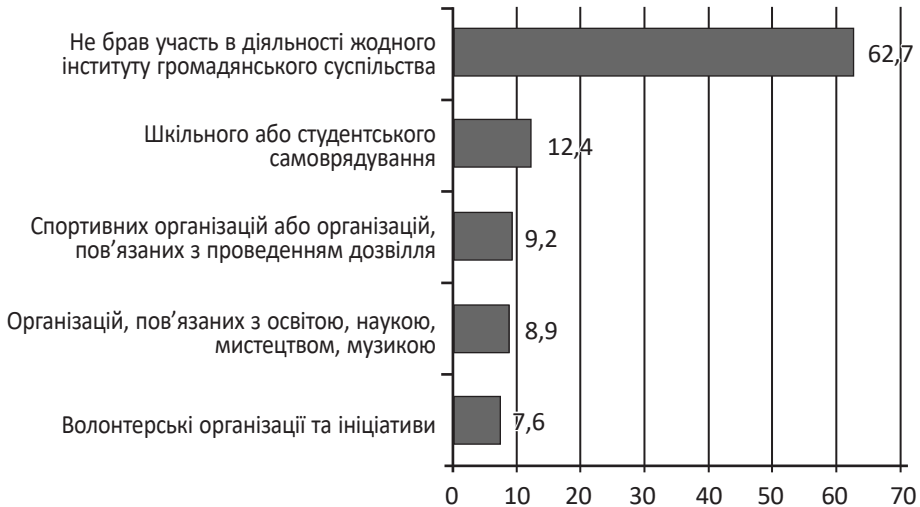

Рис. 3.2. Розподіл відповідей на запитання «У діяльності яких інститутів громадянського суспільства Ви брали участь за останні 12 місяців?», %
Джерело: [1].

Лише третина молодих людей в Україні знають про наявність і діяльність дитячих та молодіжних громадських організацій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи знаєте Ви про наявність дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та про їх діяльність», %

	2018	2019	2021
Так, і я є членом такої організації	1,0	3,4	2,1
Так, і я іноді відвідую їх окремі заходи	3,7	10,8	5,2
Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації, але не відвідую заходи	13,1	17,1	14,1
Тільки знаю, що такі існують	34,7	31,4	33,7
Ні, не знаю	46,1	32,3	39,4
Важко відповісти	1,4	5,0	5,5

Джерело: [2].

¹ Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiologichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

² Там само.

Участь у діяльності дитячих і молодіжних організацій беруть лише 2,1% опитаних, інколи відвідують їх окремі заходи 5,2% респондентів. Отже, за даними моніторингових досліджень останніх років, значна частина молоді залишається незалученою до діяльності дитячих і молодіжних громадських організацій.

Однією з проблем функціонування молодіжного руху в Україні є наявність наступного протиріччя: висока довіра до молодіжних громадських організацій і низький ступінь залучення молоді до діяльності організацій громадянського суспільства. В цьому зв'язку важливим стало прийняття Закону України «Про основні засади молодіжної політики» та Національної молодіжної стратегії до 2030 р.

Контрольні запитання

1. Назвіть суб'єктів молодіжної політики в Україні.
2. Охарактеризуйте напрями, за якими держава як суб'єкт молодіжної політики надає підтримку молоді.
3. Поясніть, чому молодь одночасно є як об'єктом, так і суб'єктом молодіжної політики.
4. Охарактеризуйте зміст терміна «ціннісні орієнтації».
5. У чому, на Вашу думку, може проявлятися активна участь молодих людей у функціонуванні територіальної громади?
6. Які права мають молодіжні та дитячі громадські об'єднання?
7. Назвіть функції Молодіжної ради як молодіжного консультативно-дорадчого органу.
8. Чим відрізняються поняття «участь молоді» та «залучення молоді»?
9. Яка місія громадської організації «Українська асоціація студентів»?
10. Хто, згідно із законодавством, може бути включеним до складу Національної ради з питань молоді?

Типові тестові завдання

<p><i>3.1. Функції центрального органу виконавчої влади у сфері формування та реалізації молодіжної політики включають (кілька відповідей):</i></p>	
<p>☐ а) нормативно-правове забезпечення молодіжної політики;</p> <p>☐ б) розроблення та ухвалення регіональних молодіжних програм;</p> <p>☐ в) створення молодіжних центрів в ОТГ;</p> <p>☐ г) формування стратегії розвитку та пріоритетних напрямів молодіжної політики.</p>	
<p><i>3.2. Членами (учасниками) дитячої громадської спілки можуть бути (кілька відповідей):</i></p>	
<p>☐ а) дитячі громадські організації, що є юридичними особами приватного права;</p> <p>☐ б) фізичні особи віком від 14 до 35 років;</p> <p>☐ в) фізичні особи віком від 6 до 18 років;</p> <p>☐ г) члени молодіжного консультативно-дорадчого органу місцевого рівня.</p>	
<p><i>3.3. Встановіть відповідність між назвами молодіжних громадських організацій та їх місією:</i></p>	
<p>☐ «Всеукраїнський молодіжний рух «Національний Альянс»</p>	<p>☐ особистісний та суспільний розвиток молоді на основі цінностей</p>
<p>☐ Українська академія лідерства</p>	<p>☐ розбудова Української держави шляхом виховання нового покоління національної еліти на основі ідей українського націоналізму</p>
<p>☐ «Будуємо Україну разом» (БУР)</p>	<p>☐ сприяння всебічному патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі</p>
	<p>☐ створення можливостей для молоді творити зміни в країні через волонтерство</p>
<p><i>3.4. Громадська спілка «Національна молодіжна рада України» була створена у:</i></p>	
<p>☐ а) 1991 р.;</p> <p>☐ б) 2015 р.;</p> <p>☐ в) після прийняття Закону України «Про основні засади молодіжної політики»;</p> <p>☐ г) правильна відповідь відсутня.</p>	

3.5. Засновниками молодіжної громадської спілки можуть бути:

- а) фізичні особи віком від 14 до 35 років;
- б) молодіжні громадські організації, що є юридичними особами приватного права;
- в) іноземці та особи без громадянства, які досягли 14-річного віку;
- г) правильна відповідь відсутня.

3.6. До функцій органів місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики входять:

- а) нормативно-правове забезпечення молодіжної політики;
- б) розроблення та ухвалення регіональних молодіжних програм;
- в) створення молодіжної інфраструктури;
- г) формування стратегії розвитку та пріоритетних напрямів молодіжної політики.

3.7. Інструментом найбільш дієвої соціалізації молодого покоління є молодіжні громадські організації

- а) правильно;
- б) неправильно.

3.8. Функції Молодіжної ради (кілька відповідей):

- а) самостійно формує стратегію розвитку та пріоритетні напрями молодіжної політики;
- б) здійснює моніторинг і оцінку ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- в) здійснює громадську експертизу фінансування заходів молодіжної політики;
- г) сприяє проведенню міжнародних заходів з реалізації молодіжної політики.

3.9. Громадська організація «Українська асоціація студентів» була створена (під іншою назвою) у:

- а) 2005 р.;
- б) 1999 р.;
- в) 2009 р.;
- г) 1991 р.

3.10. Головна мета Асоціації молодіжних центрів України:

- а) сприяння всебічному патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі;
- б) здійснення супроводу та підтримки діючих молодіжних центрів усіх форм власності та допомога у розвитку нових;
- в) створення можливостей для молоді творити зміни в країні через волонтерство;
- г) правильна відповідь відсутня.

3.11. Яка основна роль молоді у формуванні місцевої молодіжної політики?

- а) молодь є активним учасником у формуванні молодіжної політики;
- б) молодь має лише консультативну роль у формуванні молодіжної політики;
- в) молодь не має ролі в формуванні молодіжної політики;
- г) правильна відповідь відсутня.

3.12. Яка відповідність між правовими інструментами з питань молодіжної політики та місцевим самоврядуванням?

- а) відповідність правових інструментів залежить від конкретних умов кожного регіону;
- б) правові інструменти регулюють діяльність місцевого самоврядування в галузі молодіжної політики;
- в) правові інструменти не впливають на місцеве самоврядування в галузі молодіжної політики;
- г) правильна відповідь відсутня.

3.13. Який орган місцевого самоврядування відповідає за реалізацію молодіжної політики на території міста/села?

- а) міська рада/сільська рада;
- б) міський голова/сільський голова;
- в) відділ культури та туризму;
- г) відділ освіти та науки;
- ґ) усі вищезазначені органи;
- д) правильна відповідь відсутня.

3.14. Які інструменти використовуються місцевими органами влади для забезпечення розвитку молодіжної політики на місцях?

- а) програми розвитку молодіжної політики;
- б) створення комісій з питань молоді;
- в) усі вищезазначені інструменти;
- г) правильна відповідь відсутня.

3.15. Які органи влади здійснюють молодіжну політику в Україні?

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Верховна Рада України;
- г) усі вищезазначені інструменти;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Правові основи адміністративно-правового регулювання діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні. *Юридична Україна*. 2022. № 1(229). С. 6–15.
3. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 54–59.
4. Кулініч О. В. Механізми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентіві України, 2009. 20 с.
5. Офіційний сайт громадської спілки «Національна молодіжна рада України». URL: <https://nycukraine.org/>
6. Пеша І. Участь молоді у прийнятті рішень. Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III Міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 10.
7. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: постанова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-p>
8. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с.
9. Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>
10. Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації: монографія. Статті. Виступи. Інтерв'ю. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України; УІСД ім. Олександра Яременка, 2006. С. 261.

РОЗДІЛ 4. МОЛОДІЖНЕ ВОЛОНТЕРСТВО

У цьому розділі характеризується зміст волонтерства, роль волонтерської діяльності як ресурсу особистісно-професійного розвитку молоді. Досліджується сучасний стан молодіжного волонтерства, його активізація після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Розглядається зарубіжний досвід студентського волонтерства. Аналізується сутність концепту свободи молодіжного волонтерського руху.

Погляди науковців

Молодіжне волонтерство – це діяльність молоді, яка здійснюється безоплатно і з власного бажання, на користь інших людей та/або спільноти, без очікування матеріальної вигоди. Волонтерство стало значущою частиною молодіжної політики, оскільки воно не тільки є елементом соціальної взаємодії та міжособистісних стосунків, а й забезпечує зміцнення громадської свідомості, формування активної громадської позиції молоді, розвиток їхніх соціальних та професійних навичок. Однією з основних переваг волонтерства є те, що воно дозволяє молоді розвивати свої таланти та здібності, навички співпраці, комунікації, лідерства та ін. Волонтерство надає можливість молоді впливати на події в своєму місцевому середовищі, брати активну участь у розв’язанні соціальних проблем та зміцненні громадського духу. За допомогою молодіжного волонтерства молодь має можливість знайти себе в соціальній та професійній сфері, встановити нові зв’язки та контакти, розширити свій світогляд та зрозуміти важливість допомоги та підтримки спільноти.

Волонтерська діяльність (волонтерство, волонтерський рух) як соціальний феномен сучасного суспільства є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених.

В. О. Болотова, Н. О. Ляшенко та Т. М. Байдак під волонтерською діяльністю розуміють «окремий вид соціальної активності, ознаками якого є відсутність винагороди (фінансове відшкодування повинне бути менше

вартості виконаної роботи), добровільність, користь від діяльності (групі або особам, що одержують винагороду, або суспільству в цілому, навколишньому середовищу)»¹.

На думку К. О. Сидоренка, волонтерська діяльність – це «специфічна форма благодійництва, добровільна, безоплатна діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану»².

В. С. Сірко для характеристики сутності волонтерської діяльності пропонує наступне визначення: «Волонтерська діяльність – це добровільна, усвідомлена, безкорислива, цільова, суспільно корисна діяльність суб'єктів щодо надання допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги»³.

Питанням важливості волонтерства для студентів у плані їх особистісно-професійного розвитку присвячена стаття З. П. Бондаренко⁴, в якій зазначається, що «поняття «волонтерство» у сучасній педагогічній науці та практиці можна трактувати як:

- ресурс соціально-педагогічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності;
- активну громадянську позицію молоді у студентському віці;
- ресурс допомоги людям, які опинились у складних життєвих обставинах;
- ресурс формування готовності студентської молоді до роботи у волонтерських об'єднаннях за непередбачуваної ситуації;
- бренд волонтерського центру будь-якої організації;
- сучасний стиль благочинної діяльності.

Дослідниця звертає увагу на те, що «доброчинність, яка йде від молодих людей студентського віку, стає сучасним стилем їхнього життя, своєрідним брендом, цінністю їхнього світогляду»⁵.

¹ Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 49.

² Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя. 2013. С. 8.

³ Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. С. 44.

⁴ Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 2(18). С. 130–136.

⁵ Там само.

А. І. Конончук вважає, що «принципи гуманізму та милосердя, які лежать в основі волонтерської роботи, якнайкраще сприяють професійному розвитку та становленню особистості фахівця. Завдяки волонтерській діяльності студенти отримують більш глибокі знання з соціальних проблем, реальні уявлення про спосіб життя різних верств населення, нові навички й досвід загального характеру, зокрема комунікативні, досвід спілкування з різними людьми та досвід ділового спілкування, що сприяє їх самореалізації»¹. У публікації стверджується, що у плані професійного становлення надбання студентів-волонтерів включають:

- перевірку власної теоретичної та практичної підготовки на практиці;
- самодіагностику професійної придатності;
- стійку динаміку соціально-ціннісної складової в системі професійної мотивації;
- набуття додаткових фахових знань з майбутньої спеціальності;
- напрацювання навичок спілкування з майбутніми клієнтами, спілкування з професіоналами в обраній спеціальності;
- знайомство з новими методиками та технологіями.

На думку В. Л. Голуб, «завдяки властивості сприяння формуванню професійно важливих якостей волонтерська діяльність має особливе значення для професійного становлення майбутнього фахівця, його практичних умінь і навичок. Вона відкриває можливості для саморозвитку студента як професіонала»². Автор переконаний в тому, що волонтерську діяльність можна розглядати як одну із складових фахової підготовки психолога, соціального працівника, юриста, медика тощо.

Н. І. Грищенко стверджує, що «у процесі волонтерської діяльності молодь розширює своє бачення, розвиває свій інтелектуальний рівень, реалізує можливість втілення своїх творчих планів та лідерського потенціалу. Особлива роль у формуванні лідерських якостей належить соціальному проектуванню, а саме через отримання навичок розробки свого волонтерського проекту, об'єднання зусиль з однодумцями для спільної розробки та реалізації проекту, що сприяє підвищенню соціальних компетенцій та розвитку навичок і умінь волонтера»³.

¹ Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24 (1 т.). С. 174.

² Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. Вип. 2. С. 166.

³ Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 2(38). С. 78.

Цінною є думка І. С. Литвиненко, яка підкреслює, що волонтерська діяльність – це невичерпний позанавчальний додатковий ресурс, що допомагає:

- 1) розвивати професіоналізацію особистості студента-психолога;
- 2) поглибити інтерес до обраної професії;
- 3) розвивати почуття професійної відповідальності;
- 4) набувати практичний власний досвід співпереживання;
- 5) набувати досвід формування цінностей;
- 6) свідомо робити якісне визначення своєї майбутньої сфери професійної діяльності, спираючись на свою індивідуальність;
- 7) розвивати комунікативні здібності, вміння вести конструктивний діалог з різними людьми за віком та соціальним статусом, зрозуміти соціальний сенс професії, підвищувати персональну пізнавальну активність, прагнення формувати якості, практичний досвід, необхідні у подальшій роботі, формувати психологічну готовність до самостійної практичної роботи після закінчення ВНЗ¹.

Українські науковці важливість волонтерства для суспільства вбачають у наступному²:

– це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо;

– волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення;

– це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя;

– це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здійснює допомогу країні у перемозі над ворогом.

У наукових джерелах аналізується історія зародження та розвитку волонтерства. І. В. Петренко виділяє п'ять етапів становлення волонтерства у світі:

кінець XVIII ст.–1919 р. – зародження волонтерства як соціального явища;

¹ Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 193.

² Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 45.

1920–1947 рр. – формування волонтерського руху;
1948–1979 рр. – розвиток волонтеріату миротворців;
1980–1990 рр. – виділення різних напрямів волонтерства (соціальне, культурне, екологічне та ін.);

1991 р. – сьогодні – активне поширення волонтерського руху в світі¹.

Дослідниця зазначає, що виникнення цих етапів обумовлено низкою чинників, які впливали на розвиток волонтерського руху, серед яких:

- актуалізація питання про добровільну допомогу нужденним людям активною молоддю;
- соціально-економічні та політичні перебудови у країнах світу;
- підвищення рівня соціальної свідомості людей;
- економічна вигода від волонтерської діяльності;
- офіційна підтримка з боку міжнародних громадських об'єднань та органів державної влади окремих країн;
- становлення нормативно-правової бази щодо волонтерської діяльності;
- збільшення кількості людей, які потребують волонтерської допомоги;
- поширення волонтерського руху, збільшення кількості волонтерів.

Комплексне соціально-правове дослідження волонтерської діяльності проведене у монографії П. Горінова та Р. Драпушка². Автори досліджують генезис інституту волонтерства, правові засади волонтерської діяльності в Україні, міжнародний досвід організаційного та правового забезпечення волонтерської діяльності та перспективні напрями державної підтримки волонтерства в Україні. Актуальність цього наукового видання обумовлена тим, що «волонтерську діяльність сьогодні можна вважати показником соціального розвитку суспільства»³.

Низка наукових публікацій присвячена важливості та необхідності навчання волонтерів. Р. А. Калениченко вважає, що «головним критерієм налагодженої структури волонтерського руху є навчання й підготовка добровольців»⁴. На думку автора, розвиток волонтерського руху в Україні повинен базуватися не тільки на практиці, й на теоретичній основі. А діяльність волонтерів у всіх прошарках нашого суспільного життя потребує знань із психології, педагогіки, соціології, юриспруденції, медицини та

¹ Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. С. 26.

² Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

³ Там само, с. 5.

⁴ Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. С. 61.

підготовки до роботи в різних проблемних ситуаціях. Добровольці повинні бути готові до будь-яких проблемних ситуацій, знати всі тонкощі, з якими працюють, розуміти особливості кожної категорії людей, яким намагаються допомогти.

Отже, молодіжне волонтерство є важливим компонентом молодіжної політики, оскільки воно сприяє розвитку активної громадянської позиції молоді, формуванню в них соціальних та професійних навичок, зміцненню громадського духу та підвищенню рівня життя в місцевих громадах.

Навчальні матеріали

4.1. Сутність волонтерства та його значення для особистісно-професійного розвитку молоді

У сучасному світі волонтерська діяльність сприймається як важлива складова суспільного розвитку, основа розбудови громадянського суспільства. Волонтерство є однією з ключових форм молодіжної активності, яка має значний вплив на особистісний та професійний розвиток молоді.

Основною метою волонтерської діяльності є допомога особистому, соціальному та культурному розвитку громади. Волонтерство є важливою складовою частиною соціального капіталу суспільства, оскільки сприяє формуванню взаємодії між людьми та розвитку відповідальності кожного громадянина за своє середовище.

У «Рекомендаціях щодо підтримки волонтерства», затверджених Генеральною асамблеєю ООН, термін «волонтерство» визначається як «широкий спектр видів діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самодопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, що здійснюються добровільно, для загального громадського блага, і де грошова винагорода не є головним мотивуючим фактором»¹.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги².

Характерні ознаки волонтерської діяльності наведені на рис. 4.1.

Отже, виділяють такі ознаки волонтерської діяльності: волонтерство як форма благодійництва; неприбутковий вид діяльності; соціально спрямований характер та базування на особистій мотивації, вільному виборі та власних прагненнях; результатом волонтерської діяльності є надана користь окремим особам і суспільству загалом; волонтерська допомога надається лише тим громадянам, які її потребують.

¹ United Nations General Assembly (UNGA) (2002). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Resolution adopted by the General Assembly at the fifty-sixth session – Agenda item 108. URL: <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>

² Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

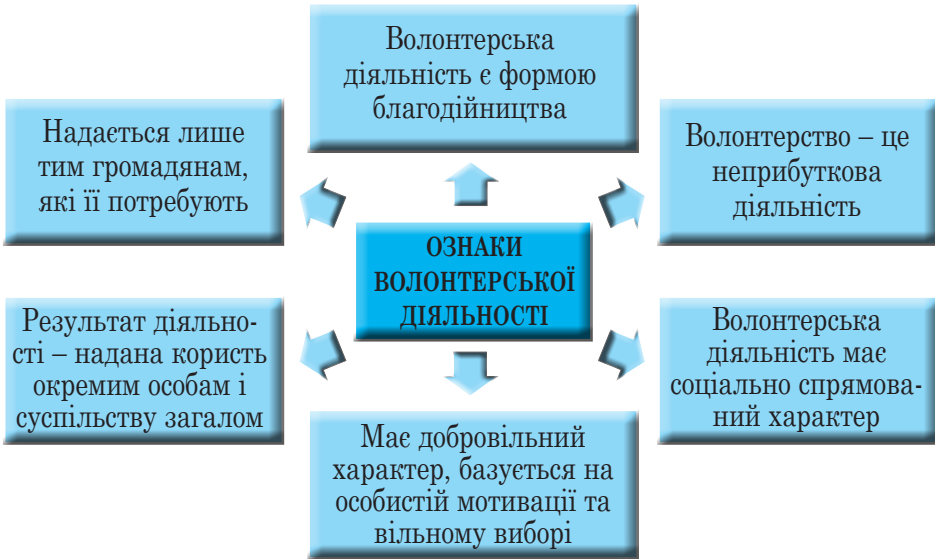

Рис. 4.1. Ознаки волонтерської діяльності

Джерело: [1].

Волонтерська діяльність будується на певних принципах²:

добровільності – полягає в залученні до волонтерської роботи лише за бажанням, а також у можливості відмови клієнта від запропонованої послуги, якщо вона не відповідає його потребам;

безкорисливості – відсутності матеріальної зацікавленості у відносинах між волонтером і клієнтом;

гуманності – дотримання прав людини, вияв доброзичливості, толерантне ставлення волонтера до клієнта;

законності – означає, що волонтерська робота відповідає нормам законодавства, прийнятого у цій сфері;

гласності – надання інформації про діяльність волонтерів для суспільного ознайомлення та обговорення з метою популяризації цього виду діяльності в суспільстві;

відповідальності – передбачає свідоме ставлення волонтера до своїх обов'язків та завдань, усвідомлення суті та значення волонтерської роботи для клієнта;

¹ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 13.

² Там само. С. 24.

конфіденційності – передбачає нерозголошення інформації, отриманої від клієнта, або повідомлення, у разі потреби, тільки за його згодою.

Волонтерська діяльність має як економічні, так і соціальні наслідки, які підтверджують її важливість для національної економіки та суспільства.

Економічні наслідки випливають з того, що волонтерські організації в якості роботодавців і постачальників послуг збільшують загальну економічну віддачу країни і знижують навантаження на державні витрати. Згідно з аналізом Центру досліджень громадянського суспільства Джона Хопкінса, волонтери щорічно вносять близько мільярда доларів у світову економіку¹.

Соціальні наслідки волонтерства полягають у:

- зміцненні соціальних зв'язків;
- створенні сильного, безпечного, згуртованого співтовариства;
- посиленні громадянської активності;
- забезпеченні виробництва суспільних благ і послуг;
- створенні умов для соціального становлення та особистісно-професійного розвитку молоді.

Волонтерську діяльність розглядають як умову повноцінного розвитку та саморозвитку особистості, здатності виявляти ініціативу, самостійно приймати рішення, витримувати конкуренцію, орієнтуватися на гуманістичні цінності.

Волонтери – це, в основному, молодь та студентство і саме для них волонтерська діяльність є ресурсом соціального становлення та особистісно-професійного розвитку. Реалізуючи спільну мету, волонтер покращує стан питання, яке вирішується, створює так званий «соціальний капітал». У той самий час відбувається формування його особистого людського капіталу – цінностей, досвіду, умінь.

Феномен волонтерства полягає в тому, що його функції спрямовані як на людей, що потребують допомоги, так і на самого волонтера. До їх переліку слід віднести наступні: функцію соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну функцію та функцію професіоналізації (рис. 4.2).

Зміст цих функцій проявляється у створенні умов для самоідентифікації, професійного та особистісного розвитку волонтера.

¹ Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

Рис. 4.2. Функції волонтерства, спрямовані на суб'єкт діяльності (волонтера)
Джерело: [1].

Серед функцій волонтерства, спрямованих на суб'єкт (волонтера), важливе значення має **функція соціалізації**, яка полягає в осмисленні та оволодінні учасниками волонтерської діяльності загальнолюдських цінностей та зразків поведінки.

Соціалізація волонтера відбувається в процесі взаємодії з іншими особистостями (особистісний рівень), а також із суспільством та соціальними інституціями – державними органами, громадськими організаціями (соціальна взаємодія).

У волонтерських організаціях та центрах для волонтерів створюються можливості спілкування з новими значущими людьми, експертами з різних питань соціальної та соціально-педагогічної роботи, проводяться неформальні зустрічі зі спеціалістами, майстер-класи, вечори відпочинку. Ці заходи сприяють формуванню і розвитку цінностей; зміні психологічних якостей особистості, ставлення до себе та оточуючих людей; засвоєнню соціальних норм та знань.

Функція самопізнання доповнює попередню, адже, оволодіваючи загальнолюдськими цінностями та зразками поведінки, волонтер постійно пізнає і себе, відкриває свої сильні та слабкі сторони, свої якості та

¹ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 57.

особливості. Отже, ця функція допомагає волонтерам отримати інформацію про свій внутрішній світ та оцінити свій внутрішній потенціал.

Зміст *функції формування соціального капіталу* полягає в тому, що у процесі здійснення волонтерської діяльності «волонтери накопичують свій особистий соціальний капітал, капітал волонтерської організації, а також підвищують соціальний капітал суспільства в цілому»¹.

Волонтер, здійснюючи волонтерську діяльність, формує свій особистий капітал завдяки мережі своїх знайомств, контактів, довіри клієнтів, а беручи участь у роботі тієї чи іншої волонтерської організації, створює соціальний капітал для реалізації спільної мети цієї структури.

Сутність *пізнавальної функції* волонтерства полягає в опануванні індивідом певними знаннями, вміннями та навичками, певним досвідом. До таких навичок та вмінь можна віднести, наприклад, комунікативні здібності, лідерство, ініціативність, навички публічного виступу. Залежно від соціальних проєктів, у яких волонтер бере участь, він отримує різноманітний досвід, необхідний для виконання поставлених завдань.

Особливу роль волонтерська діяльність відіграє у житті студентства. Вона дозволяє майбутнім фахівцям не тільки розвивати в собі певні соціальні якості, необхідні для ефективної життєдіяльності в суспільстві, а й сприяє їх професійному розвитку. Тобто значну спрямованість на студентів-волонтерів має *функція професіоналізації*.

Студенти-волонтери здійснюють волонтерську роботу за різними напрямками:

- соціальний захист;
- екологія та благоустрій;
- профілактика алкогольної та наркотичної залежності;
- пропаганда здорового способу життя;
- правозахисна діяльність;
- збереження історичної та культурної спадщини;
- робота у сфері освіти, науки, культури, мистецтва.

Крім цих видів діяльності, студенти є активними учасниками різних громадських ініціатив, у рамках яких розробляються та реалізуються спеціалізовані освітні програми, моделі діяльності молодіжних добровольчих центрів; проводяться семінари з обміну досвідом, презентації досягнень молодіжних програм, різноманітні круглі столи.

¹ Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 38. С. 62.

Студенти-волонтери – це кадровий потенціал для центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, де студент проходить шлях від практиканта до волонтера, залученого спеціаліста та співробітника служби. Перевагою студентів-волонтерів є їх особиста зацікавленість у набутті нових знань, умінь та навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності, бажання виконати роботу на найвищому рівні подібно до спеціаліста-професіонала соціальної служби. Студентська молодь, реалізуючи програми добровольчої діяльності, отримує можливість принести користь суспільству, використати досвід для подальшого кар'єрного росту.

Для поширення студентського волонтерства в Україні необхідно вивчати зарубіжний досвід.

У США волонтерський рух часто представлений у вигляді різних клубів соціальної спрямованості. Основна мета діяльності цих клубів полягає у розвитку в студентів культури публічного обговорення суспільно значущих проблем, що передбачає розвиток здібностей молоді вільно та критично мислити, вміння розуміти іншу точку зору, переконливо викладати свої думки у публічному виступі, бути психологічно стійким. У цих клубах також захищають права студентів, особливо це стосується тих, хто приїхав на навчання з інших країн, чи молодих людей з обмеженими можливостями.

Вищі навчальні заклади США здійснюють підготовку студентів до волонтерської діяльності. Наприклад, передбачено співпрацю навчальних закладів з громадськими організаціями, до діяльності яких залучають студентів. На базі навчальних закладів організують волонтерські центри та реалізують студентські волонтерські програми, які спрямовані на вирішення соціальних проблем конкретної спільноти, проблеми забезпечення зайнятості молоді та інші.

Мотиви вступу американських студентів до лав волонтерів різні¹:

- бажання краще розуміти людей або чогось навчитися;
- кар'єрне зростання, розширення перспективи отримання роботи завдяки отриманому досвіду і зв'язкам;
- соціальна пристосовність: бажання стати частиною якої-небудь групи і домогтися схвалення;
- захист свого Я через зменшення почуття провини або позбавлення від особистих проблем;
- збільшення поваги, зміцнення почуття власної гідності і впевненості в собі;

¹ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 64.

– вираження цінностей: бажання діяти відповідно до загальнолюдських цінностей і піклуватися про інших.

Застосування своїх знань на практиці здійснюють студентські групи, беручи участь у програмах Міжнародної організації «Глобальні волонтери» (Global Volunteers), яка мобілізує волонтерів на допомогу місцевим громадам різних країн «у довгострокових проектах розвитку громад, щоб допомогти дітям та сім'ям повністю розкрити свій людський потенціал»¹. У цих програмах студенти застосовують свою академічну підготовку при наданні такої допомоги:

- навчання гігієні та профілактиці захворювань;
- розмовні уроки англійської мови;
- індивідуальні послуги учням з різних навчальних дисциплін;
- посадка садів;
- ремонт різних господарських об'єктів у громадах.

У Канаді студенти-бакалаври у галузі права беруть участь у Національній студентській програмі Pro Bono, котра є волонтерською організацією та активно підтримується адвокатським корпусом, судовою системою і вищими навчальними закладами. Під керівництвом юриста-волонтера студенти отримують необхідні знання та навички, здобувають практичний досвід роботи в державних та недержавних установах. Студенти-волонтери приймають клієнтів, допомагають надавати безкоштовні юридичні консультації, допомагають оформити документи, складають звіти або проводять правові семінари. В результаті, після виробничої волонтерської практики найкращі студенти стажуються в різноманітних юридичних установах, організаціях і часто-густо залишаються там працювати.

У Великій Британії університети та студентські спілки по всій країні розвивають міцні відносини з місцевими, регіональними та національними організаціями, які мають можливості волонтерства, доступні для участі студентів. У країні проводяться волонтерські ярмарки, більша частина яких проходить з вересня по листопад. Під час ярмарків організації, яким потрібні волонтери, мають можливість приїхати до університетського кампусу, де знайомляться з різними студентами, рекламують свої можливості волонтерства.

Цікавим є досвід організації студентів у якості волонтерів у Польщі. Для цього у 2003 р. була започаткована і реалізується до сьогоднішнього дня Програма «Проектор – Студентські волонтери». Автор і засновник цієї програми – Польсько-американський фонд свободи (PAFF).

¹ Міжнародні програми «Global Volunteers». URL: <https://globalvolunteers.org>

Програма спрямована на вирівнювання освітніх можливостей для дітей та молоді, які проживають у сільській місцевості та малих містах. У рамках програми групи з декількох студентів-волонтерів реалізують підготовлені ними освітні проекти для розвитку знань, умінь та навичок дітей та молоді. Проекти реалізуються у вільний час протягом навчального року, а також під час літніх та зимових канікул. Проекти передбачають конкретну галузь знань, предмет або обрану сферу діяльності. Це можуть бути, наприклад, заняття з образотворчого мистецтва, спорту, інформаційних технологій, театру або лінгвістики.

Пропагуючи позитивні зразки для наслідування, програма заохочує учнів розвивати свої навички, водночас формує почуття соціальної відповідальності студентів університету та дозволяє привабливо реалізовувати свої пристрасті та інтереси. З 2003 р. за цією програмою загалом було здійснено понад 30 тис. освітніх проектів у 2127 школах по всій Польщі, в яких взяли участь понад 12 тис. студентів-волонтерів та 300 тис. учнів¹.

У рамках проекту Erasmus+ Міністерство молоді та спорту Румунії провело дослідження щодо впливу волонтерства на розвиток молоді. За результатами опитування студентів зроблено такі висновки:

62% опитаних вважають, що волонтерство допомогло їм набути нових умінь і навичок;

42% вважають, що волонтерство допомогло їм отримати навички, корисні на робочому місці;

75% усіх респондентів погодилися з таким твердженням: «волонтерство робить людей більш комунікабельними»;

69% респондентів погодилися, що «займаючись волонтерством, люди стають більш відповідальними»;

59% тих, хто займається волонтерською діяльністю, сказали, що вони час від часу заохочують інших до волонтерської діяльності².

Підсумовуючи цей підрозділ дослідження, слід зробити висновок про те, що роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні; це знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

¹ Сайт Програми «Проектор – Студентські волонтери». URL: <https://www.projektor.org.pl>

² Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteur.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>

Через волонтерство збагачується професійний досвід, навички, діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність; це засіб виховання і соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Студентське волонтерство дає можливість набути знання та практичний досвід у різних сферах суспільної життєдіяльності. Завдяки виконанню волонтерської роботи майбутній фахівець стає активним учасником міжособистісних взаємовідносин і професіоналом своєї справи, готовим надати допомогу тим, хто цього потребує. Ця робота спонукає його до активної взаємодії із соціальним середовищем, встановлення тривалих взаємин із представниками різних соціальних груп суспільства, що сприяє засвоєнню соціального досвіду.

4.2. Участь української молоді у волонтерській діяльності

В Україні найчисленнішою групою волонтерів є учнівська та студентська молодь. Розвиток молодіжного волонтерства в Україні розпочався у 90-х роках ХХ ст. В цей період у країні було створено значну кількість волонтерських організацій та центрів різного спрямування.

Цілями проєктів, реалізованих волонтерськими організаціями в мирний час, було поширення в Україні засад добровільництва; навчання волонтерству; організація та проведення форумів, фестивалів для розвитку здібностей у молоді; об'єднання активістів, здатних розвивати ефективний діалог між громадою та представниками влади під час реалізації соціальних проєктів.

Одним із перших (у 1997 р.) розпочав свою діяльність Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», який було створено на базі Київського туристичного клубу «ДЮК-78» з метою поширення в Україні засад добровільництва. На той час в ініціативній групі молоді були педагоги, психологи, службовці, історики, журналісти. 16 грудня 1998 р. центр був зареєстрований як громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер».

Основні напрями діяльності Центру:

– розробка, організація та проведення тренінгів для підлітків та молоді з розвитку життєвих навичок та профілактики негативних явищ (профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки, зміна прокримінального мислення, профілактика агресивної поведінки підлітків, профілактика конфліктів та правопорушень);

– навчання фахівців по роботі з підлітками та молоддю у питаннях попередження негативних соціальних явищ, впровадження інноваційних просвітницько-профілактичних програм, удосконалення тренерської майстерності;

– організація та проведення форумів, фестивалів, акцій для розвитку здібностей у молоді та об'єднання ініціативної молоді для обговорення та вирішення актуальних суспільних питань.

Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» волонтерів визнано суб'єктами соціальної роботи. Соціальна робота волонтера з сім'ями, дітьми та молоддю передбачає надання їм соціальних послуг та здійснення соціальної підтримки.

У цілому можна виокремити такі головні напрями діяльності волонтерів:

– соціально-реабілітаційна робота, попередження і подолання негативних явищ у молодіжному середовищі. За цим напрямом вирішуються такі питання: робота з молоддю та підлітками, котрі перебувають у кризовому стані, схильні до суїциду; робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки; підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді; профілактика вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин; профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом, та СНІДу; педагогічна підтримка підлітків та молоді, які постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства чи насильства у сім'ї;

– соціальна опіка і соціальний захист соціально незахищених груп молоді. Головні питання, що потребують вирішення при роботі з цією категорією, такі: підтримка та розвиток творчих здібностей молодих інвалідів; соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям; робота з групами ризику; волонтерські програми соціальної опіки;

– соціальний розвиток молоді та її інтеграція у суспільство. Цей напрям потребує вирішення таких питань: формування інтересів, потреб, цінностей та пріоритетів життя; сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню; розвиток та підтримка творчого потенціалу талановитої молоді; формування світогляду молодої людини засобами соціальної реклами.

Волонтерська діяльність в Україні регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. (у ред. від 03.09.2022 р.)¹. Законом визначені напрями волонтерської діяльності; права та обов'язки волонтерів; регламентуються питання, пов'язані з укладанням договору про провадження волонтерської діяльності.

¹ Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

В Україні широкий розвиток отримали різні види молодіжного волонтерства¹:

індивідуальне волонтерство, яке може здійснюватись як спільно з організацією, так і незалежно від неї;

колективне волонтерство – групова волонтерська діяльність;

масове волонтерство – залучення волонтерів до реагування на кризові ситуації, а також проекти, що передбачають залучення великої кількості людей в якості волонтерів;

довгострокове волонтерство – волонтерські проекти, які тривають понад рік або продовжуються протягом довшого часу (наприклад, волонтерство у якості виховника в організації «ПЛАСТ»);

Pro Bono-допомога (від pro bono publico — «заради суспільного блага») – безоплатне надання професійної волонтерської допомоги неурядовим організаціям або волонтерським групам;

соціальне волонтерство – надання волонтерської допомоги вразливим групам населення;

освітнє волонтерство – надання волонтерської допомоги з метою просвітництва та підвищення знань і компетенцій певної групи;

військове волонтерство – волонтерська діяльність з підтримки військових;

медичне волонтерство – надання волонтерської допомоги в лікарнях, надання домедичної допомоги під час публічних заходів тощо.

Значна активізація молодіжного волонтерського руху відбулася у 2014 р., після анексії Криму та початку російської збройної агресії на Сході країни. Це пов'язано із появою внутрішньо переміщених осіб (ВПО), загостренням економічних проблем, виявленням недоліків у забезпеченні ліками, їжею, одягом та військовим спорядженням військових, що захищають території України.

За результатами загальнонаціонального дослідження стану волонтерства в Україні, проведеного компанією GfK Ukraine у грудні 2014 р., українці визнали значну роль волонтерського руху в суспільних процесах:

62% опитаних визнали роль волонтерів у політичних змінах останнього року;

85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру;

81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства².

¹ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 100.

² Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>

Результати проведеного дослідження засвідчили, що 23% українців мали досвід волонтерства, із них 9% почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 р. стала допомога українській армії та пораненим – цим займалися 70% волонтерів¹.

За даними соціологічного дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, спільно з Українським центром економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, протягом 2015 р. волонтерською діяльністю займалися 13% українців. Щоденно цією діяльністю займалися майже 5% українців і 23% присвячували волонтерству кілька годин на тиждень. Більш за все громадяни допомагали армії – 65%. 21% опитаних надавали допомогу хворим та інвалідам, на третьому місці була допомога людям, які опинились у складних життєвих обставинах².

Одним із чинників активізації волонтерського руху в період 2014–2015 р. стало доповнення функцій державних структур у сфері забезпечення обороноздатності країни. Напрями волонтерської діяльності у цій сфері були різноманітними:

- збір продуктів харчування, теплих речей, амуніції та ліків для воїнів;
- допомога пораненим військовим в госпіталях та лікарнях;
- допомога у пошуку та в обміні полонених військових;
- збір коштів, одягу, продуктів харчування для мирного населення територій у зоні антитерористичної операції (АТО); доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО;
- допомога внутрішньо переміщеним особам (пошук житла та роботи, надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, адаптація до нового місця в соціумі);
- проведення курсів з тактичної медицини та забезпечення військово-службовців медичними аптечками, що відповідають стандартам НАТО;
- надання психологічної, гуманітарної, матеріальної допомоги сім'ям учасників бойових дій;
- технічна допомога (відновлення, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин).

Для роботи з ВПО волонтери залучаються в наступних напрямках:

- медична допомога і психологічна адаптація вимушено переміщених осіб;

¹ Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html>

² Постмайданна благодійність і волонтерство-2015: результати соцдослідження. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennja.html>

- надання послуг із соціального консультивання, психологічної адаптації та підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- захист вразливих груп (інвалідів, хронічно хворих, дітей, вагітних жінок) внутрішньо переміщених осіб;
- подолання психофізіологічних травм (особливо у дітей), стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє;
- залучення на партнерських і волонтерських засадах психологів консультантів і психотерапевтів приватної практики, в тому числі через співробітництво з професійними асоціаціями і міжнародними організаціями;
- розширення доступу до медичної допомоги у сільській місцевості за рахунок працевлаштування на посаду сільських фельдшерів внутрішньо переміщених осіб із відповідною медичною освітою.

У 2016 р. волонтерською діяльністю займалися 14% опитаних, а щоденно волонтерською діяльністю займалися майже 5% волонтерів і ще приблизно 11% присвячували цьому кілька годин на тиждень. Як і у 2015 р., допомога військовим була найпопулярнішим видом волонтерства¹.

У 2018 р. відбувся деякий спад активності молодіжного волонтерського руху. За результатами опитування молоді, в цьому році лише кожний п'ятий (проти кожного третього в 2015 р.) віком 18–34 роки мав досвід волонтерської діяльності².

Починаючи із 24 лютого 2022 р., відбувся черговий сплеск волонтерської активності. За результатами соціологічного дослідження «Молодіжне волонтерство в Україні», проведеного у липні 2022 р. в рамках програми «Мріємо та діємо», виявлено, що вперше до волонтерської діяльності долучились 50% опитаних, а волонтерять на регулярній основі – 67% (рис. 4.3).

У перші дні війни були створені штаби допомоги, фонди та платформи, які займаються збором коштів на допомогу армії та всім постраждалим, активізувалась робота як волонтерських організацій, так і індивідуальних волонтерів.

Основними формами волонтерської діяльності стали: плетіння сіток для маскуванню; пошук дефіцитного обладнання для армії; збір продуктів харчування та ліків для військових; збір коштів на потреби армії; участь в евакуації населення; збір теплих речей та продуктів першої необхідності для переселенців; забезпечення кормами притулків для тварин і зоопарків.

¹ Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>

² Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021.100 с.

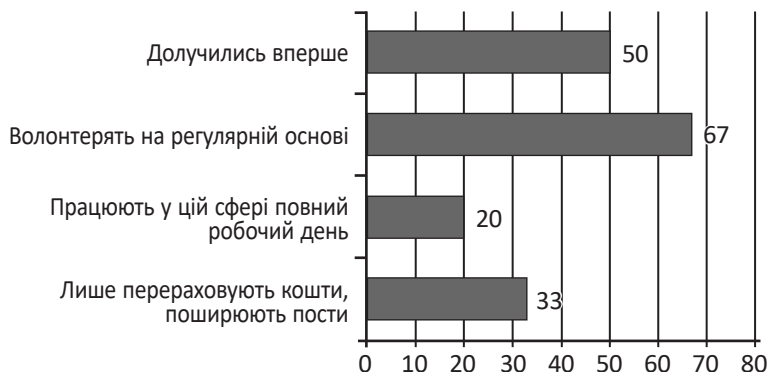

Рис. 4.3. Природа молодіжного волонтерства з початку війни, %
Джерело: [1].

Найбільше волонтерів на початку війни працювали в гуманітарних штабах та надавали допомогу ЗСУ, про що свідчать результати опитування, проведеного міжнародним молодіжним проектом ЮНІСЕФ U-Report у червні 2022 р. (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Розподіл відповідей на запитання «До якої сфери волонтерства Ви долучились після початку війни?», %
Джерело: [2].

¹ Молодіжне волонтерство в Україні. URL: <https://mriemotadiemorazom.org/research>

² Волонтерство під час війни. Результати опитування U-Report, проведеного 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/>

На сьогодні в Україні існує велика кількість волонтерських організацій, до складу яких у переважній більшості входять молоді люди. Вони допомагають українській армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Коротко охарактеризуємо благодійні та волонтерські організації, які допомагають фронту, біженцям та населенню, яке страждає від війни. Серед них:

– *Благодійний фонд допомоги армії «Повернись живим»* – активно функціонує ще з 2014 р. Фонд закуповує обладнання, яке допомагає рятувати життя військових, зокрема тепловізійну оптику, квадрокоптери, автомобілі, системи захисту та розвідки;

– *Благодійний фонд Сергія Притули* – здійснює забезпечення українських воїнів засобами зв'язку, оптичними пристроями, дронами та БПЛА, транспортом та засобами тактичної медицини. Координація фінансової та гуманітарної допомоги здійснюється налагодженою логістичною системою з п'яти центрів в Україні та Польщі;

– *Благодійний фонд «Крила Фенікса»* – надає допомогу в оснащенні української армії засобами індивідуального нелетального захисту (бронежилети, каски), лікуванні поранених бійців, ремонті будівель військових частин, придбанні індивідуальних аптечок;

– *Підтримай армію України* – волонтерська організація, яка об'єднала понад 12 тис. учасників не лише з України, а й зі всього світу. Створена з метою залучення свідомих громадян та представників бізнес-спільноти для організації оперативної матеріально-технічної підтримки Збройних Сил України та силових структур;

– *Благодійний фонд «Корпорація монстрів»* – закупівля дронів, авто, генераторів, аптечок, біноклів, бронежилетів та шоломів, одягу тощо; забезпечення потреб лікарень; допомога випускникам дитячих будинків; гуманітарна допомога людям, які опинилися у складній життєвій ситуації;

– *Всеукраїнське об'єднання «Патріот»* – матеріальна та соціальна підтримка військових. На зібрані кошти волонтери купують каски, форму, зброю, амуніцію для солдат на фронті;

– *ДемАльянс допомога* – соціальна, психологічна, інформаційна та юридична допомога родинам воїнів. Навчання психологічної самопомоги. Працює соціальний клуб для членів родин воїнів;

– *Всеукраїнський фонд «Територія Добра»* – заснований у 2015 р., допомагає не лише військовим, а й дітям, які живуть на лінії зіткнення.

Наведений (далеко не повний) перелік організацій та їх напрямів діяльності свідчить про значну роль волонтерства в системі забезпечення національної безпеки країни. Тисячі волонтерів об'єднались навколо

спільної мети – забезпечити стійкість суспільства, зберегти якомога більше життів.

Суттєві сучасні особливості волонтерської діяльності в Україні такі:

- високий рівень ініціативності та незалежності діяльності волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, які професійно задовольняють певні потреби;
- прихід багатьох волонтерів не із структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, зокрема ІТ-технологій, підприємництва тощо.

За даними дослідження «Благодійність у часи війни», проведеного у червні-липні 2022 р. Zagoriy Foundation спільно з дослідницькою агенцією «Соціоінформ», виявлено, що більшість тих, хто долучився до волонтерської чи благодійної діяльності, планують робити це і в майбутньому (рис. 4.5).

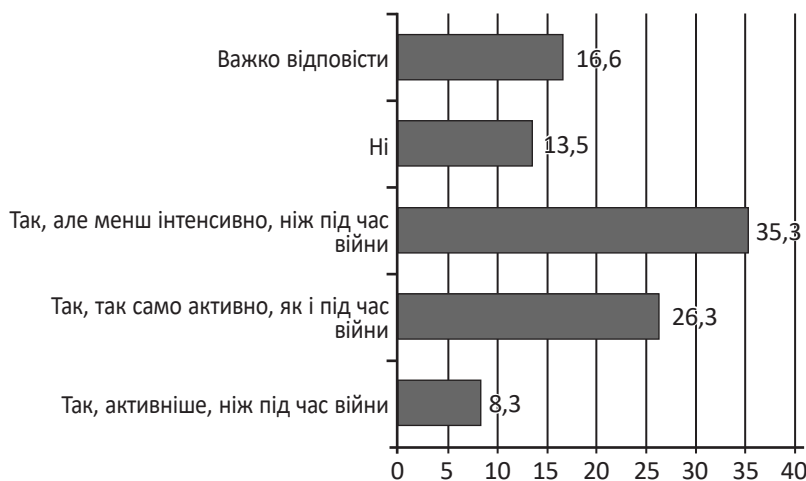

Рис. 4.5. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте займатися волонтерством після війни?», % опитаних

Джерело: [1].

Таким чином, збройна агресія рф в Україну стала чинником активізації волонтерського руху у лютому 2022 р. На сьогодні в країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, які допомагають українській

¹ Жерельнікова З. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny/>

армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Соціологічні опитування свідчать, що більше половини українців долучилися з початку війни до надання волонтерської допомоги тим, хто її потребує.

4.3. Концепт свободи молодіжного волонтерського руху

Свобода – одна з фундаментальних цінностей, яка є необхідною для людського розвитку та самореалізації. У контексті молодіжної політики свобода є ключовим концептом, який визначає спосіб взаємодії держави з молоддю.

Як зазначали у своїй книзі відомі філософ Жиль Дельоз і психоаналітик Фелікс Гваттарі: «Свобода молоді – це не просто позбавлення від негативних обмежень, але й активна участь у формуванні та зміні суспільства»¹. Українська дослідниця І. Вакалюк зазначає, що «свобода молоді – це не лише право на вільний вибір, а й зобов'язання відповідально використовувати цей вибір у співвідношенні зі загальносуспільними цінностями та нормами»².

Концепт свободи волонтерського руху можна розглядати з погляду соціальної та політичної філософії. Соціально-філософський підхід до цього поняття ґрунтується на ідеї свободи як ключової складової громадянського суспільства, в якому люди мають право діяти відповідно до своїх власних переконань і здібностей.

У волонтерському русі свобода означає, що добровольці можуть діяти відповідно до своїх власних цінностей, мотивації та інтересів, не залежно від будь-яких зовнішніх обмежень. Наприклад, добровольці мають право обирати, в яких проєктах вони бажають брати участь, які завдання хочуть виконувати, і які зміни хотіли б побачити у своїй громаді чи суспільстві.

Політично-філософський підхід до концепту свободи волонтерського руху базується на ідеї, що свобода є однією з ключових цінностей демократичного суспільства. У цьому контексті, свобода волонтерів означає, що вони мають право на свободу думок, виразу, зібрань та асоціацій, а також на доступ до інформації та можливість участі у прийнятті рішень в суспільстві.

Отже, концепт свободи волонтерського руху є складовою частиною ідеї свободи в цілому і вказує на необхідність забезпечення волонтерам права на свободу вибору та дій відповідно до власних переконань та мотивації.

¹ Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі. Тисяча плато. Капіталізм і шизофренія. У-Факторія, 2010. С. 495.

² Вакалюк І. Політика молоді в Україні: від стратегії до реалій. Київ: Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2019. С. 17.

Концепт свободи молодіжного волонтерського руху базується на ідеї, що молодь має право на самовизначення та участь у вільному волонтерському русі без будь-яких зовнішніх обмежень. За словами Г. М. Якубовича, «свобода молодіжного волонтерства означає, що молодь може вибирати, в яких проєктах брати участь, які завдання виконувати і які зміни хоче бачити у своїй громаді чи суспільстві»¹. У свою чергу, Є. М. Коваленко вважає, що «свобода молодіжного волонтерства передбачає вільний доступ молоді до можливостей волонтерської діяльності, а також можливість волонтерів самостійно обирати проєкти та напрями діяльності відповідно до своїх інтересів та потреб»². Отже, концепт свободи молодіжного волонтерського руху передбачає надання молоді можливостей для самореалізації та вільного вибору напрями своєї діяльності у волонтерському русі.

Концепт свободи молодіжного волонтерського руху є важливим аспектом розуміння ролі молоді в суспільстві. З наукової точки зору, цей концепт визначається як можливість молодих людей вільно обирати свої дії та діяльність у сфері волонтерства без будь-яких обмежень або зовнішнього тиску.

Крім того, І. Хроменко зазначає, що «свобода волонтерства дає молодим людям можливість розвиватись та знаходити своє місце в суспільстві, а також формує в них цінності громадянської свідомості»³.

Таким чином, концепт свободи молодіжного волонтерського руху є важливим аспектом підтримки молодих людей у їхній участі в громадських процесах та соціальній адаптації.

Науковий розгляд концепту свободи молодіжного волонтерського руху можна розширити, розглядаючи його в контексті громадянського суспільства та демократії. Підтримуючи, що волонтерство є важливим елементом розвитку громадянського суспільства, оскільки воно допомагає виховувати громадян, які свідомо беруть участь у формуванні громадського життя та прийнятті важливих рішень, вважаємо, що концепт свободи молодіжного волонтерського руху можна розглядати в контексті здійснення прав людини на свободу дій та вибору своєї діяльності. Н. Балабанова підкреслює, що «волонтерство є одним з важливих механізмів реалізації прав людини на свободу вираження, свободу дій та участь у соціальному житті»⁴.

¹ Якубович Г. М. Молодіжне волонтерство в Україні: соціально-педагогічні аспекти. Київ: Ліра-К, 2011. С. 38.

² Коваленко Є. М. Соціально-педагогічні аспекти молодіжного волонтерства в Україні. Житомир: Волинь, 2014. С. 33.

³ Khromenko I. Socialization of youth through volunteering. Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University, Series 22: Social Communications. 2019. 5(89), P. 60–67.

⁴ Balabanova N. Volunteering as a mechanism for realizing human rights. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Human Rights: Theory and Practice», 2020. P. 17–19.

Ці дослідники, разом з іншими, науково обґрунтували, що концепт свободи молодіжного волонтерського руху є важливим аспектом формування громадянської свідомості та здійснення прав людини на свободу вибору та дій.

Додатково можна розглядати концепт свободи молодіжного волонтерського руху в контексті соціальної відповідальності та здійснення соціальної діяльності, розвитку особистості молодої людини та формування її життєвих цінностей, адже волонтерство сприяє розвитку особистості та формуванню громадських цінностей, таких як взаємодопомога, відповідальність, толерантність та повага до інших.

Одним із важливих аспектів концепту свободи молодіжного волонтерського руху є можливість самовизначення і самореалізації молоді через участь у волонтерських проектах. За словами М. І. Даниленка: «Молодь знаходить себе у волонтерській діяльності, може проявити свої здібності та таланти, розкрити свій потенціал, розвинути власні навички та компетенції»¹.

Крім того, концепт свободи молодіжного волонтерського руху передбачає відсутність будь-яких форм примусу або контролю з боку зовнішніх структур. О. В. Мартинюк у своїй статті доходить висновку, що «волонтерство має бути вільним від будь-яких форм примусу та контролю, від будь-яких попередньо встановлених норм та обмежень, що дає можливість молоді самостійно розробляти та реалізовувати свої власні проекти»². Таким чином, концепт свободи молодіжного волонтерського руху передбачає надання молоді можливостей для самореалізації та вільного вибору напрямку своєї діяльності у волонтерському русі, а також відсутність будь-яких форм примусу та контролю з боку зовнішніх структур.

Звернемо увагу на те, що концепт свободи молодіжного волонтерського руху можна розглядати як складову частину концепту соціального капіталу. За словами Р. Путнама: «Соціальний капітал є сукупністю ресурсів, які знаходяться в людях та їхніх взаєминах, які можуть бути використані для досягнення різноманітних цілей»³. Волонтерство, в свою чергу, може бути розглянуто як один з інструментів формування соціального капіталу, оскільки воно дозволяє людям знаходити спільні цілі та цінності, об'єднуватися для досягнення спільних цілей та розвивати взаємодію та співпрацю між людьми.

¹ Даниленко М. І. Волонтерство як засіб соціалізації молоді. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 136. Т. 2. С. 21.

² Мартинюк О. В. Молодіжне волонтерство як інструмент соціальної адаптації молоді. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. 150. Т. 1. С. 24.

³ Putnam R. D. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster. 2000. P. 19.

Також концепт свободи молодіжного волонтерського руху можна розглядати з точки зору розвитку особистості та професійної орієнтації. За твердженнями М. Попової, саме «волонтерство дозволяє молодим людям отримувати досвід та знання в різних сферах діяльності, розвивати навички та компетенції, необхідні для подальшого життя та професійного зростання»¹. Таким чином, волонтерство може виступати як важливий елемент формування особистісних якостей та професійних навичок молоді.

Свобода молодіжного волонтерського руху з правової точки зору може бути розглянута як гарантія здійснення права на свободу дій та вибору. Це право є одним із основних прав, закріплених у різних міжнародних і національних правових актах, включаючи Загальну декларацію прав людини та Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини). У цьому контексті молодіжний волонтерський рух виступає як механізм підтримки та забезпечення свободи дій та вибору молоді, а також підвищення їхньої громадянської активності та взаємодії зі спільнотою. Законодавство повинно забезпечувати молодіжному волонтерському руху необхідну правову базу й гарантії для вільного здійснення своєї діяльності та захисту прав волонтерів. З огляду на важливість забезпечення свободи дій та вибору волонтерів, законодавство має регулювати ставлення до них з боку роботодавців та інших структур, зокрема забезпечити захист від дискримінації та відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення прав волонтера.

Аналізуючи поняття свободи відповідно до міжнародних правових стандартів, можна зазначити, що вільний доступ до організацій, участі у них та можливість здійснення своєї діяльності без неприпустимого втручання держави – це важливий аспект свободи, який захищається відповідно до міжнародного права. Зокрема, в ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається, що «кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів»².

З точки зору соціально-правової науки, концепт свободи молодіжного волонтерського руху формує право молодих громадян на участь у громадському житті та реалізацію своїх прав і свобод через волонтерську діяльність.

¹ Popova M. *Volunteering and social activism in youth organizations: Regional and national dimensions*. Routledge. 2019. P. 62.

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. ООН: пакт. Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

Однак дослідження показують, що, незважаючи на важливість свободи молодіжного волонтерського руху, існують певні обмеження, які можуть впливати на нього. Одне з основних обмежень – це вплив уряду та законодавства на діяльність цього руху. Обмеження свободи молодіжного волонтерського руху може відбутися через законодавчі та регулятивні політики, які встановлюють уряди.

У деяких країнах уряди можуть встановлювати певні обмеження на діяльність волонтерських організацій, такі як обмеження фінансування, реєстрації та дозволів. Це може призвести до того, що молодь буде обмежена у своїй можливості залучатися до волонтерської діяльності та здійснювати свої цінності та інтереси.

Крім того, існують інші обмеження, такі як обмеження на рекламу та пропагування волонтерської діяльності, відсутність доступу до інформації про можливість волонтерства, а також дискримінація за релігійними, етнічними та іншими ознаками.

Обмеження молодіжного волонтерського руху може призвести до того, що молодь буде відчувати себе виключеною з суспільства, та зменшити їхні можливості бути активними громадянами.

Іншим важливим обмеженням є фінансові обмеження, з якими стикаються молодіжні волонтерські організації. Багато молодих людей, які хочуть долучитися до волонтерської діяльності, можуть бути відчуженими через високі витрати на подорожі, житло та харчування і будуть відділені від можливості долучитися до волонтерських ініціатив.

Це може призвести до того, що молодь буде відчувати себе обмеженою у своїй можливості бути активними громадянами та залучатися до волонтерських ініціатив. Щоб забезпечити свободу молодіжного волонтерського руху та сприяти розвитку активної громадянської позиції серед молоді, потрібно забезпечити доступ до ресурсів та забезпечити фінансову підтримку для молодіжних волонтерських організацій. Для цього можуть бути запроваджені різноманітні програми.

Також потрібно забезпечити доступ до навчальних та інформаційних ресурсів, які допоможуть молоді розвиватися й здобувати нові знання та навички. Навчальні програми, тренінги та майстер-класи можуть допомогти розвивати лідерські якості та підвищувати ефективність волонтерської діяльності.

Крім того, важливо забезпечити підтримку та підвищувати увагу до молодіжних волонтерських ініціатив на державному рівні. Політична підтримка допоможе забезпечити фінансову та інфраструктурну підтримку волонтерської діяльності.

Однак важливо зазначити, що свобода у волонтерському русі повинна бути збалансована з відповідальністю. С. І. Гаврилюк підкреслює, що «свобода волонтерства передбачає не лише право молоді на вибір форм та напрямків діяльності, але й її відповідальність за результати своєї діяльності»¹.

Нарешті, важливим аспектом концепту свободи молодіжного волонтерського руху є його зв'язок з розвитком демократії. За словами Д. Дейва, «волонтерство є важливим елементом будь-якої демократичної системи, оскільки воно дозволяє людям брати участь у прийнятті рішень та впливати на процеси, які відбуваються в їхній спільноті»². Таким чином, волонтерство може бути розглянуто як важливий елемент формування демократичної культури та громадянського суспільства.

Отже, концепт свободи молодіжного волонтерського руху є одним з ключових понять, що визначає сучасну молодіжну культуру. Волонтерство є важливим елементом молодіжного руху, оскільки воно не лише дозволяє молодим людям здійснювати благодійність, але й забезпечує зміцнення спільноти та розвиток цінностей, які притаманні молоді. Волонтерство може бути розглянуто як важливий механізм формування активної громадянської позиції та взаємодії молоді зі своєю спільнотою. Його розвиток забезпечує зміцнення демократії, розвиток соціального капіталу та відповідальної громадянської поведінки. Водночас, свобода молодіжного волонтерського руху потребує постійної підтримки та захисту прав людини на свободу дій та вибору, а також відкритості та демократичності суспільства. Концепт свободи молодіжного волонтерського руху є складним та багатоаспектним явищем, яке відображає важливі аспекти формування громадянської свідомості, розвитку соціального капіталу, реалізації прав людини та розвитку особистості молоді.

¹ Гаврилюк С. І. Сучасний стан та перспективи розвитку волонтерського руху в Україні. *Молодь і ринок*. 2016. № 4 (28). С. 53.

² Dave, D. (2000). Volunteering and democracy: A critical perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 29 (1). P 27.

Контрольні запитання

1. Сформулюйте визначення поняття «волонтерська діяльність».
2. Хто такий волонтер?
3. Які характерні ознаки волонтерської діяльності?
4. Чому волонтерську діяльність розглядають як умову повноцінного розвитку та саморозвитку особистості?
5. Назвіть основні принципи волонтерської діяльності.
6. Які напрями роботи українських волонтерів із внутрішньо переміщеними особами?
7. У чому полягають соціальні наслідки волонтерства?
8. У чому полягають економічні наслідки волонтерства?
9. Які витрати та з яких джерел можуть бути відшкодовані українському волонтеру згідно із законодавством?
10. Що Ви розумієте під поняттям «соціальний капітал волонтера»?
11. Що таке «концепт свободи молодіжного волонтерського руху»?

Типові тестові завдання

4.1. Принцип гласності у волонтерській роботі передбачає:

- а) нерозголошення інформації, отриманої від клієнта, або повідомлення, у разі потреби, тільки за його згодою;
- б) у можливості відмови клієнта від запропонованої послуги, якщо вона не відповідає його потребам;
- в) дотримання прав людини, вияв доброзичливості, толерантне ставлення волонтера до клієнта;
- г) надання інформації про діяльність волонтерів для суспільного ознайомлення з метою її популяризації в суспільстві.

4.2. Серед функцій волонтерства, спрямованих на суб'єкт (волонтера), важливе значення має пізнавальна функція, яка полягає в:

- а) сприянні волонтерської діяльності професійному розвитку волонтера;
- б) накопиченні волонтерами свого особистого соціального капіталу;
- в) осмисленні та оволодінні учасниками волонтерської діяльності загальнолюдських цінностей та зразків поведінки;
- г) опануванні волонтером певними знаннями, вміннями та навичками, певним досвідом.

4.3. Принцип гуманності у волонтерській діяльності передбачає:

- а) свідоме ставлення волонтера до своїх обов'язків та завдань;
- б) відсутність матеріальної зацікавленості у відносинах між волонтером і клієнтом;
- в) нерозголошення інформації, отриманої від клієнта;
- г) толерантне ставлення волонтера до клієнта.

4.4. Згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність», залучати волонтерів до своєї діяльності можуть неприбуткові організації, однак їх внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій не є обов'язковим

- а) правильно;
- б) неправильно.

4.5. Соціальне волонтерство – це:

- а) волонтерська діяльність з підтримки військових;
- б) надання волонтерської допомоги вразливим групам населення;
- в) надання домедичної допомоги під час публічних заходів;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.6. Неповнолітні здійснюють волонтерську діяльність:

- а) за згодою батьків;
- б) згода батьків для цього не обов'язкова;
- в) неповнолітні не мають права здійснювати волонтерську діяльність;
- г) всі відповіді невірні.

4.7. Згідно із законодавством України, волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності

- а) правильно;
- б) неправильно.

4.8. Соціальні наслідки волонтерства полягають у наступному (декілька відповідей):

- а) збільшенні надходжень до місцевих бюджетів;
- б) посиленні громадянської активності;
- в) зниженні навантаження на державні витрати;
- г) створенні умов для особистісно-професійного розвитку молоді.

4.9. Виберіть із переліку характерну ознаку волонтерської діяльності:

- а) волонтерська діяльність – це прибуткова діяльність;
- б) волонтерська діяльність є формою благодійництва;
- в) волонтерська діяльність здійснюється лише для загального громадського блага;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.10. Принцип відповідальності у волонтерській діяльності передбачає:

- а) відсутність матеріальної зацікавленості у відносинах між волонтером і клієнтом;
- б) усвідомлення волонтером суті та значення волонтерської роботи для клієнта;
- в) нерозголошення інформації, отриманої від клієнта;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.11. Які з нижченаведених варіантів політики найкраще відповідають концепції свободи молодіжної політики?

- а) законодавчі заборони на вживання алкоголю та наркотиків серед молоді;
- б) підтримка та стимулювання молодіжного підприємництва;
- в) обмеження молодіжних рухів та організацій;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.12. Які з нижченаведених форм залучення молоді до участі в політичному житті відповідають концепції свободи молодіжної політики?

- а) вимушене включення молоді в обов'язкову молодіжну партію;
- б) фінансова підтримка молодіжних організацій, які займаються політикою;
- в) підтримка обмеженого виборчого права для молоді;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.13. Які з нижченаведених форм підтримки молоді відповідають концепції свободи молодіжної політики?

- а) фінансова підтримка тільки для успішних та обдарованих молодих людей;
- б) забезпечення доступу до різноманітних соціальних програм та послуг для молоді;
- в) надання переваг лише конкретним соціальним групам молоді;
- г) правильна відповідь відсутня.

4.14. Які з нижченаведених питань потребують найбільшої уваги в молодіжній політиці?

- а) здоров'я та безпека молоді;
- б) доступність освіти та підтримка навчальних закладів;
- в) розвиток молодіжної культури та творчості;
- г) усі відповіді правильні.

4.15 Колективне волонтерство – це...

- а) може здійснюватись лише спільно з організацією;
- б) групова волонтерська діяльність;
- в) залучення волонтерів до реагування на кризові ситуації, а також проекти, що передбачають залучення великої кількості людей в якості волонтерів;
- г) волонтерські проекти, які тривають понад рік або продовжуються протягом довшого часу.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57.
3. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 2(18). С. 130–136.
4. Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. Вип. 2. С. 160–178.
5. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
6. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 2(38). С. 73–78.
7. Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 191–195.
8. Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 38. С. 61–67.
9. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
10. Степура Ю. А. Молодіжний волонтерський рух в Україні: особливості функціонування та роль у формуванні громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Політологія*. 2019. Вип. 33. С. 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_mguniv_polit_2019_33_3
11. Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

РОЗДІЛ 5.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

У цьому розділі здійснено аналіз нормативно-правових актів українського законодавства, що регулює сферу молодіжної політики в країні. Охарактеризовано зміст Декларації про загальні засади державної молодіжної політики в Україні (1992) як одного із перших програмних документів, проаналізовано Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), який визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики на сучасному етапі її розвитку. Досліджено основні пріоритети Національної молодіжної стратегії до 2030 р. Розглянуто особливості реалізації окремих прав молоді в Україні.

Погляди науковців

Молодь – це одна з найбільш вразливих соціальних верств суспільства, яка потребує постійної уваги з боку держави. Відповідно до цього, молодіжна політика є однією з найважливіших галузей державної діяльності, що має на меті забезпечення прав та інтересів молоді, підвищення її соціального захисту та гармонійного розвитку. Основними правовими засадами молодіжної політики є конституційні права та свободи громадян, міжнародні стандарти, законодавча база, різні програми, які передбачають заходи підтримки та розвитку молодіжного руху.

Дослідженню нормативно-правового забезпечення молодіжної політики в Україні присвячено низку наукових праць та дисертаційних досліджень.

Грунтовний аналіз нормативно-правових актів у сфері молодіжної політики за період 1991–2004 рр. здійснено Є. І. Бородіним¹. За результатами свого дослідження автор зробив висновок, що, «незважаючи на відсутність вітчизняного та обмеженість загальносоюзного досвіду правового регулювання молодіжної політики, часто необґрунтовану затримку з робкою та затвердженням законодавчих актів, в Україні в 1991–2004 рр.

¹ Бородин Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 429 с.

було створено оригінальну, досить розгалужену, порівняно з іншими пострадянськими країнами, систему ювенального законодавства¹. У законодавчих актах уперше було надано визначення статусу молодіжної політики як окремого пріоритетного та специфічного напрямку діяльності держави, визначено механізм її формування і реалізації, зміст, об'єкт та суб'єкти здійснення.

Періодизація процесу формування нормативно-правової бази молодіжної політики у перші два десятиліття незалежної України проводиться у роботі А. О. Васильєва «Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України»². Дослідник виділяє такі періоди виникнення та розвитку законодавства у молодіжній сфері:

I період (1992–1998 рр.) – становлення нормативно-правової бази державної молодіжної політики молоді незалежної держави;

II період (1998–2000 рр.) – розвиток нормативно-правової бази: визначення організаційних форм та формування основних напрямів реалізації державної молодіжної політики;

III період (2001–2002 рр.) – вдосконалення нормативно-правової бази та формування нових напрямів державної молодіжної політики;

IV період (2003–2004 рр.) – трансформація нормативно-правової бази державної молодіжної політики (підвищення її соціальної спрямованості);

V період (з 2005 р.) – намагання переосмислення та якісної трансформації нормативно-правової бази державної молодіжної політики.

Аналіз етапів становлення молодіжного законодавства в Україні за період 2014–2018 р. розглядається у дисертації Г. І. Смокової³, тут виділено такі періоди розвитку нормативно-правової бази:

1) 1991–1996 рр. – виділення молодіжної сфери як особливо важливої, прийняття фундаментальних нормативно-правових актів;

2) 1996–2004 рр. («Помаранчева революція») – виявлення низки проблем молодого покоління через трансформаційний процес країни, вдосконалення законодавчої бази;

3) 2005–2009 рр. – реалізація затверджених програм молодіжного розвитку, поступове зведення молодіжної тематики до сімейної політики;

¹ Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук. Дніпропетровськ, 2007. С. 16.

² Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_37

³ Смокова Г. І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр.: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2019. 200 с.

4) 2010–2014 рр. («Революція Гідності») – період вдосконалення молодіжного законодавства, орієнтація на міжнародний досвід у контексті життєвих стандартів та орієнтацій;

5) 2015–2018 рр. – реформування освітньої сфери, затвердження низки програм з можливістю міжнародного обміну.

Дослідниця також окреслює напрями вдосконалення правового забезпечення молодіжної політики, зокрема пропонує «гармонізувати національне молодіжне законодавство у напрямі забезпечення додатковими гарантіями окремих категорій молоді (молодь з інвалідністю, молодь зі схильністю до девіантної поведінки, молодь із проблемами зі здоров'ям), оскільки, на теперішній час, відсутність належної системи гарантій призводить до того, що зазначені категорії не в змозі реалізувати свої права в освітній сфері, у процесі працевлаштування, отримання житла тощо»¹.

Дослідженню молодіжних цільових програм як дієвого інструменту реалізації молодіжної політики України присвячена наукова публікація С. С. Гринчишин². У статті зроблено висновок, що для подальшого розвитку та реалізації молодіжних цільових програм необхідно зробити такі кроки:

- посилити політику, спрямовану на забезпечення молоді необхідними умовами для її фізичного та морального розвитку;

- посилити співпрацю різних інституцій у напрямі більш ефективної реалізації молодіжних цільових програм;

- забезпечити цільову спрямованість програм розвитку молоді;

- розробити сучасну методологію та інноваційний інструментарій для реалізації молодіжних цільових програм;

- популяризувати здоровий спосіб життя як єдино правильний в сучасних умовах урбанізації та інформатизації;

- впровадити новітні стандарти якості в сфері охорони здоров'я молодого покоління;

- популяризувати відвідування закладів спортивно-виховного спрямування;

- створити осередки розвитку неформальної освіти з метою професійної орієнтації молоді;

- запровадити партисипативні технології для активного залучення молоді до процесу державотворення;

¹ Смокова Г. І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр.: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2019. 200 с.

² Гринчишин С. С. Молодіжні цільові програми як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 140–144.

- забезпечити необхідні умови для розвитку молодіжних організацій та центрів розвитку;
- активізувати інвестиційну діяльність у сфері реалізації молодіжної політики;
- забезпечити механізми для розвитку та раціонального використання творчого потенціалу молоді;
- створити необхідні умови для залучення молоді до участі в міжнародних проєктах;
- створити умови для залучення дослідницьких установ до моніторингу та коригування молодіжних цільових програм.

Н. Корпач та І. Сидорук характеризують такі основні нормативно-законодавчі документи реалізації молодіжної політики як Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні»; Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року; Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 р.; Програма «Молодіжний працівник».

Дослідники доходять висновку, що «визначення основних засад молодіжної політики, її механізмів не є запорукою ефективності даної політики. У формуванні й практичній реалізації її активним суб'єктом має бути сама молодь, як активний помічник у державотворчих процесах»¹.

¹ Корпач Н., Сидорук І. Основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2(3). С. 30–34.

Навчальні матеріали

5.1. Загальна характеристика нормативно-правової бази формування та реалізації молодіжної політики в Україні

Наявність чіткої та консолідованої нормативно-правової бази дозволяє забезпечити реалізацію державної політики в галузі молодіжної політики, забезпечити права та інтереси молоді, а також забезпечити створення необхідних умов для її розвитку.

Основні права й обов'язки молоді, як і інших громадян України, зафіксовані в статтях 21–68 Конституції України. Згідно з цими статтями, кожний молодий громадянин має право на¹: життя; вільний розвиток своєї особистості; повагу до його гідності; свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; вільний вибір місця проживання, свободу пересування; свободу світогляду; свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; володіння приватною власністю; працю; освіту; соціальний захист.

Перелік основних нормативних документів, що забезпечують формування та реалізацію молодіжної політики в Україні, наведено в Додатку Ж.

Одним із перших програмних документів, що визначав зміст та мету молодіжної політики, стала *Декларація Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні»*, прийнята 15 грудня 1992 року. Декларація стала основою для подальшого розвитку молодіжної політики, її правової бази, практичної діяльності органів державної влади і управління, яка спрямовується на сприяння повноцінному розвитку молоді України. В цьому документі сформульовано визначення сутності та змісту державної молодіжної політики, визначено її напрями, а також механізм формування та реалізації. Декларацією визначено, що державна молодіжна політика в Україні є пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави і здійснюється в інтересах молоді людини, суспільства, держави; з урахуванням можливостей України, її економічного, соціального, історичного, культурного розвитку і світового досвіду державної підтримки молоді.

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (у ред. від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Декларацією були окреслені основні завдання державної молодіжної політики, серед яких¹:

- вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;

- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;

- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;

- надання державою кожній молодій людині соціальних послуг із навчання, виховання, духовного і фізичного розвитку, професійної підготовки;

- координація зусиль всіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю.

У подальшому були прийняті такі закони України: «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.); «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.); «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.); «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки» (2003 р.). Більшість із цих документів на сьогодні втратили чинність.

З 2008 р. розпочалася розробка Державних цільових соціальних програм «Молодь України». Перша – **Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 р.** – була затверджена постановою КМУ від 28.01.2009 р. № 41. Основні завдання Програми²:

- створення умов для інтелектуального самовдосконалення молоді, творчого розвитку особистості;

- утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей;

- пропаганда та формування здорового способу життя;

- створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді;

¹ Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.1992 р. № 2859-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>

² Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр., затверджена постановою КМУ від 28.01.2009 р. № 41. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>

- надання підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям;
- інтеграція українських молодіжних організацій до відповідних європейських і світових організацій.

Програма базувалася на необхідності впровадження сучасних технологій, системи збору й обробки актуальної та достовірної інформації про можливості й потреби молоді, розроблення нових стандартів роботи з молоддю. Документ передбачав проведення моніторингу становища молоді в Україні, підготовку щорічної доповіді про становище молоді в Україні для використання на парламентських слуханнях і здійснення наукових досліджень з проблем молоді.

Позитивними рисами цієї програми є відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді та намічена співпраця із громадськими і благодійними організаціями. Значним недоліком Програми дослідники вважають відсутність завдання щодо забезпечення молоді житлом, хоча на той час ця проблема була надзвичайно актуальною для молоді.

Наступна – *Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 р.* була затверджена постановою КМУ від 18.02.2016 р. № 148. Очікувані результати цієї програми¹:

- збільшення щороку на 10% чисельності молоді, залученої до програм та заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання та підвищення рівня громадянської свідомості молоді;
- збільшення щороку на 4% чисельності молоді, залученої до популяризації та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я;
- створення цілісної системи неформальної освіти молоді;
- збільшення щороку на 50 осіб працівників, які працюють з молоддю, із залученням державних службовців молодіжної сфери і представників молодіжних громадських організацій та забезпечення видачі зазначеним працівникам відповідних сертифікатів;
- забезпечення розвитку молодіжного підприємництва шляхом удосконалення існуючої нормативно-правової бази та систематизації преференцій для молодих підприємців, формування підприємницьких навичок молоді;
- забезпечення надання підтримки молоді у працевлаштуванні та сприяння створенню для неї нових робочих місць;

¹ Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 рр., затверджена постановою КМУ від 18.02.2016 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-p>

- підвищення рівня самоорганізації і самоврядування інститутів громадянського суспільства та їх осередків;
- забезпечення залучення молоді до волонтерства як форми суспільно значущої діяльності вторинної зайнятості;
- зниження рівня правопорушень серед молоді до 2020 р. на 20% завдяки активізації правової освіти та участі молоді у суспільно значущій громадській діяльності;
- забезпечення ефективного виконання державних і регіональних програм з метою забезпечення молоді житлом, насамперед осіб з особливими потребами, молодих сімей, що мають у своєму складі учасників бойових дій, інвалідів війни, а також молодих сімей, один із членів якої загинув (пропав безвісти) або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час захисту Батьківщини;
- забезпечення інтеграції української молоді в європейські та світові молодіжні структури;
- збільшення щороку на 5% чисельності молоді, яка бере участь у реалізації проєктів ЄС та інших іноземних держав, зокрема програми «Erasmus +».

Ця Програма при визначенні оптимального варіанта реалізації молодіжної політики акцентувала увагу на забезпеченні застосування кращих досягнень світової та європейської практики формування і реалізації політики у молодіжній сфері.

Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 р. передбачає концентрацію зусиль на таких завданнях¹:

- підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських;
- підвищення рівня культури волонтерства серед молоді;
- активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень;
- зміцнення соціальної згуртованості молоді, у тому числі шляхом здійснення обмінів молоддю в межах України та у партнерстві з іншими державами і міжнародними організаціями;
- виконання програм для підготовки фахівців, які працюють з молоддю, у тому числі програми «Молодіжний працівник»;
- забезпечення функціонування молодіжних центрів, у тому числі державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр»;
- сприяння створенню умов для розвитку спроможності інститутів громадянського суспільства для досягнення завдань Програми;

¹ Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 рр., затверджена постановою КМУ від 2.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-p>

– підтримка молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики.

З 2013 р. в Україні розпочалося активне запровадження стратегічного планування у молодіжній сфері. *Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р.* була затверджена Указом Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013¹. Нею визначені такі пріоритети реалізації державної молодіжної політики:

1) забезпечення доступної освіти шляхом:

– забезпечення її безперервності;

– формування державного замовлення відповідно до потреб ринку праці;

– налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів для стажування студентської та учнівської молоді, укладення договорів про працевлаштування випускників на перше робоче місце;

2) формування здорового способу життя молоді шляхом:

– мотивації до здорового способу життя;

– забезпечення розвитку фізичної культури та спорту;

– проведення всеукраїнських, міжрегіональних і регіональних спортивних змагань, турнірів;

– виконання програм, спрямованих на залучення молоді до занять фізичною культурою та спортом;

3) забезпечення зайнятості молоді на ринку праці шляхом:

– стимулювання роботодавців у наданні першого робочого місця;

– підвищення рівня конкурентоспроможності молоді;

– запровадження у навчальних закладах факультативних занять з організації власної справи та набуття підприємницьких навичок;

– здійснення заходів щодо сприяння зайнятості молоді, насамперед тієї, яка потребує соціального захисту;

– сприяння підприємницькій діяльності молоді, визначення механізмів її підтримки;

4) забезпечення молоді житлом шляхом:

– надання пільгових довгострокових кредитів для будівництва (реконструкції) чи придбання житла за рахунок бюджетних коштів;

– іпотечного пільгового кредитування за рахунок власних і залучених коштів Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву строком до 30 років та звільнення молодих сімей з дітьми від сплати відсотків за користування кредитом;

¹ Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р., затверджена Указом Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>

- часткової компенсації відсоткової ставки кредиту, наданого для будівництва (реконструкції) чи придбання житла;
- надання за рахунок державного бюджету державної підтримки для будівництва чи придбання житла в межах 30 відсотків його вартості;
- 5) активізація участі молоді у суспільно-політичному житті шляхом:
 - залучення молоді до формування та реалізації державної молодіжної політики;
 - залучення молоді до роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
 - забезпечення участі молоді у розвитку громадянського суспільства;
- 6) сприяння інтеграції української молоді в європейське молодіжне співтовариство шляхом:
 - залучення центральними і місцевими органами виконавчої влади молоді та молодіжних організацій до виконання міжнародних програм;
 - популяризації вивчення іноземних мов, поширених у державах – членах Європейського Союзу;
 - розроблення молодіжних проєктів та укладення міжнародних договорів;
 - сприяння навчанню талановитої молоді за кордоном;
 - розширення міжнародного молодіжного співробітництва.

Важливим для врегулювання діяльності дитячих і молодіжних громадських організацій стало прийняття у 2019 р. Закону України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху»¹, який спрямовано на визнання історичного внеску пластового руху в освіту дітей і молоді, здобуття та становлення української державності, створення засад державної політики щодо сприяння пластовому, скаутському руху. Цим Законом визначено мету та завдання підтримки, забезпечення доступності пластового, скаутського руху для дітей і молоді, правовий статус пластових скаутських організацій.

2021 р. став своєрідним «проривом» у напрямі розвитку правового забезпечення молодіжної політики. У березні 2021 р. Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021 затверджена інноваційна за своїм змістом Національна молодіжна стратегія до 2030 р.² У квітні цього ж року прийнято Закон України «Про основні засади молодіжної політики», який визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми

¹ Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху: Закон України від 17.12.2019 р. № 385-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20>

² Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань¹.

5.2. Національна молодіжна стратегія до 2030 року

Національна молодіжна стратегія до 2030 р. (далі – Стратегія) є важливим документом як з наукової, так і з практичної точки зору. Цей документ має на меті визначити пріоритети та завдання, що повинні бути здійснені для розвитку молодіжної політики та покращення якості життя молоді в нашій країні.

З наукової точки зору, розробка та впровадження національної молодіжної стратегії є важливим інструментом для дослідження та аналізу соціальних, економічних і політичних проблем, з якими стикається молодь у суспільстві. Документ забезпечує можливість розробляти наукові рекомендації та пропозиції щодо покращення стану справ у молодіжному середовищі, а також підтримує розвиток наукових досліджень у галузі молодіжної політики.

З практичної точки зору, Національна молодіжна стратегія до 2030 р. є ключовим інструментом для формування національної політики у молодіжній сфері. Цей документ визначає стратегічні цілі та завдання, які повинні бути здійснені для забезпечення розвитку молодіжної сфери у нашій країні. Через використання цього документа можливе забезпечення цілеспрямованого розвитку молодіжної сфери, створення сприятливих умов для розвитку молодіжних організацій та ініціатив, а також забезпечення підтримки молодих людей у професійному й особистому розвитку.

Національна молодіжна стратегія до 2030 р. розроблялась із залученням широкого кола експертів, громад, громадських організацій, бізнесу, але, в першу чергу, самих молодих людей і молодіжних організацій із усіх областей України.

Основна мета стратегії – створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток.

У документі міститься сучасне бачення концептуальних засад молодіжної політики, запроваджено інноваційне визначення пріоритетів його реалізації, до яких належать такі: безпека, здоров'я, спроможність, інтегрованість. Визначення змісту кожного із пріоритетів наведено в табл. 5.1.

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

Таблиця 5.1

Основні пріоритети Національної молодіжної стратегії до 2030 року

Назва пріоритету	Зміст пріоритету
Безпека	Підвищення безпечності середовища та посилення життєстійкості молоді
Здоров'я	Формування навичок здорового способу життя, розвиток і збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогієни
Спроможність	Залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей
Інтегрованість	Підвищення мобільності, соціальної та культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу

Джерело [1].

Стратегія базується на таких принципах:

цілісність і наскрізність – будь-які рішення, спрямовані на розв'язання актуальних проблем молоді, повинні відповідати її інтересам, урахувати специфічні потреби. Стратегія передбачає співпрацю широкого кола заінтересованих у молодіжній політиці сторін, зокрема органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також державно-приватне і соціальне партнерство, міжсекторальну взаємодію, поєднання державних та громадських інтересів, прав і свобод особистості;

субсидіарність – дії держави є допоміжними засобами стосовно свободи дій молоді щодо самостійного задоволення своїх потреб, освіти чи професійної діяльності;

участь – рішення, що стосуються молоді, ухвалюються за її участю. Держава створює засоби, простір, можливості та надає підтримку змістовній участі молоді в ухваленні важливих суспільних рішень;

доказовість та науковість – всі рішення ґрунтуються на об'єктивній інформації про становище молоді у суспільстві, її цінностях, потребах та очікуваннях;

інклюзивність – рішення сприяють розвитку самостійності молоді, створенню можливостей та усуненню бар'єрів, щоб жодна з її груп не була прямо чи опосередковано виключена із суспільства;

¹ Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

рівність можливостей – рішення базуються на тому, що гідність людини є непорушною цінністю, незалежно від віку, статі, інвалідності, етнічного і соціального походження, релігійних та інших переконань, сімейного й майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Передбачається, що реалізація Стратегії відбуватиметься за двома етапами (рис. 5.2).

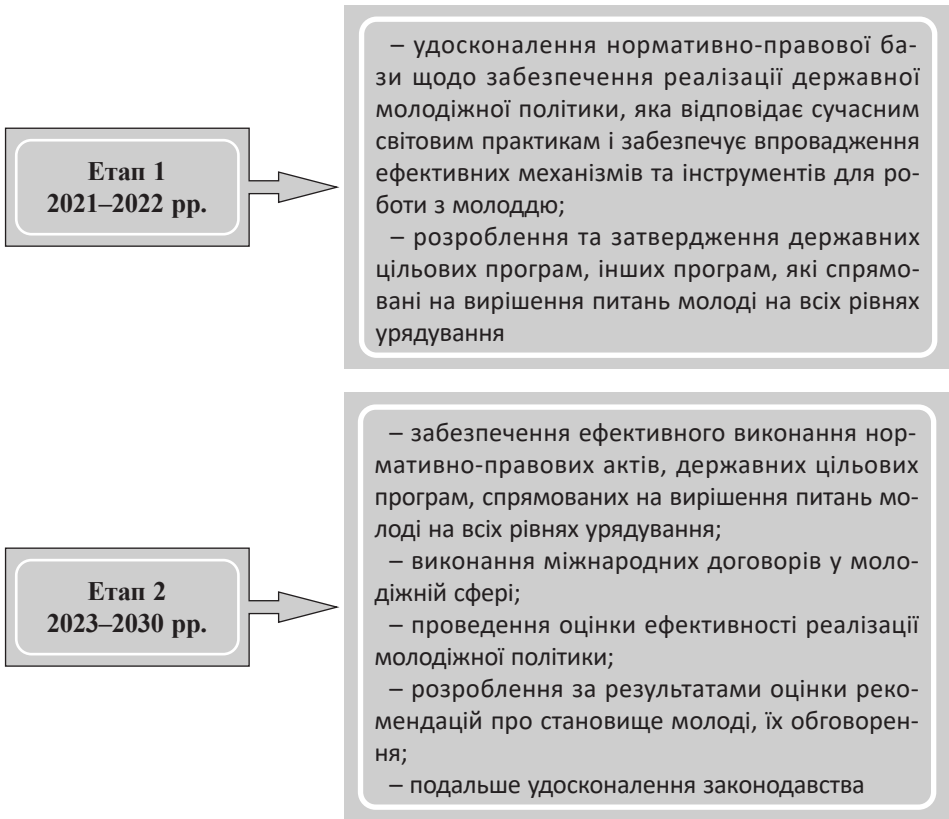

Рис. 5.2. Етапи реалізації Національної молодіжної стратегії до 2030 року

На обох етапах реалізації Стратегії передбачається спільна та скоординована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, установами та закладами, що працюють з молоддю, молодіжними центрами, фахівцями, які працюють із дітьми та молоддю, молодіжними працівниками, молодіжними консультативно-дорадчими органами, органами учнівського

та студентського самоврядування, міжнародними організаціями, представниками роботодавців, бізнесу, а також за безпосередньою участю молоді.

Індикатори реалізації Стратегії¹:

- зростання народжуваності в Україні;
- зростання частки молоді, яка турбується про своє здоров'я та здійснює заходи щодо здорового способу життя;
- зменшення захворюваності серед молоді та зниження смертності;
- зниження рівня правопорушень та злочинності серед молоді;
- зростання індексу самостійності молоді, який ґрунтується на само-зайнятості, участі в громадській та волонтерській діяльності;
- підвищення рівня реінтеграції молоді, яка проживає на тимчасово окупованих територіях України, а також з числа внутрішньо переміщених осіб до культурного, інформаційного, освітнього простору України;
- зростання частки молоді – членів громадських об'єднань;
- зростання частки молоді, яка бере участь у процесах ухвалення рішень на рівні територіальної громади, міста, району, області, держави;
- підвищення рівня участі молоді у неформальних видах навчання;
- зростання кількості молодіжних центрів та установ, що працюють з молоддю, у регіонах України;
- зростання частки молоді, що брала участь у волонтерській діяльності;
- зростання частки молоді, яка усвідомлює потребу в дотриманні Конституції та законів України, має нетерпимість до їх порушення, а також до проявів корупції, порушення академічної доброчесності, усвідомлено відмовляється від недоброчесної практики у своєму житті;
- підвищення рівня довіри молоді до державних інституцій;
- підвищення рівня престижності державної служби;
- зниження рівня безробіття молоді;
- підвищення рівня поінформованості суспільства про потреби молоді з числа осіб з інвалідністю та підвищення ступеня її інтеграції у суспільне життя;
- зменшення частки молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок.

Реалізація Стратегії допоможе молоді бути свідомою, відповідальною та економічно активною, мати високий рівень життєстійкості, самостійності і спроможності, бути інтегрованою в суспільне життя держави та адаптованою до викликів сучасного світу.

Тобто молодь розвиватиме свою суб'єктність, а саме: зростатиме з турботою про фізичне і психічне здоров'я з дитинства; адекватно оцінюватиме

¹ Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

загрози і реагуватиме на них, посилюватиме власну безпеку; формуватиме компетентності для безпечного та гідного життя, розвитку і самореалізації у швидкоплинному та мало передбачуваному світі; братиме участь у житті суспільства, територіальних громад, впливатиме на рішення, що стосуються її життя.

5.3. Закон України «Про основні засади молодіжної політики»

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» був прийнятий з метою створення сприятливих умов для розвитку та самореалізації молоді, підтримки її інтересів та захисту прав. Цей Закон має велике значення з багатьох наукових, практичних і дослідницьких аспектів, оскільки базується на сучасних теоретичних і методологічних підходах до розуміння проблем молоді та молодіжної політики. Він враховує соціально-економічні, культурні та психологічні особливості молоді, а також актуальні соціальні виклики, що стоять перед суспільством. Цей Закон є основою для розвитку комплексної молодіжної політики, що має на меті створення сприятливих умов для самореалізації молоді та формування її активної громадянської позиції, а також визначає правову базу для здійснення державної політики у сфері молодіжної діяльності, регулює відносини між державою та молоддю, забезпечує захист прав та інтересів молоді. Крім того, Закон забезпечує доступ до різноманітних соціальних та культурних ресурсів, створює умови для розвитку особистості та підвищення її життєвого рівня. Він дозволяє проводити аналіз та оцінку ефективності державної політики у сфері молодіжної діяльності. Завдяки дослідженням у цій сфері можна розробити рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення державної політики у цій галузі, а також забезпечити раціональне використання бюджетних коштів.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» прийнято 27 квітня 2021 р. Ним визначено мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань¹.

Необхідність прийняття Закону обумовлена потребою у запровадженні нових форм, методів та інструментів молодіжної роботи з урахуванням кращих закордонних і національних практик.

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

Згідно із Законом, *молодь* – це молоді особи, громадяни України, іноземці та особи без громадянства віком від 14 до 35 років, які перебувають в Україні на законних підставах.

У Законі визначено повноваження центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо молодіжної політики, закріплено принцип міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії, який передбачає «залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики»¹.

Із прийняттям Закону молодь отримала реальні інструменти участі у політичному житті країни:

на національному рівні передбачено створення Національної ради з питань молоді при Кабінеті Міністрів України;

на місцевому рівні – створення молодіжних рад при органах влади.

Національна рада з питань молоді – це консультативно-дорадчий орган, що утворюється при Кабінеті Міністрів України з метою вироблення узгодженої позиції щодо формування та реалізації молодіжної політики, налагодження взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики.

Згідно із цим Законом, до складу Національної ради з питань молоді включаються представники:

- молодіжних та дитячих громадських об'єднань, обрані на конкурсних засадах;
- органів студентського самоврядування;
- молодіжних рад;
- органів державної влади.

Молодіжна рада – це молодіжний консультативно-дорадчий орган, що може утворюватися при Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях. Молодіжні ради розробляють, спільно з молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи, пропозиції щодо пріоритетів молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях; здійснюють моніторинг і оцінку ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

сприяють реалізації права молоді на участь у формуванні та реалізації молодіжної політики.

Одним із завдань молодіжної політики визначено розвиток молодіжної структури, зокрема створення трирівневої системи молодіжної роботи, яка включає Всеукраїнський молодіжний центр, регіональні та місцеві молодіжні центри.

Також запроваджується поняття молодіжних просторів, що можуть створюватись на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування та використовуватись з метою здійснення молодіжної роботи, зокрема організації змістовного дозвілля дітей та молоді.

Закон також урегулює питання діяльності Українського молодіжного фонду як бюджетної установи – юридичної особи публічного права, уповноваженої Кабінетом Міністрів України здійснювати підтримку молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики. Згідно із Законом, Фонд підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику.

Визначені такі основні завдання Фонду:

- експертний відбір молодіжних проєктів, надання грантів на їх реалізацію, моніторинг реалізації молодіжних проєктів;
- сприяння розвитку інноваційних форм, методів та інструментів молодіжної роботи;
- створення сприятливих умов для реалізації молодіжних проєктів, у тому числі шляхом здійснення контролю за процесом їх реалізації;
- стимулювання розроблення новітніх, конкурентоспроможних, у тому числі інклюзивних молодіжних проєктів;
- підтримання реалізації міжнародних проєктів та програм міжнародного співробітництва, у тому числі програм міжнародних молодіжних обмінів, сприяння формуванню позитивного іміджу України у світі.

Таким чином, ухвалення Закону України «Про основні засади молодіжної політики» надає молодим громадянам, молодіжним та дитячим громадським об'єднанням широкий спектр інструментів для повноцінної партнерської участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, створює законодавчі підстави для діяльності розгалуженої мережі молодіжних центрів, забезпечує вдосконалення підтримки проєктної діяльності суб'єктів молодіжної роботи, інституційної підтримки молодіжних та дитячих громадських об'єднань, розвитку української молоді через створення Українського молодіжного фонду.

5.4. Особливості реалізації окремих прав молоді в Україні

Особливості реалізації окремих прав молоді в Україні є актуальною темою для наукових досліджень, оскільки права молоді є важливою складовою розвитку суспільства. Україна зобов'язана забезпечувати молодим людям виконання їх прав, які закріплені в міжнародних документах та законодавстві країни.

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» визначено особливості реалізації таких прав молоді: на забезпечення житлом; у сфері освіти; у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту; у сфері охорони здоров'я; щодо підтримки молодих сімей, обдарованої молоді; у сфері зайнятості молоді.

Законодавством передбачено, що для реалізації **права молоді на забезпечення житлом** органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування¹:

- розробляють і забезпечують виконання державних цільових та місцевих програм, спрямованих на створення сприятливих житлово-побутових умов для молоді, яка проживає в гуртожитках;
- сприяють проведенню заходів щодо розширення обсягів будівництва житла для молоді, удосконалення системи пільгового забезпечення житлом молодих сімей та молодих осіб;
- розробляють фінансово-кредитні механізми забезпечення економічної доступності житла для молодих сімей та молодих осіб;
- розробляють механізми залучення позабюджетних джерел для фінансування житлових програм для молоді.

На початок березня 2023 р. в країні виконується Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013–2023 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 р. № 967 (в ред. постанови КМУ від 23.12.2020 р. № 1360). Адміністрування Програми здійснює Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло)².

При затвердженні Програми передбачалось, що її фінансування здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел, у тому числі власних коштів

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

² Офіційний сайт ДУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло). URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond>

громадян. Водночас, за період 2015–2020 рр. видатки на житлове кредитування молоді із загального фонду державного бюджету України не передбачались. Фінансування програми здійснювалося за рахунок коштів місцевих бюджетів і спеціального фонду держбюджету (статутного капіталу Держмолодьжитла). На даний час Держмолодьжитлом реалізується програма кредитування молоді за рахунок власних коштів (відсоткова ставка 7% річних).

Особливості реалізації прав молоді у сфері освіти полягають у можливості отримання молодими особами пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів.

Надання та адміністрування пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти здійснюються через державні банки-партнери відповідно до Порядку пільгового кредитування, затвердженого постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259)¹. Суб'єктами отримання пільгового кредитування є особи, які зараховані на навчання для здобуття професійно-технічної або вищої освіти за денною або заочною формою на підставі угод, укладених між навчальним закладом та фізичною або юридичною особою.

Підтримкою для молоді є також забезпечення органами місцевого самоврядування пільгового проїзду учнів, вихованців, студентів до місця навчання і додому у визначених ними порядку та розмірах за рахунок видатків відповідних місцевих бюджетів.

Для реалізації прав молоді у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування сприяють організації змістовного дозвілля молоді шляхом²:

- популяризації здорового способу життя, культури здоров'я, активного відпочинку, оздоровчої рухової активності;
- організації безпечних пішохідних, велотуристичних, екскурсійних маршрутів, сприяння облаштуванню місць для занять руховою активністю;
- створення умов для змістовного дозвілля, естетичного та національно-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної роботи в закладах оздоровлення та відпочинку;

¹ Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text>

² Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

- розміщення інформації про заклади, підприємства, установи, що надають послуги з оздоровлення та відпочинку;
- підтримки молодіжних проектів молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи щодо організації оздоровлення та відпочинку молоді, якщо це передбачено відповідними державними регіональними чи місцевими цільовими програмами;
- розвитку вуличних культур.

Особливості реалізації прав молоді у сфері охорони здоров'я полягають у наступному:

- Рада міністрів АРК, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні заклади охорони здоров'я спільно з підприємствами, установами та організаціями забезпечують проведення щорічного медичного обстеження всіх молодих осіб і дітей;
- Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування забезпечують розвиток мережі закладів охорони здоров'я наркологічного профілю та мережі медико-соціальних закладів для дітей та молоді, розробляють і реалізують програми та заходи щодо профілактики соціально небезпечних хвороб, популяризації та утвердження здорового способу життя, культури здоров'я.

Для підтримки молодих сімей, у тому числі тих, які перебувають у складних життєвих обставинах, та молодих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах:

- органи державної влади, органи місцевого самоврядування сприяють реалізації заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї та шлюбу, формування в суспільстві пріоритетності сімейних цінностей та відповідального батьківства, підготовку молоді до сімейного життя, соціальну підтримку молодих сімей, у тому числі тих, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- соціальна підтримка молодих сімей, у тому числі тих, які перебувають у складних життєвих обставинах, та молодих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, забезпечується шляхом надання соціальних послуг, державної соціальної допомоги, пільг відповідно до закону;
- органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування можуть залучати молодіжні центри, молодіжні та дитячі громадські об'єднання до соціальної підтримки молодих сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, та надання соціальних послуг.

Підтримка обдарованої молоді в Україні полягає у наступному:

– органи державної влади, органи місцевого самоврядування можуть встановлювати спеціальні стипендії та гранти для молоді, у тому числі виділяти кошти на стажування у провідних вітчизняних та іноземних наукових установах, за умови подальшої роботи таких молодих осіб в Україні;

– органи державної влади, органи місцевого самоврядування сприяють проведенню загальнодержавних, регіональних та місцевих конкурсів, виставок, фестивалів, концертів, наукових конференцій тощо для виявлення, підтримки і поширення творчих досягнень молоді.

Для забезпечення гарантій молоді у сфері зайнятості держава гарантує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислюється з урахуванням часу роботи молоді особи до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу.

З метою забезпечення права на працю молоді, що отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем передбачено:

– встановлення місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування для підприємств, установ і організацій квоти робочих місць для працевлаштування молоді;

– надання роботодавцю дотації для забезпечення молоді першим робочим місцем.

Держава також гарантує надання роботи за фахом на період не менше трьох років молодим спеціалістам – випускникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти державної та комунальної форм власності, потреба в яких була визначена державним замовленням.

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення молодіжної політики дає змогу зробити висновок про проведення належної законодавчої роботи в цьому напрямі. Дослідження показало, що молодіжна політика в Україні регулюється розгалуженим законодавством, яке гарантує вирішення основних соціальних проблем молоді та права молоді посідає важливе місце в суспільстві. Проте, виконання деяких прийнятих документів гальмується недостатніми обсягами державного фінансування.

Контрольні запитання

1. Назвіть та охарактеризуйте основні пріоритети Національної молодіжної стратегії до 2030 р.
2. Які нові терміни та поняття введені Законом України «Про основні засади молодіжної політики»?
3. У чому полягає роль Національної ради з питань молоді, які її основні завдання?
4. Назвіть принципи, на яких базується Національна молодіжна стратегія до 2030 р.
5. Яке значення має Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013–2023 рр.?
6. Які ще заходи (крім кредитування) можна запропонувати для вирішення проблеми забезпечення молоді житлом?
7. Назвіть один із перших програмних документів, який визначив зміст та мету молодіжної політики.
8. Охарактеризуйте особливості реалізації прав молоді у сфері освіти.
9. Які особливі гарантії у сфері зайнятості та підприємництва має українська молодь?
10. У чому полягає роль Закону України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху»?

Типові тестові завдання

5.1. Основним актом законодавства України, який визначає напрями та механізми реалізації молодіжної політики в країні, є:

- а) Закон України № 281-XIV «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;
- б) Закон України № 1414-IX «Про основні засади молодіжної політики»;
- в) Закон України № 2998-XII «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.2. Запровадження стратегічного планування у молодіжній сфері розпочалося з:

- а) 2021 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 2013 р.;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.3. Виберіть із переліку індикатори реалізації Національної молодіжної стратегії до 2030 р. (декілька відповідей):

- а) зниження рівня правопорушень та злочинності серед молоді;
- б) активізація експортної діяльності вітчизняних підприємців;
- в) зростання кількості молодіжних центрів та установ;
- г) збільшення валового внутрішнього продукту країни.

5.4. Декларація Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» була прийнята у:

- а) 1992 р.;
- б) 2002 р.;
- в) 1995 р.;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.5. Принцип цілісності та наскрізності при реалізації Національної молодіжної стратегії до 2030 р. означає:

- а) рішення сприяють розвитку самостійності молоді, створенню можливостей та усуненню бар'єрів, щоб жодна з її груп не була прямо чи опосередковано виключена із суспільства;
- б) будь-які рішення, спрямовані на розв'язання актуальних проблем молоді, повинні відповідати її інтересам, урахувувати специфічні потреби;
- в) всі рішення ґрунтуються на об'єктивній інформації про становище молоді у суспільстві, її цінностях, потребах та очікуваннях;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.6. Основні завдання Українського молодіжного фонду:

- а) надання пільгових кредитів на придбання житла;
- б) експертний відбір молодіжних проєктів, надання грантів на їх реалізацію, моніторинг реалізації молодіжних проєктів;
- в) розроблення порядку пільгового кредитування для здобуття вищої освіти;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.7. У 2022–2023 рр. Державним фондом сприяння молодіжному житловому будівництву програма кредитування молоді за кошти державного бюджету не реалізується

- а) правильно;
- б) неправильно.

5.8. Виберіть із переліку напрями забезпечення зайнятості молоді на ринку праці (декілька відповідей):

- а) сприяння підприємницькій діяльності молоді;
- б) створення умов для естетичного та національно-патріотичного виховання;
- в) фінансування будівництва житла для молодих сімей;
- г) сприяння професійній орієнтації учнів 9–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

5.9. Принцип інклюзивності при реалізації Національної молодіжної стратегії до 2030 р. означає:

- а) дії держави є допоміжними засобами стосовно свободи дій молоді щодо самостійного задоволення своїх потреб, освіти чи професійної діяльності;
- б) рішення сприяють розвитку самостійності молоді, створенню можливостей та усуненню бар'єрів, щоб жодна з її груп не була прямо чи опосередковано виключена із суспільства;
- в) всі рішення ґрунтуються на об'єктивній інформації про становище молоді у суспільстві, її цінностях, потребах та очікуваннях;
- г) правильна відповідь відсутня.

5.10. Пільговий кредит для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти надається на:

- а) 10 років зі ставкою 10% річних;
- б) 15 років зі ставкою 3% річних;
- в) 15 років зі ставкою 5% річних;
- г) 5 років зі ставкою 5% річних.

5.11. Які засади молодіжної політики визначені Законом України «Про основні засади молодіжної політики»?

- а) рівність та недискримінація;
- б) забезпечення розвитку та самореалізації молоді;
- в) підтримка патріотизму та національної свідомості;
- г) усі відповіді вірні.

5.12. Що входить до складу молодіжної політики в Україні?

- а) освіта та професійна підготовка молоді;
- б) забезпечення працевлаштування молоді;
- в) захист прав молоді;
- г) усі відповіді вірні.

5.13. Яка установа відповідає за реалізацію молодіжної політики в Україні?

- а) Міністерство освіти і науки України;
- б) Міністерство молоді та спорту України;
- в) Міністерство культури та інформаційної політики України;
- г) Національна академія наук України;
- ґ) усі відповіді вірні.

5.14. Які засоби масової інформації використовуються для розповсюдження інформації про молодіжну політику?

- а) телебачення;
- б) радіо;
- в) Інтернет;
- г) усі відповіді вірні.

5.15. Який орган законодавчої влади відповідає за реалізацію молодіжної політики в Україні?

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Національна академія наук України;
- г) Міністерство молоді та спорту України;
- ґ) усі відповіді вірні.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (у ред. від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
3. Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» від 17.12.2019 р. № 385-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20>
4. Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>
5. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр., затверджена постановою КМУ від 28.01.2009 р. № 41. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>
6. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 рр., затверджена постановою КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-p>
7. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 429 с.
8. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_1_37
9. Гринчишин С. С. Молодіжні цільові програми як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 140–144.
10. Смокова Г. І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр.: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2019. 200 с.

РОЗДІЛ 6.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

У цьому розділі розглянуто зміст поняття «фінансове забезпечення молодіжної політики», охарактеризовані джерела фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні, проаналізовано сучасний стан фінансування заходів молодіжної політики. Досліджено динаміку обсягів фінансування державних цільових соціальних програм «Молодь України». Характеризується грантова підтримка молодіжних організацій громадянського суспільства.

Погляди науковців

Фінансове забезпечення молодіжної політики є однією з найважливіших складових, оскільки без належного фінансування неможливо забезпечити реалізацію всіх завдань та цілей, які передбачені в цій сфері. Однак досить часто стається, що держава не виділяє достатньо коштів на молодіжну політику, і, відтак, деякі програми та проекти залишаються нереалізованими через відсутність фінансування. Зважаючи на це, необхідно відмітити, що фінансове забезпечення молодіжної політики повинне бути пріоритетом для держави. Важливо забезпечити належний рівень фінансування для реалізації програм та проектів, які мають на меті підтримку та розвиток молодіжного сектору. Зокрема, важливо забезпечити фінансування на проведення науково-дослідних робіт з молодіжної проблематики, на реалізацію програм і проектів з підтримки молодіжного підприємництва, на здійснення соціальної підтримки та захисту молоді, на проведення культурно-мистецьких заходів та розвиток спортивного руху серед молоді.

При вивченні цієї теми варто звернути увагу на публікацію В. В. Мунтян¹, в якій аналізуються підходи вітчизняних учених до трактування сутності категорії «фінансове забезпечення молодіжної політики».

Автор під цим поняттям розуміє «систему фінансових відносин, які включають форми, методи, інструменти їх реалізації та виникають із

¹ Мунтян В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення молодіжної політики». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 572–576.

приводу пошуку, залучення й розподілу фінансових ресурсів із метою ефективної діяльності держави, громадських організацій та інших соціальних інституцій у відносинах з молоддю, створення умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах держави»¹.

Цікавим для ознайомлення є дослідження М. П. Перепелиці² різних концепцій фінансування державної молодіжної політики, які розроблялися ще на початку її формування в Україні. Зокрема, в монографії зазначеного автора наводяться такі варіанти фінансування:

– створення фонду сприяння молодіжній політиці за рахунок асигнувань у розмірі не менше 2% державного і місцевого бюджетів, а також із додаткових джерел фінансування: перерахування коштів підприємствами, фондами, організаціями при забезпеченні для них пільгового оподаткування. Розпорядником коштів мали бути державні органи управління в справах молоді на республіканському і місцевому рівнях;

– прийняття молодіжних програм та фінансування заходів державної молодіжної політики у розмірі не менше 0,5% від держбюджету і 0,3% від місцевих бюджетів. За цією концепцією розпорядником коштів, що виділяються на здійснення державної молодіжної політики, мав бути Всеукраїнський національний конгрес молоді (дорадчий і консультативний орган при Президентові України).

Із самого початку зародження державної молодіжної політики в Україні її розробники усвідомлювали, що ефективне проведення цієї політики неможливе без стабільного фінансування, основу якого складають бюджетні надходження. Крім того, постійно велись пошуки додаткових джерел фінансування молодіжної політики. Зокрема, на місцевому рівні великого значення надавали фінансуванню молодіжних заходів через різноманітні молодіжні фонди, очікуваними джерелами формування яких називались добровільні відрахування підприємств, гранти міжнародних організацій, надходження від благодійних фондів.

Пошукам шляхів реформування системи державного фінансування організацій громадянського суспільства в Україні присвячено видання Українського незалежного центру політичних досліджень «Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як

¹ Мунтян В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення молодіжної політики». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 575.

² Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ: Український ін-т соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2001. 242 с.

запровадити європейські стандарти?»¹. У публікації, підготовленій у 2010 р. за підтримки Національного фонду демократії (США), вміщено аналітичні матеріали, що висвітлюють практику державної фінансової підтримки діяльності організацій громадянського суспільства (ОГС) на конкурсних та позаконкурсних засадах та відображають правове забезпечення цих процедур. Авторами видання надано рекомендації щодо реформування системи державної фінансової підтримки діяльності ОГС, визначено цілі, принципи і механізми, на підставі яких мають здійснюватися державне фінансування проектів і закупівель експертних послуг ОГС.

У виданні розглядається система заходів із запровадження європейської моделі фінансування ОГС, яка передбачає:

- переважно конкурсне фінансування діяльності ОГС;
- проведення конкурсів проектів для всіх типів ОГС;
- можливість отримання фінансування на адміністративні витрати;
- створення Національного фонду розвитку громадянського суспільства;
- спрощені процедури державних закупівель послуг і робіт для ОГС.

Авторами проведено огляд схем державного фінансування організацій громадянського суспільства на той період у Великій Британії, Хорватії, Франції, Угорщині та Ірландії.

Н. О. Станіславчук² аналізує досвід фінансового забезпечення молодіжної політики в європейських країнах. У публікації зроблено висновок про важливість ресурсного забезпечення для реалізації молодіжної політики, зауважується, що практично всі країни зіштовхнулися з необхідністю збільшення кількості фінансових ресурсів на реалізацію молодіжної політики. Автор зазначає, що уряди країн найчастіше використовують такі фінансово-економічні заходи:

- бюджетне фінансування;
- гранти, кредити, субсидії для молоді;
- податкові пільги;
- добровільні майнові внески фізичних і юридичних осіб;
- виділення соціальних засобів для приватних підприємств³.

¹ Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство «Україна», 2010. 224 с. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf

² Станіславчук Н. О. Державна підтримка соціально-економічного становища молоді як однієї з категорій економічно активного населення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 121–125.

³ Там само. С. 122.

Значну роль відіграють позабюджетні і додаткові джерела фінансування міжнародних організацій, таких як, зокрема, Рада Європи, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня організація охорони здоров'я, Європейська асоціація молодіжної інформації і консультування.

У публікації С. Митрофанського¹ (2019 р.) аналізуються фінансові інвестиції у молодіжну політику в Україні та європейських країнах. Автор зазначає, що в Німеччині видатки лише федерального бюджету складають більше 33 євро на особу (загалом із бюджету країни виділяється на молодіжну політику близько 400 млн євро щорічно). Але оскільки там діє субсидіарний підхід, то це лише кілька відсотків. 80% фінансування молодіжної політики здійснюється на рівні громад, а ще 15% – на рівні федеральних земель. Щорічно мільярди євро інвестуються в молодь.

У Фінляндії молоді майже в десять разів менше, ніж в Україні, а з держбюджету щорічно виділяється 72 млн євро на роботу з молоддю і ще 8 млн субсидіями на місцевий рівень для молодіжної роботи. При цьому 85% фінансування молодіжної політики здійснюють місцеві бюджети.

Естонія інвестує в молодіжну політику близько 14000 грн на одну молодшу людину в рік, тоді як в Україні ця сума становить біля 3 грн.

В останні роки науковцями декларується відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді. Визнано, що розв'язання проблем молоді шляхом здійснення систематичних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів є недостатньо ефективним. Оптимальним варіантом вирішення цих проблем є налагодження співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування із громадськими і благодійними організаціями.

Така співпраця, на думку експертів, повинна будуватися в рамках соціального замовлення на основі укладання соціальних контрактів між органами виконавчої влади та молодіжними громадськими об'єднаннями.

¹ Митрофанський С. Українське покоління для інших країн. URL: https://lb.ua/blog/sergiy_mytrofanskiy/417155_ukrainske_pokolinya_inshih_krain.html

Навчальні матеріали

6.1. Джерела фінансового забезпечення молодіжної політики

Розуміння того, що молодь є однією з найбільш динамічних та перспективних категорій населення, стає все більш важливим для суспільства, особливо з урахуванням того, що вони є майбутнім ланцюгом економічного та соціального розвитку. Тому важливо забезпечувати належне фінансування молодіжної політики, що дозволить реалізувати їхні потреби та потенціал.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» джерелами її фінансового забезпечення є кошти державного бюджету, місцевих бюджетів, добровільні внески фізичних та юридичних осіб, добровільні внески урядів, агентств та установ іноземних держав та міжнародних фінансових організацій¹ (рис. 6.1).

Рис. 6.1. Джерела фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні

Обсяг коштів державного бюджету, що спрямовуються на молодіжну політику, визначається Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

Молодіжні та дитячі громадські об'єднання у порядку, визначеному законодавством, мають виключне право на отримання грантів на реалізацію молодіжних проєктів як інституційної підтримки та переважне, але не виключне, право на отримання грантів на реалізацію молодіжних проєктів як проєктної підтримки.

Інші суб'єкти молодіжної роботи мають право на отримання грантів на реалізацію молодіжних проєктів як проєктної підтримки.

Молоді особи можуть отримувати гранти та стипендії, що надаються фізичним особам, у порядку, визначеному законодавством.

На фінансування молодіжної політики також можуть спрямовуватись:

– добровільні внески фізичних і юридичних осіб, у тому числі нерезидентів України;

– добровільні внески урядів, агентств та установ іноземних держав;

– цільові гранти міжнародних фінансових та інших організацій.

Фінансова підтримка молодіжних проєктів суб'єктів молодіжної роботи здійснюється в рамках виконання завдань державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері молодіжної політики, інших державних цільових, регіональних та місцевих програм з питань, що стосуються молоді, у вигляді грантів.

Законодавством забороняється зміна цільового призначення об'єктів молодіжної інфраструктури, наданих органами місцевого самоврядування, органами державної влади у користування молодіжним та дитячим громадським об'єднанням, молодіжним центрам, без згоди центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику, якщо така зміна припинить використання зазначених об'єктів для здійснення молодіжної роботи.

Законодавством передбачено створення Українського молодіжного фонду. **Український молодіжний фонд** – це бюджетна установа – юридична особа публічного права, уповноважена Кабінетом Міністрів України здійснювати підтримку молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики.

Фонд буде підпорядкованим, підзвітним та підконтрольним центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику¹.

Джерела фінансового забезпечення діяльності Українського молодіжного фонду наступні:

1) кошти державного бюджету;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

2) добровільні внески фізичних і юридичних осіб, у тому числі нерезидентів України;

3) добровільні внески урядів, агентств та установ іноземних держав, міжнародних фінансових та інших організацій, зокрема у формі цільових грантів;

4) інші джерела, не заборонені законодавством.

Фонд може отримувати від урядів, агентств та установ іноземних держав, а також від міжнародних фінансових організацій (далі – донори) фінансові внески та допомогу у формі цільових грантів чи в інший спосіб на підставі відповідного договору. Фонд забезпечує незалежний і прозорий окремий облік таких внесків та допомоги відповідно до законодавства.

Майно Фонду формується з рухомого та нерухомого майна, закріпленого за Фондом на праві оперативного управління.

Кошти Фонду використовуються виключно для:

1) надання грантів для реалізації молодіжних проєктів молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи у встановленому законом порядку;

2) виконання окремих завдань молодіжної політики, визначених центральним органом виконавчої влади, що реалізує молодіжну політику в Україні;

3) забезпечення поточної діяльності Фонду, виконання покладених на Фонд функцій та повноважень у межах кошторису Фонду.

Кошти Фонду також можуть використовуватися на виплату експертам експертних рад Фонду передбачених законодавством винагород та інших виплат, за умови, що такі виплати пов'язані з діяльністю експертів щодо проведення конкурсного відбору проєктів.

Зазначені виплати здійснюються в порядку, затвердженому Положенням про Український молодіжний фонд, за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Фінансування молодіжних проєктів може здійснюватися у повному обсязі за рахунок коштів Фонду. У разі реалізації спільних проєктів за участю іноземців або державних органів чи установ іноземних держав Фонд може виділяти кошти та здійснювати фінансування молодіжних проєктів у частці, визначеній наглядовою радою Фонду.

6.2. Сучасний стан фінансування заходів молодіжної політики в Україні

Дослідження та вивчення сучасного стану фінансування заходів молодіжної політики в Україні є вкрай важливим з декількох причин. Перша причина полягає в тому, що інвестування в молодь та її потенціал стає важливим фактором, що забезпечує стабільний розвиток держави. Молодь є основою для розвитку громадського сектору, економіки та інших сфер діяльності. Тому важливо забезпечувати належне фінансування молодіжної політики, що дозволить реалізувати їхні потреби та потенціал. Друга причина полягає в тому, що необхідно забезпечувати прозорість та ефективність використання бюджетних коштів. Вивчення та аналіз сучасного стану фінансування заходів молодіжної політики дозволяє оцінити ефективність використання бюджетних коштів, ідентифікувати недоліки та проблеми, що є перешкодою для ефективного використання фінансових ресурсів. У результаті цього можна внести пропозиції щодо покращення молодіжної політики та механізмів її фінансування.

Крім того, вивчення сучасного стану фінансування заходів молодіжної політики дозволяє забезпечити належне планування бюджету та розробку державної молодіжної політики. Аналіз даних щодо фінансування дозволяє зробити обґрунтовані рішення та визначити необхідні ресурси для реалізації заходів молодіжної політики на різних рівнях – від місцевого до державного.

Нарешті, дослідження та вивчення сучасного стану фінансування заходів молодіжної політики в Україні є важливим з погляду взаємодії громадськості та влади. Прозорість та ефективність використання бюджетних коштів дозволяє забезпечити довіру громадськості до владних структур та сприяє залученню громадян до участі у реалізації молодіжної політики.

На даний час фінансування заходів державної молодіжної політики здійснюється в рамках виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки. Орієнтовний обсяг фінансування Програми складає 2212,9 млн грн, в тому числі: 1450,5 млн грн – за рахунок коштів державного бюджету, 745,2 млн грн – місцевих бюджетів, 17,2 млн грн – за рахунок інших джерел (рис. 6.2).

Джерела фінансування Програми за роками наведені в табл. 6.1.

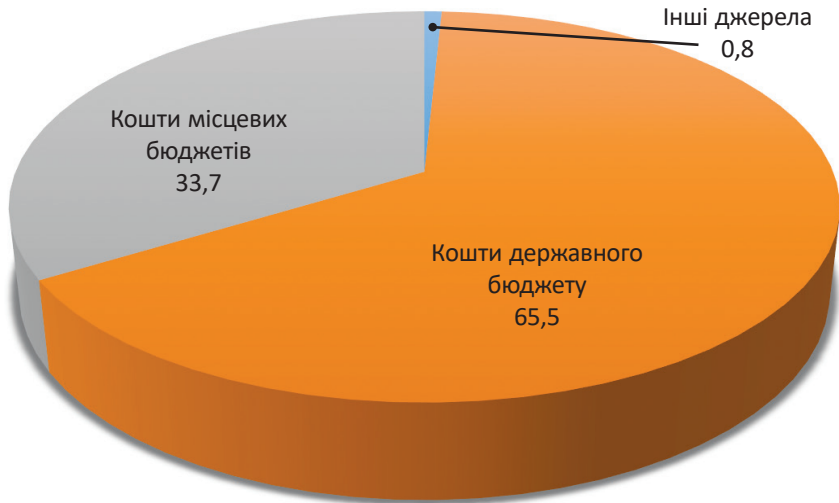

Рис. 6.2. Структура джерел фінансування Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 рр., %

Таблиця 6.1

Джерела фінансування Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 рр.

Джерела фінансування	Сума, млн грн	В т.ч. за роками				
		2021	2022	2023	2024	2025
Всього фінансування	2212,9	415,9	428,3	442,7	456,0	470,0
в. т. ч.						
державний бюджет	1450,5	290,8	285,5	288,4	291,4	294,4
місцеві бюджети	745,2	121,6	139,3	150,9	161,2	172,2
інші джерела	17,2	3,5	3,5	3,4	3,4	3,4
Частка державного бюджету в загальній сумі, %	65,5	69,9	66,7	65,1	63,9	62,6

Дані таблиці свідчать, що прогнозовані обсяги фінансування програми «Молодь України» за роками збільшуються, проте співвідношення між бюджетним фінансуванням та фінансуванням з інших джерел залишається практично незмінним. Частка видатків державного бюджету у загальному обсязі фінансування Програми коливається від 62,6% до 69,9%.

Аналіз обсягів фінансування трьох програм «Молодь України» (2009–2015 рр.; 2016–2020 рр.; 2021–2025 рр.) свідчить про його позитивну динаміку (рис. 6.3).

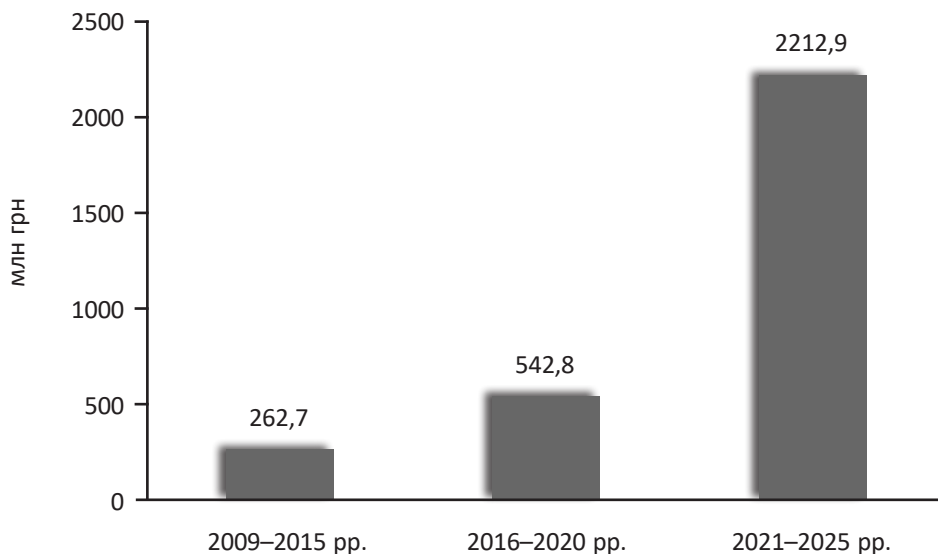

Рис. 6.3. Динаміка обсягів фінансування Державних цільових соціальних програм «Молодь України», млн грн

Отже, обсяги фінансування Програм збільшилися у 8,4 разу. Частка бюджетного фінансування у Програмі 2009–2015 рр. становила 57,1%, а в Програмі 2021–2025 рр. зростає до 65,5%.

Проблема покращення житлових умов молоді в Україні вирішується шляхом виконання Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013–2023 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 р. № 967 (в ред. постанови КМУ від 23.12.2020 р. № 1360). Адміністрування Програми здійснює Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло)¹.

При затвердженні Програми передбачалося, що її фінансування здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел, у тому числі власних коштів громадян. Водночас, за період 2015–2020 рр. видатки на житлове

¹ Офіційний сайт ДУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло). URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond>

кредитування молоді із загального фонду державного бюджету України не передбачались. Фінансування програми здійснювалося за рахунок коштів місцевих бюджетів і спеціального фонду держбюджету (статутного капіталу Держмолодьжитла).

Фактичні та прогнозні обсяги фінансування Програми наведені в табл. 6.2.

Таблиця 6.2

**Обсяги та джерела фінансування Державної програми
забезпечення молоді житлом на 2013–2023 рр.**

Джерела фінансування	Сума, млн грн	В т.ч. за роками						
		2013	2015	2017	2019	2020	2022	2023
Всього фінансування	3365,4	183,1	158,2	191,5	210,0	208,8	639,2	636,0
в. т. ч.								
державний бюджет	761,5	149,6	93,5	75,8	54,1	51,4	39,2	36,0
місцеві бюджети	2603,9	33,5	64,7	115,7	155,9	157,4	600,0	600,0
Частка державного бюджету в загальній сумі, %	22,6	81,7	59,1	39,6	25,8	24,6	6,1	5,7

Наведені в таблиці дані свідчать про зменшення частки державного бюджету в загальній сумі фінансування Програми із 81,7% у 2013 р. до 5,7% у 2023 р.

На сьогодні Держмолодьжитло реалізує програму кредитування молоді за рахунок власних коштів (відсоткова ставка 7% річних).

Право на отримання кредиту мають молоді сім'ї та одинокі молоді громадяни за умови¹:

– вік кожного з членів сім'ї (чоловік та дружина), одинокого молодого громадянина становить до 35 років включно, або один із подружжя (чоловік або дружина) є вченим віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук за умови, що вік іншого з подружжя не повинен перевищувати 35 років включно;

¹ Офіційний сайт ДУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло). URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond>

– перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов або у яких відсутнє у власності житло, або мають у власності житлову площу не більше 13,65 м²;

– залишок середньомісячного доходу кандидата та повнолітніх членів сім'ї не може бути меншим, ніж прожитковий мінімум з розрахунку на кожного члена сім'ї.

Протягом 2013–2020 рр. відповідно до Державної програми забезпечення молоді житлом було профінансовано 1010,6 млн грн, у тому числі із державного бюджету – 317,6 млн грн, із місцевих бюджетів – 693 млн грн.

За рахунок цих коштів видано 2237 пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла¹.

Фінансова підтримка молоді здійснюється також шляхом пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Порядок пільгового кредитування затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259)².

Суб'єктами отримання пільгового кредитування є особи, які зараховані на навчання для здобуття професійно-технічної або вищої освіти за денною або заочною формою на підставі угод, укладених між навчальним закладом та фізичною або юридичною особою. Відсоток за кредитом складає 3% річних. Пільговий кредит здобувачам освіти певного року (років) навчання за однією і тією самою освітньо-професійною (освітньою) програмою (спеціальністю) надається тільки один раз.

У разі наявності однакових підстав (результатів вступних випробувань для вступників або результатів навчання для здобувачів освіти) переваги під час прийняття рішення щодо пільгового кредитування мають такі категорії осіб:

– діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, особи з їх числа, а також особи, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, до досягнення ними 23 років або до закінчення навчання в закладі освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, освітньо-професійним ступенем, ступенем вищої освіти;

– діти з інвалідністю, особи з інвалідністю I–III групи;

¹ Офіційний сайт ДУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло). URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond>

² Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text>

– діти із сімей, що отримують соціальну допомогу як малозабезпечені сім'ї, або багатодітних сімей, особи, які до досягнення 18 років були віднесені до дітей з малозабезпечених або багатодітних сімей, до закінчення навчання в закладі освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, освітньо-професійним ступенем, ступенем вищої освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

– особи, визнані учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни, постраждалими учасниками Революції Гідності;

– діти осіб, визнаних учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни, постраждалими учасниками Революції Гідності, та особи, які до досягнення 18 років були віднесені до таких дітей, до закінчення навчання у закладі освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, освітньо-професійним ступенем, ступенем вищої освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

– діти загиблих (пропалих безвісти), померлих Захисників і Захисниць України;

– діти, які проживають у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, та особи, які до досягнення 18 років були віднесені до таких дітей, до закінчення навчання у закладі освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, освітньо-професійним ступенем, ступенем вищої освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

– діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, та особи, які до досягнення 18 років були віднесені до таких дітей, до закінчення навчання у закладі освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, освітньо-професійним ступенем, ступенем вищої освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років¹.

Пільговий кредит надається одержувачу кредиту на підставі угоди, форма якої затверджується МОН.

Пільговий кредит повертається зі сплатою 3% річних суми заборгованості за кредитом протягом 15 років, починаючи з 12-го місяця після здобуття одержувачем кредиту в установленому порядку відповідного рівня освіти до державного або місцевого бюджету з виплатою щороку однієї п'ятнадцятої частини загальної суми одержаного кредиту та відсотків за користування ним.

Одержувач кредиту за рахунок державного бюджету повертає кредит та відсотки за користування ним через заклад освіти на рахунок МОН або

¹ Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text>

іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери якого належить заклад освіти на дату оплати, з подальшим зарахуванням коштів до державного бюджету.

Одержувач кредиту за рахунок місцевого бюджету повертає кредит та відсотки за користування ним через заклад освіти на рахунок відповідної обласної або Київської міської держадміністрації з подальшим зарахуванням коштів до відповідного місцевого бюджету.

Одержувачі кредиту з числа осіб з інвалідністю I групи звільняються від сплати кредиту та відсотків за користування ним.

Одержувач кредиту, який має одну дитину, звільняється від сплати відсотків за користування кредитом. У разі народження першої дитини під час повернення кредиту звільнення від сплати відсотків здійснюється з року державної реєстрації народження дитини.

Одержувач кредиту, який має двох дітей, сплачує 75% суми заборгованості за кредитом, а одержувач кредиту, який має трьох і більше дітей, – 50%.

У червні 2021 р. Президентом України підписано указ, яким затверджено Положення про Раду Фонду Президента з підтримки освіти, науки та спорту. Основним завданням функціонування Фонду та Ради Фонду є підтримка молоді для здобуття нею сучасної конкурентоспроможної освіти, стажування та проведення досліджень у наукових установах України та за кордоном.

Кошти Фонду, розпорядником яких є Міністерство освіти і науки, спрямовуватимуться, зокрема, на залучення висококваліфікованих викладачів для навчання українських студентів у пріоритетних галузях, адже в Україні є нові сфери, у яких бракує науковців, і напрями, де потрібно покращити рівень підготовки фахівців.

Одним із засобів соціального захисту студентської молоді є стипендіальне забезпечення. Питання розміру, типів і порядку виплати стипендій регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 882 від 12.07.2004 р. (у ред. від 21.05.2022 р.)¹. Головним досягненням після прийняття цього документа стало те, що розмір стипендій нараховується з огляду на розмір прожиткового мінімуму громадян, що спрощує визначення розмірів стипендій у разі зміни прожиткового мінімуму. Крім того, позитивним моментом стала урегульованість можливості отримання одночасно як академічної, так і соціальної стипендій.

¹ Питання стипендіального забезпечення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 р. № 882 (у ред. від 21.05.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text>

Фінансування молодіжних громадських організацій. Міністерство молоді та спорту України сприяє розвитку молодіжних і дитячих громадських організацій, співпрацює з ними у напрямі розв'язання найгостріших проблем молоді. Щорічно у державному бюджеті України передбачено кошти для підтримки молодіжних і дитячих громадських організацій, проводиться конкурс проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок і сім'ї. Загальна сума асигнувань на рік у межах державної підтримки щороку збільшувалася (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Надання державної підтримки дитячим, молодіжним ГО на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї у 2018–2021 рр.

Рік	Кількість організацій, яким надана державна підтримка	Затверджені асигнування на рік, млн грн
2018	54	11000
2019	51	12000
2020	63	13500
2021	56	19500

Джерело: [1].

У 2023 р. конкурсні пропозиції подаються на розв'язання таких пріоритетних завдань:

- підвищення рівня компетентностей молоді з метою формування у молоді культури соціального підприємництва, стимулювання до відкриття власної справи;
- підвищення рівня компетентностей молоді з метою сприяння гармонійному психічному розвитку молоді, формування у молоді культури безпеки життєдіяльності;
- підвищення рівня компетентностей молоді з метою реінтеграції молоді з тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України;
- підвищення рівня культури волонтерства серед молоді.

Проекти спрямовуються на такі види діяльності:

¹ Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 р.) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021.100 с.

- проведення акцій, засідань за круглим столом, семінарів, семінарів-тренінгів, тренінгів, зборів, конференцій, форумів, наметових таборів, зльотів, походів, зборів-походів;

- видання інформаційних і методичних матеріалів;

- виготовлення та розміщення соціальних роликів, соціальної реклами.

Згідно з умовами конкурсу конкурсні пропозиції можуть подавати молодіжні та дитячі громадські організації та їх відокремлені підрозділи, що зазначені у Реєстрі неприбуткових установ та організацій та зареєстровані як юридичні особи в установленому порядку не пізніше ніж за шість місяців до оголошення проведення конкурсу, а також відповідають нормам Закону України «Про основні засади молодіжної політики». Громадська організація може подавати на конкурс кілька конкурсних пропозицій.

В основному, фінансування молодіжних громадських організацій здійснюється шляхом отримання різних грантів. Деякі приклади такого фінансування наведені нижче.

У 2022 р. представництвом Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA) в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу було оголошено грантовий конкурс для молодіжних організацій громадянського суспільства (молодіжних ОГС). Термін реалізації гранту: вересень – листопад 2022 р.

Грантова підтримка спрямовувалась на посилення інституційної стійкості та підтримку спроможності молодіжних ОГС здійснювати сталу операційну діяльність в умовах війни в Україні. Пріоритет надавався молодіжним ОГС з Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей, в тому числі тим, які були змушені змінити місце розташування після 24 лютого 2022 р.

UNFPA надавав гранти для розвитку або зміцнення спроможності молодіжних ОГС здійснювати сталу операційну діяльність в умовах війни в Україні. Ця діяльність включає такі напрями:

- забезпечення інтеграції молоді з числа внутрішньо переміщених осіб, надання партнерської підтримки молоді, яка проживає на тимчасово окупованій території України, а також молоді, яка перебуває за кордоном в межах програм із тимчасового захисту для громадян України;

- розвиток та підтримка культури волонтерства, координація та підтримка молодіжного лідерства у волонтерських ініціативах;

- розвиток і задоволення різноманітних потреб та інтересів молоді, першочергово – молоді з вразливих груп населення, сприяння їх особистісному розвитку та самореалізації;

посилення участі молоді, особливо молодих жінок та дівчат, у прийнятті рішень на локальному, регіональному та національному рівнях відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН «Молодь, мир, безпека»;

створення та координація проектів, що об'єднують представників різних поколінь за ініціативи молодих людей.

UNFPA укладав грантову угоду з кожним грантоотримувачем згідно з політикою грантів UNFPA (доступна за посиланням: <https://bit.ly/2GjVNWX>).

Обсяг фінансування в рамках одного гранту визначався відповідно до потреб кожної молодіжної організації, проте не перевищував 10 тис. дол. США у гривні за операційним курсом ООН станом на день укладання грантової угоди.

Грантова підтримка не надавалась на фінансування проектної діяльності молодіжної ОГС – проведення заходів (тренінгів, семінарів та ін.).

Ще однією грантовою програмою у 2022 р. стала Програма для відбудови молодіжної політики, яка реалізується ГО «Платформа Публічної Дипломатії» та Національним Демократичним Інститутом.

Фінансування стало можливим завдяки підтримці Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та за інформаційної підтримки Ради з молодіжних питань при Президентові України. Проекти за цією програмою повинні бути реалізовані до кінця лютого 2023 р. Сума гранту складає 5 тис. дол. США.

Молодіжні громадські організації, як правило, здійснюють пошук грантів на таких ресурсах як центр «ГУРТ», портал «Велика ідея», портал «Громадський Простір». Також гранти можна знайти на сайтах різних міністерств, профільних організацій, вітчизняних і міжнародних фондів, посольств різних держав.

Серед фондів та організацій, які регулярно надають гранти молодіжним громадським організаціям, слід відзначити такі:

Міжнародний портал для некомерційних організацій;

Міжнародний фонд «Відродження»;

European Foundation Centre (EFC);

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID);

організація Erasmus for Young Entrepreneurs.

Контрольні запитання

1. Сформулюйте сутність категорії «фінансове забезпечення молодіжної політики».
2. Назвіть джерела фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні.
3. Які із зазначених джерел переважають за питомою вагою у загальних обсягах фінансування?
4. Дайте визначення поняття «бюджетний грант у сфері молодіжної політики».
5. Які напрями діяльності Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)?
6. Визначте основні завдання Українського молодіжного фонду, який передбачається створити.
7. За якими напрямами передбачається використовувати кошти Українського молодіжного фонду?
8. Охарактеризуйте структуру джерел фінансування Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 рр.
9. У чому суть патерналістської моделі державної політики щодо молоді?
10. Ким заснований Міжнародний фонд «Відродження»?

Типові тестові завдання

6.1. У структурі джерел фінансування державних цільових соціальних програм «Молодь України» найменшу частку має бюджетне фінансування

- а) правильно;
- б) неправильно.

6.2. Фінансування молодіжних громадських організацій в Україні, як правило, здійснюється шляхом отримання різних грантів

- а) правильно;
- б) неправильно.

6.3. Джерелами фінансового забезпечення молодіжної політики є:

- а) кошти Державної фіскальної служби України;
- б) кошти Державного бюджету;
- в) кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи;
- г) правильна відповідь відсутня.

6.4. Обсяг коштів державного бюджету, що спрямовуються на молодіжну політику, визначається:

- а) постановою Кабінету Міністрів України;
- б) наказом Міністерства фінансів;
- в) Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік;
- г) правильна відповідь відсутня.

6.5. Чи може студент одночасно отримувати як академічну, так і соціальну стипендію?

- а) так, може;
- б) ні, це не передбачено законодавством.

6.6. Суб'єктами отримання пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти є особи, які зараховані на навчання:

- а) лише за заочною формою;
- б) лише за денною формою;
- в) за денною та заочною формами.

6.7. Пільговий кредит для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти надається на:

- а) 10 років зі ставкою 10% річних;
- б) 15 років зі ставкою 3% річних;
- в) 15 років зі ставкою 5% річних;
- г) 5 років зі ставкою 5% річних.

6.8. Молодіжні та дитячі громадські об'єднання у порядку, визначеному законодавством, мають переважне, але не виключне право на отримання грантів на реалізацію молодіжних проектів як інституційної підтримки

- а) правильно;
- б) неправильно.

6.9. Основні завдання Українського молодіжного фонду:

- а) надання пільгових кредитів на придбання житла;
- б) експертний відбір молодіжних проектів, надання грантів на їх реалізацію, моніторинг реалізації молодіжних проектів;
- в) розроблення порядку пільгового кредитування для здобуття вищої освіти;
- г) правильна відповідь відсутня.

6.10. У 2022–2023 рр. Державним фондом сприяння молодіжному житловому будівництву програма кредитування молоді за кошти державного бюджету не реалізується

- а) правильно;
- б) неправильно.

6.11. Що таке грантові програми?

- а) програми, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів;
- б) програми, які фінансуються за рахунок приватних інвестицій;
- в) програми, які надають фінансову підтримку проектам та ініціативам;
- г) програми, які не потребують фінансування;
- д) правильна відповідь відсутня.

6.12. Які джерела фінансування молодіжної політики існують?

- а) бюджетні кошти;
- б) благодійність;
- в) інвестиції;
- г) усі вищезгадані джерела.

6.13. Які грантові програми існують для молодіжних організацій в Україні?

- а) гранти для розвитку спорту та фізичної активності;
- б) гранти для здобуття освіти та підвищення кваліфікації;
- в) гранти для розвитку громадянського суспільства;
- г) усі вищезазначені гранти;
- г) правильна відповідь відсутня.

6.14. Які молодіжні проекти можуть бути здійснені за кошти приватних інвесторів?

- а) бізнес-ідеї молодіжних підприємців;
- б) розвиток ІТ-проектів;
- в) спортивні заходи;
- г) усі вищезазначені проекти.

6.15. Який орган відповідає за фінансування молодіжної політики в Україні?

- а) Міністерство культури та інформаційної політики;
- б) Міністерство молоді та спорту;
- в) Міністерство фінансів;
- г) усі вищезазначені органи.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 р., затверджена постановою КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п>
3. Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013–2023 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 р. № 967 (в ред. постанови КМУ від 23.12.2020 р. № 1360). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-%D0%BF#Text>
4. Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? Київ: Агентство «Україна», 2010. 224 с. URL: http://ipro.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf
5. Митрофанський С. Українське покоління для інших країн. URL: https://lb.ua/blog/sergii_mytروفanskiy/417155_ukrainske_pokolinnya_inshih_krain.html
6. Мунтян В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення молодіжної політики». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 572–576.
7. Питання стипендіального забезпечення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 р. № 882 (у ред. від 21.05.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text>
8. Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text>
9. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 рр.) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с.
10. Станіславчук Н. О. Державна підтримка соціально-економічного становища молоді як однієї з категорій економічно активного населення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 122.

РОЗДІЛ 7. МОЛОДІЖНА РОБОТА

У цьому розділі розглянуто сутність, завдання та принципи молодіжної роботи, питання функціонування молодіжних центрів. Досліджено зміст Програми «Молодіжний працівник», її мету, особливості та основні результати реалізації. Звернено увагу на важливість проведення щорічних форумів молодіжних працівників і працівниць, конкурсу найкращих практик молодіжної роботи та програми обмінів для молодіжних працівників. Охарактеризовано питання проведення молодіжної роботи в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ).

Погляди науковців

Молодіжна робота – це комплексна система соціальної роботи з молоддю, що спрямована на підвищення рівня життя молоді, забезпечення її соціальної інтеграції та формування активної громадянської позиції. Головна мета молодіжної роботи полягає в тому, щоб допомогти молоді в її соціальному, освітньому, культурному та професійному розвитку, а також відповідно до її потреб та інтересів.

Питання сутності та організації молодіжної роботи широко розглядаються у наукових статтях, а також посібниках, виданих Державним інститутом сімейної та молодіжної політики та міжнародними організаціями.

Значення молодіжної роботи аналізується у публікації Н. Левченко та Н. Коляди¹. Автори визначають основні завдання молодіжної роботи, принципи діяльності молодіжних центрів, виділяють етапи розвитку системи навчання молодіжних працівників.

Аналізуючи значення програми «Молодіжний працівник», дослідники зазначають, що реалізація цієї програми – «це унікальна можливість підвищити професійний рівень представників державних службовців та громадських об'єднань, які працюють з молоддю, що сприятиме збільшенню кількості молодих людей, які беруть участь у формуванні молодіжної

¹ Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 252–261.

політики, та посиленню взаємодії державних і молодіжних громадських інститутів у соціальному становленні молоді¹.

Низка публікацій присвячена дослідженню зарубіжного досвіду молодіжної роботи. Зокрема, досвід Італії у цій сфері аналізується в публікації Ю. Борисової. Дослідниця робить висновок, що в цілому молодіжну роботу в сучасній Італії можна характеризувати як систему і процес неформальної освіти, спрямований на формування активної громадянської позиції молоді та забезпечення солідарності поколінь.

Ця активність реалізується за межами формального сектору. Більшість молодіжних працівників – волонтери, навчені необхідним навичкам або на спеціальних курсах, або через участь у відповідних ініціативах.

Крім того, автор констатує відсутність прийнятих на загальнонаціональному рівні кваліфікаційних стандартів для молодіжних працівників, хоча на локальному рівні вони подекуди запроваджені. У публікації також стверджується, що «молодіжна робота поки не визнана на загальнодержавному рівні як професія»².

Досвідом молодіжної роботи в Литві ділиться Й. Мелджукас³. Він характеризує роботу відкритих молодіжних центрів та фінансове забезпечення їх функціонування. Відкритий молодіжний центр в Литві – це заклад або його філія, який реалізує відкриту роботу у сфері надання соціальних, освітніх і психологічних послуг для молоді. Організатором або співвласником центру може бути муніципалітет, громадські організації, місцеві та релігійні громади. Цільовою аудиторією відкритих молодіжних центрів є молодь віком від 14 до 29 років. Особлива увага при роботі таких центрів приділяється молоді з обмеженими можливостями, менш вмотивованій, яка з різних причин не в змозі або не хоче брати участь у молодіжних заходах.

У публікації зазначається, що фінансування відкритих молодіжних центрів здійснюють спільно муніципалітети та Департамент у справах молоді та молодіжної політики. Муніципалітет фінансує утримання приміщень (комунальні послуги), ремонт, матеріально-технічну базу – 85–95% від загальних витрат. Департамент у справах молоді та молодіжної політики фінансує заходи центрів/просторів для молоді, консультує і навчає

¹ Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 252–261.

² Борисова Ю. Особливості становлення молодіжної роботи в Італії. Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 19. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2018_12_14_material_konference.pdf

³ Мелджукас Й. Система відкритої роботи з молоддю: виклики часу. URL: https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Dosvid_Litvii.pdf

молодіжних працівників, створює сприятливі умови для розвитку відносин та співпраці з іншими молодіжними центрами Литви та Європи.

Цікавою для ознайомлення є брошура «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Добра практика в молодіжних центрах», видана в межах Проекту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні» (автор – Жане Адам)¹. Процес упровадження Знака якості Ради Європи для молодіжних центрів було запущено понад десять років тому. Сьогодні до ініціативи приєдналися близько 20 центрів. Центри-учасники намагаються досягнути розуміння в тому, що вони собою являють, що мають забезпечити та яким є їхній потенційний вплив на суспільство.

У зазначеній брошурі наводяться конкретні приклади успішної практики, застосованої в європейських молодіжних центрах зі Знаком якості. Як приклад створення унікального простору для молоді та молодіжної роботи висвітлюється діяльність бельгійського молодіжного центру Destelheide, який став простором для мистецького самовираження молодих людей. Він має унікальну інфраструктуру для мистецької діяльності, зокрема приміщення для танців, образотворчого мистецтва, музики, а також фотолaboratorії. Під час семінарів, а також упродовж перебування в центрі молоді люди можуть спілкуватися безпосередньо з професійними митцями, які працюють у штаті центру.

Діяльність фінського молодіжного Villa Elba аналізується як приклад роботи щодо обміну цінностями Ради Європи та їх поширення. Основну увагу в міжнародних проектах Villa Elba зосереджено на підтримці контактів і взаємодії між представниками й представницями місцевої та інших спільнот. За підтримки цього центру та місцевих молодіжних працівників і працівниць волонтери та волонтерки заснували міжнародні молодіжні клуби в різних селах, створивши простір для спілкування між місцевою молоддю й волонтерською спільнотою, заохочення молодих людей розпочинати власні міжнародні проекти. Деякі проекти розробляють, щоб об'єднати місцеву громаду і волонтерів та волонтерок з Європи через спільні завдання.

Волонтерська спільнота бере участь у проведенні місцевих подій чи заходів у віддалених районах: організовує футбольний турнір, дитячий табір, охороняє природу місцевої річки чи створює природну стежку для підтримки природної спадщини регіону².

¹ Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Добра практика в молодіжних центрах. URL: <https://rm.coe.int/youthcentre-ukr-good-practices/1680a1646f>

² Там само.

Всього у запропонованій для ознайомлення брошурі аналізується діяльність 20-ти європейських молодіжних центрів, які отримали від Ради Європи Знак якості.

Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади здійснює І. В. Пеша¹. У статті представлено алгоритм планування молодіжної роботи на місцевому рівні за активної участі молоді, що дозволяє визначити молодіжні потреби й оцінити ресурси в молодіжній сфері на рівні територіальної громади. Автор зазначає, що обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади передбачає послідовне виконання таких завдань:

- визначення потреб та проблем молоді громади, рівня зацікавленості та готовності долучатися до вирішення молодіжних питань;
- оцінка наявних ресурсів: молодіжної інфраструктури, спеціалістів, які працюють з молоддю, бізнес-партнерів та громадських об'єднань;
- обґрунтування нагальних молодіжних проблем та шляхів їх вирішення;
- планування молодіжної роботи з вирішення нагальних проблем молоді громади із залученням наявних ресурсів, передусім – соціально активної молоді.

Для менеджерів молодіжної роботи практичне значення має Портфоліо молодіжної роботи Ради Європи². Це онлайн-інструмент, який допомагає окремим особам, командам та організаціям, що здійснюють молодіжну роботу по всій Європі, зрозуміти їхні компетенції та ефективно їх розвивати. Цей інструмент можуть використовувати також тренери, менеджери молодіжної роботи, політики й усі ті, хто цікавиться темою розвитку якості й визнання молодіжної роботи.

¹ Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 156–160.

² Портфоліо молодіжної роботи Ради Європи. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/331/pmr.pdf>

Навчальні матеріали

7.1. Сутність, завдання, принципи та суб'єкти молодіжної роботи

Молодіжна робота є однією з ключових сфер соціальної діяльності, яка забезпечує інтеграцію молоді в суспільство, сприяє її соціальному, культурному, професійному та особистісному розвитку. Сутність молодіжної роботи полягає в тому, що вона є інструментом підтримки та розвитку молоді, який забезпечує їхню участь у суспільному житті та сприяє формуванню активної громадянської позиції.

Основні завдання молодіжної роботи полягають у формуванні потенціалу молоді, забезпеченні її соціальної інтеграції, сприянні самореалізації та здобутті необхідних знань і навичок для професійного розвитку. При цьому важливо забезпечити взаємодію молоді та влади, розбудувати молодіжні структури та забезпечити доступ до ресурсів, необхідних для реалізації молодіжних проєктів.

Молодіжна робота – це діяльність, спрямована на залучення дітей та молоді до суспільного життя, що здійснюється дітьми та молоддю, разом з дітьми та молоддю або в інтересах дітей та молоді за допомогою інструментів спільного прийняття рішень¹. Молодіжна робота здійснюється на принципах добровільної участі молоді, доступності, орієнтації молодих осіб на інтелектуальний, фізичний, духовний розвиток та забезпечення добробуту. Вона виконує такі завдання (рис. 7.1).

Суб'єкти молодіжної роботи:

- молодіжні працівники;
- молодіжні та дитячі громадські об'єднання, інші громадські об'єднання;
- молодіжні ради;
- органи (організації) учнівського та студентського самоврядування;
- молодіжні центри;
- радники з питань молоді;
- благодійні організації;
- неформальні молодіжні об'єднання.

Молодіжний працівник – це особа, яка здійснює молодіжну роботу, пройшла спеціалізовану підготовку в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

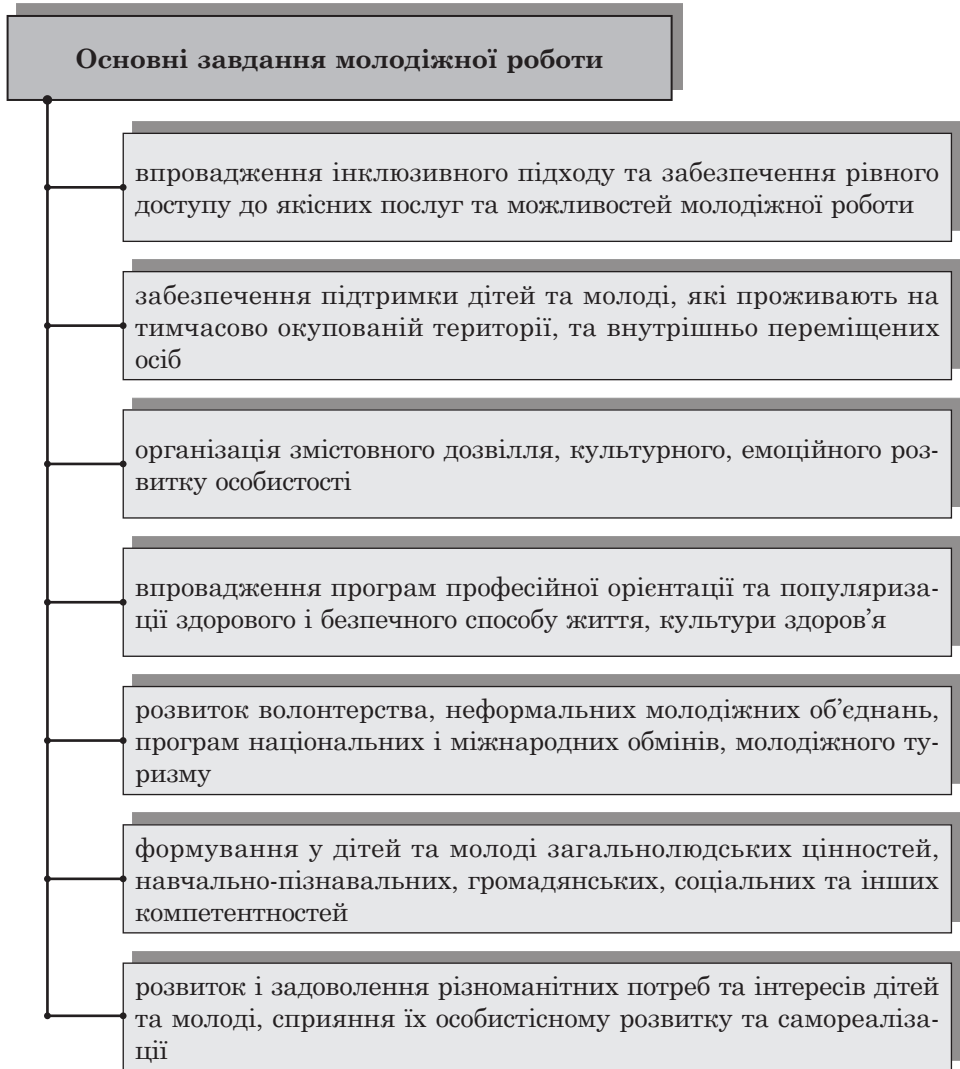

Рис. 7.1. Основні завдання молодіжної роботи

молодіжну політику, та отримала свідоцтво встановленого зразка¹. Метою діяльності молодіжних працівників є реалізація молодіжної політики, організація молодіжної роботи та створення умов для всебічної

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

самореалізації молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав молоді.

Молодіжний центр – це установа, підприємство, організація, що здійснює молодіжну роботу¹. Організаційні питання створення та функціонування молодіжних центрів (суб'єктів молодіжної роботи) визначаються Типовим положенням про молодіжний центр, що затверджується Кабінетом Міністрів України².

Метою діяльності молодіжного центру є сприяння:

- соціалізації та самореалізації молоді;
- інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу;
- національно-патріотичному вихованню молоді;
- популяризації здорового способу життя молоді;
- працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву;
- забезпеченню громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства;
- підвищенню рівня мобільності молоді.

Діяльність молодіжних центрів проводиться з урахуванням таких **принципів**:

повага до прав людини – визнання прав людини найвищою соціальною цінністю, боротьба з ксенофобією, з людиноненависницькими ідеологіями, проявами расизму та іншими формами дискримінації;

рівність, відкритість та доступність – запобігання впливу будь-яких факторів, які можуть обмежити можливості участі молоді, проведення заходів для молоді у зручний час;

добровільна участь у діяльності центру;

активна участь молоді – залучення до процесу ухвалення рішень щодо діяльності центру;

ціннісно орієнтована освіта – сприяння національно-патріотичному вихованню та громадянській освіті молоді, зокрема через неформальну освіту;

різноспрямованість соціального впливу – забезпечення індивідуального розвитку та становлення молоді як активного соціального суб'єкта;

участь у формуванні та реалізації державної політики в молодіжній сфері – популяризація та проведення заходів щодо встановлення стандартів у галузях, які є важливими для реалізації політики у молодіжній сфері на загальнодержавному і місцевому рівні;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

² Типове положення про молодіжний центр: затверджене постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-p>

розвиток знань та освітніх інновацій – інновації в роботі з молоддю та формування знань і навичок, необхідних для самореалізації молоді.

Для проведення молодіжної роботи в країні функціонує мережа молодіжних центрів (рис. 7.2).

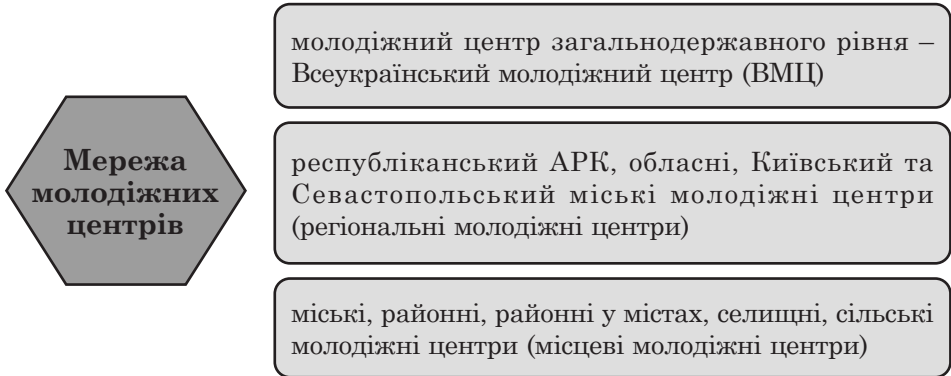

Рис. 7.2. Мережа молодіжних центрів в Україні

Всеукраїнський молодіжний центр є державною установою, яка належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику. ВМЦ створений у 2020 р., мета його діяльності – сприяння розвитку регіональних та місцевих молодіжних центрів, розвитку та популяризації нових форм та методів молодіжної роботи, її організаційного, методичного та ресурсного забезпечення. Основні завдання ВМЦ:

- сприяння створенню та розвитку центрів в Україні;
- здійснення організаційно-правового, методичного та інформаційного забезпечення діяльності центрів;
- організація та проведення міжнародних та всеукраїнських заходів з метою реалізації державної політики, виконання пріоритетних завдань у молодіжній сфері, проведення на належному рівні молодіжної роботи та задоволення потреб молоді;
- вивчення, проведення аналізу та впровадження на всеукраїнському рівні кращих міжнародних практик, інноваційних форм і методів роботи з молоддю та підвищення рівня якості роботи центрів;
- організація процесу присудження Національного знаку якості для молодіжних центрів та здійснення моніторингу за якістю діяльності центрів відповідно до процедури та критеріїв якості, затверджених Міністерством молоді та спорту України.

Для сприяння створенню регіональних молодіжних центрів у тих регіонах, де вони відсутні, співробітники ВМЦ проводять адвокаційні візити із завданнями – ініціювати та супроводжувати органи виконавчої влади й місцеві ради в регіонах у створенні регіональних молодіжних центрів.

ВМЦ надає консультації молодіжним центрам та іншим суб'єктам молодіжної політики щодо впровадження необхідних проектів та програм молодіжної політики в Україні. Для цього проводяться дослідження стану молодіжних центрів, молодіжних просторів та інших об'єктів молодіжної інфраструктури, а також їх діяльності¹.

Відповідно до результатів досліджень, а також запиту від установ, що працюють з молоддю, Всеукраїнський молодіжний центр ініціює та впроваджує проекти й програми для розвитку молодіжних центрів та молодіжних просторів. Для ефективної реалізації проектів та програм ВМЦ має в своєму штаті кваліфікованих тренерів, які навчають програмам та практикам фахівців, котрі працюють з молоддю, а також координує розгалужену мережу тренерів та фасилітаторів по всій території України. ВМЦ збирає, покращує та розповсюджує успішні практики молодіжної роботи, надає консультації та допомогу в їх впровадженні. Основні проекти ВМЦ наведені на рис. 7.3.

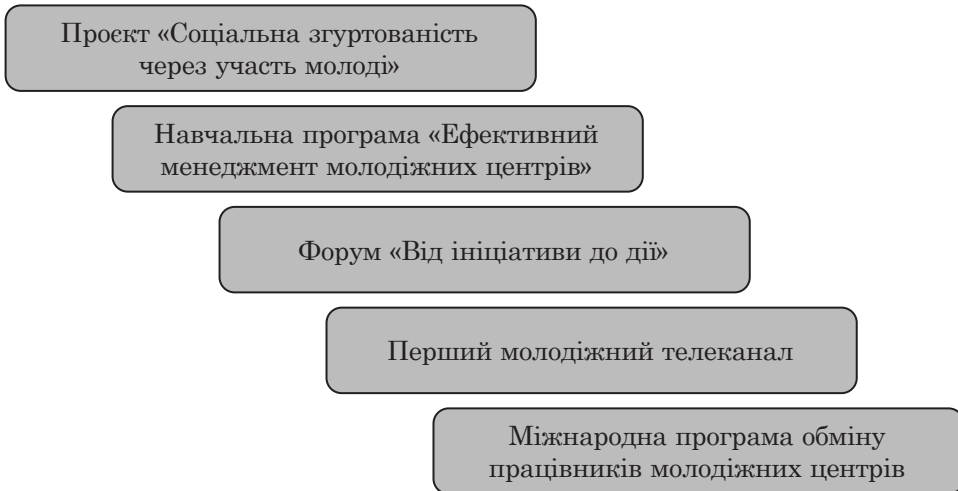

Рис. 7.3. Основні проекти Всеукраїнського молодіжного центру у 2020–2023 рр.

¹ Офіційний сайт Всеукраїнського молодіжного центру. URL: <https://auyc.org.ua/who-we-are/>

Проект «Соціальна згуртованість через участь молоді» – це спільний проект Програми Розвитку ООН в Україні, Міністерства молоді та спорту України та Всеукраїнського молодіжного центру, створений задля подолання викликів та становлення миру в Україні. Він діє через підтримку молодих людей у контексті діалогу національної єдності, сприяючи участі та взаємодії молоді з владою на місцевому, регіональному та національному рівнях.

У рамках проекту було проведено підготовку сертифікованих тренерів із соціальної згуртованості. Навчання пройшли представники 10-ти молодіжних центрів, які стануть точкою опори у здійсненні молодіжних обмінів в Україні з програмним наповненням проекту «Соціальна згуртованість». Програмне наповнення включає теми: багатоманіття та соціальна згуртованість, вплив участі молоді, медіаграмотність, ефективна комунікація та робота з конфліктом. Таким чином учасники можуть навчитись розуміти і приймати унікальність кожної людини, знаходити спільне, брати участь у громадському житті, бути медіаграмотними та стійкими до інформаційних впливів, вміти долати конфлікти і знаходити спільні рішення. Це дозволяє формувати національну єдність і проактивну громадянську позицію.

Навчальна програма «Ефективний менеджмент молодіжних центрів» – це спеціалізована навчальна програма для працівників та волонтерів молодіжних центрів України, на якій учасники вдосконалюють свої навички менеджменту, вчать визначати цілі роботи молодіжного центру, планувати його роботу та вимірювати її ефективність.

Ця навчальна програма реалізовувалась ГО «Молодіжна платформа» за підтримки Посольства Великої Британії в Україні та програми «Активні громадяни» від Британської Ради в Україні. Восени 2020 р. пройшли два нових тренінги «Ефективний менеджмент молодіжних центрів» та перший спеціалізований тренінг «Фінансовий менеджмент молодіжних центрів» у співпраці з Міністерством молоді та спорту України та Всеукраїнським молодіжним центром.

Учасники, які пройшли навчання за цією програмою, проводять базові тренінги програми «Ефективний менеджмент молодіжних центрів» для представників молодіжних центрів по всій Україні.

Форум «Від ініціативи до дії» – це щорічний міжнародний проект, що збирає молодіжних працівників та працівниць установ, які працюють з молоддю у різних областях України, на одну подію задля їх мережування та обговорення актуальних питань сфери молодіжної політики. Форум проводиться вже 5-й рік поспіль. Щороку обирається ключова тема форуму, яка стає центром обговорення і напрямом для розвитку сфери

в Україні протягом року. Форуми проводяться Міністерством молоді та спорту України та Всеукраїнським молодіжним центром у партнерстві з Асоціацією молодіжних центрів України за участі міжнародних партнерів.

Перший молодіжний телеканал – це спільний проект Асоціації молодіжних працівників України, Міністерства молоді та спорту України, Всеукраїнського молодіжного центру та ПРООН в Україні. Це – нова онлайн-платформа для комунікації, навчання й розвитку для тих, хто цікавиться молодіжною політикою та розвиває молодь в Україні. Вона гуртує навколо себе спільноту активних громадян і молодіжних працівників у мережах YouTube та Facebook.

Команда проекту спільно з партнерами створює контент про новини молодіжної політики, історії створення молодіжних центрів, інтереси молоді, молодіжну роботу та багато іншого. Також на платформі проводяться різні заходи у форматі телевізійних прямих ефірів на актуальні теми молодіжної роботи.

Міжнародна програма обміну працівників молодіжних центрів «Building friendship: Ukrainian and Lithuanian Centres» – це спільна програма обміну працівників молодіжних центрів України та Литви від Департаменту у справах молоді Міністерства соціального захисту Литви, Міністерства молоді та спорту України та Всеукраїнського молодіжного центру.

Ця програма складається з кількох етапів в онлайн- та офлайн-форматах. Під час навчальних онлайн-модулів учасники вивчають особливості молодіжної політики України та Литви, діляться особливостями молодіжної роботи в цих країнах та обговорюють власне бачення цієї сфери у малих групах. Також під час програми практикуються віртуальні онлайн-тури молодіжними центрами України та Литви.

Регіональні молодіжні центри є бюджетними установами, що утворюються органами Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і належать до сфери їх управління¹. Основні завдання регіональних молодіжних центрів:

- сприяння створенню та розвитку місцевих центрів на території регіону;
- забезпечення участі місцевих центрів у виконанні загальнодержавних та інших програм з питань молодіжної політики;
- здійснення організаційно-правового, методичного та інформаційного забезпечення діяльності місцевих центрів;

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

- здійснення інформаційно-просвітницької роботи серед місцевих центрів, формальних і неформальних структур молодіжного громадянського суспільства та молоді регіону, зокрема організація та проведення конференцій, засідань, форумів, семінарів, тренінгів, акцій, наметових таборів; замовлення видавничої продукції; вивчення громадської думки, використання соціальної реклами, забезпечення можливостей для неформальної освіти молоді;

- вивчення, аналіз та впровадження інноваційних форм і методів роботи з молоддю, спрямованих на: соціалізацію та самореалізацію молоді; інтелектуальний, моральний, духовний розвиток молоді, реалізацію її творчого потенціалу; національно-патріотичне виховання молоді; популяризацію здорового способу життя молоді;

- працевлаштування молоді та забезпечення зайнятості у вільний час, розвиток молодіжного підприємництва;

- забезпечення громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства;

- підвищення рівня мобільності молоді;

- популяризація та здійснення заходів щодо встановлення стандартів у галузях, які є важливими для реалізації політики у молодіжній сфері на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;

- розроблення пропозицій щодо стандартів якості роботи з молоддю та інновацій у молодіжній сфері;

- популяризація стандартів європейської молодіжної політики і роботи з молоддю в Україні, освітньої філософії та підходів відповідно до рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;

- створення власних матеріалів і програм у напрямках неформальної освіти, міжкультурних обмінів та громадянської освіти молоді;

- сприяння розвитку молодіжних обмінів, міжрегіональному і міжнародному співробітництву в молодіжній сфері;

- участь центру в мережевій роботі між молодіжними центрами;

- здійснення моніторингу за якістю діяльності місцевих центрів відповідно до Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів, затверджених Міністерством молоді та спорту України.

Місцеві молодіжні центри є установами, організаціями, підприємствами, що утворюються органами місцевого самоврядування і належать до сфери їх управління. Вони також можуть бути юридичними особами незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування. Місцеві молодіжні центри комунальної форми власності можуть утворюватися та діяти на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту шляхом їх реорганізації

у разі ухвалення відповідного рішення органом місцевого самоврядування, що є засновником зазначеного закладу, у порядку, визначеному законом. Фінансове забезпечення діяльності молодіжних центрів здійснюється за рахунок коштів засновників та інших джерел, не заборонених законодавством¹.

Основні завдання місцевих молодіжних центрів:

- утвердження громадянської позиції, духовності, моральності, національно-патріотичної свідомості та формування у молоді сімейних, національних і загальнолюдських цінностей;
- створення умов для творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення та лідерських якостей у молоді;
- популяризація здорового способу життя молоді;
- сприяння працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємству;
- сприяння волонтерській діяльності та мобільності молоді;
- участь у розвитку міжнародного молодіжного співробітництва та міжрегіональної взаємодії молоді в Україні;
- популяризація стандартів європейської молодіжної політики і роботи з молоддю в Україні, освітньої філософії та підходів відповідно до рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;
- залучення потенціалу територіальної громади до реалізації молодіжної політики.

Молодіжні простори. З метою розвитку молодіжної інфраструктури органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності та підпорядкування можуть організовувати роботу молодіжних просторів. Молодіжна робота в такому разі здійснюється з урахуванням специфіки роботи закладу та може включати надання послуг з неформальної освіти, культурного розвитку, донесення до дітей та молоді інформації про необхідність збереження здоров'я, популяризації здорового способу життя, проведення активного та змістовного дозвілля.

Порядок функціонування молодіжного простору визначається власником (балансоутримувачем, розпорядником) будівель, споруд, інших приміщень чи земельних ділянок, на базі яких організовано молодіжний простір. Рекомендації щодо організації роботи молодіжного простору

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику¹.

7.2. Програма «Молодіжний працівник»

Програма «Молодіжний працівник» започаткована у 2014 р. Міністерством молоді та спорту України спільно з Державним інститутом сімейної та молодіжної політики за підтримки Програми розвитку ООН в Україні. Ця програма є одним із пріоритетів соціальних цільових програм «Молодь України 2016–2020» та «Молодь України 2021–2025».

Програма «Молодіжний працівник» базується на принципах неформальної освіти та має на меті шляхом організації навчальних короткострокових тренінгів для представників державного та громадського секторів, по-перше, об'єднати людей, які працюють з молоддю, та познайомити між собою, по-друге, надати їм необхідні знання для роботи в молодіжній сфері, що дозволить також уніфікувати підходи до молодіжної роботи в Україні.

За період реалізації програми навчання пройшли понад 4246 представників з усіх регіонів України. До основної цільової аудиторії належали такі категорії²:

лідери та активісти громадських і благодійних організацій, які працюють з молоддю;

державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, які є відповідальними за реалізацію молодіжної політики на місцевому та регіональному рівнях;

працівники інших організацій, залучених до роботи з молоддю, незалежно від форми власності.

Близько 30% випускників – це представники професій, прямо не пов'язаних з молодіжним сектором (представники бібліотечної галузі, журналісти, представники приватного сектору, вчителі тощо). Саме принципи неформальної освіти, закладені в програму, роблять її доступною для широкого кола представників суміжних галузей. Проходження навчання не потребує спеціальної освіти, рекомендаційних листів від керівництва, інших обмежень. Єдиною умовою є наявність базового досвіду та бажання

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

² Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. С. 99.

працювати з молоддю. Участь у Програмі є безоплатною як для учасника, так і для організації, яку він представляє.

Програма має три рівні: базовий, спеціалізований та тренінг для тренерів. Приклад одного з таких тренінгів наведено у Додатку 3.

Перший рівень – Базовий тренінг. Це вхід у програму і є обов'язковим для подальшої участі в програмі. Програма Базового тренінгу розроблена у 2014 р., проте до неї внесені зміни у 2017 р. та 2020 р. відповідно до змін, які відбулися в молодіжній політиці та молодіжній роботі як на рівні України, так і європейському. Програма Базового тренінгу затверджена Вченою радою ДІСМП.

Кількість Базових тренінгів та випускників за період 2014–2021 рр. наведена в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Кількість Базових тренінгів та випускників за період 2014–2021 рр.

	Роки							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість Базових тренінгів	5	5	11	45	43	52	29	71
Кількість випускників	189		227	762	678	901	484	1378

Другий рівень – спеціалізовані тренінги. Спеціалізовані тренінги розробляються спільно з партнерськими організаціями: ПРООН, ЮНІСЕФ, ЮСЕЙД, Фонд народонаселення, ГО «Асоціація молодіжних працівників, ГО «Асоціація молодіжних центрів» тощо відповідно до пріоритетів молодіжної політики та запитів учасників Базових тренінгів. Право участі у спеціалізованих тренінгах мають лише випускники Базового тренінгу програми «Молодіжний працівник». Спеціалізовані тренінги реалізуються на загальноукраїнському рівні.

Останніми роками запроваджено низку таких спеціалізованих курсів:

– курс «Громадянська освіта для молодіжних працівників» (розроблений спільно з ПРООН в Україні у 2017 р.) є довгостроковим навчанням, яке складається з трьох триденних модулів і домашніх завдань. Це навчання допомагає учасникам стати компетентними з питань підтримки активних громадян, розуміння прав людини та власної ідентичності, розуміння суспільних процесів і критичного їх оцінювання;

– курс «Залучення та координація волонтерів» (розроблений спільно з ООН волонтерами у 2018 р.) – тренінг для молодіжних працівників, які мають досвід координації волонтерів та участі у волонтерських проектах,

поділяють цінності взаємодопомоги та прагнуть надалі проводити навчання з координації волонтерів за наданою методикою в своїх організаціях;

– курс «Інклюзивність у молодіжних центрах» (розроблений спільно з Асоціацією молодіжних центрів у 2018 р.) – тренінг, покликаний сформулювати у молодіжних працівників розуміння інклюзивності в молодіжній роботі та надати практичні компетенції з впровадження інклюзивних підходів у молодіжних центрах. Інклюзивність у програмі розуміється як спроможність конкретного молодіжного центру/простору враховувати інтереси та потреби усіх груп молоді, які можуть бути потенційними відвідувачами/клієнтами центру.

Третій рівень – тренінги для тренерів. Тренінги для тренерів організовуються відповідно до потреб програми в забезпеченні проведення базових та спеціалізованих тренінгів. За час існування програми було проведено 6 тренінгів для тренерів Базового тренінгу (2015 (1) та 2017 (5)), тренінг для тренерів спеціалізованих тренінгів «Громадянська освіта для молодіжних працівників» та «Залучення та координація волонтерів».

З 2017 р. в рамках реалізації Програми щорічно проводиться Конкурс кращих практик молодіжної роботи (<https://youthworker.org.ua/best-practices/>) та Форум молодіжних працівниць та працівників (<https://youthworker.org.ua/forum/>).

Конкурс кращих практик молодіжної роботи започатковано Міністерством молоді та спорту України спільно з Програмою розвитку ООН в Україні з метою відзначення та популяризації молодіжної роботи. Проведення конкурсу – це можливість зацікавленим у молодіжній роботі фахівцям та фахівчиням і волонтерам та волонтеркам знайти для себе приклади, методи і технології, які надихнуть їх на нові проекти та програми, допоможуть вибрати найбільш прийнятні концепції і підходи.

Основні завдання конкурсу полягають у наступному:

– обмін успішним досвідом між молодіжними організаціями та молодіжними працівниками/цями;

– публічне визнання досягнень та заохочення до подальших напрацювань у напрямі підвищення стандартів якості молодіжної роботи в Україні;

– сприяння суспільному та політичному визнанню молодіжної роботи в Україні.

За підсумками конкурсу найкращі практики включаються до друкованого та електронного щорічного видання «Каталог кращих практик молодіжної роботи в Україні», а 10 переможців конкурсу отримують призи та відзнаки. Відбір найкращих практик здійснює експертна комісія, до

складу якої входять представники партнерів конкурсу та незалежні експерти молодіжного середовища.

Аналіз кадрового забезпечення практик молодіжної роботи (табл. 7.2) показує, що понад половина молодіжних практик, поданих на конкурс у 2020 р., реалізовувалася членами та членkinями громадських організацій (57,6% заявок).

Таблиця 7.2

Кадрове забезпечення практик молодіжної роботи

Виконавці	Кількість заявок, поданих на конкурс	Частка, %
Члени і членkinі громадських організацій	83	57,6
Волонтери та волонтерки	61	42,4
Спеціалісти та спеціалістки різних сфер, які працюють із молоддю, тренери та тренерки	46	31,9
Молодь, учні, студенти	42	29,2
Працівники й працівниці бібліотек, закладів культури, інших комунальних закладів, в т.ч. молодіжних центрів та просторів	40	27,8
Працівниці й працівники органів місцевого самоврядування, відділів/управлінь молодіжної сфери	39	27,1
Представниці й представники партнерських організацій	37	25,7
Представники та представниці учнівських молодіжних рад, студентське самоврядування	24	16,7
Працівниці й працівники закладів освіти, викладачі, педагоги	20	13,9
Інформація відсутня	4	2,8

Джерело: [1].

Також активно залучалися до розробки та проведення проєктів волонтери та волонтерки – в 61 практиці (42,4% заявок); спеціалісти та спеціалістки різних сфер, які працюють із молоддю, тренери та тренерки – у 46 практиках (31,9%); молодь, учні та студенти – у 42 практиках (29,2%).

Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник» затверджено наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334².

¹ Каталог кращих практик молодіжної роботи–2020. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>

² Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник», затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18>

У 2020 р. до Порядку реалізації програми «Молодіжний працівник» були внесені зміни: додано до системи визначення часу навчання систему європейських кредитів ECTS, що дозволило з 2021 р. учасникам та учасникам безперешкодно використовувати свідоцтва про проходження навчання в рамках програми «Молодіжний працівник» як доказ підвищення кваліфікації в будь-якій сфері. Інша важлива зміна – внесення онлайн-формату тренінгів програми базового, спеціалізованого рівнів та тренінгу для тренерів, що дає право видавати учасникам та учасницям свідоцтва встановленого зразка по завершенню онлайн-тренінгу програми.

Протягом усіх років реалізації програми залишаються незмінними основні три ключові партнери: Міністерство молоді та спорту України, ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», Програма розвитку ООН в Україні. Проте, кожного року до реалізації програми долучаються міжнародні організації, обласні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, молодіжні центри/простори, молодіжні ради, бібліотеки, вищі навчальні заклади та інститути громадянського суспільства.

Навчальна програма «Молодіжний працівник» є першою навчальною програмою з неформальної освіти в галузі молодіжної політики, на реалізацію якої виділяються кошти з державного бюджету на постійній основі. З держбюджету виділяються кошти на відшкодування проїзду та проживання, оплату добових та заробітної плати тренерів Базового тренінгу.

У програмі «Молодіжний працівник» діє постійна система моніторингу та оцінки якості проведення тренінгів. За результатами Базових та спеціалізованих тренінгів тренери подають звіти з аналізом складу та динаміки групи. Учасники на початку або перед тренінгом заповнюють вхідну анкету зі збором очікувань та рівня знань за модулями тренінгу. По завершенню тренінгу учасники заповнюють вихідну анкету.

Окрім того, в програмі проводяться післятренінгові опитування через півроку/рік для розуміння того, які з набутих знань та навичок учасники використовують у своїй роботі. Всі анкети узагальнюються та здійснюється загальний аналіз наприкінці року.

У 2019 р. на замовлення Програми розвитку ООН в Україні було проведено оцінку реалізації програми «Молодіжний працівник». З результатами можна ознайомитись за покликанням: <https://youth-worker.org.ua/library/oczinka-programy-molodizhnyj-praczivnyk-2014/>.

У 2020 р. випускники та тренери програми створили громадську організацію «Асоціація молодіжних працівників».

Розвиток і реалізація програми сприяла поширенню ідеї молодіжної роботи серед широкого кола населення України та визнанню її на рівні держави. У 2021 р. розпочалася робота робочої групи з розробки профстандарту та внесення професії «молодіжний працівник» до єдиного Класифікатора професій.

Випускники програми активно створюють молодіжні центри та простори різного рівня: від обласного до маленьких сіл та селищ ОТГ, створюють, розвивають, очолюють громадські організації, активізують волонтерські рухи в громадах.

Водночас, слід назвати певні складнощі в реалізації Програми «Молодіжний працівник»:

- відсутність персоналу, який забезпечує адміністративний супровід. Найчастіше всім обсягом роботи (планування, консультації організаторів, пошук тренерів, звітна документація, видача свідоцтв, ведення бази учасників тощо) займається одна людина;
- недостатня кількість тренерів Базового тренінгу;
- відсутність у деяких областях тренерів програми, що ускладнює проведення тренінгів та здорожчує їх організацію.

7.3. Молодіжна робота в об'єднаних територіальних громадах

Робота з молоддю в ОТГ передбачає взаємодію установ та організацій різних сфер діяльності, а також залучення представників недержавного сектора.

Для *адміністративного забезпечення молодіжної роботи* у спроможних громадах вводиться посада спеціаліста по роботі з молоддю, який виконує такі функції:

розроблення пропозицій щодо розвитку молодіжної інфраструктури та підтримка молодіжних ініціатив;

лобіювання молодіжних інтересів у органах виконавчої влади ОТГ;

надання адміністративної підтримки діяльності молодіжних центрів та молодіжних працівників;

налагодження взаємодії з державними та громадськими структурами та закладами, які працюють з молоддю, представниками бізнесу;

оцінка ефективності молодіжної роботи на рівні територіальної громади (відповідно до розроблених показників);

звіт перед виконавчим комітетом щодо ефективності молодіжної роботи.

Ефективна молодіжна робота в громаді здійснюється за наявності молодіжної інфраструктури.

Молодіжна інфраструктура – це будівлі, споруди, молодіжні простори, інші приміщення, земельні ділянки, що використовуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами молодіжної роботи для реалізації молодіжної політики та/або для здійснення молодіжної роботи¹.

У громаді це можуть бути заклади позашкільної освіти, установи та заклади з організації дозвілля молоді, молодіжні простори, бібліотеки, клуби, центри соціальних служб, дитячо-юнацькі спортивні школи, музичні та художні школи тощо. Кожний елемент молодіжної інфраструктури відіграє свою роль у соціальному становленні молоді, має своє підпорядкування чи автономне керівництво, отримує у порядку, встановленому законом, фінансування з різних джерел. Але у молодіжну інфраструктуру їх об'єднує спрямованість діяльності на задоволення потреб молоді та створення необхідних умов для її ефективної соціалізації².

Особлива роль у проведенні молодіжної роботи в ОТГ належить молодіжним центрам, які є регіональними осередками об'єднання суспільно активної молоді.

Науковцями розроблені напрями діяльності місцевих молодіжних центрів (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Напрями діяльності молодіжного центру

Напрями діяльності	Форми реалізації
Утвердження громадянської позиції та розвиток лідерських якостей молоді	Неформальна освіта (лекторії, тренінги, майстер-класи, робочі візити)
Національно-патріотичне виховання	Підтримка та реалізація тематичних молодіжних проєктів
Популяризація здорового способу життя молоді	Тематичне таборування

¹ Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

² Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. С. 21.

<i>Напрями діяльності</i>	<i>Форми реалізації</i>
Творчий розвиток особистості, підтримка талановитої молоді	Гуртки за інтересами, ярмарки талантів, молодіжні проекти, гранти
Сприяння працевлаштуванню молоді	Профорієнтаційна робота; участь у громадських роботах; тренінги, семінари щодо підвищення рівня фінансової, економічної та підприємницької грамотності молоді; формування у молоді компетентностей щодо ведення бізнесу; стажування
Підтримка громадської активності молоді	Взаємодія з громадськими організаціями та об'єднаннями; волонтерська діяльність; ресурсна підтримка молодіжних ГО
Змістовне дозвілля молоді	Організація культурних та дозвіллевих заходів, молодіжні проекти
Інформаційно-просвітницька робота	Вивчення громадської думки; вивчення національного та міжнародного досвіду молодіжної роботи; інформаційно-просвітницькі заходи; підготовка інформаційних і рекламних матеріалів; підтримка роботи веб-ресурсу центру

Джерело: [1].

З використанням європейського досвіду в Україні проводиться активна робота з налагодження партнерства державного та громадського сектору щодо реалізації молодіжної політики та здійснення молодіжної роботи. Основним завданням цієї роботи є делегування та децентралізація «відповідальності» у молодіжній сфері.

Партнерами суб'єктів молодіжної роботи на рівні територіальної громади є: громадські організації, релігійні організації/об'єднання; засоби масової інформації; бізнес-структури (табл. 7.4).

¹ Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. С. 22.

Таблиця 7.4

Партнери міжсекторальної взаємодії у молодіжній роботі в ОТГ

<i>Організації-партнери</i>	<i>Напрями молодіжної роботи</i>
Організації громадянського суспільства	Благодійна допомога
	Соціальні проекти
	Молодіжні заходи різного спрямування
	Національно-патріотичне виховання
	Профілактика негативних явищ серед молоді
	Розвиток громадської активності молоді, волонтерського руху
	Підтримка творчо обдарованої молоді
	Освітні заходи (тренінги, семінари, навчання)
Релігійні організації/ об'єднання	Неформальна освіта
	Проведення молодіжних заходів
	Інформаційно-просвітницькі заходи
	Благодійні акції
	Соціальні проекти
	Надання допомоги соціально незахищеним категоріям молоді
	Національно-патріотичне виховання
	Організація змістовного дозвілля молоді, оздоровчих таборів
Засоби масової інформації	Інформування населення щодо молодіжної роботи
	Розміщення соціальної реклами
	Запис молодіжних телепрограм
	Проведення тренінгів
	Проведення тематичних інформаційних кампаній
	Пропаганда у молодіжному середовищі здорового способу життя
	Висвітлення молодіжних здобутків
Бізнес-структури	Спонсорська та благодійна підтримка
	Проведення заходів для молоді
	Неформальна освіта молоді з питань підприємницької діяльності
	Підтримка та наставництво молоді
	Стажування молоді

Джерело: [1].

¹ Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. С. 28.

На рівні територіальної громади важливим є планування молодіжної роботи. Для цього потрібно володіти достовірною інформацією щодо становища молоді та її потреб, а також можливостей їх задоволення у конкретній громаді.

Для отримання такої інформації команда молодіжних лідерів може організувати роботу молодіжної соціологічної служби – групи молодих людей, які будуть проводити соціологічні дослідження щодо молодіжних потреб і молодіжної інфраструктури територіальної громади, де вони мешкають. До роботи молодіжної соціологічної служби доцільно залучити фахівців, які володіють відповідними знаннями.

Плани та проекти молодіжної роботи в ОТГ обов'язково слід презентувати громаді. Це стане стимулом для представників органів місцевого самоврядування у їхньому впровадженні.

Контрольні запитання

1. Сформулюйте сутність категорії «молодіжна робота» та охарактеризуйте принципи молодіжної роботи.
2. Сформулюйте визначення поняття «молодіжний центр» та охарактеризуйте структуру мережі молодіжних центрів України.
3. Які права має місцевий молодіжний центр?
4. Ким встановлюється перелік та умови надання платних послуг, які місцевий молодіжний центр має право надавати згідно із законодавством?
5. Яке значення для молоді та для країни має Програма «Молодіжний працівник» та яку роль вона виконує?
6. Охарактеризуйте цільову аудиторію Програми «Молодіжний працівник».
7. Назвіть основні завдання Конкурсу кращих практик молодіжної роботи.
8. Як Ви ставитеся до ініціативи щодо внесення професії «молодіжний працівник» до єдиного Класифікатора професій?
9. Що означає міжсекторальна взаємодія у молодіжній роботі?
10. Що можна віднести до складу молодіжної інфраструктури територіальної громади?

Типові тестові завдання

7.1. Навчальна програма «Молодіжний працівник» – це програма з неформальної освіти в галузі молодіжної політики

- а) правильно;
- б) неправильно.

7.2. Основні завдання молодіжної роботи (декілька відповідей):

- а) організація змістовного дозвілля, культурного, емоційного розвитку особистості;
- б) розвиток волонтерства;
- в) надання послуг щодо працевлаштування за кордоном;
- г) правильна відповідь відсутня.

7.3. Громадська організація «Асоціація молодіжних працівників» була створена у:

- а) 2015 р.;
- б) 2000 р.;
- в) 2021 р.;
- г) 2020 р.

7.4. Право участі у спеціалізованих тренінгах програми «Молодіжний працівник» мають лише:

- а) державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування;
- б) випускники Базового тренінгу програми;
- в) волонтери;
- г) правильна відповідь відсутня.

7.5. Програма «Молодіжний працівник» започаткована у:

- а) 2000 р.;
- б) 2021 р.;
- в) 2020 р.;
- г) 2014 р.

7.6. На реалізацію програми «Молодіжний працівник» виділяються кошти з державного бюджету на постійній основі

- а) правильно;
- б) неправильно.

7.7. Молодіжний простір – це:

- а) організація, що здійснює молодіжну роботу;
- б) неформальне молодіжне об'єднання;
- в) приміщення, будівля, що використовуються для здійснення молодіжної роботи;
- г) правильна відповідь відсутня.

7.8. Виберіть з переліку функції спеціаліста по роботі з молоддю в об'єднаній територіальній громаді (декілька відповідей):

- а) налагодження взаємодії з представниками бізнесу;
- б) участь у підготовці змін до законопроекту щодо соціального становлення молоді;
- в) оцінка ефективності молодіжної роботи, проведеної місцевим молодіжним центром;
- г) всі відповіді правильні.

7.9. На рівні ОТГ достатньо достовірної інформації щодо потреб молоді?

- а) так;
- б) ні.

7.10. В яких напрямках молодіжної роботи в територіальній громаді беруть участь релігійні організації в якості партнерів?

- а) наставництво молоді;
- б) надання допомоги соціально незахищеним категоріям молоді;
- в) проведення тренінгів;
- г) соціологічні дослідження потреб місцевої молоді.

7.11. Яке значення молодіжна робота має для суспільства?

- а) забезпечує інтеграцію молоді в суспільство;
- б) сприяє збільшенню кількості безробітних;
- в) не має значення.

7.12. Які принципи молодіжної роботи є основними?

- а) відкритість, гнучкість, партнерство;
- б) суворість, дисципліна, контроль;
- в) авторитаризм, закритість, самовладання.

7.13. Яка з наступних характеристик не відноситься до сутності молодіжної роботи?

- а) робота з молоддю, яка входить до певної вікової категорії;
- б) співпраця з громадськими організаціями;
- в) розроблення політики, спрямованої на забезпечення прав та інтересів молоді;
- г) фінансування діяльності університетів.

7.14. Яка з наступних характеристик не відноситься до сутності молодіжної роботи?

- а) створення умов для розвитку молодіжних організацій та ініціатив;
- б) проведення різноманітних навчальних та тренінгових заходів;
- в) забезпечення молоді діловими контактами та можливостями для працевлаштування;
- г) вирішення конфліктів між молодіжними організаціями.

7.15. Який принцип молодіжної роботи передбачає залучення молоді до прийняття рішень та управління процесами, які їх стосуються?

- а) принцип індивідуального підходу;
- б) принцип партнерства та співпраці;
- в) принцип активності та самодіяльності;
- г) принцип участі та взаємодії.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Добра практика в молодіжних центрах. URL: <https://rm.coe.int/youthcentre-ukr-good-practices/1680a1646f>
3. Каталог кращих практик молодіжної роботи–2020. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>
4. Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 252–261.
5. Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с.
6. Офіційний сайт Всеукраїнського молодіжного центру. URL: <https://auyc.org.ua/who-we-are/>
7. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 156–160.
8. Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник», затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18>
9. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с.
10. Типове положення про молодіжний центр, затверджене постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-п>

РОЗДІЛ 8.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

У цьому розділі досліджено міжнародний досвід реалізації молодіжної політики. Зокрема розглянуто характерні ознаки та особливості європейських моделей молодіжної політики. Охарактеризовано проекти та програми, що реалізуються Міністерством молоді та спорту спільно з міжнародними організаціями. Приділено увагу євроінтеграційним аспектам молодіжної політики України, зроблено акцент на важливості та ролі міжнародних молодіжних обмінів.

Погляди науковців

Дослідження міжнародного досвіду реалізації молодіжної політики дає можливість розглянути ефективні практики, що використовуються в різних країнах для підтримки та розвитку молоді. Серед робіт, присвячених вивченню міжнародного досвіду реалізації молодіжної політики, доцільно виділити наукову працю С. М. Луценко¹. Дослідниця зазначає, що у більшості країн світу державна молодіжна політика найчастіше має трирівневу структуру та проводиться на державному (загальнонаціональному), регіональному й місцевому (муніципальному, районному) рівнях.

У роботі також звертається увага на три сфери реалізації молодіжної політики зарубіжних країн: соціально-економічну, культурно-естетичну та молодіжний рух. У кожній із цих сфер проблеми молоді вирішуються шляхом реалізації молодіжних програм та проведення окремих заходів.

Наприклад, у соціально-економічній сфері головна увага зосереджується на розв'язанні проблеми професійного навчання молоді, її працевлаштування, адаптації на виробництві; у культурно-естетичній сфері – на вирішенні проблем захисту і розвитку інтелектуального потенціалу молоді; у сфері молодіжного руху – на його стимулюванні та підтримці молодіжного співробітництва.

¹ Луценко С. М. Особливості реалізації молодіжної політики в Україні та за кордоном: управлінський аспект. URL: http://ir.soippo.edu.ua/bitstream/123456789/116/1/Lutsenko_Molodizna%20Politika_Upravlinskiy_Aспект.pdf

У публікації Н. В. Подобед¹ досліджено механізми реалізації молодіжної політики в різних країнах світу, розглянуто моделі молодіжної політики, охарактеризовано її пріоритетні напрями в США, країнах Європи та країнах СНД. Автором проаналізовано можливості застосування міжнародного досвіду в процесі реалізації молодіжної політики в Україні.

Серед європейських моделей молодіжної політики дослідниця виділяє наступні²: універсалістську модель країн Скандинавії; громадівську модель Великобританії; протекційну модель країн Центральної Європи; централізовану модель країн Середземномор'я (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Характерні ознаки та особливості європейських моделей молодіжної політики

<i>Модель молодіжної політики</i>	<i>Характерна ознака</i>	<i>Цільові групи</i>	<i>Головні цілі</i>
Модель країн Скандинавії	Універсалістська	Вся молодь віком до 25 років	Участь молоді у житті суспільства, досягнення автономності та незалежності молоді
Модель Великобританії	Громадівська	Конкретно визначені групи молоді з особливими потребами	Запобігання соціальним проблемам
Модель країн Центральної Європи	Протекційна	Соціальні групи молоді, котрі потребують захисту, підтримки та стимулювання	Участь молоді у політичному житті, запобігання соціальним проблемам
Модель країн Середземномор'я	Централізована	Особливі групи молоді	Посилення участі молоді в громадських організаціях

А. Круглашов та Н. Сабадаш класифікують розвинені країни Європи відповідно до особливостей молодіжного законодавства за трьома категоріями³:

¹ Подобед Н. В. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та можливості його застосування в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 125–127.

² Там само. С. 125.

³ Круглашов А., Сабадаш Н. Публічне управління у сфері молодіжної політики в умовах децентралізації та євроінтеграції України. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2019. № 3–4. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/1492/>

з розвинутим молодіжним сектором: така молодіжна політика концентрується в чітко визначених, домінуючих молодіжних секторах (Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія);

з обмеженим молодіжним сектором: молодіжна політика частково здійснюється спеціалізованими молодіжними та традиційними секторами управління – такими як освіта, працевлаштування, охорона здоров'я та ін. (Нідерланди, Франція, Бельгія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія);

без спеціального молодіжного сектора, де молодіжна політика розподіляється поміж традиційними секторами та не має явно вираженого центру прийняття рішень (Великобританія, Ісландія, Італія, Данія).

Л. О. Жужа, аналізуючи зарубіжні моделі молодіжної політики, зазначає, що кожна з країн «має власну специфіку реалізації молодіжної політики:

мінімалізація втручання в життя молоді, сприяння розвитку самоврядування та самоуправління (США);

спрямованість більшою мірою на соціальний вимір і створення умов для самореалізації молоді, надання допомоги тим категоріям молодих людей, які перебувають у групах ризику на цей період часу (Німеччина);

пріоритетність розвитку студентського самоврядування зі значним розширенням повноважень представників студентства, що дає змогу виховувати в молодих людей відчуття відповідальності та співучасті (Франція);

значне фінансування сфери молодіжної політики з боку держави, розгалуженість органів управління в питаннях розвитку молоді (Швеція);

надання допомоги молодим людям кожної окремої громади, що стає можливим завдяки постійним дослідженням, опитуванням, індивідуальним бесідам з молодими людьми (Великобританія)»¹.

За результатами дослідження Л. О. Жужа доходить висновку, що для покращення стану молодіжної політики в Україні варто запозичити декілька принципів німецької моделі, зокрема:

– потужну законодавчу базу, що чітко й широко охоплює проблеми молоді та способи їх вирішення (при цьому рівень втручання в життя молодого покоління є досить помірним, не нав'язливим і ситуативним);

– не тільки захист прав і свобод молоді, а й створення якомога сприятливіших умов для їх реалізації;

– постійне розроблення програм для розвитку молодіжних корпорацій і підприємств, що значною мірою впливає на вирішення проблеми безробіття й працевлаштування молоді;

¹ Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 42.

– чітке розгалуження і структуризація молодіжної політики на всіх рівнях державного управління¹.

Я. М. Біляев у своїй науковій статті² розглядає особливості моделей молодіжної політики Німеччини, Фінляндії та Ірландії. Автор робить висновок, що характерною особливістю моделі німецької молодіжної політики є розгалужений апарат державних установ, що займаються питаннями молоді. Розглядає організаційну структуру фінської молодіжної парасолькової організації Allianssi, яка виконує роль національної молодіжної ради та активно співпрацює з органами державної адміністрації у формуванні молодіжної політики.

Аналізуючи ірландську модель, автор зазначає, що вона «є поєднанням німецької моделі, яка орієнтована головним чином на центральні державні інститути, та фінської, яка орієнтована на децентралізацію та співпрацю з неурядовими інституціями»³. Я. М. Біляев, як і Л. О. Жужа, вважає, що взірцем для України є досвід розробки та реалізації державної молодіжної політики у Німеччині. Ця модель включає сучасне законодавство і розумне (стримане) втручання держави в інтереси та проблеми молоді.

Л. І. Кормич та Т. М. Краснопольська виділяють основні пріоритети молодіжної політики в країнах ЄС:

– здоров'я молодого покоління – вдосконалення системи медичного забезпечення учнів та студентів, пропаганда здорового способу життя;

– освіта – стратегічною метою держави є прагнення до підвищення якості та загальнодоступності навчання, яке передбачає і фізичний розвиток молоді;

– працевлаштування – акцент робиться на професійній підготовці, що відбиває потреби ринку праці, а також на зниженні рівня безробіття молоді;

– участь молоді в політичному житті держави – розвиток інститутів громадянського суспільства, що дозволяють налагодити діалог з молоддю для виявлення і врахування її позиції, перш за все, з питань загального і політичного значення, безпосередньо зачіпають інтереси молодого покоління;

– вільний час, культура, спорт, туризм – пропаганда активного відпочинку, підтримка розвитку молодіжного туризму, а також активізація підтримки молодих талантів та молодіжної творчості⁴.

¹ Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 43.

² Біляев Я. М. Узагальнення світового досвіду державної політики соціальної мобільності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 30–36.

³ Там само. С. 32.

⁴ Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Пріоритети молодіжної політики України в світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 84.

Серед європейських практик, які підлягають запозиченню, дослідники називають такі:

– інноваційний підхід у системі освіти Нідерландів, у рамках якого започатковано громадські школи. Їх особливість полягає у поєднанні функцій освітнього закладу та центру громадської діяльності – акцент у таких школах зроблено на охорону здоров'я, підтримку сім'ї, надання соціальних послуг особам з інвалідністю тощо;

– досвід Польщі в організації системи працевлаштування молоді, де збільшується кількість спеціалізованих органів, завданням яких є вирішення проблеми працевлаштування саме молодих людей; створено студентські бюро, що активно сприяють працевлаштуванню випускників, а також центри кар'єри, що надають інформацію про потреби ринку праці, розробляють індивідуальні плани кар'єрного росту, проводять профорієнтаційне навчання;

– систему надання особливих пільгових режимів оподаткування. Так, Польща надає податкові та інвестиційні пільги для підприємств, що працевлаштовують молодь. У Нідерландах на підприємства малого бізнесу покладено обов'язок не тільки створення робочих місць для молоді, а й забезпечення отримання нею базового професійного навчання¹.

Науковці Державного інституту сімейної та молодіжної політики у своїй публікації² досліджують євроінтеграційні аспекти молодіжної політики України. На думку авторів, залучення представників української молоді, дитячих та молодіжних громадських організацій, студентських, молодіжних об'єднань та інших неурядових установ та організацій до європейського молодіжного середовища має набути значного розповсюдження на всіх рівнях. У цьому контексті держава повинна всебічно сприяти налагодженню комунікації з європейськими молодіжними та студентськими об'єднаннями (ESU, AEGEE, AIESEC, EDYN тощо), а також впровадженню європейських практик молодіжного врядування.

¹ Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Пріоритети молодіжної політики України в світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 84.

² Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 7–12.

Навчальні матеріали

8.1. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики

Кожна країна світу має свій власний досвід реалізації молодіжної політики, проте міжнародний досвід може допомогти краще зрозуміти, які методи та ініціативи можуть бути ефективними для досягнення цілей молодіжної політики.

Економічно розвинені країни накопичили значний досвід у формуванні та реалізації молодіжної політики, у багатьох із них розроблені власні специфічні моделі.

Реалізація молодіжної політики в країнах світу здійснюється з використанням різних підходів. Проте всі країни єдині в розумінні важливості та необхідності роботи з молоддю. Координацію у вирішенні найбільш загальних молодіжних проблем здійснює Організація Об'єднаних Націй, органи якої приймають резолюції та програми стосовно молоді.

Сприяння розвитку співробітництва в молодіжній сфері здійснюється і Радою Європи, зокрема тут створено постійний Комітет міждержавного співробітництва у молодіжній сфері, який організовує Європейські конференції міністрів у справах молоді; для координації молодіжних програм створено спеціальний Молодіжний директорат.

Фінансовою підтримкою діяльності молоді з 1972 р. займається Європейський молодіжний фонд (ЄМФ). Фонд підтримує заходи молодіжних недержавних організацій, мереж та ініціатив, передовсім міжнародні молодіжні зустрічі, а також кампанії, виставки, публікації, аудіовізуальні матеріали, інтернет-сторінки та пілотні ініціативи. ЄМФ також надає гранти міжнародним молодіжним організаціям і мережам на розвиток та управління.

Загальною метою молодіжної політики в більшості економічно розвинених європейських країн є сприяння безконфліктній інтеграції молоді в суспільство.

Охарактеризуємо основні форми та методи реалізації молодіжної політики в різних країнах.

США. Модель державної молодіжної політики США передбачає державне регулювання процесу вирішення молодіжних проблем на мінімальному рівні. Ця модель визначає, що держава бере на себе обов'язки, причому обмежені, вживати заходів стосовно соціально незахищених і

«неблагополучних» категорій молоді, але й у цьому випадку регулює лише окремі аспекти соціального становища таких молодих людей.

Соціальною підтримкою молоді тут займаються благодійні приватні організації, в країні активно впроваджуються механізми залучення комерційного сектору до участі в реалізації програм та проектів молодіжної політики. Особливістю моделі молодіжної політики США є створення та розвиток органів самоврядування в школах, коледжах, університетах. У цих реально діючих органах самоуправління молодь отримує необхідні соціальні, комунікативні та управлінські навички, тут забезпечуються можливості впливу молоді на прийняття рішень, що стосуються її життя.

Німеччина. Модель державної молодіжної політики Німеччини передбачає за наявності потужної законодавчої бази помірне втручання держави в життя і справи молоді та надання державної допомоги тим молодим людям, кому вона вкрай необхідна, а також залучення широкого загалу молоді до вирішення власних проблем.

Молодіжна політика в Німеччині чітко структурована за рівнями загальнонаціональним, регіональним і місцевим. На загальнонаціональному рівні вона знаходиться під відповідальністю Федерального міністерства у справах сім'ї, пенсіонерів, жінок і молоді¹. Воно відповідає за підготовку та прийняття законів, які стосуються інтересів молоді, представляє їх інтереси в усіх соціально-політичних сферах, головним чином у сфері освіти, охорони здоров'я та трудових відносин. Міністерство бере участь у розвитку та здійсненні європейських молодіжних програм і доручає експертам вивчати ситуацію в молодіжній сфері в Німеччині, підтримує дослідницькі проекти².

На земельному (регіональному) рівні міністерства у справах молоді відповідних земель розробляють плани та програми молодіжної політики, орієнтуючись на федеральний план і на врахування потреб земель.

На комунальному (муніципальному) рівні здійснюється безпосередня реалізація всіх планів. Особливістю молодіжної політики Німеччини є використання принципу субсидіарності, коли основна відповідальність за її виконання, в тому числі фінансова, покладена на комунальний (муніципальний) рівень.

У Німеччині молодіжна політика фінансується на всіх рівнях влади. Як сфера міжсекторальної політики заходи для молоді підтримуються

¹ Youth Policy Governance in Germany. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/germany/1-youth-policy-governan>

² Гусева Н. Ю., Красильнікова О. В. Молодіжна політика в Німеччині – приклад для наслідування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 1. С. 102.

не лише молодіжними, а й іншими міністерствами, що відповідають за освіту, спорт, трудову та соціальну сферу. 68% витрат на реалізацію молодіжних програм здійснюють місцеві органи влади (комуни), близько 29% – федеральні землі, 3% – федеральний уряд.

У всіх великих містах Німеччини є інформаційно-консультативні молодіжні центри. Створено Федеральний фонд дітей та молоді, який є основним засобом фінансової підтримки національної та міжнародної молодіжної політики.

Молодіжна стратегія федерального уряду базується на концепції Незалежної молодіжної політики, яка ставить інтереси та потреби молоді в центр усіх міжсекторальних заходів, пов'язаних з молодіжною політикою. Вона називає три основні проблеми, з якими стикаються молоді люди: набуття життєвих навичок; пошук власного місця у світі; отримання можливості взяти на себе відповідальність.

У молодіжній стратегії Німеччини визначено дев'ять напрямів дій, що впливають на молодь:

- діалог поколінь;
- участь, відданість і демократія;
- міські та сільські простори, житло та культура;
- різноманітність та участь;
- освіта, праця і свобода;
- мобільність і цифрові проблеми;
- середовище;
- здоров'я;
- Європа і світ¹.

Швеція. Шведська модель державної молодіжної політики передбачає значне втручання держави у відносини суспільства та молоді. Вплив держави на вирішення молодіжних проблем найперше здійснюється через фінансування та створення мережі державних чи фінансованих державою спеціалізованих закладів, а також через фінансову підтримку молодіжних організацій. Основний механізм роботи з молоддю у Швеції ґрунтується на соціальній роботі в комунах.

Пріоритетами у шведській молодіжній політиці є:

- підвищення рівня психічного здоров'я молоді;
- надання доступу до змістовного дозвілля для всіх молодих людей;
- залучення всієї молоді до суспільних проблем;

¹ Youth Policy Governance in Germany. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/germany/1-youth-policy-governan>

– соціальне включення молоді та вихід на ринок праці¹.

Національна молодіжна політика у Швеції фінансується в рамках бюджету центрального уряду. Місцева молодіжна політика фінансується відповідними муніципалітетами (Швеція має 290 муніципалітетів з місцевими органами влади).

Муніципалітети мають значний ступінь автономії та фінансують значною мірою власну діяльність, завдяки незалежним повноваженням щодо оподаткування. Муніципалітети несуть відповідальність за такі питання молодіжної політики як навчання в школах, працевлаштування та навчання, охорона здоров'я, соціальний догляд та послуги, культура та дозвілля.

Питаннями реалізації молодіжної політики в країні займається Шведське агентство у справах молоді та громадянського суспільства (MUCF). Це – державна установа, завданнями якої є:

- сприяння координації зусиль уряду в молодіжній сфері;
- поширення знань та інформації про молодіжну політику;
- співпраця з органами влади, муніципалітетами, регіонами та організаціями громадянського суспільства;
- розподілення державних грантів.

Молодіжна робота у Швеції розглядається як частина молодіжної політики, де робота керується та фінансується на місцевому рівні як щодо інформаційно-просвітницької діяльності, так і діяльності молодіжних центрів та молодіжних клубів.

Саме поняття «молодіжна робота» у Швеції використовується рідко. Натомість у державних програмних документах центральне місце посідає концепція змістовної дозвіллевої діяльності (*meningsfull fritid*). Навчання роботі з молоддю, в основному, здійснюється шведськими народними середніми школами (*folkhögskolor*). Існує загальний навчальний план, якого дотримуються всі школи. Народні вищі школи пропонують дворічну навчальну програму (*fritidsledarutbildning*), за результатами проходження якої слухач отримує диплом з молодіжної роботи.

Франція. У Франції головним органом, який має загальну компетенцію щодо визначення національної стратегії, регулювання та контролю молодіжної політики, є Міністерство освіти та науки та в його складі Департамент (директорат) у справах молоді, неформальної освіти та добровільних організацій (DJEPVA). Міністерство має регіональні й

¹ Youth Policy Governance in Sweden. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/sweden/1-youth-policy-governance>

департаментські управління, відповідальні за реалізацію молодіжної політики на місцях.

Мережа Міністерства складається із 105 керованих державою місцевих служб та 30 національних громадських організацій, що відповідають за здійснення національної політики. Субсидії від Міністерства можуть отримувати лише акредитовані організації¹.

Право на акредитацію мають лише ті громадські об'єднання, які працюють у молодіжній сфері та галузі комунальної освіти не менше 3 років. При цьому вони у своїй діяльності повинні відповідати певним вимогам, таким як свобода совісті, принцип недискримінації, демократично відкриті процедури, прозорість управління і рівний доступ до управлінських посад для чоловіків і жінок.

Молодіжну політику у Франції спрямовано на²:

- надання молоді можливості досягнення успіхів у навчанні та працевлаштуванні;
- забезпечення доступу до неформальної освіти та навчання протягом усього життя якомога більшої кількості молодих людей;
- виховання незалежності та почуття відповідальності у молодих людей через відданість справі та волонтерську діяльність, а також через міжнародну мобільність;
- підтримку розвитку та динамізму добровільних організацій;
- сприяння мобільності молоді;
- сприяння здатності молоді діяти в суспільстві.

Особливістю роботи з молоддю у Франції є розвиток студентського самоврядування. Студенти вищих навчальних закладів Франції мають можливість бути представленими у різноманітних установах на всіх інституційних рівнях. На університетському рівні студенти обираються до Центральних Рад університету (Адміністративна Рада, Наукова рада, Рада з питань навчання та університетського життя), до студентських рад факультетів, а також до Ради об'єднаних факультетів за певним напрямом підготовки та Ради в гуртожитках. Студенти, які обрані до вищезазначених рад, обирають своїх представників до Національної Ради з вищої освіти. Паралельно проходять вибори на рівні кожного навчального округу до Адміністративної ради регіонального центру університетських та навчальних справ. Студентське самоврядування у Франції поширюється

¹ Французький досвід для реформування української молодіжної політики. URL: https://texty.org.ua/archive-blogs/74117/Francuzkyj_dosvid_dla_reformuvanna_ukrajinskoji_molodizhnoji_polityky-74117/

² Youth Policy Governance in France. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/france/1-youth-policy-governance>

також на міжнародний рівень, зокрема студенти беруть активну участь у Національному Європейському союзу студентів.

Важливою формою студентської самоорганізації є асоціації. Вони створюються на різних рівнях: на рівні університету навчально-професійні, культурні, спортивні та ін., на регіональному або національному рівнях.

У Франції функціонує близько 1400 асоціацій, об'єднаних у різноманітні федерації. Поряд із Федерацією студентських асоціацій у країні на загальнонаціональному рівні діє ще декілька студентських об'єднань і синдикатів, а саме:

Федерація загальних студентських організацій;

Організація сприяння та захисту студентів;

Національна спілка студентів Франції (профспілкорова студентська організація);

Національна міжуніверситетська спілка (молодіжна організація)¹.

Окремою формою студентського самоврядування у Франції є синдикати. Студентські синдикати організуються на університетських та регіональних рівнях, які об'єднуються у національні. На сьогодні у Франції існують такі студентські синдикати:

Федерація студентських синдикатів;

Синдикат солідарних, унітарних та демократичних студентів;

Федерація дітей республіки;

Національна конфедерація праці;

Конфедерація студентів.

Держава приділяє значну увагу різноманітним студентським об'єднанням, адже в них молодь набуває первинного управлінського, виборчого, лідерського досвіду, який вона може використати в майбутньому, зокрема при побудові власної політичної кар'єри.

Великобританія. Молодіжна політика у Великобританії – це сфера, яку очолює урядовий Департамент з питань цифрових технологій, культури, медіа та спорту.

Однак кожен окремий урядовий департамент зберігає відповідальність за політику, програми, дії та фінансування у своїх окремих сферах. Наприклад, відповідальність за працевлаштування молоді лежить на департаменті з питань праці та пенсійного забезпечення.

Молодіжну політику у Великобританії класифікують як громадівську модель. У цій країні створені і діють молодіжні служби, які планують

¹ Дараган Т. П., Власюк О. А. Роль європейського досвіду реалізації молодіжної політики у формуванні молоді політичної еліти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 121.

свою діяльність, виходячи із потреб молоді кожної конкретної громади. Ці потреби визначаються шляхом проведення індивідуальних бесід з молоддю, місцевих локальних досліджень. За підсумками цих бесід та досліджень формується матриця потреб молоді місцевої громади, на основі якої розробляються програми для молоді.

У своїй роботі молодіжні служби Великої Британії керуються такими базовими принципами роботи з молоддю як турбота про емоційний стан молодих людей; забезпечення участі молоді у прийнятті рішень; повага до цінностей та субкультури молодих людей.

У службах працюють фахівці, які мають кваліфікацію молодіжного працівника в громаді з отриманням освіти в університеті. Кожна молодіжна служба має банк даних про організації та установи, які працюють з молоддю в громаді, та послуги, що надаються в цих організаціях.

Національним органом з молодіжної роботи у Великобританії є Національне молодіжне агентство (NYA)¹. Агентство не отримує державного фінансування і працює як благодійна організація. Воно визнане провідним джерелом інформації та досвіду в Англії з питань молодіжної політики та молодіжної роботи. Тут навчають молодіжних працівників, розробляють професійні стандарти, проводять важливі дослідження молодіжної роботи та працюють з політиками, освітянами та роботодавцями у сферах, пов'язаних з молодіжною роботою.

Місцева влада несе відповідальність за забезпечення молодіжної роботи у своїх районах. Вона, зокрема, зобов'язана забезпечити доступ молоді до достатньої кількості освітніх приміщень, а також просторів для організації дозвілля.

У Великобританії також значний розвиток отримало студентське самоврядування. Студентські Ради тут виражають студентські думки щодо університету, відповідають за надання різноманітних послуг студентам, керують деякими комерційними установами, що знаходяться на території університету (магазини, нічні клуби, студентські газети), надають консультації щодо успішного навчання в університеті, керують спортивними клубами тощо. Голова студентської ради обирається членами студентської ради і отримує заробітну плату. Студентські ради вищих навчальних закладів отримують фінансову підтримку від університетів, державних установ, спонсорів, а також мають прибутки від комерційної діяльності.

¹ Youth Policy Governance in UK. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/united-kingdom-england/1-youth-policy-governance>.

Естонія. Молодіжна політика в Естонії регулюється Законом про молодіжну роботу, який вступив у дію у 1999 р. Концепція молодіжної роботи була прийнята в 2001 р.¹

Установою, відповідальною за молодіжну політику, є Міністерство освіти та науки, зокрема Департамент політики у справах молоді та талантів.

Основні цілі департаменту пов'язані з розробкою законодавства, плануванням ресурсів, забезпеченням згуртованості молоді, проведенням публічного діалогу з партнерами щодо реалізації молодіжної політики. З 1 серпня 2020 р. національним агентством, відповідальним за реалізацію освітньої та молодіжної політики, є Рада з питань освіти та молоді.

Ключову роль в організації молодіжної роботи відіграють органи місцевого самоврядування, відповідно до Закону про організацію місцевого самоврядування. Значна частина фінансування молодіжної роботи надходить також з бюджету і власних доходів місцевих муніципалітетів.

Джерела фінансування молодіжної політики в Естонії наступні:

державний бюджет;

муніципальні бюджети;

приватні ініціативи;

європейські фонди (наприклад, Європейський соціальний фонд);

інші іноземні фонди (наприклад, гранти Норвегії).

Загальнодержавні молодіжні організації в Естонії уряд фінансує двома способами:

через тендери (проекти, де до 15% коштів можна закладати на адміністративні видатки);

через стратегічне партнерство (запроваджене з 2019 р.).

Загалом, в Естонії діє 60 молодіжних організацій (у тому числі 15 – загальнодержавні), які охоплюють 5% естонської молоді².

Молодіжна робота в країні почала впроваджуватись в середині 1990-х років. Зараз в Естонії працевлаштовані близько семи тисяч молодіжних працівників. Це і педагоги-організатори в школах, і керівники гуртків у позашкільній освіті, і активісти в молодіжних організаціях, і співробітники молодіжних центрів. Молодіжний працівник в Естонії – це професія з власними стандартами, прописаними в національній рамці кваліфікацій.

В Естонії на 285 тис. молоді діє 280 молодіжних центрів, 70% цих центрів створені громадами, а 30% – громадськими організаціями. Майже

¹ Youth Policy Governance in Estonia. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/estonia/1-youth-policy-governance>

² Юзич Ю. Молодіжна політика Естонії як практичний досвід для України. URL: <https://youthcenters.net.ua/molodigna-politika-estonii-yak-praktichniy-dosvid-dlya-ukraini/>

2/3 молодіжних центрів входять до Національної асоціації молодіжних центрів.

Україна вже починає використовувати зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики, формуючи її основні елементи на рівні об'єднаних територіальних громад. Важливим на сьогодні є посилення ролі самоврядування в школах, коледжах та університетах. Цей напрям є актуальним для України, враховуючи значну роль самоврядування у виявленні потенційних лідерів, виробленні у них навичок управлінської роботи з колективом, формуванні майбутньої еліти нації.

8.2. Проекти та програми, що реалізуються Міністерством молоді та спорту України спільно з міжнародними організаціями

Міністерство молоді та спорту України бере активну участь у різноманітних програмах і проектах міжнародної співпраці у сфері молодіжної політики. Перш за все, ці проекти та програми дають можливість молодим людям розвивати свої здібності та здоров'я. Спорт та активний спосіб життя допомагають зміцнити фізичне здоров'я та змінити підхід до здорового способу життя. По-друге, ці проекти та програми сприяють розвитку молодіжного руху в Україні. Міжнародні організації, з якими співпрацює Міністерство молоді та спорту, забезпечують молодь можливостями для розвитку лідерських та комунікативних навичок, що сприяє їхньому самовизначенню та активній участі в суспільному житті країни. Такі програми як обміни молодіжними делегаціями та міжнародні тренінги допомагають молодим людям розширити свої знання та досвід, сприяють побудові контактів і розумінню різноманітності культур.

Спільні проекти та програми з агенціями ООН. Міністерство молоді та спорту України заручилося підтримкою агенцій ООН в Україні (Фонду народонаселення ООН (ФНООН), Програми розвитку ООН (ПРООН), Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в питанні реформування молодіжної політики, удосконалення законодавства у молодіжній сфері та впровадження окремих проектів та ініціатив у сфері молодіжної політики. Основні спільні проекти та програми з агенціями ООН наведені на рис. 8.1.

Проект ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні» реалізовувався у 2017–2022 рр. Програмою розвитку ООН в Україні за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії. В рамках проекту впроваджувалась навчальна

Рис. 8.1. Спільні проекти та програми Міністерства молоді та спорту України з агенціями ООН

програма «Молодіжний працівник». Загальна мета проекту – розвиток інституційної спроможності дійових осіб громадянського суспільства в регіоні у сферах демократії та прав людини для посилення впливу на процеси реформ у країні через кращу координацію, мережеву співпрацю задля посиленого внеску в розбудову демократичного врядування на основі прав людини.

Проект розвитку громадянського суспільства включав три компоненти:

- посилення організацій громадянського суспільства як захисників демократії та доброго врядування;
- підтримка дійових осіб у сфері прав людини задля просування та розвитку прав людини в Україні;
- підвищення рівня громадянської активності молоді та забезпечення участі молоді в процесі прийняття рішень на всіх рівнях.

До участі в цьому конкурсі грантів запрошувались організації, котрі:

- мають статус неприбуткової або благодійної організації та офіційно зареєстровані в Україні;

- мають досвід активної роботи не менше 5 років;

- мають підтверджену історію співпраці з міжнародними донорами, досвід впровадження відповідних проєктів і звітування.

За результатами оцінки організаційної спроможності фіналістів список організацій, які рекомендовані для фінансування, подавався Програмному менеджеру ПРООН і з цими організаціями ПРООН укладались грантові угоди.

Ініціатива «Пакт заради молоді–2025». У 2020 р. Міністерством молоді та спорту України підписано «Пакт заради молоді–2025». Мета цієї ініціативи – створення нових робочих місць для молоді, допомога молоді здійснити правильний вибір щодо майбутньої роботи, консолідація зусиль держави, громадськості й бізнесу для розв’язання проблем освіти й працевлаштування молодих людей.

Попередню ініціативу «Пакт заради молоді–2020» було визнано CSR Europe однією з кращих практик для молоді у Європі, а глобальна ініціатива ООН Decent Jobs for Youth назвала Пакт одним із кращих прикладів реалізації Цілі сталого розвитку № 8 у світі. Український «Пакт–2020» став найбільшою ініціативою державно-приватного партнерства, об’єднавши понад 140 роботодавців, які спільно створили більше 45000 робочих місць для молоді.

Цілі оновленого «Пакту заради молоді–2025» наведені на рис. 8.2.

Рис. 8.2. Цілі «Пакту заради молоді–2025»

Досягнення першої цілі передбачає:

- 1) надання пропозицій більш високоякісних програм стажування та робочих місць початкового рівня для молоді;
- 2) сприяння розробці системи економічних стимулів для роботодавців, що працевлаштовують молодь;
- 3) підтримку реалізації програм з розвитку практичних навичок для молоді з метою подальшого працевлаштування, у тому числі цифрових та підприємницьких навичок, фінансової грамотності тощо.

Для досягнення другої цілі підписанти «Пакту заради молоді–2025» зобов'язались до 2025 р.:

- 1) забезпечити ефективну комунікацію роботодавців та освітнього сектору, зокрема Міністерства освіти і науки України, закладів вищої, професійної та загальної середньої освіти;
- 2) сприяти обміну кращими практиками співробітництва бізнесу та навчальних закладів (дуальної освіти, онлайн-практики, навчання викладачів).

Досягнення третьої цілі передбачає:

- 1) створення Всеукраїнської платформи для менторської підтримки молоді (зокрема вразливих категорій) з питань побудови кар'єри від співробітників компаній-підписантів;
- 2) започаткування проведення щорічного Національного тижня молоді в компаніях для студентської молоді закладів вищої та професійно-технічної освіти.

Для функціонування Українського Пакту заради молоді та з метою виконання поставлених зобов'язань створено експертну раду за участі Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», Міністерства молоді та спорту України та Представництва ООН в Україні та компаній-підписантів.

Спільний проект з ЮНІСЕФ «Громада, дружба до дітей та молоді». Ініціатива «Громада, дружба до дітей та молоді» – це глобальний рух, який об'єднує місцеву владу, громадянське суспільство та бізнес у досягненні консенсусу в ключових напрямках розвитку добробуту всіх дітей та молоді. Глобально ініціатива впроваджується з 1996 р. На даний час її підтримали понад 3000 муніципалітетів у 38 країнах на п'яти континентах. В Україні ініціатива реалізується з 2018 р. Понад 170 муніципалітетів висловили бажання приєднатись до ініціативи. В Україні станом на 1 серпня 2021 р. в ініціативі брали участь 35 міст і громад (23 з них вже мають проміжний статус кандидата), у яких мешкають понад 9 млн осіб.

Рекомендації щодо реалізації в містах та громадах України Ініціативи «Громада, дружна до дітей та молоді» викладені в навчальному посібнику, підготовленому за сприяння Представництва ЮНІСЕФ в Україні¹.

Спільний проект з ФНООН щодо розрахунку індексу благополуччя молоді². Індекс благополуччя молоді – це простий інструмент для моніторингу і оцінки благополуччя молоді у конкретному місті. Для цього зарубіжними дослідниками розроблена методологія опитувань молоді на місцевому рівні.

Для визначення муніципального Індексу благополуччя молоді для України автори методології виходили з аналізу світового досвіду визначення найважливіших аспектів життя та благополуччя молоді, напрямів розвитку молоді, методик благополуччя молоді, а також власної оцінки наявних даних за різними аспектами на муніципальному рівні. У результаті цієї роботи, автори визначили 49 первинних індикаторів, які згруповані за 7 важливими блоками:

- освіта;
- здоров'я;
- економічні можливості;
- участь у політичному житті;
- участь у громадському житті;
- інформаційні та комунікаційні технології;
- безпека та захищеність.

Методологія розрахунку Індексу є однаковою для всіх міст, що дозволяє порівняти його показники між містами.

Індекс потрібний та важливий для:

місцевої влади (отримує дані для прийняття обґрунтованих управлінських рішень);

молоді як зручна можливість для залучення до діалогу із владою, надання зворотного зв'язку та участі в прийнятті рішень на рівні свого міста;

ЗМІ та громадських організацій у містах (дані Індексу дають оцінку успішності молодіжної політики міста);

місцевого бізнесу (платформа, на якій молоді люди проходять опитування по Індексу, має можливість розміщення промокодів від місцевих компаній. Ставши партнером Індексу благополуччя молоді, місцева компанія має можливість отримати потенційних покупців).

¹ Навчальний посібник для реалізації Ініціативи «Громада, дружна до дітей та молоді» на місцевому рівні в Україні. Київ, 2018. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2361/file/CCF_manual_ukr.pdf

² Офіційний сайт Фонду народонаселення ООН в Україні. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/YWBImainpage>

У 2017 р. UNFPA Україна запустив онлайн-платформу в трьох містах – Кременчуці, Львові, Миколаєві. Протягом 2020 р. ще 6 міст приєдналися до ініціативи та запустили оцінку благополуччя міської молоді (Маріуполь, Мелітополь, Херсон, Дніпро, Тернопіль та Луцьк).

Створення Національної волонтерської платформи у партнерстві з ЮНІСЕФ та Українською волонтерською службою. Для об'єднання волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів зі всієї України у березні 2021 р. Українською Волонтерською Службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту було запущено Волонтерську Платформу.

Після початку війни Платформа стала інструментом, який допомагає волонтерам швидко реагувати на запити тих, хто потребує допомоги. На сьогодні Волонтерська Платформа об'єднує понад 400 тис. користувачів, 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. Використання цього ресурсу дозволяє швидко налагодити зв'язок між волонтерами та отримувачами допомоги. За перші місяці війни кількість користувачів Платформи зросла втричі. За весь час Платформа збирила близько 50 тис. реєстрацій на волонтерські можливості¹.

За перші кілька днів повномасштабної війни команда Української Волонтерської Служби вдосконалила Платформу, щоб волонтери могли обирати ті категорії допомоги, які були першочергово необхідні. Допомога переселенцям, пошук ліків та продуктів, автоволонтерство та допомога в кіберпросторі – ось ті основні сфери, до яких молодь долучається і допомагає через них цивільному населенню.

Проект «Залучення молоді зі Сходу України до сприяння соціальній згуртованості, національній єдності та культурі діалогу». Метою проекту є створення сприятливих умов для сталого миру в Україні після політичного врегулювання конфлікту на Сході України через посилення залучення молоді, соціальної згуртованості, посилення зв'язку між громадянами та державними установами та владою, а також між різними групами та громадами по всій Україні.

Проект фінансується Фондом розбудови миру ООН та реалізовуватиметься протягом 18 місяців трьома агенціями ООН: Програмою розвитку ООН, Фондом ООН у галузі народонаселення, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини у партнерстві з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерством молоді та спорту

¹ Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>

України, Міністерством культури та інформаційної політики України. В реалізації проекту також братимуть участь Всеукраїнський молодіжний центр та молодіжні центри, громадські організації.

Співпраця з Радою Європи у сфері молодіжної політики. Україна має двосторонні відносини з Радою Європи у сфері молодіжної політики на міжвідомчому та громадському рівнях. Рада Європи (РЄ) – це найстаріша загальноєвропейська організація, яка була створена 5 травня 1949 р. з метою досягнення більшого єднання між її членами для збереження і втілення у життя спільних ідеалів та принципів, сприяння їх економічному та соціальному прогресу. Основною статутною умовою для приєднання країн до РЄ є визнання державою-кандидатом принципу верховенства права, її зобов'язання забезпечити права та основоположні свободи людини всім особам, які знаходяться під її юрисдикцією. Україна вступила до РЄ 9 листопада 1995 р.

Перша Рамкова програма співпраці у сфері молодіжної політики між Державною службою молоді та спорту України та Департаментом у справах молоді Ради Європи була створена на період 2012–2013 рр.

Друга Рамкова програма співробітництва у сфері молодіжної політики між Міністерством молоді та спорту України та Радою Європи охоплювала 2014–2015 рр., третя – 2016–2020 рр. На сьогодні реалізується Рамкова програма співробітництва між Міністерством молоді та спорту України і Радою Європи у сфері молодіжної політики на 2021–2025 рр., а також проект Ради Європи «Молодь за демократію в Україні: III Фаза».

Проект «Молодь за демократію в Україні: III Фаза» розпочато у межах Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 р. Він складається з трьох основних компонентів, які будуть впроваджуватися паралельно і мати наскрізні заходи¹:

- молодіжна політика, заснована на підходах участі;
- визнання молодіжної роботи у военний час;
- підтримка молодіжних центрів та молодіжних організацій як платформ громадянської активності та демократичної участі.

Строки реалізації проекту – 24 місяці (1 січня 2023 р.–31 грудня 2024 р.). Його очікувані результати:

- державні службовці та службовиці (принаймні 40% жінок) на місцевому, регіональному та національному рівнях коригують пріоритети та значення молодіжної політики та програм з урахуванням воєнних та післявоєнних реалій молодих людей, застосовуючи стандарти Ради Європи;

¹ Офіційний сайт Офісу Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>

– молодь бере участь у демократичних процесах на національному, регіональному та місцевому рівнях (зокрема через молодіжні ради), сприяючи соціальній згуртованості та включенню, громадянській участі та демократичному громадянству;

– молодіжні працівники та працівниці на місцевому, регіональному та національному рівнях забезпечують якісну та доступну молодіжну роботу, щоб задовольнити потреби молодих людей, які постраждали від війни, та полегшити їхній доступ до прав на основі стандартів та підходів Ради Європи;

– молодіжні працівники та адміністративний персонал молодіжних центрів в Україні надають послуги для молодих людей, особливо з уразливих груп, таких як ВПО, особи, які повернулися (репатріанти) та постраждали від війни, відповідно до стандартів і підходів Ради Європи та за підтримки молодіжних центрів, що мають Знак якості Ради Європи;

– провайдери молодіжної роботи (зокрема молодіжні організації) надають послуги для молодих людей, особливо з уразливих груп, таких як ВПО, особи, які повернулися (репатріанти) та постраждали від війни люди за допомогою експертної та технічної підтримки Ради Європи.

Важливою програмою міжнародної співпраці Європейського Союзу з іншими країнами світу у сфері освіти, молоді та спорту є *програма ЄС «Еразмус+»*. Її метою є підтримка освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства. Програма підтримує можливості навчальної та академічної мобільності в освіті та для молоді, проекти та партнерства і розвиток стратегій та співпраці.

Ключові пріоритети програми у сферах освіти, професійної підготовки, молоді та спорту на 2021–2027 рр.: якість в освіті та підготовці, інклюзія та гендерна рівність, зелені та цифрові трансформації, підготовка вчителів і наставників, вища освіта, геополітичний вимір.

Українські молодіжні організації беруть участь у молодіжних проектах програми «Еразмус+» у якості партнерів організацій з програмних країн.

Програма ЄС «Європейський корпус солідарності» дозволяє молодим людям віком від 17 до 30 років індивідуально або в групах на добровільних засадах працювати повний робочий день у ролі волонтера в іншій країні, зробивши свій внесок у щоденну роботу організацій, що працюють у сферах культури, соціального забезпечення, захисту навколишнього середовища. Участь у проектах ЄКС може тривати від 2 до 12 місяців.

Одним із напрямів підтримки Радою Європи української молоді є оголошення 12 жовтня 2022 р. Європейським молодіжним фондом (EYF) спеціального конкурсу на підтримку молодих людей з України. Ця ініціатива відповідає поточним потребам, висловленим українською владою та зацікавленими сторонами у сфері молоді.

Молодіжні організації в Україні або молодіжні організації, які працюють з молодими людьми з України в державах-членах Ради Європи, запрошуються подати заявки на цей спеціальний конкурс на отримання грантів на пілотну діяльність від Європейського молодіжного фонду. Заходи мають підтримувати та залучати молодь з України, яка постраждала від війни. Проекти можна подавати в будь-який час у період з 3 листопада 2022 р. до 31 жовтня 2023 р. або до вичерпання коштів. Європейський молодіжний фонд може надати грант на максимальну суму 15000 євро для покриття витрат на пілотну діяльність.

Такі спільні проекти є важливими, оскільки вони сприяють розвитку молодіжної політики та забезпеченню підтримки для молоді в Україні. За допомогою цих проектів і програм українська молодь має можливість отримувати якісну освіту, розвивати свої навички та отримувати доступ до культурних і спортивних подій. Це, в свою чергу, допомагає їм розвиватися як особистостям, формувати громадянську позицію та ставати активними учасниками суспільства.

Крім того, співпраця з міжнародними організаціями дозволяє українським молодіжним організаціям розширити свої можливості та отримати доступ до міжнародної практики та досвіду. Це допомагає розвивати молодіжні організації в Україні та підвищувати їх ефективність. Також важливо зазначити, що спільні проекти з міжнародними організаціями сприяють зміцненню міжнародних зв'язків і партнерств між Україною та іншими країнами.

8.3. Угоди про співробітництво у сфері молодіжної політики

Міжнародні угоди про співробітництво у сфері молодіжної політики є важливим інструментом, який дозволяє державам спільно працювати над вирішенням проблем і викликів, що стосуються молоді. Ці угоди мають велике значення як науково, так і практично.

З наукової точки зору, міжнародні угоди про співробітництво у сфері молодіжної політики дозволяють збирати та аналізувати дані про молодь

на міжнародному рівні. Це дає можливість отримувати більш об'єктивну картину того, які проблеми стосуються молоді в різних країнах, які причини цих проблем та як їх можна вирішувати. Наукові дослідження та аналіз даних, отриманих у рамках міжнародних угод, допомагають розробляти більш ефективні програми та стратегії молодіжної політики, що забезпечує їхню успішну реалізацію.

З практичної точки зору, міжнародні угоди про співробітництво у сфері молодіжної політики мають велике значення для розвитку молодіжної політики в країнах-учасниках. Ці угоди дозволяють обмінюватись досвідом та кращими практиками між різними країнами, що допомагає вдосконалювати політику та програми, спрямовані на розвиток молоді. Також міжнародні угоди забезпечують фінансову та технічну підтримку для реалізації проектів і програм у сфері молодіжної політики, що є важливим для їх успішної реалізації та досягнення поставлених цілей. Крім того, міжнародні угоди допомагають забезпечувати участь молоді у міжнародних процесах та розвивати міжкультурне співробітництво.

Міжнародне співробітництво у сфері молодіжної політики здійснюється відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері молодіжної політики, зокрема шляхом укладення відповідних міжнародних договорів України, підтримки програм міжнародних молодіжних обмінів, сприяння участі молодіжних та дитячих громадських об'єднань у міжнародних організаціях, програмах та заходах.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику, представляє інтереси України у сфері молодіжної політики у відносинах з іншими державами та міжнародними організаціями, що опікуються питаннями молоді, укладає у встановленому порядку міжнародні договори у сфері молодіжної політики.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з закладами освіти, культури, науковими установами, молодіжними центрами та іншими молодіжними установами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства України.

Урядом України укладаються угоди з різними країнами про співробітництво у сфері молодіжної політики.

У 2015 р. було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви¹. За цією угодою сторони домовились про заснування Ради обмінів молоддю України та Литви під почесним патронатом прем'єр-міністрів Сторін.

Метою Ради є підтримка співробітництва української та литовської молоді задля розбудови дружнього співробітництва між народами України та Литовської Республіки. Рада реалізує цю мету шляхом підтримки та фінансування:

- 1) обмінів молоддю між Україною та Литвою;
- 2) проектів, які готуються і здійснюються організаціями, що займаються українськими та литовськими молодіжними обмінами та іншими ініціативами;
- 3) заходів, зустрічей та інших ініціатив за участю української та литовської молоді;
- 4) інформаційних проектів, спрямованих на заохочення співпраці у сфері міжкультурного діалогу, пропагування толерантності, взаєморозуміння і кращої обізнаності української та литовської молоді;
- 5) проектів, спрямованих на обмін і поширення практичного досвіду позитивного співробітництва між організаціями, що реалізують молодіжну політику і працюють з молоддю;
- 6) публікацій, спрямованих на зближення народів України та Литовської Республіки.

Угодою визначено, що фінансування зазначених заходів здійснюється з таких джерел:

в Україні – за рахунок видатків Державного бюджету України, передбачених для Міністерства молоді та спорту України в рамках бюджетних коштів на відповідні цілі;

у Литовській Республіці – від загальних асигнувань у Державному бюджеті Литовської Республіки для Міністерства соціального забезпечення та праці;

в обох державах – з інших джерел, передбачених законодавством кожної Сторони.

Ця Угода укладається на невизначений строк. Дія цієї Угоди може бути припинена кожною із Сторін шляхом спрямування іншій Стороні дипломатичними каналами відповідного повідомлення з цього приводу.

¹ Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви: затверджена постановою КМУ від 09.12.2015 р. № 1016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1016-2015-p>

Ця Угода припиняє свою дію після закінчення дванадцяти місяців з дати зазначеного повідомлення про припинення дії.

У цьому ж році (2015) було підписано Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю¹, зміст якого аналогічний попередній угоді. Згідно із договором, сторони створюють Українсько-Польську Раду обміну молоддю під почесним патронатом прем'єр-міністрів Сторін.

Українсько-польські обміни молоддю та обміни молоддю України та Литви проводяться з метою підтримки співробітництва української, польської та литовської молоді задля розбудови дружніх взаємин між народами цих країн. Обміни молоддю здійснюються шляхом участі молоді у проєктах, які реалізуються: інститутами громадянського суспільства; навчальними закладами; комунальними установами та визначаються відповідно до результатів конкурсу, який проводиться щороку Українсько-Польською Радою обміну молоддю та Комітетом Ради обміну молоддю України та Литви через національну керуючу установу – Міністерство молоді та спорту України. Нещодавно Міністерством презентовано онлайнвий ресурс для молоді – сайт Українсько-Польських обмінів молоддю (<http://www.ua-pl.com.ua/>).

Міжнародні молодіжні обміни виконують важливу роль:

молодь набуває мовних компетенцій;

відбувається подолання особистих бар'єрів;

розширюються специфічні знання про іншу країну;

виникає відповідальність за спільне створення проєкту або його результати;

молоді люди отримують нові враження та досвід від міжнародного проєкту.

Вже під час війни (у 2022 р.) затверджено Угоду між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво у сфері молодіжної політики. Співпраця передбачена за такими напрямками:

створення умов для інтелектуального самовдосконалення та розвитку молоді;

залучення молоді до волонтерства;

вивчення та популяризація історичного минулого та культурного сьогодення українського, турецького та кримськотатарського народів;

розвиток молодіжних центрів і просторів;

¹ Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю: затверджений постановою КМУ від 09.12.2015 р. № 1017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2015-p>

популяризація здорового способу життя молоді;
розвиток міжкультурного діалогу.

Загалом слід відзначити, що можливість формування власної думки та простір довірливого діалогу, який утворюється під час міжнародних проєктів та молодіжних обмінів, можуть стати каталізатором поглиблення поінформованості, пов'язаної з процесом формування відповідального громадянина своєї країни. У довгостроковій перспективі ці процеси можуть перетворюватися на міжнародні відносини у макромасштабі – солідарність та взаєморозуміння стають глибшими, якщо декларують їх не тільки на політичному рівні, але коли їх також практикують окремі представники суспільств.

Для України важливо продовжувати практику укладання міжнародних угод з питань молодіжної політики з кількох причин. По-перше, міжнародні угоди стимулюють розвиток молодіжної політики в країні та допомагають вирішувати актуальні проблеми, що стосуються молоді. Укладання міжнародних угод дозволяє Україні брати участь у глобальних процесах, враховувати світові тенденції та набувати досвіду країн-партнерів. По-друге, міжнародні угоди є інструментом для залучення інвестицій в розвиток молодіжної політики. Іноземні організації можуть фінансувати проєкти та програми в Україні, що сприятиме розвитку молодіжного сектору та забезпечить реалізацію молодіжних ініціатив. По-третє, міжнародні угоди допомагають підвищувати стандарти молодіжної політики в Україні. Укладання міжнародних угод дозволяє Україні визначати свої цілі та пріоритети в розвитку молодіжної політики, а також забезпечує контроль за їхньою реалізацією. Це дозволяє підвищувати якість молодіжної політики в Україні та вдосконалювати законодавство в цій сфері.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте особливості молодіжної політики Великобританії.
2. Яка загальна мета спільних проектів та програм з агенціями ООН?
3. У чому полягає важливість розрахунку муніципального Індексу благополуччя молоді?
4. Охарактеризуйте напрями співпраці України та Литви у сфері молодіжної політики.
5. Хтось із Ваших друзів чи знайомих брав участь у програмі «Еразмус+»? Що Ви знаєте про цю програму, як Ви її оцінюєте?
6. В якому році було підписано Договір між КМУ та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю?
7. Яка роль міжнародних молодіжних органів?
8. У якому році була запущена Волонтерська Платформа?
9. Які цілі «Пакту заради молоді-2025»?
10. Моделі яких двох країн поєднані в ірландській моделі молодіжної політики?

Типові тестові завдання

<p><i>8.1. Мінімілізація втручання в життя молоді, сприяння розвитку самоврядування та самоуправління – це специфіка реалізації молодіжної політики:</i></p>
<p>☐ а) Німеччини;</p> <p>☐ б) США;</p> <p>☐ в) Франції;</p> <p>☐ г) правильна відповідь відсутня.</p>
<p><i>8.2. Програма «Erasmus+»:</i></p>
<p>☐ а) створює сприятливі умови для сталого миру в Україні;</p> <p>☐ б) дозволяє здійснити оцінку успішності молодіжної політики міста;</p> <p>☐ в) підтримує можливості навчальної та академічної мобільності;</p> <p>☐ г) забезпечує участь молоді в процесі прийняття рішень на всіх рівнях.</p>
<p><i>8.3. Фінансовою підтримкою діяльності молоді в Європі займається:</i></p>
<p>☐ а) CSR Europe;</p> <p>☐ б) Фонд розбудови миру ООН;</p> <p>☐ в) ЮНІСЕФ;</p> <p>☐ г) Європейський молодіжний фонд.</p>
<p><i>8.4. У Німеччині в структурі джерел фінансування молодіжних програм переважають кошти федерального уряду</i></p>
<p>☐ а) правильно;</p> <p>☐ б) неправильно.</p>
<p><i>8.5. Значне фінансування сфери молодіжної політики з боку держави, розгалуженість органів управління в питаннях розвитку молоді – це специфіка реалізації молодіжної політики:</i></p>
<p>☐ а) Німеччини;</p> <p>☐ б) США;</p> <p>☐ в) Швеції;</p> <p>☐ г) Франції.</p>
<p><i>8.6. Метою Ініціативи «Пакт заради молоді–2025» є</i></p>
<p>☐ а) залучення молоді до волонтерства;</p> <p>☐ б) створення нових робочих місць для молоді;</p> <p>☐ в) здійснення оцінки успішності молодіжної політики країни;</p> <p>☐ г) популяризація здорового способу життя молоді.</p>

8.7. Студентське самоврядування отримало значний розвиток у таких країнах (може бути декілька відповідей):

- а) Великобританії;
- б) Туреччині;
- в) Україні;
- г) Франції.

8.8. Надання допомоги молодим людям кожної окремої громади, що стає можливим завдяки постійним дослідженням, опитуванням, індивідуальним бесідам з молодими людьми, – це специфіка реалізації молодіжної політики:

- а) Великобританії;
- б) США;
- в) Швеції;
- г) Франції.

8.9. Неоконсервативна модель молодіжної політики передбачає, що держава бере на себе відповідальність за вирішення майже усіх проблем молоді:

- а) правильно;
- б) неправильно.

8.10. В якому році було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю між країнами:

- а) у 2022 р.;
- б) у 1995 р.;
- в) у 2015 р.;
- г) правильна відповідь відсутня.

8.11. Що є метою міжнародних угод з питань молодіжної політики?

- а) захист прав молоді;
- б) сприяння розвитку молодіжного сектору;
- в) обмін досвідом інших країн у молодіжній сфері;
- г) усі відповіді вірні;
- г) правильна відповідь відсутня.

8.12. Яка міжнародна програма спрямована на забезпечення доступу молоді до вищої освіти?

- а) Erasmus+;
- б) Horizon 2023;
- в) Creative Europe;
- г) усі відповіді вірні;
- г) правильна відповідь відсутня.

8.13. Який внесок роблять міжнародні угоди з питань молодіжної політики у розвиток України?

- а) збільшення кількості молодіжних організацій в Україні;
- б) розвиток та впровадження новітніх технологій у сферу молодіжної політики;
- в) захист прав молоді відповідно до міжнародних стандартів;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

8.14. Яка міжнародна організація співпрацює з Україною в рамках реалізації молодіжних проєктів?

- а) Організація Об'єднаних Націй;
- б) Європейський Союз;
- в) Організація з безпеки та співробітництва в Європі;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

8.15. Які переваги має Україна від укладання міжнародних угод з питань молодіжної політики?

- а) додаткові ресурси для реалізації проєктів;
- б) збільшення іміджу України в світі;
- в) розширення можливостей для участі у міжнародних програмах та обмінах;
- г) усі відповіді вірні;
- ґ) правильна відповідь відсутня.

Рекомендована література та інформаційні джерела

1. Біляев Я. М. Узагальнення світового досвіду державної політики соціальної мобільності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 30–36.

2. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 7–12.

3. Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії.* 2019. № 19. С. 41–46.

4. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Пріоритети молодіжної політики України в світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми політики.* 2019. Вип. 64. С. 78–92.

5. Круглашов А., Сабадаш Н. Публічне управління у сфері молодіжної політики в умовах децентралізації та євроінтеграції України. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування.* 2019. № 3–4. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/1492/>

6. Навчальний посібник для реалізації Ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» на місцевому рівні в Україні. Київ, 2018. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2361/file/CCF_manual_ukr.pdf

7. Офіційний вебпортал Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>

8. Офіційний сайт Офісу Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>

9. Офіційний сайт Фонду народонаселення ООН в Україні. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/YWBImainpage>

10. Подобед Н. В. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та можливості його застосування в Україні. *Економіка та держава.* 2011. № 9. С. 125–127.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 119–130.
2. Біль М. М., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. Оцінювання впливу міграційної мобільності молоді на людський потенціал Карпатського регіону: електронне наукове видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2021. 67 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20210035.pdf>
3. Біляев Я. М. Узагальнення світового досвіду державної політики соціальної мобільності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 30–36.
4. Благодійність і волонтерство–2016: результати соціологічного дослідження. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>
5. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57.
6. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 2(18). С. 130–136.
7. Борисова Ю. Особливості становлення молодіжної роботи в Італії. *Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III Міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р., м. Дніпро)*. С. 19. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2018_12_14_material_konference.pdf
8. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук. Дніпропетровськ, 2007. 36 с.
9. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 429 с.
10. Буяк Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. Вип. 36. С. 198–209.

11. Вакалюк І. Політика молоді в Україні: від стратегії до реалій. Київ: Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2019. С. 17.

12. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_1_37

13. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.

14. Волонтерство під час війни. Опитування U-Report, проведене 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/>.

15. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>

16. Гаврилук С. І. Сучасний стан та перспективи розвитку волонтерського руху в Україні. *Молодь і ринок*. 2016. № 4 (28). С. 53.

17. Гайдаєнко І. Державна молодіжна політика в Україні (друга половина 90-х років ХХ ст.). *Гуманітарний вісник*. 2014. Вип. 34. С. 241–250.

18. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54–62.

19. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наукова думка, 1993. 325 с.

20. Головенько В. А., Зінченко А. Г. Громадські структури сучасного молодіжного руху України: стан та основні тенденції. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/04/78-88_no-2_vol-13_2006_UKR.pdf

21. Головенько В. А., Корнієвський О. А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. Київ: Наук. думка, 1994. 111 с.

22. Головенько В. А., Пашков М. Ю. Збірник матеріалів про молодіжні об'єднання України. Київ: Укр. НДІ проблем молоді, 1991. 143 с.

23. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 71–80.

24. Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління. *Збірник*

наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. Вип. 2. С. 160–178.

25. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Правові основи адміністративно-правового регулювання діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні. *Юридична Україна*. 2022. № 1(229). С. 6–15.

26. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

27. Гринчишин С. С. Молодіжні цільові програми як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 140–144.

28. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 2(38). С. 73–78.

29. Гусева Н. Ю., Красільнікова О. В. Молодіжна політика в Німеччині – приклад для наслідування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 1. С. 102–104.

30. Гуцалова М. Молодь як об'єкт державної молодіжної політики. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/handle/123456789/26850>

31. Даниленко М. І. Волонтерство як засіб соціалізації молоді. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 136. Т. 2. С. 21.

32. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 502–510.

33. Дараган Т. П., Власюк О. А. Роль європейського досвіду реалізації молодіжної політики у формуванні молоді політичної еліти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 119–127.

34. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.1992 р. № 2859-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>

35. Дельоз Ж., Гваттари Ф. Тисяча плато. Капіталізм і шизофренія. У-Факторія, 2010. С. 495.

36. Державна допомога у розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості: реалії та оцінка. Звіт за результатами експертного онлайн-

опитування представників Державної служби зайнятості України. 2020 р. URL: <https://dismp.gov.ua>

37. Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013–2023 рр.: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 р. № 967 (в ред. постанови КМУ від 23.12.2020 р. № 1360). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-%D0%BF#Text>

38. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр., затверджена постановою КМУ від 28.01.2009 № 41. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>

39. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 рр.: затверджена постановою КМУ від 18.02.2016 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-p>.

40. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 рр.: затверджена постановою КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-p>

41. Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лаціба [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство «Україна», 2010. 224 с. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf

42. Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю, затверджений постановою КМУ від 09.12.2015 р. № 1017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2015-p>

43. Дослідження «Молодіжне волонтерство в Україні», липень 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/na-zsu-donatit-kozhen-tretij-molodij-ukrajinet-doslidzhennja.html>

44. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 7–12.

45. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 54–59.

46. Жерельнікова З. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny/>
47. Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 41–46.
48. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді): посібник / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрочко: 2-ге вид., змін. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.
49. Звіт за результатами експертного онлайн-опитування представників Державної служби зайнятості України: «Державна допомога у розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості: реалії та оцінка». URL: <https://dismp.gov.ua>
50. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Добра практика в молодіжних центрах. URL: <https://rm.coe.int/youthcentre-ukr-good-practices/1680a1646f>
51. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. 86 с.
52. Каталог кращих практик молодіжної роботи–2020. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>
53. Коваленко Є. М. Соціально-педагогічні аспекти молодіжного волонтерства в Україні. Житомир: Волинь, 2014. С. 33.
54. Коваль Г. В. Основні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 115–118.
55. Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с.
56. Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24 (I том). С. 171–181.
57. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (у ред. від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

58. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Пріоритети молодіжної політики України в світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 78–92.

59. Корпач Н., Сидорук І. Основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2(3). С. 30–34.

60. Круглашов А., Сабадаш Н. Публічне управління у сфері молодіжної політики в умовах децентралізації та євроінтеграції України. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2019. № 3–4. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/1492/>

61. Кулініч О. В. Механізми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України, 2009. 20 с.

62. Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 252–261.

63. Лисовский В. Т. Динамика социальных изменений. *Социс*. 1998. № 5. С. 63–71.

64. Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 191–195.

65. Луценко С. М. Особливості реалізації молодіжної політики в Україні та за кордоном: управлінський аспект. URL: http://ir.soippo.edu.ua/bitstream/123456789/116/1/Lutsenko_Molodizna%20Politika_Upravlinskiy_Aспект.pdf

66. Мартинюк О. В. Молодіжне волонтерство як інструмент соціальної адаптації молоді. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 150. Т. 1. С. 24.

67. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>

68. Мелджукас Й. Система відкритої роботи з молоддю: виклики часу. URL: https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Dosvid_Liitvii.pdf

69. Методичні рекомендації щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення, які постраждали від військової агресії РФ проти України. URL: https://sss-ua.org/Library/book/metodicni_rekomendacii.pdf

70. Метьюлкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків: Харківський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України, 2008. 203 с.

71. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН: пакт. Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

72. Міжнародні програми «Global Volunteers». URL: <https://global-volunteers.org>

73. Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи. 2013. 192 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhнародna_dijalnist/Rada_EU/kn.pdf

74. Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с.

75. Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.

76. Молодіжне волонтерство в Україні. URL: <https://mriemotadiemo-razom.org/research>

77. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи. Київ: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2006. 169 с.

78. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 248 с.

79. Молодь України-2021. Результати репрезентативного соціологічного дослідження, проведеного ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>

80. Мунтян В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення молодіжної політики». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 572–576.

81. Навчальний посібник для реалізації Ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» на місцевому рівні в Україні. Київ, 2018. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2361/file/CCF_manual_ukr.pdf

82. Навчальний посібник для тренерів у сфері підготовки молодіжних працівників / О. Мурашкевич, І. Суцценко, К. Савчук, О. Юрик; Міністерство молоді та спорту України, Преставництво ООН в Україні, Державний інститут сімейної та молодіжної політики. Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2014. 213 с.

83. Національна молодіжна стратегія до 2030 року, затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

84. Національний Знак якості та критерії якості для молодіжних центрів, затверджені наказом Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 р. № 3284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17>

85. Орлов В. В. Основні напрямки діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2008. № 3. С. 75–77.

86. Орлов В. В. Формування державної молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя: КПУ, 2009. 20 с.

87. Офіційний вебпортал Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>

88. Офіційний сайт Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». URL: <https://volunteer.kiev.ua/aboutus>

89. Офіційний сайт Всеукраїнського молодіжного центру. URL: <https://auyc.org.ua/who-we-are/>

90. Офіційний сайт ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org>

91. Офіційний сайт громадської спілки «Національна молодіжна рада України». URL: <https://nycukraine.org/>

92. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

93. Офіційний сайт ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». URL: <https://dismp.gov.ua>

94. Офіційний сайт ДУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло). URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond>

95. Офіційний сайт Офісу Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>

96. Офіційний сайт Фонду народонаселення ООН в Україні. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/YWBImainpage>

97. Панасюк В. М. Конституційно-правові засади реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. Одеса, 2017. 209 с.

98. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті, 2015 рік. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168071b58f>

99. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ: Укр. ін-т соц. досліджень; Укр. центр політ. менеджменту, 2001. 242 с.

100. Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. 277 с.

101. Пеша І. В. Державний Інститут сімейної та молодіжної політики: реалії та перспективи наукової діяльності. *Наука та молодіжна політика: матер. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 26 квітня 2021 р.)*. Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2021. С. 5–8.

102. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 156–160.

103. Пеша І. Участь молоді у прийнятті рішень. Молодіжна політика та молодіжна робота: матер. III Міжрегіон. наук.-практ. конф. (14 грудня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 9–15.

104. Питання стипендіального забезпечення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 р. № 882 (у ред. від 21.05.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text>

105. Плоский К. Аналіз соціальних орієнтацій сучасної української молоді як орієнтир для формування цілей молодіжної політики щодо залучення її до державотворчих процесів. URL: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/464951e953e6c/>

106. Подобед Н. В. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та можливості його застосування в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 125–127.

107. Портфоліо молодіжної роботи Ради Європи. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/331/pmr.pdf>

108. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів державної політики з питань молоді та державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій, затверджений постановою КМУ від 22.02.2012 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2012-п>

109. Порядок здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви, затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 16.11.2016 р. № 4297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-16>

110. Порядок здійснення Українсько-Польських обмінів молоддю та проведення заходів відповідно до Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю: затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 04.07.2016 р. № 2643. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-16>

111. Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою КМУ від 29.08.2018 р. № 673 (в ред. від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#Text>

112. Порядок проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затверджений постановою КМУ від 12.10.2011 р. № 1049 (у ред. від 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-п>

113. Порядок реалізації програм, проєктів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання, затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 03.03.2016 р. № 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-16>

114. Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник», затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18>

115. Порядок формування календарних планів заходів щодо реалізації державної політики з питань молоді та національно-патріотичного виховання, затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 05.04.2019 р. № 1740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-19>

116. Посібник для тренерів «Соціальна згуртованість через участь молоді». Київ, 2021. 128 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>

117. Постмайданна благодійність і волонтерство–2015: результати соцдослідження. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennja-html>

118. Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового скаутського руху: Закон України від 17.12.2019 р. № 385-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20>

119. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

120. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: постановова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-п>

121. Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні: Указ Президента України від 28.03.2008 р. № 279/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279/2008>

122. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14> (втратив чинність).

123. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

124. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (втратив чинність).

125. Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2017. Вип. 38. С. 61–67.

126. Резолюція 2037 (XX) Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами». URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_289.

127. Резолюція CM/Res(2020)2 «Про стратегію молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р.» (прийнята Комітетом міністрів 22 січня 2020 р. на 1365-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://rm.coe.int/native/0900001680a33177>

128. Резолюція Ради Безпеки ООН 2250 «Молодь, мир, безпека», 2015 р. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc12149.doc.htm>

129. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с.

130. Сайт Програми «Проектор–Студентські волонтери». URL: <https://www.projektor.org.pl>

131. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 18 с.

132. Сірий Є. В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні: монографія. Київ: ЦОП «Глобус», ФОП Кравченко Я. О., 2021. 68 с.

133. Сірий Є. В. Сучасне становище молодіжного підприємництва: статистичний та соціологічний вимір. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 1(39). С. 63–78.

134. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
135. Смокова Г. І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр.: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2019. 200 с.
136. Станіславчук Н. О. Державна підтримка соціально-економічного становища молоді як однієї з категорій економічно активного населення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 121–125.
137. Становище молоді в Україні у 2019 році. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ, 2019. 79 с. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%202019%20%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf>
138. Становище молоді України–2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiologichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>
139. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Одеса: Одеський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України, 2007. 23 с.
140. Стратегія ООН щодо молоді на період до 2030 року (Youth2030: The United Nations Strategy on Youth). URL: https://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2018/09/18-00080_UN-Youth-Strategy_Web.pdf
141. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р.: затверджена Указом Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>
142. Стукан Т. М. Молодіжна політика: суть, основні принципи та стан реалізації в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Вип. 4. С. 125–131.
143. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Основи, 2002. 750 с.
144. Типове положення про експертну раду при молодіжному центрі: затверджене постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-п>

145. Типове положення про молодіжний центр, затверджене постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-п>

146. Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви, затверджена постановою КМУ від 09.12. 2015 р. № 1016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1016-2015-п>

147. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

148. Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

149. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 р.). Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

150. Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державна служба молоді та спорту України. Київ, 2012. 222 с.

151. Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації / авт. кол.: Т. Андріюченко, О. Вакуленко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. кол. О. Вакуленко). Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

152. Французький досвід для реформування української молодіжної політики. URL: https://texty.org.ua/archive-blogs/74117/Francuzkyj_dosvid_dla_reformuvanna_ukrajinskoji_molodizhnoji_polityky-74117/

153. Хохрякова І. В. Державне управління зайнятістю молоді в контексті формування нових державно-суспільних відносин в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. Дніпропетровськ, 2010. 23 с.

154. Цибін С. Г. Молодіжна політика як предмет наукового осягнення. *Нова парадигма*. 2009. № 91. С. 147–155.
155. Шевцова Ю. М. Суспільні механізми залучення молоді до управлінської діяльності в органах державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Київ: Нац. академія держ. упр. при Президентові України, 2011. 20 с.
156. Шелемба М. Особливості реалізації молодіжної політики в Німеччині та Швеції. *Міжнародний науковий вісник*. 2020. Вип. 1(21). С. 85–91.
157. Юзич Ю. Молодіжна політика Естонії як практичний досвід для України. URL: <https://youthcenters.net.ua/molodigna-politika-estonii-yak-praktichniy-dosvid-dlya-ukraini/>
158. Якубович Г. М. Молодіжне волонтерство в Україні: соціально-педагогічні аспекти. Київ: Ліра-К, 2011. С. 38.
159. Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації. Статті. Виступи. Інтерв'ю: монографія. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України; УІСД ім. Олександра Яременка, 2006. 480 с.
160. Balabanova N. Volunteering as a mechanism for realizing human rights. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Human Rights: Theory and Practice»*, 2020. P. 17–19.
161. Dave D. Volunteering and democracy: A critical perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 2000. 29 (1). P. 27.
162. Gorinov P., Drapushko R. The main subjects of the implementation of the Youth Policy of Ukraine and the regulatory and legal regulation of their interaction. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. No 6 (55). P. 151–157.
163. Khromenko I. Socialization of youth through volunteering. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University, Series 22: Social Communications*. 2019. 5 (89), P. 60–67.
164. Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteurope.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>
165. Popova M. Volunteering and social activism in youth organizations: Regional and national dimensions. Routledge. 2019. P. 62.

166. Putnam R. D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and Schuster. 2000. P. 19.

167. United Nations General Assembly (UNGA) (2002). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Resolution adopted by the General Assembly at the fifty-sixth session – Agenda item 108. URL: <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>

168. Youth Policy Governance in Estonia. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/estonia/1-youth-policy-governance>

169. Youth Policy Governance in France. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/france/1-youth-policy-governance>

170. Youth Policy Governance in Germany. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/germany/1-youth-policy-governance>

171. Youth Policy Governance in Sweden. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/sweden/1-youth-policy-governance>

172. Youth Policy Governance in UK. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/united-kingdom-england/1-youth-policy-governance>

ДОДАТКИ

Додаток А

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ З ПИТАНЬ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню має молодь, яка:

закінчила або припинила навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти;

звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (протягом шести місяців після закінчення або припинення навчання чи служби);

вперше приймається на роботу.

Для цього підприємствам, установам та організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5% середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік.

Крім того, відповідно до ст. 24 Закону України «Про зайнятість населення», одним із заходів сприяння зайнятості населення є сприяння забезпеченню молоді першим робочим місцем та запровадження стимулів для стажування на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, фізичних осіб, які застосовують найману працю, молоді, яка навчається.

Статтею 22 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» визначено особливі гарантії молоді у сфері зайнятості та підприємництва.

Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше 2 років після закінчення або припинення навчання в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислюється з урахуванням часу роботи молоді особи до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу.

¹ За матеріалами методичних рекомендацій щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення, які постраждали від військової агресії РФ проти України. URL: https://sss-ua.org/Library/book/metodichni_rekomendacii.pdf

Держава гарантує надання роботи за фахом на період не менше 3 років молодим спеціалістам – випускникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти державної та комунальної форм власності, потреба в яких була визначена державним замовленням.

Роботодавцеві, який працевлаштовує вказану категорію громадян зі статусом безробітного за направленням відповідного центру зайнятості строком не менше ніж на 2 роки, щомісяця протягом 1 року з дня працевлаштування компенсуються фактичні витрати – в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений, за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

У разі відмови у прийомі на роботу молодих громадян, у межах встановленої квоти з підприємств, установ та організацій стягується штраф у розмірі 850 грн за кожну таку відмову. ВПО мають право на працевлаштування без звільнення з попереднього місця роботи.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує переселенцям з тимчасово окупованої території право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання безпосередньо у робочих органах Фонду соціального страхування України за фактичним місцем проживання, перебування.

За кожну працевлаштовану ВПО роботодавці мають право отримати грошову виплату в розмірі 6500 грн.

ВПО, яка бажає змінити професію, набути нових знань і навичок, за відсутності підходящої роботи має можливість одноразово отримати ваучер на професійне навчання за умови, якщо вона:

- не зареєстрована в центрі зайнятості як безробітна;

- не досягла встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку;

- не отримувала ваучер раніше;

- не проходила протягом останніх трьох років перепідготовку за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

- має професійну (професійно-технічну), фахову передвищу або вищу освіту.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

Н А К А З

24.11.2009

№ 1061/4128

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
18 грудня 2009 р. за № 1228/17244

Про проведення щорічного Всеукраїнського
фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я»¹

Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2006 № 1757 (1757-2006-п) (із змінами), та Положення про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2006 № 1573 (1573-2006-п) (із змінами), з метою утвердження та пропаганди здорового способу життя, запобігання негативним проявам серед дітей і молоді, виявлення та підтримки талановитих підлітків

Н А К А З У Є М О:

1. Затвердити Положення про проведення щорічного Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я», що додається.

2. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Міністерству у справах молоді, сім'ї та гендерної

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1228-09#Text>

політики Автономної Республіки Крим, структурним підрозділам у справах сім'ї, молоді та спорту обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій:

2.1. Забезпечити організацію і проведення щорічних місцевих (обласних, міських, районних), республіканського (в Автономній Республіці Крим) фестивалів-конкурсів «Молодь обирає здоров'я».

2.2. Довести до відома керівників відповідних структурних підрозділів органів виконавчої влади, вищих навчальних закладів, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладів, інших установ, підприємств, організацій Положення, затверджене пунктом 1 цього наказу та забезпечити організацію його виконання.

2.3. Забезпечити участь команд – переможниць регіональних етапів фестивалю у фіналі щорічного Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я».

3. Українському державному центру позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України (Ткачук В. В.), Департаменту сприяння соціальному становленню та розвитку молоді Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (Захаренко К. В.) вжити заходів щодо належного рівня організації та проведення щорічного Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я».

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступників Міністра освіти і науки України, Міністра у справах сім'ї, молоді та спорту відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

5. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр освіти і науки України І. О. Вакарчук

Міністр України у справах сім'ї, молоді та спорту Ю. О. Павленко

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти
і науки України,
Міністерства України
у справах сім'ї, молоді
та спорту
24.11.2009 № 1061/4128

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
18 грудня 2009 р.
за № 1228/17244

ПОЛОЖЕННЯ
про проведення щорічного Всеукраїнського
фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я»

I. Загальні положення

1.1. Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Молодь обирає здоров'я» (далі – фестиваль) проводиться щорічно з метою популяризації та пропаганди серед молоді здорового способу життя, запобігання негативним проявам у молодіжному середовищі, виявлення та підтримки талановитої молоді.

1.2. Завдання фестивалю:

активізація молодіжного руху за здоровий спосіб життя;
набуття та засвоєння дітьми і молоддю нових знань про здоровий спосіб життя;

підвищення рівня інформованості молоді з питань профілактики тютюнокуріння, алкоголізму, наркоманії, захворювань на ВІЛ/СНІД, інфекцій, що передаються статевим шляхом, тощо;

популяризація технологій навчання щодо формування здорового способу життя;

виявлення, обмін і розповсюдження кращого досвіду із запобігання негативним проявам серед дітей і молоді засобами мистецтва, використовуючи їх вокальні, хореографічні, художньо-спортивні здібності;

упровадження нових форм організації змістовного дозвілля дітей і молоді.

1.3. Фестиваль проводиться Міністерством освіти і науки України, Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту за участю Українського державного центру позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України та інших центральних органів виконавчої влади, громадських організацій (за їх згодою).

1.4. Повноваження організаторів

1.4.1. Міністерство освіти і науки України:

забезпечує організаційну підтримку підготовки та проведення фестивалю;

формує та затверджує склад журі фестивалю;

сприяє забезпеченню участі у фестивалі команд загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладів;

залучає до участі в підготовці та проведенні фестивалю Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

1.4.2. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту:

забезпечує організаційну підтримку підготовки та проведення фестивалю;

погоджує склад журі фестивалю;

сприяє залученню до участі у фестивалі молодіжних та дитячих громадських організацій;

залучає до участі в підготовці та проведенні фестивалю Міністерство у справах молоді, сім'ї та гендерної політики Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи у справах сім'ї, молоді та спорту обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

1.4.3. Український державний центр позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України:

забезпечує організаційну підтримку підготовки та проведення фінального етапу фестивалю;

здійснює безпосереднє керівництво підготовкою та проведенням фінального етапу фестивалю;

визначає кількість конкурсних завдань та умови проведення конкурсу-вікторини у рамках фінального етапу фестивалю;

розробляє сценарій проведення фінального етапу фестивалю;

організовує репетиції та виступи команд – учасників фінального етапу фестивалю;

забезпечує роботу журі фестивалю;

проводить семінари та тренінги для організаторів та учасників фестивалю;

забезпечує висвітлення проходження фестивалю в засобах масової інформації України.

1.5. Загальне керівництво підготовкою та проведенням фестивалю здійснює організаційний комітет, склад якого формується за поданням організаторів фестивалю.

1.5.1. Організаційний комітет:

визначає дату та місце проведення фінального етапу фестивалю;

погоджує склад журі фестивалю;

здійснює нагородження дипломами переможців і кращих учасників фестивалю.

1.5.2. Засідання організаційного комітету відбуваються не менше одного разу на півроку.

1.5.3. Організаційний комітет приймає рішення за принципом більшості голосів. У разі рівного розподілу голосів перевага надається голосу представника Міністерства освіти і науки України.

1.5.4. Забезпечення діяльності організаційного комітету здійснює Український державний центр позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

II. Учасники, порядок, умови та строки проведення фестивалю

2.1. Учасниками фестивалю можуть бути учні загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладів і студенти вищих навчальних закладів, а також члени молодіжних і дитячих громадських організацій.

2.2. Фестиваль проводиться щорічно та поетапно:

1-й етап – у районах, містах (крім вищих навчальних закладів) – січень-березень поточного року;

2-й етап (регіональний) – в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі – квітень-червень поточного року;

3-й етап – фінальний етап фестивалю – вересень поточного року.

2.3. До участі у фінальному етапі фестивалю допускається команда – переможець 2-го етапу фестивалю у складі 9 осіб (7 учасників і 2 керівники).

2.4. Для участі у фінальному етапі фестивалю щорічно до 25 червня надаються до Українського державного центру позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України такі документи:

заявка на участь у фінальному етапі фестивалю, в якій зазначаються назва регіону (області), назва команди, список учасників команди, дата

їх народження, прізвища, імена, по батькові керівників команди, місця їх роботи та номери телефонів;

звіт про проведення регіональних етапів фестивалю.

2.5. Порядок, умови і строки проведення 1-го і 2-го етапів фестивалю визначаються Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, Міністерством у справах молоді, сім'ї та гендерної політики Автономної Республіки Крим та управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, структурними підрозділами у справах сім'ї, молоді та спорту обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до цього Положення.

2.6. Програмою фінального етапу фестивалю передбачаються:

урочисте відкриття фестивалю за участю організаторів;

тренінг щодо формування здорового способу життя дітей і молоді;

конкурс літературно-музично-спортивних міні-композицій;

конкурс плакатів;

конкурс фотографій, художніх робіт;

конкурс-вікторина;

підведення підсумків, нагородження переможців і кращих команд;

гала-концерт команд – призерів фестивалю.

2.7. Тренінг проводиться з метою створення умов для усвідомлення дітьми та молоддю переваг здорового способу життя, стимулювання їх до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції, надання учасникам знань та формування практичних навичок з організації просвітницької роботи серед підлітків щодо здорового способу життя.

2.8. Конкурс літературно-музично-спортивних міні-композицій

2.8.1. Для участі у конкурсі допускається команда з 7 осіб (учнів, студентів).

2.8.2. Команда представляє літературно-музичну, художньо-спортивну міні-композицію, спрямовану на популяризацію переваг здорового способу життя, формування у молоді безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих, відображення духовних цінностей і традицій народу в поєднанні з сучасними тенденціями розвитку культури та мистецтв.

У виступі команди можуть зобразити наслідки паління, вживання наркотичних речовин, неправильного харчування, порушення фізіологічного режиму без демонстрації процесу куріння, уживання наркотичних речовин, стану сп'яніння та використання сигарет, спиртного, шприців тощо.

2.8.3. Виступи повинні бути позитивно зорієнтованими, з використанням різних видів мистецтва, демонструвати власні досягнення молоді у

формуванні здорового способу життя. Наслідки негативних звичок можуть відображатися у трагічній, гумористичній, образній, художньо-спортивній та інших формах.

2.8.4. Літературно-музично-спортивна міні-композиція оцінюється за 30-бальною шкалою. Ураховується розкриття теми (7 балів), оформлення й оригінальність виступу (5 балів), рівень виконавчої майстерності, режисури (5 балів), дотепність, почуття гумору (5 балів), вокальні, хореографічні, спортивні здібності (5 балів), дотримання тривалості виступу (3 бали).

2.9. Конкурс плакатів

2.9.1. Допускається застосування довільної техніки виконання щодо висвітлення питань здорового способу життя та залучення дітей і молоді до занять фізичної культурою та спортом.

2.9.2. Команда представляє три плакати, які оцінюються за 20-бальною шкалою, зокрема: розкриття тематики (10 балів); художня майстерність (5 балів); оригінальність (5 балів).

2.10. Конкурс фотографій

2.10.1. Команда подає на конкурс три роботи, направлені на пропагування здорового способу життя. Фотографії виконуються у форматі А4 або А3 та оформляються у рамці під склом.

2.10.2. Фотографії підписуються із зазначенням прізвища, імені, по батькові виконавця (виконавців), місця навчання та місця проживання.

2.11. Конкурс-вікторина проводиться з метою перевірки отриманих учасниками знань з основ збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я оточуючих, принципів формування здорового способу життя серед дітей і молоді, їх інформованості про раціональне харчування, правильний фізіологічний режим і захворювання на ВІЛ/СНІД, інфекції, які передаються статевим шляхом.

III. Визначення результатів і нагородження переможців

3.1. Підсумки фестивалю проводяться на кожному етапі.

Переможці 2-го етапу фестивалю направляються спільно Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, Міністерством у справах молоді, сім'ї та гендерної політики Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, структурними підрозділами у справах сім'ї, молоді та спорту обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій для участі у фінальному етапі.

3.2. Визначення результатів фестивалю здійснює журі, персональний склад якого формується та затверджується Міністерством освіти і науки України.

3.3. Рішення журі за результатами кожного конкурсу оформляється протоколом.

3.4. За результатами виступів команд з літературно-музичними міні-композиціями журі визначає переможців (призерів) фестивалю за максимальною сумою набраних балів.

3.5. Окремо підводяться підсумки конкурсів плакатів, фотографій, конкурсу-вікторини, де визначаються кращі роботи за максимальною сумою набраних балів.

3.6. Переможці фестивалю нагороджуються відомчими заохочувальними відзнаками Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

3.7. Організатори можуть нагороджувати учасників фестивалю спеціальними призами.

IV. Фінансування

4.1. Проведення 1-го та 2-го етапів фестивалю здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством.

4.2. Проведення 3-го етапу фестивалю здійснюється за рахунок асигнувань, передбачених Міністерству освіти і науки України, Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту у Державному бюджеті України на відповідний рік, та інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством.

Т.в.о. Директора департаменту професійно-технічної освіти
Міністерства освіти і науки України В. В. Супрун

Директор департаменту сприяння соціальному становленню
та розвитку молоді Міністерства України у справах сім'ї,
молоді та спорту К. В. Захаренко

ТРЕНІГОВЕ ЗАНЯТТЯ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ «ПАТРІОТИЗМ ЯК СУСПІЛЬНА ТА ОСОБИСТІСНА ЦІННІСТЬ»¹.

Відкриття/привітання (5 хв).

Перегляд відеокліпу пісні «Мое ім'я Україна» у виконанні Т. Кароль і дітей – учасників конкурсу «Голос. Діти».

Тренер. У пісні на початку нашої зустрічі співалося: «Мое ім'я – Україна», а це: вишиванка і просто хрестик на полотні, синє небо і широкий степ, добре слово і любов, надія і віра, воля й родина і, звичайно, татові слова і мамині пісні. Це дуже символічно. Адже стати патріотом – це долучитися до України і розумом, і почуттями, і своїми одухотвореними діями, відкрити у собі відданість, спроможність безкорисливо радіти успіхам держави, служити розвитку суспільства і одночасно саморозвиватися. Відтак, ми запрошуємо вас пройти різними стежками, передбаченими нашою тренінговою програмою: пізнання, переживання, переосмислення і народження вмінь і всім разом набути впевненості й необхідної компетентності для здійснення національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Представлення команди організаторів і тренерів. Презентація мети, завдань, структурної побудови та особливостей тренінгу (10 хв).

Представлення команди організаторів і тренерів.

Тренери презентують мету, завдання, структурну побудову і особливості тренінгу.

Тренер. Програма тренінгу складається із низки змістових блоків (Патріотизм як суспільна та особистісна цінність – передбачає занурення у теоретичні витoki проблеми патріотичного виховання. Матриця національно-патріотичного виховання у сучасному вимірі – має на меті окреслення необхідних організаційно-педагогічних умов національно-патріотичного виховання, спонукання до переосмислення його завдань і проблем. Суспільна солідарність у національно-патріотичному вихованні – передбачає визначення потенційних ключових партнерів, особливостей взаємодії з ними; характеристику організаційно-методичних засад партнерства. Технологічне забезпечення національно-патріотичного виховання – спрямоване на обмін кращим досвідом щодо сучасних технологій, форм та методів виховання. Виклики і загрози у

¹ За матеріалами посібника «З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді)» / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрошко: 2-ге вид., змін. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.

національно-патріотичному вихованні – наголошують на необхідності врахування емоційних станів особистості у національно-патріотичному вихованні та вироблення умінь протидії маніпулятивним і пропагандистським впливам. Ви дізнаєтеся про ефективні методи у національно-патріотичному вихованні (рефлексивно-експліцитний, наративний, історико-порівняльний, кластерний тощо). Ми поговоримо про участь в житті суспільства як вияв патріотичної позиції дитини, а також про формування її готовності до такої участі. Отже, ми запрошуємо вас налаштуватися на серйозну й насичену роботу та очікуємо вашої щирості, небайдужості й конструктивності.

Групова світлина на згадку (5 хв).

Тренер. Оскільки з першого дня спільної роботи ми починаємо гуртуватися у родину, то виглядає логічним і започаткування родинних традицій, вироблення спільних пам'яток чи навіть оберегів. Першою такою пам'яткою ми пропонуємо зробити нашу групову світлинку (група фотографується).

Знайомство/самопрезентація. Вправа «Червона калина» (30 хв)

Мета: познайомити учасників групи між собою, сприяти створенню позитивної атмосфери.

Обладнання: плакат А1 з малюнком гілки калини, червоні наліпки у вигляді кола.

Хід проведення.

Тренер. Коли подорожні чи гості приходять до господи, вони насамперед називають себе і сповіщають господаря про мотиви свого візиту. Уявімо, що у мене в руках умовна ягідка калини. Вона червона і повна смаку, самодостатня, як і особистість кожного із присутніх. Дозвольте озвучити надію, що наприкінці нашого тренінгу ми будемо не лише поодинокими неповторними ягодами, а єдиним гроном однодумців, об'єднаних ідеєю національно-патріотичного виховання. Отже, пропоную кожному написати на ягідці своє ім'я (як ви хочете, щоб вас називали на тренінгу); представитися, хто ви, звідки; сказати, чому ви тут (що стало основним мотивом взяти участь у тренінгу).

Тренер роздає учасникам кружечки червоного кольору, на яких необхідно записати своє ім'я. Далі учасники почергово підходять до фліпчарту, прикріплюючи кружечок зі своїм ім'ям на плакат з малюнком грона калини і розповідаючи про себе, відповідаючи на питання:

1. Хто я?
2. Які заклад/організацію я представляю?
3. Чому я тут?

Прийняття правил роботи групи. Вправа «Наш перший Універсал» (15 хв).

Мета: означити правила для продуктивної роботи групи, на які спиратиметься взаємодія учасників під час тренінгу.

Обладнання: плакат «Наш перший Універсал», папір А4, фломастери, маркери.

Хід проведення:

Учасники формулюють рамкові пропозиції щодо забезпечення ефективної роботи в групі. Після короткого узгодження тренер записує ті, що обрала група, на плакаті «Наш перший Універсал». Плакат залишається на видному місці до закінчення тренінгу, щоб тренери або учасники групи могли за потреби звертатися до встановлених правил чи доповнювати цей перелік.

До уваги тренера!

У разі утруднень із першими пропозиціями від учасників можна запропонувати орієнтовні правила роботи групи, коротко коментуючи кожне з них. Орієнтовні правила роботи групи:

- Бути позитивним
- Бути активним
- Слухати і чути
- Сміливо висловлювати власну думку
- Висловлюватися по черзі
- Бути уважним
- Бути відвертим
- Говорити від себе
- Поважати думку іншого
- Мати право вибору
- Ділитися позитивними емоціями
- Критикувати конструктивно
- Правило піднятої руки і вільної ноги
- Правило вимкненого мобільного телефону
- Приходити своєчасно
- Дотримуватися регламенту
- Раціонально використовувати ресурси

Перегляд і обговорення соціального відеоролику «Україна в серці» (10 хв).

Мета: підвищити мотивацію учасників до роботи, стимулювати рефлексію щодо проблемного поля тренінгу.

Обладнання: ММ-проектор, ноутбук.

Хід проведення:

Це рамкова вправа, яка і починає тренінгову роботу, і завершує її.

Відповідно, вона проводиться у два етапи: на початку першого дня тренінгу і на стадії його завершення в останній день.

Учасникам пропонується подивитися ролик і коротко висловити враження від нього. Тренерське резюме групового обговорення має підвести до розуміння необхідності переосмислення теоретичних засад національно-патріотичного виховання й організаційно-педагогічних умов його здійснення.

Інтерактивна лекція «Проблема патріотизму в сучасному осмисленні» (25 хв).

Мета: ознайомити учасників з матеріалами теоретичного пошуку з проблеми національно-патріотичного виховання, узгодити розуміння сутності засадничих понять, актуалізувати досвід роботи і роздуми у межах тематики тренінгу.

Обладнання: РР-презентація.

Хід проведення:

Вступ. Кожен з нас тією чи іншою мірою ідентифікує себе з Україною. Наше завдання як педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого смислу, тобто осмислювалися не лише розумом, а й переживалися серцем.

Для того щоб кожна дитина могла сказати «Україна в моєму серці», потрібно усвідомити глибинні, теоретичні витoki такого почуття цінності як патріотизм.

Далі тренер в інтерактивному режимі презентує учасникам результати аналітичних роздумів, характеристики стрижневих складників патріотизму, власне бачення стратегічних орієнтирів здійснення національно-патріотичного виховання у навчальних закладах системи середньої освіти.

Зокрема, тренер зазначає:

1. Для виховання патріотизму потрібно увійти в найчутливішу сферу особистості, її справжню духовність;

2. Історично склалися різні моделі виховання:

– стримуюча (перевага надається різного роду заборонам, які пов'язані з порушенням суспільно прийнятих поведінкових нормативів. «Не роби!» – було гаслом педагога);

– діяльнісно спрямовувальна (готовність вихованців до успішної предметно-перетворювальної праці з відповідними їй моральними властивостями вважалася ідеалом особистісної зрілості. Гасло – «Роби з нами! Роби як ми!»);

– гуманістично орієтована розвивальна (суб'єкт-суб'єктна стратегія реалізується у формі смислоактуалізуючого діалогу, який спрямовує вихованця до його Я-духовного. Соціально-педагогічна стратегія здійснюється у формі виховних просторів як відповідних проєктів. Гасло «Твори своє життя на благо собі й громаді»).

Під час лекції особливу увагу потрібно приділити тлумаченню понять «патріотизм», «складники патріотизму».

До уваги тренера!

Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самого себе.

Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до Батьківщини, народу, родини; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

Тренер акцентує увагу учасників на приписах процесу виховання почуття патріотизму:

Принцип 1. Реалізувати у виховному процесу такі виховні позиції:

- Глибоке розуміння виховання.
- Безумовне прийняття вихованця.
- Визнання вихованця як вищої цінності.
- Справедливе ставлення до вихованця.

Принцип 2. Забезпечити неухильне відпрацювання чотирьохетапної структури виховання почуття патріотизму:

- Пізнавальний (або когнітивний) етап.
- Емоційно-ціннісний етап.
- Етап спонукання набутим Я-образом.
- Вчинково-діяльнісний етап (або етап духовної практики).

Принцип 3. Забезпечити першу зустріч вихованця з реальним патріотичним, тобто із ситуацією, коли абстрактний патріотизм як цінність функціонує у формі конкретних буденних діянь, які є у досвіді реального життя вихованця.

Принцип 4. Представити відтворений вихованцем фрагмент морального досвіду і відповідного переживання у формі адекватного завдання (як здійснити достойне діяння).

Принцип 5. Забезпечити розуміння вихованцем наслідків патріотичного діяння у його особистісному вдосконаленні.

Принцип 6. Розглянути разом з вихованцями патріотичну цінність особистості у її протилежності – відсутність патріотичної цінності в особистості у всіх складниках.

Принцип 7. Здійснювати постійне блокування у вихованця Я-егоцентричного (зверхності, гордині, потягу до влади тощо).

Принцип 8. Реалізувати спонукання набутим Я-образом вихованця.

Принцип 9. Здійснювати разом з вихованцем аналіз і спонукання до патріотичного вчинку (а це має бути народжене патріотичне почуття і процес його перебігу, а також його результат).

Вправа «Життєві цінності» (35 хв).

Мета: сприяти усвідомленню учасниками місця патріотизму в ієрархії смисложиттєвих орієнтирів особистості, осмислення змін ціннісних орієнтацій, від минулого до теперішнього, можливих змін ціннісних орієнтацій у майбутньому, активізація самосвідомості.

Обладнання: заставка з цитатою «Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться за мого життя» (Олекса Тихий, дисидент, «Думки про рідний донецький край», 1972 р.).

Хід проведення:

Тренери зазначають, що у своєму житті кожна людина керується системою засвоєних ціннісних орієнтирів, серед яких можуть бути: життя, комфорт, мир, матеріальні статки, розвиток, здоров'я, свобода, любов, патріотизм, активність, рівноправність, талант, родина, мудрість, сила, цікава робота, правда, статус, безпека, релігія, альтруїзм, освіта, творчість, незалежність, шлюб, успіх, кохання, дружба, відданість, допомога, спілкування, культура, щастя, гідність, совість, стабільність, довіра, справедливість, духовність, мистецтво.

Один з тренерів для унаочнення цього переліку викладає на підлозі картки з назвами окремих цінностей у формі серця і спонукає учасників здійснити рефлексію своїх життєвих орієнтирів, апелюючи до висловлювання О. Тихого.

Учасники об'єднуються по-трьох або по-четверо, створюючи мікрогрупи, відстань між якими повинна бути не менше 1,5–2 м; у кожній групі обирають того, хто розпочинатиме. Далі тренер вивішує одну з 3-х карток і за його командою учасники послідовно обмінюються висловлюваннями, починаючи фразу словами, що написані на картці:

Сесія 1. Раніше я найбільше цінував....., а вважав неважливим.....

Сесія 2. Зараз я найбільше ціную....., неважливим вважаю.....

Сесія 3. У майбутньому, можливо, я буду більше цінувати....., і буду вважати неважливим.....

Роль тренера полягає у спостереженні за тим, щоб висловлювання починалися саме з «фіксованої» фрази, в активізації роботи в мікрогрупах, якщо учасники переключилися на обговорення сторонніх тем, та узагальненні думок дискусії.

До уваги тренера!

У підсумку важливо прийти до розуміння, що людина не може жити без цінностей, однак їх пріоритетність упродовж життя змінюється, під впливом різноманітних обставин можуть виникати нові смисложиттєві орієнтири.

Патріотизм – це почуття-цінність. Немає сильного почуття (переживання) – немає цінності.

Педагогам важливо пам'ятати, що цінності (у тому числі й патріотизм) формуються. Ефективності таких процесів сприяють вдало підібрані форми, методи, прийоми виховної роботи, особистісний приклад значущих для дитини осіб.

Обговорення: група у загальному колі аналізує власні відчуття й думки, які виникали під час виконання вправи.

Підсумкова вправа «Два кольори» (30 хв).

Мета: отримати зворотний зв'язок і проконтролювати емоційний стан учасників.

Обладнання: плакат фліпчарту з відповідною назвою, повернутий горизонтально і поділений на дві рівні частини з написами питань, кожному з яких відповідає певний колір стікера:

- «Що нового Ви дізналися?» – блакитний;
- «Що найбільше запам'яталося/вразило?» – жовтий.

Хід проведення:

Учасники упродовж 3 хв визначаються із відповідями, записують їх на стікерах. Далі по черзі озвучують свої варіанти та прикріплюють стікери у відповідних частинах плакату.

Вправа на завершення «Від щирого серця» (10 хв).

Мета: додати сенсорні стимули для позитивного завершення робочого дня.

Хід проведення:

Учасникам пропонується стати у велике коло і подякувати групі за витрачені зусилля, пережиті приємні емоції упродовж тренінгової сесії та побажати щось приємне своєму сусідові, який стоїть ліворуч. Вербальний посил супроводжується покладанням лівої руки на плече сусіда, а правої – на власне серце. Таким чином утворюється «сердечно центроване коло».

Додаткові матеріали до тренінгового заняття.

Сутність, складники патріотизму та специфіка його формування.

З проблемою патріотизму ми входимо у найчутливішу сферу особистості, у її справжню духовність. Тож тут потрібна висока відповідальність і наукова строгість, оскільки у цій духовній царині ще далеко не все звідане і взяте до практичного використання. Зразки ж прояву почуття патріотизму, які нині демонструє частина нашого українського суспільства, на нашу думку, є переважно результатом сприятливого збігу індивідуально-психологічних, широких соціалізуючих групових, сімейно-родинних факторів, які зазнала та чи інша окрема особистість. Ми ж як науковці й педагоги-практики повинні мати на увазі керований процес виховання і розвитку почуття патріотизму у кожній зростаючій особистості.

Чи посилене для нас так сформульоване завдання? З цією метою звернемося до основних виховних моделей, які можливо вичленити серед ряду виховних підходів.

Тривалий час панівною була так звана стримуюча модель виховання. У ній перевага віддавалась різного роду заборонам, які пов'язані з порушенням суспільно прийнятих поведінкових нормативів. «Не роби!» – було гаслом педагога. При цьому теоретично вважалося, що коли особистість не робить діянь у межах зла, то вона неодмінно практично стане на бік добра. Однак це положення не знайшло надійного реального підтвердження. У кращому випадку вихованець не робив недостойного вчинку, але й до хорошого вчинку схильності у нього не спостерігалося. Центральним новоутворенням за цієї виховної моделі виступала особистість дисциплінована.

Згодом практично заявила про себе діяльнісно спрямована модель виховання. Вона стала відповіддю на ідеологічні настанови часу, коли трудова діяльність була визначальною у життєдіяльності людини; а готовність вихованців, зокрема, до успішної предметно-перетворювальної праці з відповідними їй моральними властивостями вважалася ідеалом особистісної зрілості. Особистість як соціальний функціонер набувала широкого соціального пріоритету, однак їй не були властиві вищі ціннісні утворення «Я».

Нині теоретично осмислюється науковцями Інституту проблем виховання НАПН України й інтенсивно підхоплюється виховною практикою гуманістично орієнтована розвивальна модель виховання. Вона спрямована на виховання духовної особистості. Ця модель передбачає дві стратегії:

а) суб'єкт-суб'єктна стратегія реалізується у формі смислоактуалізуючого діалогу, який спрямовує вихованця до його Я-духовного;

б) соціально-педагогічна стратегія здійснюється у формі виховних просторів як відповідних проєктів.

Зауважимо, що гуманістично орієнтована розвивальна модель увібрала в себе головний філософсько-методологічний принцип антропоцентризму і, зокрема, похідний від нього принцип дитиноцентризму, розроблений академіком В. Г. Кременем. Він, зокрема, зазначає: «У руслі сучасних освітніх реформ центральною ідеєю є виховання не лише людини, готової жити у знанневому суспільстві, а й патріота і толерантної особистості, здатної до відстоювання інтересів незалежної України і демократичних цінностей людства». Саме у рамках цієї моделі можливо цілеспрямовано виховувати почуття патріотизму як одну з найвищих духовних цінностей.

Нині у цій дослідницькій сфері Інститут проблем виховання НАПН України має вагомий доробок. Його науковцями розкриті константні й змінні фактори у вихованні патріотизму як соціокультурного явища, досліджено основні підходи до патріотичного виховання, запропоновано принципи та методи організації виховного процесу, спрямованого на виховання почуття патріотизму у зростаючої особистості, дано визначення патріотизму.

Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. У цьому визначенні привертають увагу безумовний і високосмисловий аспекти цього почуття. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осудів. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високосмислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму пов'язується не з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості.

Базовими складниками почуття патріотизму, виходячи з таких теоретичних уявлень, доцільно вважати:

- 1) любов до Батьківщини, народу, держави;
- 2) діяльнісну відданість Батьківщині;
- 3) суспільно значущу цілеспрямованість;
- 4) моральну стійкість;
- 5) готовність до самопожертви;
- 6) почуття власної гідності.

Слід, по-перше, зважати на те, що запропоновані компоненти є, на наш погляд, необхідними і достатніми у контексті почуття патріотизму як

цілісності. Однак за певних обставин ця компонентна структура може бути розширена; і так часто буває, оскільки, наприклад, цілеспрямованість об'єктивно пов'язана з терпеливістю, настійливістю, завзятістю. Тому й їх (поряд з іншими доповнювальними компонентами) інколи додають до структури патріотизму.

По-друге, інноваційним моментом компонентної структури патріотизму є внесення до неї почуття власної гідності. Річ у тім, що наукові розвідки Інституту проблем виховання підтвердили припущення про поведінково-активізуючу роль цього почуття як ставлення особистості до самої себе, на відміну від інших компонентів як зовнішніх ставлень. Ці останні, так би мовити, насичуються енергією почуття гідності, яке щодо цього є емоційно сильнішим.

Прикметно, що за всіх традиційних визначень патріотизму обов'язковим є включення до його структури любові до Батьківщини і народу. Попередньо наголосимо, що деякі вчені-психологи пропонують замість конструкту «любов» використовувати конструкт «повага», аргументуючи це тим, що конструкт «любов» є змістово-понятійно нечітким.

Все ж ми будемо користуватися дефініцією любові, намагаючись надати їй більшої логічної строгості. Зробимо ряд принципів уточнень.

Любов, про яку йдеться, не є любов'ю-пристрастю, характерною для юнаків і дівчат чи матері до дитини. У витоках такої любові лежить психофізіологічна програма людини. Хоча і таке за природою почуття потребує значної соціалізації. Адже ми не схвалюємо, коли мати демонструє «сліпу любов» до дитини і поводить її згідно з нею.

Любов як компонент почуття патріотизму – це глибоко розумово про-світлене переживання, тому воно й експресивно невиразне. Можна говорити, що лише в результаті всебічного усвідомлення себе у контексті народу, Батьківщини, держави в особистості й виникне відповідне емоційне переживання цих атрибутів; вони стануть значущими для неї. Якщо таке психологічне явище трапляється, тоді компонент любові стимулюватиме всі інші структурні компоненти почуття патріотизму, сприяючи його стійкості й дієвості.

У методично-виховному аспекті важливо знати, що любов-пристрасть початково виховується на основі механізму прихильності, тоді як любов вихованців до народу, Батьківщини, держави виникає в процесі подолання їхньої відчуженості від суспільного життя у його вищих цінностях. Це ж часто відбувається через нестачу у вихованців розсудливості та примітивну мотивацію. Тому спільні суспільно значущі проекти дітей і дорослих мають бути системно представлені у сучасному виховному процесі.

Приклади такої спільної патріотичної взаємодії, спрямованої на допомогу воїнам АТО, нині стали масовими.

Сформулюємо ряд положень, на яких має організовуватись процес виховання патріотизму.

1. Правильно поставити проблему патріотизму і віднайти шляхи його виховання можливо за умови розгляду цього почуття лише у межах великого людського завдання, яке називається добром як духовним призначенням людини. Річ у тім, що кожна високо смислова духовна цінність (наприклад, милосердя, піклування про інших) налаштовує зростаючу особистість на менш-більш несуперечливе оволодіння й цінністю патріотизму.

2. Патріотизм як комплексне почуття-цінність виникає під впливом духовно-морального, громадянського, національного виховання. Неможливо любити свій народ, Вітчизну, не люблячи своїх рідних і близьких, малу батьківщину. Тому має відбуватися доцільне поєднання у часі і виховання почуття патріотизму, і цілого ряду почуттів-цінностей, на які спрямовані вищезгадані види виховання. За великого часового інтервалу між цими виховними цілями у свідомості зростаючої особистості не виникне відповідного ціннісного зв'язку. Отже, буде закритим і шлях до духовної самосвідомості, що істотно гальмуватиме процес особистісного саморозвитку вихованця.

3. Патріотизм є глибоким людським почуттям. Однак воно набуває вищого сенсу, коли стає не замкненим лише у внутрішньому світі особистості, а діяльним, тобто пориванням до зовнішнього втілення, до вчинку, патріотичної поведінки. Якраз вчинкове втілення почуття патріотизму є дійсним показником його розвитку в окремій особистості.

Виходячи з цього, головною виховною метою педагога має виступати забезпечення переходу від усвідомлення вихованцем патріотизму як цінності до бажання патріотичного діяння. Тому в методичному контексті вихованця слід ставити у позицію – «Я – суб'єкт патріотичного вчинку». За такого прийому у нього виникає момент самодостатності патріотичної цінності, а сама патріотична дія стає притягальним утворенням як фрагмент бажаної духовної практики.

4. Патріотизм – це дія особистості у теперішньому, але неодмінно має передбачати й майбутнє. На перший погляд, можливо вважати, що нічого особливого у такому ракурсі функціонування патріотизму немає, оскільки й усі інші виховні надбання орієнтують особистість на майбутнє. Однак у цьому останньому випадку йдеться лише про індивідуальне майбутнє суб'єкта певної духовної цінності. В особистісних

опитувальниках так і ставиться запитання – «Яким ти будеш як особистість через 10–15 років?».

Щодо почуття патріотизму, то майбутнє пов'язується не лише з окремою особистістю, а й з рідними, краєм, народом, Батьківщиною, державою.

Особистість має дати відповідь на запитання: «Якими вони будуть у результаті моїх дій?» Саме до таких горизонтів майбутнього мусить свідомо готувати себе патріотична особистість і вбачати у цьому сенс свого життя.

5. Патріотизм корелює з моральною відповідальністю особистості як за нинішню національно-державну ситуацію, так і перед минулими поколіннями, перед героями, які утверджували державу, національну самосвідомість і патріотизм. Отже, у вихованні патріотизму слід виходити з того, що людина виступає індивідом, і, як така, вона одночасно є сама собою і цілим родом, так що рід присутній в індивіді, а індивід – у цілому роді.

6. Осягнення вихованцем почуття патріотизму має відбуватися у формі духовно-моральної антиномії (опозиції). На рівні постановки виховної мети антиномічний ряд повинен бути таким: «Ти патріотично недосконалий – Ти патріотично досконалий». Цим задається вектор виховного руху зростаючої особистості й відповідне спрямування процесів її свідомості й самосвідомості. На рівні етичного змісту ціннісна опозиція уявляється такою: «відданість справі – формальне ставлення до справи», «любов до Батьківщини – байдужість до Батьківщини» й т. ін.

Такий спосіб оформлення виховного змісту, по-перше, максимально активізує і розгортає процес духовної самосвідомості вихованця, його внутрішню рефлексивну-перетворювальну самодіяльність. По-друге, опозиційне змістове представлення – це суперечність, яку вирішує зростаюча особистість як духовно моральне завдання і яка веде у кінцевому підсумку до відповідних переконань.

7. Сходження зростаючої особистості до патріотизму як духовної цінності має відбуватися у процесі відтворення нею власних елементарних діянь, які є в її досвіді, й усвідомлення їх прообразами надбань розвиненої патріотичної спрямованості, перетворення їх на символи вищих цінностей.

При цьому зростаюча особистість має оволодіти вмінням встановлювати співрозмірність між власними актуальними надбаннями як початковими патріотичними діяннями і надбаннями досконалої патріотично спрямованої особистості. Вихованець повинен правильно визначати відповідність між цими полярними патріотичними утвореннями за такими напрямками:

1) цінність патріотичного діяння для інших і для себе (моя дія принесла користь іншому, а сам я утвердився як вихована особистість, заслужив повагу і схвалення оточуючих);

2) змістове зростання актуального мотиву у контексті потенційного (вузько – індивідуально спрямований, широко – соціально спрямований);

3) простеження розвивальної динаміки Я-духовного теперішнього і Я-духовного майбутнього.

8. Успішність процесу патріотичного виховання залежить від постійного блокування Я-егоцентричного (зверхності, гордині, потягу до влади тощо) і культивування Я-доброцентрованого.

9. У долученні вихованців до почуття патріотизму педагогу слід використовувати особливе слово. Воно має містити Істину не лише від свого імені, а й від імені великих духовних авторитетів нації як їхнє слово – цінність-переконання.

10. Наш професійний успіх буде досяжним, коли вихованець глибоко усвідомить, що його особистісне минуле пройшло і тепер для нього значущим стає усе нове, в якому він успішно і різнобічно розвиватиметься.

Проблема патріотизму багатопланова; тож тільки об'єднавши зусилля держави, суспільства й професійної педагогічної спільноти, можливо досягти відчутних успіхів у її вирішенні.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС «УЧАСТЬ І ВПЛИВ МОЛОДІ»¹

Соціальна згуртованість трактується як чинник, завдяки якому молоді люди мають можливість активно долучатися до всіх суспільних процесів у своїй громаді. Одна із заперук ефективної включеності молоді в усі процеси громади – ресурс участі.

Задля глибшого розуміння ресурсу участі наведено методики опрацювання чотирьох елементів:

- системи роботи органів місцевого самоврядування (ОМС);
- принципів участі молоді;
- проєктів / ініціатив участі молоді;
- адвокації як впливу на рішення ОМС.

Для ефективної реалізації ресурсу участі спершу слід зрозуміти систему роботи ОМС. Для цього в рамках молодіжних обмінів ми пропонуємо на практиці дослідити відповідний орган, причому провести дослідження в ігровій формі – наприклад, у форматі квесту. Учасники молодіжних обмінів мають відвідати приміщення ОМС, познайомитися з головними посадовцями, дізнатися про задокументовані політики даної громади щодо молодіжної роботи. Оскільки орган місцевого самоврядування (ОМС) – це виборний орган територіальної громади, наділений повноваженнями вирішувати питання місцевого значення, то молодим людям важливо самостійно з'ясувати, що це за повноваження, й надалі використати отриману інформацію в рамках виконання вправ.

Наступним кроком рекомендуємо опрацювати під час молодіжного обміну принципи участі молоді. Базова інформація з цих питань викладена в посібнику з Переглянутої Європейської хартії «Скажи своє слово».

Відповідно до вступної частини Переглянутої хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті, «участь у демократичному житті будь-якого суспільства – щось більше, ніж просто голосування, балотування на виборах, хоча це все теж є важливими складовими. Участь та активне громадянство означають мати право, засоби, простір, можливості і, якщо необхідно, підтримку в участі та впливі на прийняття рішень, а також означають участь у різних заходах та процесах з метою побудови кращого суспільства». Тож, якщо стисло, участь молоді – це право впливати та засоби впливу на процес ухвалення рішень.

¹ За матеріалами посібника для тренерів «Соціальна згуртованість через участь молоді». Київ, 2021. 128 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>

Для забезпечення значущості й відчутності участі молоді в житті громади необхідно спиратися на базові принципи участі. Марк Янс та Курт Де Бекер пропонують модель у складі трьох ключових принципів:

- участь заснована на викликах, тобто в основу участі слід покласти проблематику, яка стосується повсякденного життя молоді та цікава для неї;
- участь заснована на спроможності, тобто ґрунтується на можливостях молодих людей із громади, і це означає, що всі ініціативи та проекти мають враховувати наявні навички, знання та вміння молоді або забезпечити їх набуття під час реалізації проектів;
- участь заснована на зв'язках: молоді люди не мають залишатися осторонь громади, окремо «бавитися у свою гру». Важливо, щоб вони були частиною громади, частиною суспільства і спільно зі всіма діяли та розв'язували поточні проблеми.

Реалізація принципів участі та ефективна включеність молоді у життя громади забезпечуються за допомогою проектів/ініціатив участі молоді. Тут важливо розглянути два аспекти. Перший: участь молоді є метою проекту/ініціативи, тобто ці проекти/ініціативи спрямовані на створення для молоді можливостей ухвалення рішень на рівні громади. Другий: участь молоді є методологією проекту/ініціативи, і саме в цьому випадку якнайкраще втілюється підхід «для молоді, з молоддю та силами самої молоді». У посібнику наведено кілька методик, які розкривають саме другий аспект. Вони допоможуть учасникам молодіжних обмінів реально впливати на всіх етапах планування та реалізації проекту/ініціативи й тим самим забезпечать їхню повноцінну участь у житті громади.

Один із найпоказовіших елементів ресурсу участі – адвокація, тобто обстоювання певної справи чи ідеї зі спробами впливати на конкретні рішення органів місцевого самоврядування. Можна окреслити мету й план майбутньої адвокаційної кампанії. Під час молодіжних обмінів не планувався детальний розгляд усіх етапів та інструментів реалізації адвокаційних кампаній, адже у вільному доступі є якісні навчальні програми з цих питань.

Під час виконання вправ та вивчення методик щодо участі молоді важливу роль виконує тренер як фасилітатор процесу. Його завдання:

- спонукати учасників обміну генерувати різноманітні ідеї;
- продумати й запропонувати учасникам способи вибору пріоритетних напрямів роботи чи проблематики;
- створити середовище, яке сприятиме реалізації частини проектів чи ініціатив під час молодіжних обмінів.

Слід пам'ятати, що учасники молодіжних обмінів повинні отримати всебічну інформацію про процеси в громаді й бути готовими добровільно долучитися до дослідження й розв'язання її проблем. А це означає, що вправи та методики з модуля, присвяченого ресурсу участі, слід виконувати на пізнішому етапі молодіжного обміну.

Вправа «Похід культурних людей» (40 хв).

Мета і завдання: актуалізувати для учасників/ць поняття «участь», проаналізувати відчуття у незрозумілих ситуаціях; усвідомити, яким чином розширення прав і можливостей залежить від прозорості та обміну інформацією; навчити давати собі раду в ситуаціях, коли участь є непротим завданням.

Матеріали: стільці за кількістю учасників, ставляться колом.

Порядок проведення. Обов'язково залучіть асистента, який знатиме правила та принципи вправи – умови, за яких ми беремо/не беремо людину в похід.

Етан 1. Просимо учасників/ць сісти у коло та інструктуємо: «Зараз ми всі вирушимо в похід культурних людей. Кожен щось візьме з собою. Я буду провідником і обиратиму, чи взяти вас до гурту. Таким чином група тих, хто вирушить у мандрівку, зростатиме.

В ідеалі, звісно, хотілося би, щоб усі змогли піти у похід культурних людей. Готові?»

Етан 2. Примітка: згідно з основним принципом, людина спершу має висловити подяку, а лише потім зазначити, що візьме у похід. Лише в такому випадку ми беремо з собою учасника/цю. Іншим відповідаємо: «Ми не беремо тебе з собою у похід культурних людей».

1. Ведучий: Я йду в похід культурних людей і беру з собою наплічник.

2. Співведучий (який знає принцип): Дякую. Я йду в похід культурних людей і беру з собою ліхтарик. (Ведучий виносить вердикт: Беремо).

3. Наступний/а учасник/ця: (продовжують вправу, намагаючись розгадати принцип).

4. Після репліки кожного наступного учасника ведучий дає зворотний зв'язок: беремо чи ні.

5. Коли всі у колі висловилися, підсумовуємо, кого взяли, а кого — ні, не пояснюючи деталей, і пропонуємо продовжити й збільшити команду для походу культурних людей.

6. Продовжуємо вправу за тим самим принципом.

7. Варто пройти кілька кіл, щоб учасники мали змогу перевірити свої гіпотези.

Вправа виконується доволі швидко.

Етап 3. Запитуємо про відчуття, які виникали в учасників/ць протягом виконання вправи:

- Які емоції виникали у Вас на першому колі вправи?
- Що Ви відчували, коли вам повідомляли, що не беруть у похід? Уперше? Вдруге? Утретє?
- Які емоції виникли, коли частину учасників уже зарахували до команди, а Вас ще ні?
- Що Ви відчули, почувши, що йдете у похід?
- Як Ви визначили, за яким критерієм відбирають учасників походу?
- Чи виникало у Вас бажання не брати участі у вправі? На якому етапі? Чому?
- Що спонукало Вас продовжувати, хоч ви й заявляли: «Все одно мене не візьмуть»? (ставимо це запитання тим учасникам, хто демонстрував таку поведінку)

Обговорюємо, що учасники зрозуміли/усвідомили завдяки цій вправі:

- Як би Ви сформулювали основні причини небажання брати в чомусь участь? Бажання долучитися до ініціатив?
- За яких умов ми охоче долучаємося до процесів навколо нас?

Підводимо учасників до усвідомлення: коли відомо, чого від нас очікують, ми охочіше беремо участь у грі.

Цей похід можна порівняти з уявним проектом. Коли хтось один вирішує, що це за проект буде, хто його має робити, як саме все відбуватиметься, і не пояснює/не інформує молодь, не дивно, що молоді люди пасивні, беруть участь в ініціативах через «не хочу».

Також варто допомогти молодим людям зрозуміти, що молодь сама може домовитися й визначити критерії залучення учасників до проектів чи інших заходів.

Примітка для тренера. Потрібно обов'язково використовувати визначення «похід культурних людей», адже саме в ньому й міститься розгадка використання слова «дякую» чи його аналога. Дебрифінг вправи має логічно перейти у дискусію «Участь молоді, принципи участі, роль молоді на рівні громади». Аналогічна за метою й завданнями вправа — «Ножі та виделки» з посібника «Компас».

ЛЕКЦІЯ З ПИТАНЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Молодь є однією з ключових складових суспільства. Її енергія, творчість, ініціативність та молодіжна активність є головними драйверами розвитку країни. Отже, молодіжна політика є важливою складовою державної політики України. У цій лекції ми розглянемо стан молодіжної політики в Україні та дії уряду для підтримки й розвитку молодіжних ініціатив та проектів.

Україна є молодою державою, з великою кількістю молодих людей в своєму складі. Згідно з офіційною статистикою, віком до 30 років є 43% населення України. Ця статистика свідчить про важливість молодіжної політики в державі. Однак реалізація цієї політики в Україні є досить складною та потребує багатьох зусиль з боку держави.

Однією з головних проблем молоді в Україні є високий рівень безробіття серед молоді. За даними Державної служби статистики, на початку 2021 р. безробіття серед молоді віком від 15 до 24 років складало більше 19%. Ця проблема не є новою, але в останні роки вона поглибилася через ряд факторів, зокрема, кризу в економіці, зростання цін на житло та комунальні послуги та інші економічні фактори.

Щоб розв'язати цю проблему, уряд України вжив низку заходів, спрямованих на підтримку молоді. Наприклад, існує програма надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 р. № 967, врегульовується чинним на сьогодні Порядком надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, що затверджений постановою Кабінету Міністрів від 29.05.2001 р. № 584. Згідно з умовами участі у Програмі кандидат має перебувати на квартирному обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Кредити на будівництво та придбання житла надаються терміном до 30 років під 3% річних. При цьому позичальник, який має одну дитину, звільняється від сплати відсотків, сім'я з двома дітьми не сплачує ще й 25% суми зобов'язань за кредитом, а багатодітним сім'ям держава погашає 50% кредиту. Це безпосередньо сприяє поліпшенню демографічної ситуації в країні.

Участь у Програмі дозволяє підтримувати талановиту та професійно підготовлену молодь, є одним із реальних кроків держави по створенню

умов для розвитку особистості та, фактично, інвестиціями у майбутнє України.

Підтримка молодих сімей – важливий напрям соціальної політики держави, що є кращою світовою практикою, а незалежний комп'ютеризований рейтинг черговості отримання кредитів, запроваджений з 2005 р., робить цю Програму максимально прозорою та відкритою. За 20 років, у тому числі за активної участі місцевих бюджетів, надано близько 11,5 тис. молодіжних кредитів.

Крім того, було створено «Клуб молодого підприємця» – спільноту, яка надає молодим підприємцям можливість обмінюватися досвідом, знайомитися з іншими підприємцями та взаємодіяти з іншими структурами.

Окрім цього, молодіжна політика держави передбачає підтримку молодих лідерів, які здатні стати керівниками та організаторами молодіжних ініціатив. Уряд України сприяє розвитку молодіжних організацій та ініціатив, надає фінансову та організаційну підтримку проєктів, орієнтованих на розвиток молодіжного руху та підвищення активності молоді в житті.

Крім підтримки окремих ініціатив, держава працює над розробкою та впровадженням стратегії розвитку молодіжної політики. У 2021 р. Уряд України затвердив державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021–2025 р. Метою Програми є створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя.

Процес виконання програми передбачає:

здійснення комплексу експертно-аналітичних, організаційних, впроваджувальних і підсумкових оціночних заходів, які базуються на основі даних, структурованих за статтю, віком, місцем проживання та іншими ознаками, що передбачає проведення аналізу становища дівчат, жінок, хлопчиків та чоловіків у суспільстві;

проведення інформаційно-просвітницьких кампаній для інформування молоді, зокрема вразливих категорій молоді, про можливості, наявні та нові інструменти, її права та обов'язки з метою її самореалізації, розвитку, участі та інтеграції у суспільне життя;

консолідовану співпрацю органів державної влади і органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, установами і закладами та фахівцями, що працюють з молоддю, молодіжними центрами, молодіжними працівниками, молодіжними консультативно-дорадчими органами, органами учнівського та студентського самоврядування, міжнародними організаціями, представниками роботодавців, бізнесу;

здійснення міжнародного молодіжного співробітництва, сприяння інтеграції молоді у світову та європейську молодіжну спільноту, взаємодію з українською молоддю діаспори, впровадження найкращих міжнародних практик та інструментів у роботі з молоддю, співпрацю з міжнародними та зарубіжними партнерами.

Одним з найважливіших напрямів молодіжної політики є підтримка молодих людей у сфері культури та мистецтва. Україна має багату культурну спадщину, тому важливо підтримувати та розвивати таланти молодих артистів та культурних працівників.

Також важливим елементом молодіжної політики є підтримка молодих людей з малозабезпечених сімей та дітей-сиріт. Україна має високий рівень бідності серед дітей, тому держава надає різноманітну підтримку молоді з малозабезпечених сімей та дітей-сиріт. Уряд підтримує соціальні програми, які надають пільги та матеріальну допомогу таким дітям та їхнім родинам. Крім того, в Україні існують центри соціальних служб для молоді, які надають різноманітну допомогу молодим людям з малозабезпечених сімей та дітям-сиротам.

Ще одним важливим напрямом молодіжної політики є забезпечення молоді доступом до якісної медичної допомоги. Україна має проблеми зі здоров'ям населення, а особливо молоді. Для розв'язання цієї проблеми держава працює над покращенням якості медичних послуг, забезпеченням доступу до медичних послуг та підвищенням медичної грамотності серед молоді.

До інших важливих напрямів молодіжної політики в Україні відносяться забезпечення доступу до житла для молоді, створення робочих місць для молоді, підтримка молодих сімей та забезпечення соціального захисту молоді.

Окрім державної підтримки, в Україні діє низка молодіжних організацій, які активно працюють над розвитком молодіжного руху та підтримкою молоді. Наприклад, у Харкові діє молодіжний центр «Молодіжка», який займається підтримкою молодіжних ініціатив.

Окрім цього, існує безліч молодіжних організацій, які займаються різними сферами діяльності: від захисту прав молоді до екологічних ініціатив та розвитку молодіжного підприємництва. Організації також активно займаються підтримкою молодих людей в різних галузях, включаючи освіту, культуру, спорт та науку.

Україна також приєдналася до Європейської молодіжної стратегії, яка охоплює шість пріоритетних напрямів діяльності для молоді: участь, інформація, розвиток, здоров'я та добробут, активізація та визнання.

Держава активно співпрацює з молодіжними організаціями та виконує заходи, спрямовані на забезпечення реалізації стратегії.

Україна, як і багато інших країн, має відповідні правові акти, які визначають правові основи формування та реалізації молодіжної політики. Розглянемо основні правові документи, що регулюють молодіжну політику в Україні, та їхні основні положення.

Одним з головних правових документів, що визначає основи молодіжної політики в Україні, є Конституція України. Наприклад, ст. 53 Конституції України гарантує право молоді на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти врегульовано Законом України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII.

Статтею 3 цього Закону також гарантовано право кожного на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України.

Державні гарантії здобувачам освіти, до яких належать вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти, визначені ст. 56 Закону № 2145-VIII.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, у підпорядкуванні яких перебувають державні і комунальні заклади освіти, забезпечують безоплатним гарячим харчуванням: дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних та інклюзивних класах (групах), дітей із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», дітей з числа осіб, визначених у статтях 10 та 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», які навчаються в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) чи фахової передвищої освіти; осіб інших категорій, визначених законодавством та/або рішенням органу місцевого самоврядування.

Особи, які здобувають освіту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, на період навчання забезпечуються гуртожитками, стипендіями, спеціальним одягом у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Особи, які здобувають освіту в закладах фахової передвищої та вищої освіти, на період навчання забезпечуються гуртожитками та мають право на отримання стипендії у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

З метою здобуття освіти здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти можуть забезпечуватися відповідно до законодавства фінансовою державною підтримкою, пільговим кредитуванням, гарантіями для отримання кредитів, частковою компенсацією відсоткових ставок за кредитами тощо.

Статтею 57-1 Закону України «Про освіту» передбачено додаткові державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану здобувачам освіти, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду:

організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників;

здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби).

Порядок призначення і виплати стипендій затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 р. № 882.

Дія цього Порядку поширюється на здобувачів освіти у закладах освіти або наукових установах за державним (регіональним) замовленням за рахунок коштів загального фонду державного (відповідного місцевого) бюджету, зокрема:

учнів денної форми здобуття освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти, крім учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти при установах виконання покарань;

студентів денної форми здобуття освіти закладів фахової передвищої, вищої освіти (наукових установ);

Законом України «Про основні засади молодіжної політики» визначено особливі гарантії молоді у сфері зайнятості та підприємництва.

Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби.

Держава гарантує надання роботи за фахом на період не менше трьох років молодим спеціалістам – випускникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти державної та комунальної форм власності, потреба в яких була визначена державним замовленням.

До інших важливих правових документів, що визначають молодіжну політику в Україні, належить Національна молодіжна стратегія до 2030 р. Метою Стратегії є створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток. Молодь має право на повагу до її вибору при формуванні і визначенні свого майбутнього, а держава повинна уможливити розвиток потенціалу молоді, в тому числі через формування її компетентностей. Для цього потрібна зміна заінтересованих сторін: державна молодіжна політика має бути переорієнтована із директивності на сервісність, а молодь повинна бути готовою і спроможною діяти самостійно і нести відповідальність за свої дії.

Стратегія базується на таких принципах:

цілісність і наскрізність – будь-які рішення, спрямовані на розв'язання актуальних проблем молоді, повинні відповідати її інтересам, урахувати специфічні потреби. Стратегія передбачає співпрацю широкого кола заінтересованих у молодіжній політиці сторін, зокрема органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також державно-приватне і соціальне партнерство, міжсекторальну взаємодію, поєднання державних та громадських інтересів, прав і свобод особистості;

субсидіарність – дії держави є допоміжними засобами стосовно свободи дій молоді щодо самостійного задоволення своїх потреб, освіти чи професійної діяльності;

участь – рішення, що стосуються молоді, ухвалюються за її участю. Держава створює засоби, простір, можливості та надає підтримку змістовній участі молоді в ухваленні важливих суспільних рішень;

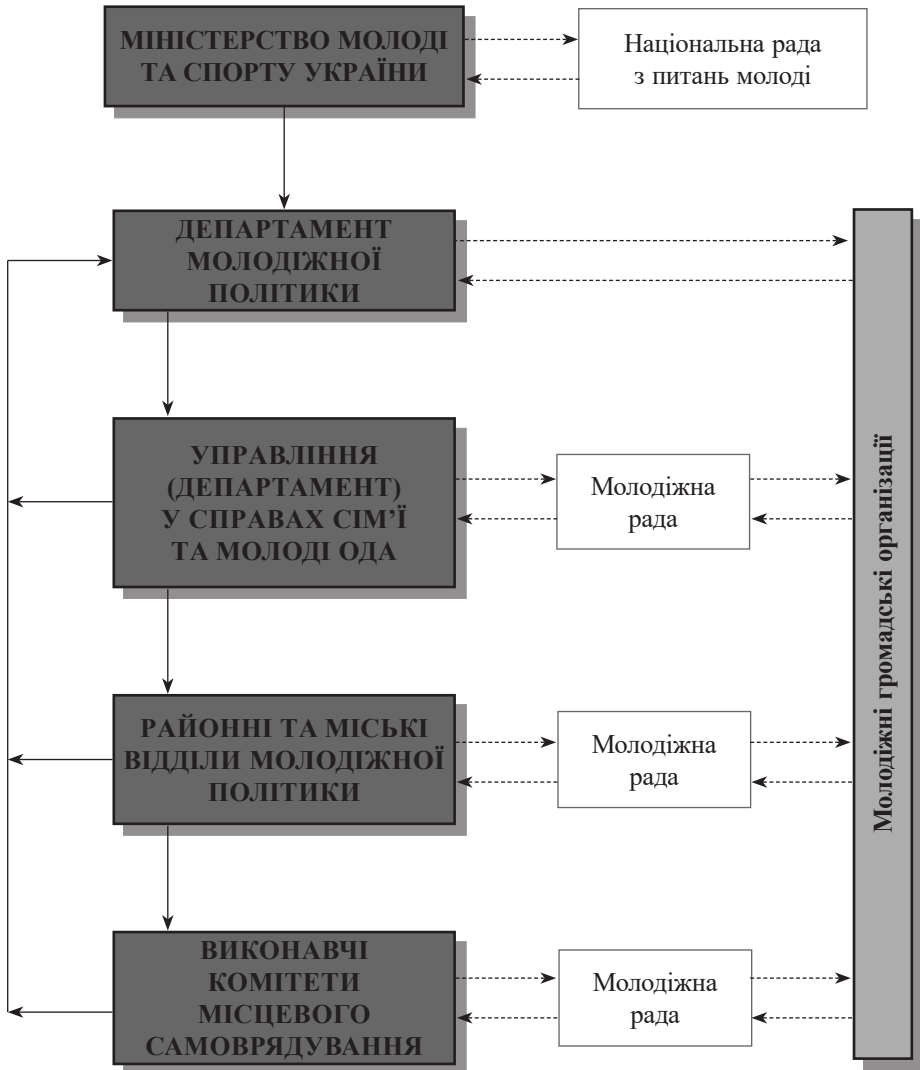
доказовість та науковість – всі рішення ґрунтуються на об'єктивній інформації про становище молоді у суспільстві, її цінностях, потребах та очікуваннях;

інклюзивність – рішення сприяють розвитку самостійності молоді, створенню можливостей та усуненню бар'єрів, щоб жодна з її груп не була прямо чи опосередковано виключена із суспільства;

рівність можливостей – рішення базуються на тому, що гідність людини є непорушною цінністю, незалежно від віку, статі, інвалідності, етнічного і соціального походження, релігійних та інших переконань, сімейного й майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Загалом, молодіжна політика в Україні є дуже важливою та актуальною темою. Уряд докладает багато зусиль для покращення становища молоді в Україні, в тому числі шляхом забезпечення доступу до освіти та здоров'я, розвитку молодіжного підприємництва та робочих місць для молоді. Молодіжні організації також грають важливу роль у підтримці та розвитку молоді в Україні, допомагаючи їм знаходити своє місце у суспільстві та реалізувати свій потенціал.

Додаток Д

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

ТИПОВІ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ ОДА

1. Участь у реалізації державної політики з питань сім'ї, дітей, молоді, фізичної культури та спорту, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, попередження насильства в сім'ї, торгівлі людьми, організації оздоровлення, відпочинку і дозвілля дітей та молоді.

2. Забезпечення виконання державних цільових, галузевих та регіональних програм щодо поліпшення становища сім'ї, дітей і молоді, охорони дитинства, оздоровлення, відпочинку і дозвілля дітей та молоді, розвитку фізичної культури і спорту.

3. Сприяння, у межах своїх повноважень, наданню фінансової підтримки для виконання програм (проектів) дитячих, молодіжних, та інших громадських організацій.

4. Сприяння залученню коштів підприємств, установ і організацій для соціальної підтримки сім'ї, дітей і молоді та подальшого розвитку фізичної культури і спорту.

5. Удосконалення системи пошуку та відбору талановитих і обдарованих дітей та молоді, сприяння підтримці їх розвитку.

6. Організація та участь у проведенні олімпіад, спартакіад, конкурсів, турнірів, виставок, фестивалів творчості, конференцій, форумів, інших заходів, спрямованих на підвищення культурно-освітнього рівня дітей та молоді.

7. Сприяння у межах своїх повноважень, працевлаштуванню та зайнятості різних категорій молоді, розвитку молодіжної підприємницької діяльності, підтримці молодіжних центрів та бірж праці, бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, трудових загонів тощо.

8. Здійснення заходів щодо підвищення правової обізнаності батьків і дітей, посилення відповідального ставлення батьків щодо створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей.

9. Участь, у межах своїх повноважень, у координації здійснюваних місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування заходів з протидії торгівлі людьми, попередження насильства в сім'ї, реалізація інформаційно-просвітницьких програм у цій сфері.

10. Виконання, відповідно до наданих повноважень та чинного законодавства, функцій координуючого органу з питань попередження насильства в сім'ї.

СТАТУТ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІЖНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«СЕРЦЕ ДО СЕРЦЯ»

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Серце до серця» (далі – Організація) є всеукраїнською молодіжною громадською організацією, створеною в результаті вільного волевиявлення громадян, що об'єдналися на основі спільних інтересів.

1.2. Організація створюється і діє на підставі добровільності і рівноправності її членів, самоврядування, законності і гласності.

1.3. Організація здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, Закону України «Про об'єднання громадян», законодавства України та цього Статуту.

1.4. Організація вільна у виборі напрямів своєї діяльності для досягнення статутних завдань.

1.5. Організація є юридичною особою. Вона набуває прав юридичної особи з моменту реєстрації у встановленому чинним законодавством порядку, володіє майном, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, свою печатку, штампи, символіку та бланки, зразки яких затверджуються Правлінням Організації. Символіка реєструється в установленому порядку.

1.6. Організація може засновувати або вступати в міжнародні громадські (неурядові) Організації, підтримувати прямі міжнародні контакти і зв'язки, укладати відповідні угоди, а також брати участь у здійснюванні заходів, що не суперечать міжнародним зобов'язанням України.

1.7. Організація має право реалізовувати свої завдання у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, як в Україні, так і за її межами, діяльність яких не суперечить чинному законодавству України та міжнародним зобов'язанням України.

1.8. Організація здійснює діяльність, що не передбачає одержання прибутків, на засадах законності, гуманності, гласності, добровільності та самоврядування. Діяльність Організації має суспільний характер, що не суперечить її взаємодії з органами державної влади та не позбавляє права на отримання державної підтримки.

1.9. Організація несе відповідальність за своїми зобов'язаннями належним їй майном. Члени Організації не несуть відповідальності за зобов'язання Організації. Організація не несе відповідальність за зобов'язаннями своїх членів.

1.10. Діяльність Організації поширюється на територію всієї України.

1.11. Організація в повному обсязі користується правами, визначеними чинним законодавством для об'єднань громадян (громадських організацій). Вона має право від свого імені укладати договори, набувати майнові й особисті немайнові права і нести обов'язки, пов'язані з її діяльністю, бути позивачем і відповідачем у суді.

1.12. Організація здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку (доходу) та реєструється як неприбуткова.

1.13. Організація утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації.

1.14. Повна назва Організації – Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Серце до серця». Скорочена – ВМГО «Серце до серця».

1.15. Місцезнаходження Організації: 03062, м. Київ, вул. Данила Щербаківського, 31/40, кв. 62.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

2.1. Мета: задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів членів Організації та сприяння становленню України як демократичної, соціальної та правової держави; сприяння формуванню громадянського суспільства, дотримання прав молоді та підтримки молодіжних ініціатив.

2.2. Завданнями Організації є:

– сприяння захисту прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів членів Організації;

– сприяння формуванню наукового, морального, культурного та духовного відродження України;

– сприяння формуванню громадської думки з актуальних проблем прав людини через інформування населення та виступи в засобах масової інформації та в інших формах, не заборонених чинним законодавством;

– розробка та висунення пропозицій до органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо молодіжної політики, сприяння у прийнятті нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію та захист прав молоді України;

- сприяння оздоровленню членів Організації;
- поширення інформації про діяльність Організації.

2.3. Для досягнення поставленої мети Організація у визначеному чинним законодавством порядку:

- представляє та захищає законні інтереси своїх членів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також в установах, підприємствах, організаціях незалежно від форм власності;
- надає своїм членам консультаційну допомогу з професійних та соціальних питань;
- сприяє вихованню поваги до світових і національних культурних цінностей у молоді;
- організовує поширення знань у галузі прав молоді, формування здорового способу життя, розвитку волонтерського руху, молодіжної політики серед різних категорій молоді;
- бере участь у проведенні конференцій, лекцій, семінарів, симпозіумів, акцій і наукових, освітніх, культурних, спортивних, благодійних заходах в установленому законодавством порядку;
- без отримання прибутку організує та проводить конференції, лекції, семінари, симпозіуми, тренінги, громадські слухання, акції та не заборонені законом наукові, освітні, культурні та спортивні заходи;
- співпрацює з органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо розвитку молодіжної політики, волонтерського руху, залучення молоді до екологічних, мистецьких, культурних, освітніх, спортивних програм і проектів;
- вносить пропозиції до органів влади й органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної молодіжної політики;
- засновує засоби масової інформації та видає науково-інформаційні вісники;
- сприяє розвитку та зміцненню контактів з подібними організаціями за кордоном;
- встановлює та підтримує міжрегіональні та міжнародні зв'язки;
- бере участь у міжнародних громадських заходах.

3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1. Для здійснення цілей і завдань, визначених у цьому Статуті, Організація користується правом:

- виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права;

- представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів у державних і громадських органах;
- брати участь у громадській діяльності;
- проводити масові заходи (семінари, конференції, зустрічі, акції);
- ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні;
- одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань;
- розповсюджувати інформацію та пропагувати ідеї та цілі Організації;
- засновувати засоби масової інформації;
- здійснювати незалежні громадські дослідження з соціологічних, культурологічних, педагогічних, екологічних і молодіжних питань;
- сприяти навчальній і просвітницькій діяльності, обміну досвідом;
- брати участь у науковій, освітній, культурній, театральній, концертній, економічній, екологічній діяльності інших організацій;
- займатись, шляхом створення видавництв, виданням навчальних посібників, монографій, книг, методичної літератури, збірок, буклетів, записок, афіш і плакатів;
- укладати угоди з підприємствами, установами, організаціями, а також з громадянами України;
- залучати на договірних умовах для виконання цілей і завдань, визначених у цьому Статуті, вітчизняні та закордонні організації.

4. УЧАСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ У СПІЛКАХ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН

4.1. Організація має право на добровільних засадах:

- засновувати або вступати в спілки (союзи, асоціації, товариства) з іншими об'єднаннями громадян. Створення та легалізація, порядок діяльності та ліквідація таких спілок здійснюється відповідно до чинного законодавства України;
- укладати правочини з іншими громадськими організаціями, в тому числі про співробітництво та взаємодопомогу.

5. МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ОРГАНІЗАЦІЇ

5.1. Організація розвиває та зміцнює міжнародні зв'язки відповідно до своїх цілей і завдань у порядку, встановленому чинним законодавством України.

6. СИМВОЛІКА ОРГАНІЗАЦІЇ

6.1. Організація може використовувати власну символіку: емблему та прапор.

6.2. Символіка Організації затверджується Правлінням Організації.

6.3. Символіка організації підлягає реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством України.

6.4. Організація має право використовувати символіку, що належить іншим організаціям, у порядку, встановленому чинним законодавством України, за згодою власника цієї символіки.

7. УМОВИ ТА ПОРЯДОК ПРИЙОМУ В ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЇ, ВИБУТТЯ З НЕЇ. ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ЧЛЕНІВ ОРГАНІЗАЦІЇ

7.1. Членство в Організації є добровільним.

7.2. Членство в Організації може бути індивідуальним або колективним.

7.3. Індивідуальними членами можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства віком від 14 до 35 років, які беруть участь у реалізації статутних завдань, визнають і виконують вимоги цього Статуту.

7.4. Колективними членами можуть бути колективи підприємств, організацій, установ, що сприяють діяльності Організації, визнають і виконують вимоги Статуту Організації.

7.5. Членство в Організації набувається на підставі особистої заяви з подальшим затвердженням рішенням Правління. З моменту прийняття рішення Правління про зарахування особи до членів Організації, особа вважається її членом. Колективні члени подають заяву та витяг із протоколу засідання їх колективу з рішенням про входження до Організації. З моменту прийняття рішення Правління про зарахування колективного члена до членів Організації, колективний член входить до її складу. Колективні члени реалізують свої права й обов'язки через своїх представників.

7.6. Члени Організації мають право:

- обирати і бути обраними до керівних і контролюючих органів Організації;
- звертатися до Організації за захистом своїх прав та інтересів;
- брати участь в усіх заходах, що проводяться Організацією;
- одержувати будь-яку інформацію про діяльність Організації;

– вносити пропозиції в керівні органи Організації з питань, що стосуються її діяльності;

– користуватись майном, що належить Організації, у порядку, встановленому Загальними Зборами.

7.7. Члени Організації зобов'язані:

- дотримуватися мети й завдань Організації;
- виконувати рішення Загальних Зборів і Правління;
- брати безпосередню участь у роботі Організації;
- зберігати власність Організації;
- сумлінно виконувати доручення Організації та її статутних органів.

7.8. За рішенням Правління колективні або індивідуальні члени, які вступають до Організації, можуть робити вступні членські та добровільні внески у вигляді грошових коштів, майна, права користування та в іншому вигляді.

7.9. Вихід зі складу Організації індивідуального члена здійснюється за його бажанням шляхом подання заяви до Правління Організації у письмовій формі.

7.10. Вихід зі складу Організації колективного члену оформляється Правлінням на підставі письмового рішення колективу.

7.11. Члени Організації можуть бути виключені у випадках:

- порушення вимог Статуту Організації;
- втрати зв'язку з Організацією;
- в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

7.12. Виключення членів з Організації здійснюється Правлінням.

7.13. Голова та члени Правління, Голова та члени Наглядової ради можуть бути виключені з членів Організації тільки за рішенням Загальних Зборів Організації.

8. КОШТИ ТА МАЙНО ОРГАНІЗАЦІЇ

8.1. У зв'язку і з здійсненням своєї статутної діяльності Організація, в установленому законодавством порядку, володіє, користується і розпоряджається коштами та майном, а також немайновою власністю.

8.2. Організація може мати у власності або орендувати будівлі та інші споруди, транспортні засоби, житлові приміщення і приміщення нежитлового призначення, інше нерухоме майно, обладнання, інвентар, засоби зв'язку, майно культурно-просвітницького, спортивного й оздоровчого призначення, а також інше майно, необхідне для забезпечення діяльності, передбаченої Статутом Організації.

8.3. Джерелами формування майна та коштів Організації можуть бути:

- кошти або майно, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань;

- пасивні доходи;

- кошти або майно, які надходять таким неприбутковим організаціям, від проведення її основної діяльності, з урахуванням положень підпункту 7.11.11 п. 7.11 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»;

- дотації або субсидії, отримані з державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або у межах благодійної, у тому числі гуманітарної чи технічної допомоги, що надаються Організації відповідно до умов міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, крім випадків, які передбачені чинним законодавством України.

8.4. Заборонено розподіляти отримані доходи (прибутки) або їх частини серед засновників (учасників), членів Організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб.

8.5. Доходи (прибутки) Організації використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

8.6. Правовий режим майна, а також ризик випадкової загибелі або пошкодження майна, переданого Організації в користування, визначають умови відповідної угоди.

8.7. Члени Організації не володіють правами щодо майна Організації, крім випадку укладення між Організацією та її членом відповідної угоди.

9. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

9.1. Право власності Організації реалізують Загальні Збори в порядку, передбаченому законодавством України та цим Статутом.

10. ДЕРЖАВА Й ОРГАНІЗАЦІЯ

10.1. Утручання державних органів і службових осіб у діяльність Організації, так само як втручання Організації у діяльність державних органів, службових осіб не допускається, крім випадків, передбачених законодавством України.

10.2. Держава не відповідає за зобов'язаннями Організації, так само як і Організація не відповідає за зобов'язаннями держави.

10.3. Державний контроль за діяльністю Організації здійснюється відповідними органами в порядку, передбаченому законодавством України.

11. СТРУКТУРА Й ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

11.1. Основою Організації є місцеві осередки (далі – Осередки). Осередок створюється за територіальною ознакою – за місцем проживання членів Організації. Рішення про створення осередку приймається на зборах членів Осередку за наявності не менш як трьох осіб. У своїй діяльності осередок керується цим Статутом та своїм Положенням, яке приймається та затверджується Зборами членів Осередку. Місцеві осередки легалізуються шляхом повідомлення про заснування.

12. КЕРІВНІ ОРГАНИ ОРГАНІЗАЦІЇ

12.1. Вищим керівним органом Організації є Загальні Збори.

12.1.1. Загальні Збори складаються з членів Організації.

12.1.2. Загальні Збори проводяться не менше одного разу на рік. Чергові та позачергові Загальні Збори можуть бути проведені за пропозицією Правління Організації або Наглядової ради Організації.

12.1.3. До компетенції Загальних Зборів Організації належать питання:

- затвердження звітів Правління, Наглядової ради;
- визначення основних напрямів діяльності Організації;
- обрання та переобрання членів Правління, Голови Правління Організації та Голови і членів Наглядової ради Організації терміном на 2 роки;
- прийняття Статуту Організації, внесення доповнень і змін до Статуту Організації;
- реалізація права власності на активи та кошти Організації;
- вирішення інших важливих питань, пов'язаних з діяльністю Організації. Рішення про внесення доповнень і змін до Статуту організації та рішення про припинення діяльності Організації приймається 3/4 голосів членів Організації, присутніх на Загальних Зборах.

12.1.4. Кворум Загальних Зборів є достатнім за умови присутності більше як 50% членів Організації від загального складу.

12.1.5. Рішення Загальних Зборів приймаються простою більшістю голосів членів Організації, присутніх на Загальних Зборах, якщо інше не передбачено Статутом Організації.

12.2. Адміністративно-виконавчим органом Організації є її Правління.

12.2.1. Правління здійснює керівництво діяльністю Організації в період між Загальними Зборами і складається із голови, заступників голови та, за рішенням Загальних Зборів, інших членів.

12.2.2. Голова Правління, заступники голови Правління та члени Правління обираються Загальними Зборами терміном на 2 роки. Персональний склад Правління не може перевищувати 5 осіб.

12.2.3. Голова, заступники голови та члени Правління виконують свої функції до закінчення терміну їх обрання або до їх переобрання у встановленому цим Статутом порядку.

12.2.4. У межах своєї компетенції Правління:

12.2.4.1. Вирішує питання членства в Організації.

12.2.4.2. Приймає рішення про створення та припинення діяльності Осередків Організації.

12.2.4.3. Затверджує кошторис Організації.

12.2.4.4. Приймає рішення щодо скликання позачергових Загальних Зборів.

12.2.4.5. Розпоряджається власністю Організації згідно з рішенням Загальних Зборів.

12.2.4.6. Розробляє та затверджує структуру підрозділів Організації та їх штатний розпис.

12.2.4.7. Організовує роботу щодо досягнення статутних цілей Організації.

12.2.4.8. Керує фінансово-господарською діяльністю Організації.

12.2.4.9. Вирішує нагальні питання життя Організації.

12.2.4.10. Затверджує символіку Організації, що реєструється в установленому законодавством порядку.

12.2.4.11. Розглядає інші питання, які не віднесені до виключної компетенції інших органів Організації.

12.2.5. Засідання Правління скликаються не рідше одного разу на квартал та проводяться у протокольній формі.

12.2.6. Рішення Правління приймаються більшістю голосів присутніх на ньому членів. Засідання відбуваються за присутності на ньому більше половини складу Правління.

12.3. Голова Правління:

12.3.1. Представляє Організацію в органах державної влади та місцевих органах самоврядування, в установах та організаціях України і за її межами.

12.3.2. Скликає Правління Організації і головує на його засіданнях.

12.3.3. Виступає від імені Організації і діє без доручення.

12.3.4. Є розпорядником коштів, майна та підписує фінансові документи Організації.

12.3.5. Підписує офіційні документи від імені Організації.

12.3.6. Укладає будь-які правочини, договори від імені Організації з іншими будь-якими особами, в тому числі юридичними і фізичними особами, веде службове листування.

12.3.7. Забезпечує виконання рішень Загальних Зборів та Правління Організації.

12.3.8. Організовує фінансову та оперативну діяльність Організації.

12.3.9. Приймає на роботу і звільнює штатних робітників Організації.

12.3.10. Видає накази та розпорядження.

12.3.11. Виконує інші дії по оперативному керівництву Організації в межах компетенції, затвердженої Загальними Зборами.

12.4. Заступники голови Правління виконують обов'язки, покладені на них Правлінням. Один із заступників Голови Правління на час відсутності Голови Правління заміщає його на підставі відповідного рішення Голови Правління, а також у визначених Загальними Зборами випадках може без довіреності представляти інтереси Організації та підписувати документи.

12.5. Заступники голови Правління здійснюють керівництво Організацією за відповідними затвердженими Правлінням організаційними напрямками.

12.6. Наглядова рада Організації є контролюючим органом Організації.

12.6.1 Наглядова рада здійснює контроль за діяльністю Організації в період між Загальними Зборами і складається з голови, заступника голови та, за рішенням Загальних Зборів, інших членів.

12.6.2. Кількість членів Наглядової ради не може перевищувати 5 осіб.

12.6.3. Голова Наглядової ради, заступник Голови Наглядової Ради обираються Загальними Зборами.

12.6.5. Наглядова рада в межах своєї компетенції:

12.6.5.1. Звітує Загальним Зборам про свою роботу.

12.6.5.2. Має виключне право офіційно тлумачити статут Організації.

12.6.5.3. Вирішує конфліктні питання в Організації.

12.6.5.4. Здійснює контроль фінансово-господарської діяльності Організації самостійно та, за потребою, із залученням аудиторів чи інших експертів.

12.6.5.5. Стежить за дотриманням Статуту членами й органами Організації.

12.6.5.6. Надає рекомендації щодо покращення роботи Організації.

12.6.5.7. Не рідше одного разу на рік здійснює загальний контроль фінансово-господарської діяльності Організації, про що складається відповідний звіт.

12.6.5.8. За результатами перевірок, має право ініціювати скликання позачергових Загальних Зборів Організації в термін до 21 дня від дати затвердження звіту перевірки на засіданні Наглядової ради.

12.6.5.9. Якщо Правління злісно ухиляється від виконання обов'язків, покладених Загальними Зборами, або не може їх виконувати, Наглядова рада має право самостійно організувати скликання Загальних Зборів з перебиранням на себе прав та обов'язків Правління.

12.6.6 Засідання Наглядової ради скликаються Головою ради або за ініціативою 1/3 її складу не рідше одного разу на квартал.

13. ЗМІНИ ТА ДОПОВНЕННЯ ДО СТАТУТУ

13.1. Зміни та доповнення до Статуту Організації приймаються на Загальних Зборах Організації.

13.2. Зміни та доповнення до Статуту Організації приймаються у разі, якщо їх підтримали не менше 3/4 голосів членів Організації, присутніх на Загальних Зборах Організації.

13.3. Зміни та доповнення до Статуту Організації підлягають реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством України.

14. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

14.1. Припинення діяльності Організації може здійснюватися шляхом її злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідації відповідно до чинного законодавства України.

14.2. Ліквідація Організації здійснюється шляхом саморозпуску відповідно до Статуту або за рішенням суду.

14.3. Ліквідація (саморозпуск) відбувається за рішенням Загальних Зборів, за яке проголосувало не менше ніж 3/4 присутніх учасників Загальних Зборів.

14.4 Активи Організації передаються одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування до доходу бюджету в разі припинення Організації (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення).

14.5. Злиття, приєднання, поділ, перетворення відбувається за рішенням Загальних Зборів, за яке проголосувало не менше ніж 3/4 присутніх членів Загальних Зборів.

14.6. У разі злиття, приєднання, поділу, перетворення Організації її майно, права й обов'язки переходять до її правонаступника.

15. ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

15.1. У питаннях, що не викладені у даному Статуті, Організація керується чинним законодавством України.

Додаток Ж

КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

<i>Статус органів, що запровадили документ</i>	<i>Назва нормативного документа</i>
1	2
Міжнародні документи	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014 р. № 984_011
	Резолюція Ради Безпеки ООН 2250 «Молодь, мир, безпека», 2015 р.
	Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті, 2015 р.
	Стратегія ООН щодо молоді на період до 2030 р. (Youth2030: The United Nations Strategy on Youth), 2018 р.
	Резолюція CM/Res(2020)2 «Про стратегію молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р.» (прийнята Комітетом міністрів 22 січня 2020 року на 1365-му засіданні заступників міністрів)
Закони України	Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. № 2998-XII (втратив чинність)
	Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 р. № 281-XIV (втратив чинність)
	Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового (скаутського) руху» від 17.12.2019 № 385-IX
	Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX
Укази Президента України	Указ Президента України від 28.03.2008 р. № 279/2008 «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні»
	Указ Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013 «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року»

<i>Статус органів, що запровадили документ</i>	<i>Назва нормативного документа</i>
1	2
Укази Президента України	Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021 «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року»
Постанови, розпорядження КМУ	Постанова КМУ від 12.10.2011 р. № 1049 (у ред. від 03.08.2022 р.) «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка»
	Постанова КМУ від 22.02.2012 р. № 116 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів державної політики з питань молоді та державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій»
	Постанова КМУ від 09.12.2015 р. № 1016 «Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви»
	Постанова КМУ від 09.12.2015 р. № 1017 «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю»
	Постанова КМУ від 18.02.2016 р. № 148 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки»
	Постанова КМУ від 20.12.2017 р. № 1014 «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі»
	Розпорядження КМУ від 23.12.2020 р. № 1669-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки»
	Постанова КМУ від 02.06.2021 р. № 579 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України»

Статус органів, що запровадили документ	Назва нормативного документа
1	2
Накази міністерств та відомств	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.03.2016 р. № 808 «Про затвердження Порядку реалізації програм, проєктів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання»
	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 04.07.2016 р. № 2643 «Про затвердження Порядку здійснення Українсько-Польських обмінів молоддю та проведення заходів відповідно до Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про Українсько-Польську Раду обміну молоддю»
	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 16.11.2016 р. № 4297 «Про затвердження Порядку здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви»
	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 р. № 3284 «Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів»
	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334 «Про затвердження Порядку реалізації програми «Молодіжний працівник»
	Наказ Міністерства молоді та спорту України від 05.04.2019 р. № 1740 «Про затвердження Порядку формування календарних планів заходів щодо реалізації державної політики з питань молоді та національно-патріотичного виховання»

ТРЕНІНГОВИЙ МОДУЛЬ «СУТНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ. ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З МОЛОДДЮ»¹

Мета тренінгу – підвищення рівня знань учасників з питань формування та розробки ефективної молодіжної політики, стимулювання до використання отриманих знань у практичній діяльності.

Учасники: спеціалісти управлінь обласного рівня, які відповідають за реалізацію молодіжної політики, фахівці районних/міських відділів молоді та спорту, активісти неурядових організацій і органів студентського самоврядування.

Знання і навички, що отримуються під час тренінгу: принципи, завдання, механізми ефективної молодіжної політики; сфери та інструменти участі молоді в процесі розробки та впровадження політики; навички аналізу стану молодіжної політики.

Вправа «Що таке «молодіжна політика?»

Мета: з'ясування сутності молодіжної політики.

Завдання: ознайомлення учасників з різними визначеннями та основними характеристиками поняття «молодіжна політика»; актуалізація власного сприйняття та розуміння молодіжної політики.

Орієнтовна тривалість вправи: 20 хв.

Тренер пропонує учасникам розбитися на пари і дає кожній парі завдання:

1. Ознайомитися з 3-ма дефініціями «молодіжної політики» (МП) та «державної молодіжної політики» (ДМП);
2. Обговорити і порівняти їх зміст, структуру та вичерпність;
3. Визначити ключові елементи МП.

Матеріал для тренера. Молодіжна політика – це набір принципів, цінностей, установок, цілей і дій, які спрямовані на поліпшення якості життя молодих людей. Молодіжна політика може бути реалізована урядовими і державними установами, але це здійснюється у співпраці з молодіжними організаціями, громадянським суспільством, експертами, ЗМІ та громадою в цілому. Молодіжна політика – створення умов для навчання, отримання і реалізації можливостей та досвіду, які дозволяють молодим

¹ За матеріалами навчального посібника для тренерів у сфері підготовки молодіжних працівників / Міністерство молоді та спорту України, Преставництво ООН в Україні, Державний інститут сімейної та молодіжної політики; О. Мурашкевич, І. Сущенко, К. Савчук, О. Юрик. Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2014. 213 с.

людям розвивати знання, навички і компетенції демократичної участі та інтеграції в суспільство та допомагають їм, зокрема, відігравати активну роль як у житті громадянського суспільства, так і на ринку праці. Державна молодіжна політика – системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється у законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України.

Орієнтовні запитання для обговорення:

- У чому схожі, а в чому відмінні запропоновані визначення МП?
- Як Ви визначаєте для себе, що таке МП? Які компоненти, на Ваш погляд, має містити МП?
- Яких ключових елементів, на Ваш погляд, не вистачає у визначеннях?

Основні підсумки обговорення фіксуються і систематизуються тренером на аркуші «Ключові елементи молодіжної політики». На основі цих підсумків здійснюється узагальнений висновок щодо оцінювання учасниками визначень МП та її компонентів.

Вправа «Якою має бути ефективна молодіжна політика?».

Мета: з'ясування і засвоєння критеріїв ефективної молодіжної політики.

Завдання: обговорення принципів молодіжної політики; рефлексія учасників щодо відповідності їхньої практичної діяльності основним принципам; стимулювання потреби у розвитку та удосконаленні МП на рівні учасників.

Орієнтовна тривалість вправи: 60 хв.

Тренер робить акцент на тому, що серед необхідних вимог до ефективної, сучасної та проєвропейськи орієнтованої молодіжної політики дослідники виділяють низку параметрів.

Тренер пропонує учасникам індивідуально ознайомитися з твердженнями/реченнями та визначитися з відповіддю на запитання: «Чи відповідає молодіжна політика, з точки зору учасників, вимогам до МП, прийнятим світовою спільнотою і наведеним нижче?».

Учасники повинні поставити позначку проти кожного речення – відповідає чи ні, за необхідності, коротко прокоментувати, що вони мають на увазі, та окремо позначити знаком запитання ті елементи, які, можливо, будуть для них незрозумілими та потребуватимуть уточнення:

1. МП повинна мати чіткі цілі та визначати, на які досягнення в довгостроковій перспективі вона спрямована?

2. Передбачати наявність уповноваженого державного органу у справах молоді.

3. Ґрунтуватися на міжсекторальному підході.

4. Передбачати чітко визначену цільову групу та «портрет» молоді, на яку буде спрямована політика.

5. Мати конкретну і прозору стратегію.

6. Формулювати мету, цілі, визначення МП у зрозумілий для молоді спосіб.

7. Бути заснованою на знаннях та доказах.

8. Бути заснованою на консультаціях з усіма зацікавленими сторонами, особливо молоддю.

9. Розглядати молодих людей як ресурс, а не проблему.

10. Використовувати підходи неформальної освіти.

11. Встановлювати зв'язки між місцевим, регіональним та національним рівнями.

12. Відкривати простір для участі молодих людей у всіх стадіях розвитку, тобто розробці, реалізації та оцінці цієї політики.

13. Відповідати європейським та міжнародним практикам.

14. Мати окремий та відповідний бюджет.

15. Передбачати конкретні дії, заходи, проекти у пріоритетних сферах.

Тренер послідовно зачитує вимоги і отримує відповіді від учасників за бажанням.

Орієнтовні питання для обговорення:

• Які вимоги були незрозумілими?

• Що саме, на Вашу думку, мається на увазі під конкретною вимогою?

• Як Ви вважаєте, наскільки реалістичними є наведені вимоги в умовах нашої дійсності? Чому?

• Які з вимог ми можемо та повинні впроваджувати на нашому рівні?

Чому?

Після висновку тренер демонструє коротку презентацію основних принципів реалізації молодіжної політики місцевого рівня та коментує її.

Матеріал для тренера. Презентація «Принципи молодіжної політики»:

1. Відповідність потребам молоді.

2. Охоплення всіх категорій молоді, а не лише «складної» і «талановитої» молоді.

3. Цілеспрямованість МП та обґрунтованість шляхів реалізації політики.

4. Участь молодих людей на всіх етапах формування і реалізації політики.

5. Міжсекторальність молодіжної політики. (До реалізації молодіжної політики залучено всіх основних суб'єктів, що працюють для молоді та/чи разом з молоддю).

6. Ресурсозабезпеченість як необхідна передумова планування, реалізації та оцінювання молодіжної політики.

7. Доказовість молодіжної політики.

Вправа «цикл молодіжної політики».

Мета: освоєння комплексного підходу до здійснення молодіжної політики.

Завдання: презентація та обговорення основних етапів розробки й впровадження молодіжної політики на регіональному/місцевому рівні; обґрунтування необхідності участі молоді у формуванні та реалізації МП; рефлексія учасників щодо умов розробки МП, їх рівня.

Орієнтовна тривалість вправи: 45 хв.

Тренер пропонує ознайомитися зі схемою «Цикл молодіжної політики». Схема має 4 елементи-етапи (підготовка; розробка; прийняття та реалізація; оцінка), які пов'язуються у єдине ціле двома важливими елементами (участь молоді та міжсекторальний підхід), що розміщені в центрі.

Тренер об'єднує учасників у 4 міні-групи відповідно до основних етапів циклу. Завдання учасників полягає у тому, щоб обговорити, які дії та заходи відбуваються або повинні відбуватися на кожному з 4-х етапів. Кожна міні-група обирає один із зазначених етапів.

Після роботи в міні-групах учасники по черзі, починаючи з етапу «Підготовка», коротко презентують результати своїх обговорень. Тренер організовує загальне групове обговорення і, за необхідності, уточнює певні аспекти. Після всіх презентацій тренер пропонує свій варіант наповнення етапів усього циклу МП і робить підсумкові висновки. Орієнтовні варіанти з розробки (визначення пріоритетів, цілей, завдань, суб'єктів; визначення індикаторів досягнення результату; формулювання стратегії – плану дій; виокремлення ресурсів; написання чорновика документа; узгодження зі всіма зацікавленими сторонами). Прийняття та реалізація (інформування молоді; реалізація механізмів; проведення заходів; проведення моніторингу). Оцінка (проведення оцінювання заздалегідь визначеними методами; проведення оцінювання відповідно до визначених індикаторів; аналіз змін в ситуації; аналіз ефективності програм; визначення кращих та гірших практик). Підготовка (аналіз потреб молоді на території; збір доказів/інформації; залучення

партнерів/експертів; врахування національних даних; аналіз попереднього досвіду).

Орієнтовні питання для обговорення:

- Кого залучено до процесу формування та впровадження МП у Вашій області?
- Наскільки Ви врахуєте центральний елемент схеми у Вашій практиці?
- Яким чином відбувається процес моніторингу МП у Вашій діяльності?
- Що зі змісту елементів ви можете запровадити у Вашій практиці після тренінгу?

Вправа «Міжнародний огляд».

Мета: засвоєння міжнародного досвіду цілісного аналізу національної молодіжної політики.

Завдання: ознайомити учасників з процесом підготовки огляду національної молодіжної політики 2012–2013 років та його структурою; опрацювати окремі рекомендації, що впливають з огляду та обговорити можливості їх впровадження в молодіжну політику на рівні учасників.

Орієнтовна тривалість вправи: 45 хв.

Тренер робить коротку презентацію процесу (історії) підготовки, змісту та висновків «Міжнародного огляду національної молодіжної політики України», використовуючи книгу «Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи, Рада Європи, 2013».

На наступному етапі тренер об'єднує учасників у декілька мікрогруп і роздає рекомендації, взяті із зазначеного огляду (заздалегідь підготовлені на окремих аркушах).

Завдання учасників полягає в тому, щоб ознайомитися з отриманими рекомендаціями, опрацювати і обговорити можливості їх практичного використання в роботі.

Після обговорення мікрогрупи презентують свої результати, а тренер фіксує на аркуші названі ними можливі інструменти впровадження рекомендацій в МП обласного/місцевого рівня.

Орієнтовні запитання для обговорення:

- Чи дізналися Ви про щось нове щодо МП України з наданих Вам рекомендацій?
- Яке враження справляють на Вас ці рекомендації?
- Згодні чи не згодні Ви з наданими Вам рекомендаціями? Чому?
- Наскільки реально впровадити ці рекомендації/інструменти в практику Вашої роботи, що для цього потрібно зробити? Кого залучити?

Відповіді на тести

1.1. а); 1.2. б); 1.3. а); 1.4. б); 1.5. в); 1.6. а); 1.7) а); 1.8. б); 1.9. а, в); 1.10. а); 1.11. а; 1.12. а); 1.13. г); 1.14. г); 1.15 г).

2.1. б); 2.2. б); 2.3. б); 2.4. б, в); 2.5. а); 2.6. б); 2.7. а, в); 2.8. б); 2.9. б, г); 2.10. а); 2.11. а); 2.12. г); 2.13. г); 2.14. в); 2.15. б).

3.1. а, г); 3.2. а, в); 3.4. б); 3.5. б); 3.6. в); 3.7. а); 3.8. б, в); 3.9. б); 3.10. б); 3.11. а); 3.12. б); 3.13. а); 3.14. в); 3.15. г).

4.1. г); 4.2. г); 4.3. г); 4.4. б); 4.5. б); 4.6. а); 4.7. а); 4.8. б, г); 4.9. б); 4.10. б); 4.11. б); 4.12. б); 4.13. б); 4.14. г); 4.15. б).

5.1. б); 5.2. в); 5.3. а, в); 5.4. а); 5.5. б); 5.6. б); 5.7. а); 5.8. а, г); 5.9. б); 5.10. б); 5.11. г); 5.12. г); 5.13. б); 5.14. г); 5.15. б).

6.1. б); 6.2. а); 6.3. б); 6.4. в); 6.5. а); 6.6. в); 6.7. б); 6.8. б); 6.9. б); 6.10. а); 6.11. в); 6.12. г); 6.13. г); 6.14. г); 6.15. б).

7.1 а); 7.2. а, б); 7.3. г); 7.4. б); 7.5. г); 7.6. а); 7.7. в); 7.8. а, в); 7.9. б); 7.10. б); 7.11. а); 7.12. а); 7.13. г); 7.14. г); 7.15. г).

8.1. б); 8.2. в); 8.3. г); 8.4. б); 8.5. в); 8.6. б); 8.7. а, г); 8.8. а); 8.9. б); 8.10. в); 8.11. г); 8.12. а); 8.13. г); 8.14. г); 8.15. г).

Наукове видання

Павло ГОРІНОВ, Ростислав ДРАПУШКО, Наталія ДРАПУШКО, Олег ІЛЬЮК

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск Ф. К. Ілляк
Редактор Ф. К. Ілляк
Комп'ютерна верстка А. С. Жарий
Художнє оформлення А. С. Жарий

Підписано до друку 19.05.2023. Формат 60 × 90/16.
Умовн. друк. арк. 19,00. Обл.-вид. арк. 14,53.
Тираж 300 прим.
Зам. № .

Видавець: Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Про Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5942 від 11.01.2018 р.